

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Н. М. АХТИРСЬКА
О. Ю. КОСТЮЧЕНКО

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ПІД ЧАС
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Навчальний посібник

УДК 343.13:341.4(075.8)

A95

Автори:

канд. юрид. наук, доц. Н. М. Ахтирська (Розділ 1, Розділ 3, Розділ 5)
канд. юрид. наук, доц. О. Ю. Костюченко (Розділ 2, Розділ 4)

Рецензенти:

д-р юрид. наук, проф. В. Я. Марчак
д-р юрид. наук, проф. С. Р. Тагієв
д-р юрид. наук, проф. О. Г. Яновська

*Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового інституту права
(протокол № 15 від 27 червня 2022 року)*

Ахтирська Н. М., Костюченко О. Ю.

A95 Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження :
навч. посіб. / Н. М. Ахтирська, О. Ю. Костюченко. — К. : ВПЦ
"Київський університет", 2023. — 335 с.

ISBN 978-

У навчальному посібнику викладено загальнотеоретичні проблеми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, питання визначення та розмежування повноважень компетентних органів та центральних (уповноважених) органів, розкрито вимоги щодо складання запитів про надання взаємної правової допомоги. Розглянуто порядок збору доказів на території інших держав, взаємодія під час екстрадиції, механізм перейняття кримінального провадження, визнання вироків іноземних судів.

Для студентів, аспірантів і викладачів, широкого кола правників.

УДК 343.13:341.4(075.8)

ISBN 978-

© Ахтирська Н. М., Костюченко О. Ю., 2023
© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Загальні засади міжнародного співробітництва	5
1.1. Поняття, предмет, система і завдання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	5
1.2. Принципи міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	17
1.3. Джерела міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	29
1.4. Суб'єкти міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	41
1.5. Запити про надання правової допомоги	52
1.6. Зарубіжний досвід регламентації міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	59
1.7. Історичні етапи формування правового регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження	77
РОЗДІЛ 2. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій	111
2.1. Особливості збору доказів під час кримінального провадження на стадії досудового розслідування	111
2.2. Особливості міжнародного співробітництва щодо одержання електронних доказів	143
2.3. Розшук, арешт, конфіскація майна	157
2.4. Створення і діяльність спільних слідчих груп	173
РОЗДІЛ 3. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)	184
3.1. Поняття видачі особи (екстрадиції)	184
3.2. Особливості затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК України)	200
3.3. Права особи, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію)	206
3.4. Тимчасовий арешт	212
3.5. Екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України)	215

РОЗДІЛ 4. Кримінальне провадження	
у порядку перейняття	228
4.1. Поняття передачі (перейняття) кримінального провадження	228
4.2. Тримання під вартою особи до отримання запиту про перейняття кримінального провадження (ст. 597 КПК України)	235
4.3. Порядок кримінального провадження, що перейняте від іншої держави (ст. 598 КПК України)	235
РОЗДІЛ 5. Визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених	241
5.1. Поняття визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб	241
5.2. Визнання та виконання вироків судів України на території іноземних держав	255
5.3. Передача засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання	258
5.4. Порядок і строки вирішення питання про передачу осіб, засуджених судами України, для відбування покарання в іноземних державах	261
5.5. Процедура прийняття громадян України, засуджених судом іноземної держави, для відбування покарання	268
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	286
ТЕСТИ	291
ДОДАТКИ	304

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Поняття, предмет, система і завдання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Відкритість світу створила передумови для активізації міграційних процесів, економічного співробітництва, обміну науковими досягненнями, культурними надбаннями. Водночас ці процеси супроводжуються створенням транснаціональних організованих злочинних угруповань, межі діяльності яких не пов'язані з державними кордонами. Скасування візового режиму мінімізує перешкоди для ухилення від кримінального переслідування та переховування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. На перешкоді консолідації економічних зусиль держав стає міжнародна система легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Світовому порядку та політиці безпеки загрожує тероризм. У рішенні Європейського суду з прав людини у справі "Серінг проти Сполученого Королівства" (Soering Case) вказано, що, оскільки спрощується процес переміщення людей по всьому світу, то злочинність набуває дедалі більшого міжнародного виміру, в інтересах всіх держав необхідно, щоб підозрювані у вчиненні злочинів особи, що переховуються від правосуддя за кордоном, постали перед судом. Отже, в умовах глобалізації виникла потреба динамічного розвитку законодавства, спрямованого на співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, виявлення та притягнення до відповідальності винних незалежно від місця їх перебування та місця вчинення кримінального правопорушення. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження стало не лише предметом спеціальних міжнародних договорів, а й визначальним критерієм широкої міжнародної співпраці держав, умовою подальшого розвитку економічних відносин.

На думку Пан Гі-Муна, экс-Генерального секретаря ООН, якщо злочинність переступає через національні кордони, то так само повинні робити й правоохоронні органи. Якщо правопорядок порушується не в одній, а в багатьох країнах, органи, що захищають його, не можуть обмежуватися виключно національними засобами. Якщо вороги прогресу та прав людини намагаються використовувати відкритість та можливості глобалізації для своїх цілей, то доцільно використовувати ті самі фактори для захисту прав людини та ліквідації злочинності, корупції та незаконної торгівлі людьми.

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження не знаходило свого унормування в попередніх кримінально-процесуальних кодексах України. Лише з 2010 року розпочалося становлення окремого розділу, присвяченого цій сфері. Так, 21 травня 2010 року був прийнятий Закон України "Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)". Очевидно, що цим законом врегулюванню піддавалися виключно відносини екстрадиції, що, у свою чергу, обумовлювало зміни й інших законодавчих актів. Разом із цим зазнали змін і повноваження прокурора зі здійснення нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, згідно з якими прокурор уповноважений:

- 1) давати письмові вказівки про розслідування злочинів, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, кваліфікацію злочину, проведення окремих слідчих дій та розшук осіб, які вчинили злочини, у тому числі щодо видачі особи (екстрадиції);
- 2) перевіряти перед направленням вищому прокурору документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), (прокурор повертає їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо вважає їх необґрунтованими або такими, що не відповідають вимогам міжнародного договору України чи іншого акту законодавства України);
- 3) доручати органам дізнання проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили злочини за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави.

Верховною Радою України 16 червня 2011 р. був прийнятий Закон "Про внесення змін до деяких за-

конодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу в кримінальних справах", що суттєво розширило можливості правоохоронних органів під час надання правової допомоги та доповнило види такої допомоги. Зокрема, було передбачено: можливість застосовувати телефонну конференцію або відеоконференцію при проведенні слідчих дій; створення та порядок діяльності міжнародних слідчих груп; присутність представника компетентного органу іноземної держави під час виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу; перейняття кримінального переслідування; відшкодування витрат, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги на території України.

В Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом закріплені домовленості про співробітництво в боротьбі з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму (ст. 20), з незаконним обігом наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин (ст. 21), з корупцією (ст. 22), з тероризмом (ст. 23), торгівлею людьми, кіберзлочинністю, контрабандою, а також щодо уніфікації форм міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції (ратифікація Римського статуту) (ст. 8) тощо. Вказані напрями співробітництва визнані елементами безпекової політики в Європі.

Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 р., створювався в умовах підготовки до підписання вказаної Угоди та наявності низки міжнародних договорів про надання правової допомоги в кримінальних провадженнях, а тому містить досить ґрунтовно унормований порядок такої взаємодії. Розділ IX "Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження" містить п'ять глав, 74 статті яких розкривають особливості такої співпраці (глава 42 "Загальні засади міжнародного співробітництва", глава 43 "Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій", глава 44 "Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)", глава 45 "Кримінальне провадження у порядку перейняття", глава 46 "Визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб"). Таким чином, отримала свою

кодифікацію досить складна сфера процесуальної діяльності, яка функціонує на стику декількох галузей права, кримінального процесуального та міжнародного права.

Правоохоронними органами та судами України застосовуються конвенційні норми, договори та положення КПК України з окреслених питань. Щороку Україна задовольняє декілька сотень запитів іноземних держав на видачу правопорушників та до тисячі запитів про допомогу в кримінальних провадженнях. Наприклад, у 2004 р. було розглянуто 592 запити про надання міжнародної правової допомоги в кримінальних справах, у 2005 р. – 732 запити, 2006 р. – 914, 2007 р. – 803, 2008 р. – 874, 2009 р. – 595, 2010 р. – 748 запитів, у 2011 р. – 835 запитів, у 2012 р. – 427; у 2013 – 620; у 2014 р. – 478; у 2015 р. – 519, у 2016 р. – 999, у 2017 р. – 1051, у 2018 р. – 1465, у 2019 р. – 1457; у 2020 р. перебувало в судах на розгляді 1520, у 2021 р. – 1761 запит.

Нові виклики та загрози мирному співіснуванню та безпеці держав потребують створення узгоджених правових механізмів запобігання та протидії негативним наслідкам від злочинних посягань, розслідування кримінальних правопорушень, розшуку осіб, що вчинили злочини та переховуються від правосуддя в інших державах, віддання їх до суду, а в подальшому для відбування покарання. Тривалий час вказані питання регулювалися виключно міжнародними конвенціями, міждержавними угодами, які після ратифікації ставали частиною національного законодавства. Процеси глобалізації та європейської інтеграції прискорили прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 р., в якому гармонійно поєднуються традиційні принципи провадження з міжнародними стандартами.

Міжнародне співробітництво ґрунтується на *конституційних засадах*. Згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону.

Міжнародне співробітництво пов'язане також з *дипломатією*, яка є діяльністю в налагоджуванні міжнародних контактів та

веденні переговорів, у тому числі, слугує інструментом домовленостей щодо правового врегулювання питань, які виникають у сфері кримінального провадження, суб'єктами якого є іноземні громадяни тощо. Експеримент закордонних справ А.М. Зленко наголошував, що переосмислення міжнародного співробітництва та зовнішньої політики України відповідно до нових викликів, ризиків, загроз і завдань є питанням державної ваги. Затяжна ситуація невизначеності не дає Україні змоги динамічно розвиватися, ефективно відстоювати національні інтереси на міжнародній арені.

Значний вплив на формування міжнародного співробітництва під час кримінального провадження має *міжнародне право*, яке являє собою сукупність юридичних принципів та норм, що регулюють відносини між державами, а також між іншими учасниками міжнародних відносин. Міжнародне право поділяють на публічне і приватне. Міжнародне публічне право регулює відносини між державами, міжнародними організаціями, між державами і міжнародними організаціями. Воно має узгоджувальний, координуючий характер. Йому не властиві притаманні для національного законодавства елементи субординації. Однією з галузей міжнародного публічного права є *міжнародне кримінальне право*, яке являє собою систему принципів і норм, що регулюють співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю, передусім з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру. Предметом міжнародного кримінального права є встановлення відповідальності суб'єктів міжнародного права і покарання осіб, винних у вчиненні згаданих злочинів, їх визначення, запобігання їм, розслідування, судовий розгляд, організація відбування покарання, а також відносини, які виникають у результаті вчинення таких злочинів та застосування покарання за їх вчинення. Суттєвою особливістю міжнародного кримінального права є його комплексний характер, оскільки воно об'єднує матеріальні норми кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінально-процесуальні норми, а також ті, що стосуються судоустрою. Значне місце займають норми, які регламентують взаємодію держав у галузі кримінальної юстиції.

Аналіз галузей міжнародного права (міжнародне повітряне право, міжнародне трудове право, міжнародне екологічне право тощо) дає підстави для висновку, що міжнародне кримінальне право, початок формування якого пов'язаний зі статутом Міжнародного воєнного трибуналу для суду над головними воєнними злочинцями європейських країн "осі" та Статутом міжнародного воєнного трибуналу для далекого Сходу, які були створені угодами, укладеними Великобританією, СРСР, США, Китаєм, Францією, Австралією, Канадою, Новою Зеландією, Нідерландами, Індією та Філіппінами в 1946 р., є комплексною галуззю, яка з часом має бути поділена, оскільки розширився предмет регулювання. Понад 70-річний період законодавчого вдосконалення питань міжнародного співробітництва щодо розшуку осіб, екстрадиції, одержання та оцінки доказів, визнання та приведення у відповідність вироків тощо ознаменувався створенням ґрунтовної законодавчої бази (конвенції, міждержавні угоди), що дістало відображення в міжнародних стандартах, законодавстві держав шляхом прийняття законів про міжнародне співробітництво в кримінальних справах (провадженнях), а також включення спеціальних розділів до кримінально-процесуальних кодексів, у прийнятті постанов пленумів верховних судів держав, в інструкціях щодо співробітництва та виконання конвенцій. Це свідчить про виникнення "окремої сукупності норм, спрямованих на регулювання певної сфери якісно однорідних суспільних відносин", що дає підстави для виокремлення підгалузі кримінального процесу, яка врегульовує питання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження – *міжнародного кримінального процесу*, основою якого є міжнародні стандарти взаємодії між державами у сфері реалізації завдань кримінального провадження.

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження – це підгалузь кримінального процесу, яка являє собою сукупність міжнародно-правових принципів і норм, положень кримінального процесуального законодавства, котрі встановлюють порядок взаємодії держав, компетентних органів, посадових осіб, громадян та осіб без громадянства під час кримінального провадження шляхом надання міжнародної правової

допомоги, а також відносин з міжнародними інституціями. Відмінністю вказаної галузі є те, що суб'єктами відносин є не лише держави, компетентні органи, посадові особи, міжнародні установи, а й окремі особи – громадяни та особи без громадянства з детальною регламентацією їхніх процесуальних прав під час кримінального провадження.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального процесу (судочинства) – це діяльність, яка здійснюється органами дізнання, слідчим, прокурором та судом відповідно до вимог законодавства, що регулює кримінальне судочинство, узгоджена з компетентними органами та посадовими особами іноземних держав, а також міжнародними організаціями з метою одержання та надання допомоги на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду, а також у проведенні інших заходів, необхідних для правильного вирішення кримінальних проваджень.

Предметом міжнародного співробітництва під час кримінального провадження визнається надання правової допомоги – проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом:

- 1) вручення документів;
- 2) виконання окремих процесуальних дій;
- 3) видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;
- 4) тимчасової передачі осіб;
- 5) перейняття кримінального переслідування;
- 6) передачі засуджених осіб та виконання вироків.

Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж передбачені в Кримінальному процесуальному кодексі України, форми співробітництва під час кримінального провадження (ст. 542 КПК України).

Основні завдання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження узгоджуються із загальними завданнями кримінального провадження, визначеними в ст. 2 КПК України, і полягають у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, і жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Спеціальними завданнями міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є:

- 1) забезпечення реалізації завдань кримінального судочинства у кримінальних провадженнях однієї держави, коли учасники, докази, предмети та документи, активи, набуті злочинним шляхом, необхідні для його правильного розгляду, перебувають на території іншої держави;
- 2) забезпечення притягнення до відповідальності особи, яка вчинила злочин та ухиляється від правосуддя, перебуваючи на території іншої держави (екстрадиція);
- 3) забезпечення притягнення до відповідальності особи, яка вчинила злочини у державі тимчасового перебування та покинула її територію, якщо вона не може бути видана державою громадянства (переїзти кримінального провадження);
- 4) забезпечення дотримання прав осіб, щодо яких здійснюються процесуальні заходи під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- 5) реалізація права засуджених судами інших держав відбувати покарання країні свого громадянства.

Варто розрізняти поняття *"міжнародне співробітництво під час кримінального провадження"* та поняття *"міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю"*.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю являє собою регульовану нормами міжнародного та внутрішньодержавного права діяльність щодо захисту інтересів особи, суспільства, держави та світового співтовариства від міжнародних, транснаціональних і таких, що мають транснаціональний характер, злочинів, які посягають на внутрішньодержавний правопорядок.

Складовими такої співпраці є:

- 1) встановлення покарання в кримінальному порядку певних суспільно небезпечних діянь (криміналізації) та уніфікація на цій основі кримінального законодавства;
- 2) запобігання та протидія злочинам, у тому числі шляхом проведення в необхідних оперативно-розшукових дій;
- 3) надання допомоги в розслідуванні та здійсненні кримінального провадження;
- 4) організація діяльності міжнародних органів для розслідування міжнародних злочинів, притягнення до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні;
- 5) постпенітенціарний вплив;
- 6) надання професійно-технічної допомоги.

Обсяг *міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю* є ширшим, його складові виходять за межі кримінального провадження, зокрема, стосуються кримінального права (криміналізація), оперативно-розшукової діяльності, організаційно-технічного забезпечення профілактики правопорушень (кримінологія). Окремі міжнародні угоди передбачають *обмін досвідом, спільне навчання, обмін науковими розробками* тощо. Зокрема, у *Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р*, одним з напрямів її реалізації є *міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю*, яке ґрунтується на забезпеченні ефективної взаємодії державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, як на національному, так і на міжнародному рівні, зокрема із структурами країн – членів ЄС, міжнародними організаціями відповідної спрямованості.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю здійснюється шляхом:

- забезпечення дієвого співробітництва з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом, Європейським поліцейським офісом та іншими міжнародними партнерами на двосторонній та багатосторонній основі відповідно до національного законодавства і міжнародних договорів;
- підвищення ефективності співпраці з правоохоронними структурами іноземних держав, що здійснюється в такий спосіб;
- розвиток і перегляд договірно-правової бази, що регламентує міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю;
- обмін відомостями про організовані злочинні угруповання та осіб, що беруть участь в їх діяльності;
- організація та здійснення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій щодо припинення організованої злочинної діяльності та запобігання їй;
- розширення обміну досвідом, стажування та спільне навчання фахівців спеціальних підрозділів із боротьби з організованою злочинністю, зокрема за напрямками, визначеними в статтях 27 і 29 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності;
- ініціювання запровадження проектів міжнародної технічної допомоги, спрямованих на посилення можливостей органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, щодо постачання сучасної спеціальної техніки, озброєння, інших засобів боротьби з організованою злочинністю;
- сприяння налагодженню багатосторонніх відносин із закладами освіти та науковими установами іноземних держав, які спеціалізуються на підготовці відповідних фахівців та проведенні кримінологічних досліджень¹.

Шляхи реалізації *міжнародного співробітництва у сфері боротьби з кіберзлочинами* визначено в *Стратегії кібербезпеки*

¹ Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>

України, затвердженій Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021:

- забезпечення участі України у міжнародних заходах ООН щодо заохочення відповідальної поведінки держав у кіберпросторі;
- забезпечення участі України у доопрацюванні Другого додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність щодо вироблення заходів та гарантій для вдосконалення міжнародної співпраці між правоохоронними та судовими органами, а також між органами влади та постачальниками послуг в інших державах;
- розширення шляхом діалогу з міжнародними партнерами доступу правоохоронних органів України до ресурсів Європейського центру боротьби з кіберзлочинністю, до телекомунікаційної системи Інтерполу I-24/7;
- продовження співробітництва з Агентством Європейського Союзу з питань мережевої та інформаційної безпеки, зокрема з питань скоординованого розкриття вразливостей та імплементації Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 6 липня 2016 року про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу як елементу євроінтеграції України;
- поглиблення співпраці з Міжнародним союзом електрозв'язку у сферах кібербезпеки та електронних комунікацій, зокрема з питань стандартизації у цих сферах;
- поглиблення співпраці з міжнародними організаціями у сфері захисту дітей від сексуального онлайн-насилення;
- розвитку міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки шляхом підтримки міжнародних ініціатив у цій сфері, які відповідають національним інтересам України;
- продовження практики проведення двосторонніх кібердіалогів з державами-партнерами з метою обміну передовим досвідом у сфері кібербезпеки, інформацією про кіберзагрози, розвитку комунікації між заінтересованими державними органами України та іноземних держав, розширення кола держав-партнерів, з якими проводяться кібердіа-

логи, ініціювання питання щодо укладення двосторонніх договорів про співпрацю у сфері кібербезпеки;

- створення постійно діючої робочої групи з питань взаємодії із провідними ІТ-компаніями, світовими провайдерами цифрових послуг, соціальними мережами з метою протидії гібридним загрозам, поширенню дезінформації, можливості застосування санкцій відповідно до законів України².

Отже, поняття міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами є ширшим, ніж поняття міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, воно охоплює законодавчі, організаційні, кримінологічні, криміналістичні, освітні та інші заходи.

На думку Гай Ван Краєна, судді Міжнародного трибуналу по Югославії, процес "перекладу" міжнародно визнаних норм та стандартів на практичну мову національного законодавства має неперервний та динамічний характер, є необхідним для підтримання верховенства права.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.
2. Які фактори та процеси сприяли нормативному забезпеченню міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?
3. Що є предметом міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?
4. Які заходи складають обсяг міжнародного співробітництва?
5. Назвіть загальні та спеціальні завдання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.
6. В чому полягає відмінність "міжнародного співробітництва під час кримінального провадження" від "міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю"?

² Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

7. У чому полягає міжнародне співробітництво, відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року?

8. У чому полягає міжнародне співробітництво, відповідно до Стратегії кібербезпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 серпня 2021 року?

1.2. Принципи міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Принципи (фр. *principe*, від лат. *principium* – початок, основа) – основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Дане визначення влучно відображає сутнісне призначення принципу в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

У ст. 7 глави 2 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, *зокрема*, належать: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень,

дій чи бездіяльності; 18) публічність; 19) диспозитивність; 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 21) розумність строків; 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Законодавець, при визначенні принципів кримінального провадження, використав слово "*зокрема*", визнаючи, що цей перелік не є вичерпаним. Принципи, наведені в ст. 7 КПК України є загальними (наскрізними), застосовуються при здійсненні кримінального провадження в межах держави, а також поширюються на виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Розділ IX КПК України "Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження" не містить подібної статті, в якій би визначалися загальні чи спеціальні (особливі) принципи надання правової допомоги. Водночас законодавець в ст. 543 КПК України передбачив поширення загальних засад на міжнародне співробітництво, вказавши, що порядок направлення запиту до іншої держави, порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи про таку допомогу і порядок виконання такого запиту *визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України і чинними міжнародними договорами України*. Це положення дає підстави для висновку про застосування принципів, передбачених у ст. 7 КПК України у повному обсязі. Водночас цей перелік може бути доповнений *спеціальними принципами*, визначеними міжнародними договорами.

Аналіз норм Розділу IX КПК України дозволяє виокремити посилання на певні принципи. В даному розділі в ст. 544 КПК наведена "*засада взаємності*", на підставі якої надається взаємна правова допомога чи інше співробітництво за відсутності міжнародного договору України. За відсутності такого договору міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано *на засадах взаємності (ч. 1)*. Уповноважений (центральный) орган України, направляючи до такої держави запит, письмово гарантує запитуваній стороні розглянути в майбутньому її запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги (ч. 2). Згідно з умовами частини першої цієї статті уповноваже-

ний (центральный) орган України розглядає запит іноземної держави лише за наявності *письмової гарантії* запитуючої сторони прийняти і розглянути в майбутньому запит України на засадах взаємності (ч. 3). Уповноважений (центральный) орган України при зверненні за міжнародною правовою допомогою до такої держави та наданні такій державі міжнародної правової допомоги керується Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 4). За відсутності міжнародного договору з відповідною державою уповноважений (центральный) орган України надсилає запит про надання міжнародної правової допомоги до Міністерства закордонних справ України для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом (ч. 5).

Дотримання *принципу конфіденційності* передбачається в ст. 556 КПК України – на прохання запитуючої сторони уповноважений (центральный) орган України має право вжити додаткових заходів для збереження конфіденційності факту отримання запиту про міжнародну правову допомогу, його змісту та відомостей, отриманих у результаті його виконання. За необхідності погоджуються умови й терміни збереження конфіденційних відомостей, отриманих у результаті виконання запиту. Так, Меморандумом про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації визначено, що, ураховуючи, що Сторони встановили відносини співробітництва з метою підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні та боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності шляхом укладення Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво, усвідомлюючи необхідність захисту та охорони як інформації з обмеженим доступом, так і несекретної інформації, обмін якою здійснюється між Сторонами на підставі Угоди, зважаючи, що *обмін інформацією з обмеженим доступом є можливим лише за умови набрання чинності цим Меморандумом про взаєморозуміння стосовно конфіденційності*. Кожна Сторона має:

- 1) захищати та охороняти несекретну інформацію відповідно до Угоди та цього Меморандуму про взаєморозуміння, за винятком інформації, яка є явно позначена або чітко визначена як публіч-

на, за допомогою різноманітних заходів, включаючи зобов'язання щодо обмеження доступу і конфіденційності інформації, обмеження доступу для уповноваженого персоналу та загальні технічні і процедурні заходи; 2) захищати і охороняти інформацію з обмеженим доступом відповідно до Угоди та цього Меморандуму про взаєморозуміння³.

Оскільки, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження ґрунтується на положеннях міжнародних угод, то до спеціальних принципів варто віднести засади, які у них визначені.

Принципи міжнародного співробітництва – це абстракції та узагальнення, які походять від юридичних фактів і норм міжнародного права та характеризують правовий порядок у відповідних сферах міжнародних відносин. Розрізняють індивідуальні та більш узагальнені принципи. Перші порівняно з другими характеризуються меншим рівнем абстрагованості й можуть належати до структури останніх, що формулюються на найвищому рівні абстракції. У доктрині міжнародного права сформувався консенсуальний підхід до визначення абстрагованих критеріїв, що характеризують принципи міжнародного співробітництва як основні. Такі принципи і норми повинні відповідати одній з наступних умов:

- 1) бути виключно значущими для міжнародного співробітництва;
- 2) охоплювати значну сферу відносин в галузі міжнародного співробітництва;
- 3) створювати таку характеристику умов міжнародного співробітництва, нехтування якої становило б загрозу порушення прав людини та інтересам держави, сучасного міжнародного права.

Прикладом цього є рішення у справі, коли французький пароплав "Лотос" зіткнувся з турецьким судном "Бозкурт" у відкритому морі, в результаті чого загинули вісім турецьких громадян та затонуло судно. Після прибуття "Лотоса" до Константинополя турецька влада відкрила кримінальне проваджен-

³ Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації від 03.07.2017. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-17

ня проти свого капітана та французького вахтового офіцера. Суд постановив вирок, яким вказані особи були засуджені до тюремного ув'язнення. Французька влада не погодилася з таким рішенням, вважаючи, що Туреччина не мала права переслідувати в кримінальному порядку французького громадянина за діяння, вчинені у відкритому морі та на борту іноземного судна, посилаючись на те, що виключно "держава прапора" мала право розглядати дану справу. Цей спір розглядала Постійна палата міжнародного суду (1927 р.), яка мала дати відповідь, чи існує в міжнародному праві правило (принцип), що забороняє Туреччині розглядати дану кримінальну справу. Постійна палата міжнародного правосуддя Ліги націй визначила, що Туреччина не порушила жодних норм, оскільки події на "Лотосі" спричинили наслідки для турецького судна. Суд постановив, що законним є застосування "реального принципу", згідно з яким дія правових норм даної держави поширюється на діяння, які були вчинені за кордоном та спрямовані проти інтересів даної держави, незалежно від громадянства правопорушника. Суд визначив, що юрисдикція, поза всяким сумнівом, є територіальною, вона не може застосовуватися державою за межами її території, якщо на те не існує дозволу, що походить з міжнародної традиції чи конвенції, однак це не означає, що міжнародне право забороняє державі здійснювати юрисдикцію за межами своєї території щодо будь-якого випадку, що відбувся за кордоном, за відсутності дозвільного правила, встановленого міжнародним правом. Міжнародне право залишає державам широку свободу дій, яка обмежена тільки в окремих випадках. Після прийняття цього рішення вислів "принцип Лотоса" стало загальним (прозивним) для визначення свободи держави вчиняти відповідно до принципу "дозволено все, що не заборонено". Така позиція стала базовою для іманентної доктрини міжнародного права, яка закріпила, що суверенітет держави первинний, а міжнародне право вторинне (похідне); держави наділені природною свободою дій, встановлення та зняття обмежень щодо юрисдикції (держави) завжди є актом її власної діяльності; держава є єдиним суб'єктом створення міжнародного права. Постійна палата міжнародного суду встановила, що принципи міжнарод-

дного права означають міжнародне право, яке діє між всіма незалежними державами.

Основні принципи міжнародного співробітництва визначаються як узагальнені загальновизнані правила поведінки суб'єктів міжнародних відносин, які мають визначальне значення для забезпечення нормального функціонування всієї системи міжнародних відносин та вирішення міжнародних проблем на певному історичному етапі.

Загальним принципам міжнародного співробітництва притаманні такі ознаки:

- 1) керівна роль у визначенні вектора міжнародного співробітництва;
- 2) універсальна сфера дії, розрахована на всі міжнародні співтовариства;
- 3) імперативний характер *jus cogens* (безспірне право);
- 4) принципи визнаються та приймаються всіма суб'єктами міжнародного співробітництва незалежно від правових систем світу;
- 5) принципи на відміну від норм права мають зворотну дію, тобто поширюються на ситуацію, навіть якщо вона виникла раніше самого принципу;
- 6) принципи міжнародного співробітництва становлять систему, а тому мають розглядатися у взаємодії з іншими (у т. ч., з національними принципами кримінального провадження).

У Статуті ООН визначені основні принципи міжнародного співробітництва: 1) утвердження віри в основні права людини, гідність та цінність особистості; 2) рівноправ'я чоловіків та жінок; 3) рівність прав великих та малих націй; 4) дотримання справедливості та поваги до обов'язків, які випливають із договорів та інших джерел міжнародного права; 5) терпимість; 6) підтримання міжнародного миру та безпеки; 7) використання міжнародного апарату для сприяння врегулюванню питань міжнародного співробітництва. Спеціальними принципами визначено: 1) справедливість (ст. 1); 2) суверенна рівність; 3) добросовісне виконання обов'язків; 4) мирний спосіб врегулювання спорів, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку

та справедливість; 5) територіальна недоторканність і цілісність (ст. 2). У ч. 2 ст. 6 Статуту ООН наголошено на керівній *ролі принципів* – держави мають діяти згідно з цими принципами, оскільки це може виявитися необхідним для підтримання миру та безпеки. Однак у жодному випадку визнання пріоритету визначених засад не стосується внутрішньої компетенції держав (ч. 7 ст. 2).

Правоохоронна співпраця в кримінальних провадженнях в Європейському Союзі ґрунтується на *принципі взаємного визнання вироків та судових рішень*, зокрема, на зближенні законів та підзаконних актів держав ЄС. Європейські закони чи європейські рамкові закони визначають заходи для: 1) встановлення правил та процедур, що забезпечують визнання в усьому Союзі всіх форм вироків та судових рішень; 2) запобігання та розв'язання конфліктів юрисдикцій держав-членів; 3) заохочення навчання суддів, прокурорів та судового персоналу; 4) сприяння співпраці судових чи рівнозначних їм органів держав-членів у провадженні в кримінальних справах та у виконанні рішень.

Для забезпечення ефективності міжнародного співробітництва під час кримінального провадження європейські рамкові закони можуть запроваджувати мінімальні правила (принципи) щодо: 1) взаємної прийнятності доказів у державах-членах; 2) прав осіб у кримінальному процесі; 3) прав жертв кримінального злочину; 4) будь-яких інших окремих аспектів кримінального процесу, які має визначати заздалегідь Рада міністрів. Раді міністрів належить діяти одностайно після отримання згоди Європейського парламенту.

Слід зазначити, що ухвалення таких мінімальних правил (принципів) не перешкоджає державі зберігати чи запроваджувати вищий рівень захисту прав осіб у кримінальному процесі. Європейські рамкові закони можуть запроваджувати мінімальні правила (принципи) щодо визначення кримінальних правопорушень, санкції у сфері особливо небезпечної злочинності транскордонного характеру. Диктат чи нав'язування країнам конкретних рішень щодо реформування законодавства виключаються.

Відбувається формування взаємоприйнятних орієнтирів, у рамках яких кожній з держав потрібно з урахуванням націона-

льних особливостей та правових традицій удосконалювати своє кримінальне судочинство.

Європейським стандартам та принципам притаманний великий діапазон законодавчих маневрів держав. Так, не заперечуючи дотримання прав людини, деякі країни скасували інститут слідчого судді або піддали його суттєвій модифікації. На їх переконання, даний інститут – пережиток тих часів, коли суд виконував одночасно функцію розслідування та судового розгляду. Це й зумовило скасування інституту слідчих суддів у Німеччині, Португалії, Туреччині та Італії, а також суттєву зміну їх процесуальних повноважень у Франції.

Для держав-членів ЄС характерне *визнання принципу офіційності – аналогу принципу публічності*. Проте в деяких державах, наприклад Нідерландах, у КПК передбачається необхідність узгодження питання щодо доцільності відкриття кримінального провадження щодо неповнолітнього з освітніми установами, щодо неплатника податків – із фіскальними службами.

Аналіз законодавства дає підстави стверджувати, що в законодавстві різних країн обов'язково передбачаються усталені принципи (в різних кількостях). Проте в деяких країнах, що не забороняється рамковими рішеннями ЄС щодо міжнародного співробітництва, є й специфічні принципи-ідеї:

1. У ст. 188 КПК Італії передбачається *принцип "моральної свободи індивіда"*, який забороняє застосування "методів та способів, котрі можуть вплинути на свободу самовизначення індивіда, його здібності запам'ятовувати або оцінювати факти", незалежно від процесуального статусу особи – обвинуваченого, потерпілого, свідка.
2. У Бельгії відповідно до *принципу "свободи одержання доказів"* правоохоронні органи мають право вживати будь-яких заходів, вчиняти будь-які дії, що не порушують закон та права учасників кримінального провадження, для одержання доказів. У ст. 154 КПК Бельгії дається відкритий перелік процесуальних дій щодо виявлення, збирання та перевірки доказів. Аналогічно у ст. 189 КПК Італії вказано, що суддя має використовувати докази, незалежно від способу їх одержання, але за умови, що вони

корисні та негативно не впливатимуть на моральну свободу індивіду".

3. В КПК Бельгії згадується *"принцип оскарження"*, згідно з яким обвинуваченому та захиснику надається право на оскарження будь-якого документа в матеріалах кримінального досьє, навіть того, що не досліджувався під час судового розгляду, але який може бути покладений в основу обвинувального вироку (бельгійським суддям надається право при постановленні вироку використовувати докази, які не досліджувалися в суді).
4. У Данії серед принципів кримінального процесу варто виокремити *"принцип прискореного судочинства"*, для його тлумачення робиться посилання на положення Закону про здійснення судочинства, яким передбачається захист обвинуваченого від судової тяганини. Наприклад, на положення про неприпустимість під час судового розгляду кримінального провадження оголошувати перерву судового засідання на вихідні дні. Але при цьому підкреслюється, що реалізація цього принципу не має обмежувати право обвинуваченого на захист, повинно надаватися достатньо часу захиснику та обвинуваченому для підготовки до захисту.

Для того, щоб принципи, передбачені в національному законодавстві, не створювали перешкод для ефективного міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, країни-члени ЄС досягли домовленості щодо можливих параметрів, яких доцільно дотримуватися в процесі удосконалення кримінального провадження. В якості таких параметрів визначені десять принципів, які об'єднані в групи:

- 1) принципи, що визначають побудову правових систем у цілому (законність, рівність, судова незалежність);
- 2) принципи, на яких будується захист індивіда (повага гідності обвинуваченого, захист потерпілих, презумпція невинуватості);
- 3) принципи забезпечення справедливості кримінального судочинства (забезпечення прав обвинуваченому та рівність сторін);

- 4) принципи, покликані забезпечувати ефективність кримінального судочинства (адекватність реакції на вчинене кримінальне правопорушення та її швидкість (вчасність)).

У ст. 38 Статуту Міжнародного кримінального суду передбачено, що суд разом з конвенціями та звичаями застосовує *"принципи, визнані цивілізованими націями"* (йдеться про принципи, притаманні національним правовим системам) та *"принципи кримінального процесу, визнані міжнародним правом"*, до яких належить право бути судимим швидко та неупередженим судом у порядку, що забезпечує правосуддя (ст.17 Римського статуту).

До принципів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження варто віднести:

- 1) принцип верховенства міжнародного права щодо захисту прав людини та основоположних свобод (абсолютна заборона катування, гуманізм тощо);
- 2) принцип екстериторіальності в застосуванні процесуального законодавства, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 4 "при виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення Кримінального процесуального кодексу України, однак на прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України;
- 3) принцип поширення повноважень правоохоронних органів на територію інших держав (за згодою). Для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи (ч. 1 ст. 571 КПК України);
- 4) принцип доповнення національної системи судочинства дією міжнародних судових установ. Відповідно до ч. 2 ст. 4 Римського статуту Міжнародний кримінальний суд

може здійснювати свої функції та повноваження на території будь-якої держави-учасниці, а за спеціальною угодою – на території будь-якої іншої держави;

- 5) принцип видачі громадян своєї держави, оскільки ч. 1 ст. 58 Римського статуту вказує, що після початку розслідування Палата попереднього провадження за заявою прокурора видає ордер на арешт особи. Держава, яка одержала прохання про арешт та надання в розпорядження суду вказаної особи, без зволікань зобов'язана вжити заходів щодо арешту особи та якомога швидше доставити її до суду (ч. 1 ст. 59);
- 6) принцип можливого притягнення до відповідальності двічі. За Римським статутом, принцип непритягнення особи двічі за те саме "*ne bis in idem*" діє у випадках, "коли розгляд в іншому суді призначався для того, щоб захистити особу від кримінальної відповідальності за злочини, які підпадають під юрисдикцію міжнародного кримінального суду або за іншими ознаками, не було проведено незалежне або неупереджене відповідно до норм належної законності процедури, що за існуючих обставин не відповідало меті віддати відповідну особу правосуддю (ст. 20);
- 7) принцип заочного провадження. За Римським статутом, суд на прохання прокурора або за власною ініціативою, має право провести слухання за відсутності обвинуваченого, щоб затвердити обвинувачення у випадках, коли обвинувачений відмовився від свого права брати участь у слуханнях; коли він переховується і не вдається встановити його місцеперебування, хоча були вжиті всі розумні заходи для забезпечення його явки. В такому випадку обвинувачений може бути представлений його захисником (ч. 2 ст. 61);
- 8) використання доктринальних положень у процесі доказування. Так, відповідно до ст. 30 Статуту Міжнародного суду ООН суд, який зобов'язаний вирішувати передані йому спори, застосовує: а) міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, визнані

державами; б) міжнародні звичаї як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми; в) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; г) судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів у сфері публічного права в якості допоміжного засобу для визначення правових норм;

- 9) принцип добровільного надання інформації без одержання запиту. Даний принцип закріплений лише в окремих конвенціях, скерованих на співробітництво у боротьбі з певними видами кримінальних правопорушень. Доцільно внести даний принцип до загальних принципів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке принцип?
2. Назвіть загальні засади кримінального провадження. Чи є цей перелік вичерпаним? Чи поширюються ці засади на міжнародне співробітництво під час кримінального провадження?
3. Що таке принципи міжнародного співробітництва під час кримінального провадження? Яким умовам вони мають відповідати?
4. В якому міжнародному документі йдеться "принципів кримінального процесу, визнані міжнародним правом"?
5. Які ознаки притаманні загальним принципам міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?
6. Які принципи в Статуті ООН визначені як "основні принципи міжнародного співробітництва"?
7. Які принципи в Статуті ООН визначені як "спеціальні принципи міжнародного співробітництва"?
8. Розкрийте сутність принципу взаємності.
9. Розкрийте сутність принципу конфіденційності.
10. Розкрийте сутність принципу добровільного надання інформації.
11. В чому полягає принцип екстериторіальності?
12. Розкрийте зміст принципу використання доктринальних положень у процесі доказування.

1.3. Джерела міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України і чинними міжнародними договорами України (ст. 543 КПК України). Згідно зі ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ч. 1). Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (ч. 2).

Міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (ст. 2 Закону України "Про міжнародні договори України"). Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 19).

Міжнародні договори щодо врегулювання міжнародного співробітництва поділяються на *багатосторонні (загальні та спеціальні) та двосторонні (загальні та спеціальні)*.

Багатосторонніми договорами є:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року; *Протокол* від 20.03.1952 року; *Протокол № 4*, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї, від 16.09.1963 року; *Протокол № 6*, який стосується скасування смертної кари, від 28.04.1983 року; *Протокол № 7* від 22.11.1984 року; *Протокол № 11*, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією, від 11.05.1994 року; *Протокол № 12* від 04.11.2000 року; *Протокол № 13*, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин, 03.05.2002 року; *Протокол № 14*, який змінює

контрольну систему Конвенції, від 13.05.2004 року; *Протокол № 15* від 24.06.2013 року; *Протокол № 16* від 02.10.2013 року;

Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року; *Додатковий Протокол* до Конвенції від 17.03.78 року; *Другий додатковий протокол* від 8 листопада 2001 року;

Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року; *Додатковий протокол* до Конвенції від 15 жовтня 1975 року; *Другий додатковий протокол* від 17 березня 1978 року; *Третій додатковий протокол* від 10.11.2010 року; *Четвертий додатковий протокол* від 20.09.2012 року);

Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 року;

Європейська конвенція про міжнародну дієвність кримінальних вироків від 28.05.1970 року;

Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 року; Протокол, що вносить зміни до Додаткового протоколу до Конвенції про передачу засуджених осіб, від 22.11.2017 року;

До спеціальних міжнародних угод, скерованих на врегулювання співробітництва в кримінальних провадженнях за окремими видами злочинів, належать:

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 року; *Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності*, від 15.11.2000 року; *Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї*, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 15.11.2000 року; Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 31.05.2001 року;

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року;

Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 року; Додатковий протокол від 28.01.2003 року; Другий додатковий протокол від 17.11.2021 року;

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 року;

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 року;

Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року;

Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 року;

Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27.01.1977 року; Протокол від 15.05.2003 року; Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 року тощо.

З метою виконання завдань кримінального провадження під час міжнародного співробітництва укладаються угоди з міжнародними організаціями, функціями яких є сприяння збору доказів, розшуку осіб тощо:

Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14.12.2016 року;

Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації від 03.07.2017 року та інші.

Деталізація взаємодії під час кримінального провадження унормовується відомчими документами:

Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17 серпня 2020 року № 613/380/93/228/414/510/2801/5

Інструкція про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29 листопада 2018 року № 968.

Імплементація конвенційних стандартів не обмежує держави щодо укладання двосторонніх угод, які можуть мати загальний характер та спеціальний. До загальних угод відносяться, зокрема: Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу в кримінальних справах, 1998; Договір між Україною та Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка про взаємну правову допомогу в кримінальних справах, 2016.

Прикладами укладання загальних та спеціальних (деталізованих) угод є наступні: Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, 2012; Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про видачу правопорушників, 2012; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про взаємну правову допомогу в кримінальних справах, 2004; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про видачу правопорушників, 2004.

Існує практика укладання двосторонніх міждержавних угод щодо спільного розслідування або передачі розслідування іншій державі у конкретному кримінальному провадженні:

Угода між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року від 07.07.2017 року;

Закон України "Про виконання Угоди між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року" від 12.07.2018 року.

Угода між Офісом Генерального прокурора України, Генеральним прокурором Литви, Генеральним прокурором та Міністром юстиції Польщі про створення спільної слідчої групи для розслідування агресії РФ та її воєнних злочинів на території України від 25.03.2022 року.

Окремо варто виокремлювати міжнародне співробітництво в рамках СНД. 10 листопада 1994 року Верховною Радою України ратифіковано Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах країн СНД 1993 року, яка набула чинності для України 14 квітня 1995 року. Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року Україною не ратифіковано.

Варто зазначити, що 1 грудня 2022 року прийнято Закон України № 2783-IX "Про вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року". 22 грудня 2022 року Закон опубліковано у газеті "Голос України" та 23 грудня 2022 року Закон набрав чинності.

Закон передбачає: 1) зупинення дії Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, вчиненої від імені України у м. Мінську 22 січня 1993 року і ратифікованої Законом України від 10 листопада 1994 року №240/94-ВР, та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року (далі – Мінська конвенція та Протокол), вчиненого від імені України у м. Москві 28 березня 1997 року і ратифікованого Законом України від 3 березня 1998 року №140/98-ВР, у відносинах з Російською Федерацією та Республікою Білорусь (стаття 1); 2) вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, вчиненої від імені України у м. Мінську 22 січня 1993 року і ратифікованої Законом України від 10 листопада 1994 року №240/94-ВР, та Протоколу до неї, вчиненого від імені України у м. Москві 28 березня 1997 року і ратифікованого Законом України від 3 березня 1998 року №140/98-ВР (стаття 2).

Відповідно до статті 72 Віденської конвенції про право міжнародних договорів якщо договором не передбачається інше або якщо учасники не погодились про інше, зупинення дії договору відповідно до його положень або відповідно до цієї Конвенції

звільняє учасників, у взаємовідносинах яких зупиняється дія договору, від зобов'язання виконувати договір у своїх взаємовідносинах протягом періоду зупинення.

Стаття 25 Закону України "Про міжнародні договори України" містить аналогічну норму, відповідно до якої зупинення дії міжнародного договору України за умов, якщо договір не передбачає іншого, чи за відсутності іншої домовленості з іншими його сторонами, звільняє Україну від зобов'язання виконувати його протягом періоду зупинення дії договору з тими його сторонами, з якими зупинено дію договору, і не впливає стосовно іншого на встановлені договором правові відносини України з іншими його сторонами.

У період зупинення дії міжнародного договору Україна утримується від дій, які могли б перешкодити поновленню дії договору.

За повідомленням Міністерства закордонних справ України дію Мінської конвенції у відносинах з російською федерацією та республікою білорусь зупинено з 27.12.2022 року. З дати зупинення дії Мінської конвенції: 1) не здійснюватиметься співробітництво судів та інших компетентних органів України з відповідними органами російської федерації і республіки білорусь з питань надання правової (судової) допомоги та екстрадиції у цивільних і кримінальних справах на підставі Конвенції, у тому числі, безпосередні зносини установ юстиції відповідно до Протоколу до неї; 2) визнання і виконання судових рішень російської федерації та республіки білорусь на території України можливо на основі принципу взаємності відповідно до статей 462 і 471 Цивільного процесуального кодексу України; 3) у разі необхідності визнання і виконання рішень судів України на території російської федерації та республіки білорусь слід також виходити з принципу взаємності та звертатися заінтересованим особам до відповідних судів цих держав; 4) пред'явлення на території України судових рішень російської федерації та республіки білорусь, що підтверджують будь-які факти і за своїм характером не потребують примусового виконання можливо після визнання такого рішення судом України відповідно до глави 2 розділу IX Цивільного процесуального кодексу України; 5) до документів, виданих на території росії і білорусі, при їх пред'явленні на те-

риторії України застосовуватиметься вимога засвідчення апостилем згідно з Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, 1961 року, яка є чинною у відносинах України з росією і білоруссю. Офіційні документи, видані в Україні, для використання в росії та білорусі підлягають засвідченню апостилем органами, визначеними постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 61 (з урахуванням змін, внесених постановою КМУ від 27.05.2022 № 631); 6) співробітництво у цивільних і кримінальних справах у відносинах з російською федерацією та республікою білорусь може здійснюватися на підставі діючих у двосторонніх відносинах конвенцій Ради Європи, ООН та гаазьких конвенцій (за наявності поштового зв'язку) або за принципом взаємності (за наявності дипломатичних зносин).

У відносинах з Азербайджаном, Вірменією, Грузією, Казахстаном, Киргизстаном, Молдовою, Таджикистаном, Туркменістаном і Узбекистаном Мінська конвенція продовжує діяти до дати виходу України з неї.

Відповідно до частини другої статті 84 Мінської конвенції кожна Договірна Сторона може вийти з цієї Конвенції, направивши письмове повідомлення про це депозитарію за 12 місяців до закінчення поточного п'ятирічного терміну її дії. Мінська конвенція набрала чинності 19 травня 1994 року. Останнім днем чергового п'ятирічного періоду дії Конвенції для України є 18 травня 2024 року. *З 19 травня 2024 року Конвенція буде вважатися припиненою для України у відносинах з усіма її сторонами.*

Після виходу України з Мінської Конвенції правове співробітництво у цивільних і кримінальних справах здійснюватиметься на підставі двосторонніх міжнародних договорів України з відповідними державами-учасниками Мінської конвенції та багатосторонніх міжнародно-правових інструментів, що діють в рамках Ради Європи, ООН, Гаазької конференції з міжнародного приватного права, чинних у відносинах з відповідними державами. За відсутності міжнародного договору співробітництво судів та інших компетентних органів у цивільних і кримінальних справах здійснюватиметься згідно з внутрішнім законодавством на основі принципу взаємності.

Спеціальними конвенціями є двосторонні угоди країн-членів СНД: Договір між Україною і Азербайджанською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, 1997. Договір між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, 2001. Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, 1995; Договір між Україною і Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання 1997. Договір між Україною і Республікою Казахстан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання, 1999; Договір між Україною та Республікою Казахстан про правову допомогу у кримінальних справах, 2018; Договір між Україною та Республікою Казахстан про екстрадицію, 2018 тощо.

Значна кількість міжнародних договорів щодо міжнародної співпраці у кримінальному судочинстві укладена ще за часів СРСР. Згідно із Законом України "Про правонаступництво України" та положеннями Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.) у порядку правонаступництва застосовуються такі двосторонні міжнародні договори колишнього СРСР:

Договір між СРСР і Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу в цивільних, сімейних і кримінальних справах (1978 р.);

Договір між СРСР і Алжирською Народною Демократичною Республікою про взаємне надання правової допомоги (1982 р.);

Договір між СРСР і Народною Демократичною Республікою Ємен про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах (1986 р.);

Договір між СРСР і Федеративною Народною Республікою Югославією про правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1962 р.). Також на сьогодні відсутні заперечення щодо застосування таких договорів: Договір між СРСР і Народною Республікою Албанією про надання правової допомоги у цивільних, шлюбно-сімейних та кримінальних справах (1958 р.);

Договір про взаємне надання правової допомоги між СРСР та Іракською Республікою (1973 р.); Договір між СРСР та Туніською Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах (1984 р.). Шляхом обміну нотами оформлено правонаступництво України по наступним міжнародним договорам колишнього СРСР: Договір між СРСР і Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1978 р.); Договір між СРСР і Алжирською Народною Демократичною Республікою про взаємне надання правової допомоги (1982 р.); Договір між СРСР і Республікою Кіпр про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах (1984 р.). Договір між СРСР і Федеративною Народною Республікою Югославією про правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах, 1962 р. (у відносинах з Сербією, Чорногорією, Боснією і Герцеговиною).

Укладаються *міжвідомчі угоди* з метою формування довіри та поліпшення організації й забезпечення виконання міжнародних договорів про видачу правопорушників, правову допомогу та правові відносини у кримінальних справах. Відповідно до ст. 93 Закону України "Про прокуратуру", Офіс Генерального прокурора в порядку, передбаченому Законом України "Про міжнародні договори України", бере участь у підготовці міжнародних договорів України щодо співробітництва у сфері кримінального судочинства, укладає міжвідомчі міжнародні договори України про співробітництво з питань діяльності прокуратури з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, до компетенції яких належать питання, що регулюються договорами.

Пропозиції щодо укладення Офісом Генерального прокурора міжнародних договорів України міжвідомчого характеру погоджуються з Міністерством закордонних справ України. Рішення про проведення переговорів і підписання міжвідомчих міжнародних договорів, що укладаються Офісом Генерального прокурора, у тому числі, щодо надання повноважень на здійснення таких дій, приймається Генеральним прокурором. Ведення переговорів щодо підготовки тексту міжвідомчого міжнародного договору України, його укладення, встановлення його автентич-

ності або підписання такого міжвідомчого міжнародного договору України здійснюється лише уповноваженими на те особами. Міжвідомчі міжнародні договори України, укладені Офісом Генерального прокурора, що набрали чинності для України, публікуються у Зібранні діючих міжнародних договорів України та інформаційному бюлетені "Офіційний вісник України" та реєструються у Міністерстві юстиції України відповідно до законодавства. Оригінали текстів міжнародних міжвідомчих договорів України зберігаються у Міністерстві закордонних справ України. Контроль автентичності текстів міжвідомчих міжнародних договорів України, укладених Офісом Генерального прокурора, українською та іноземною мовами здійснюється Міністерством закордонних справ України. Денонсація міжнародних міжвідомчих договорів України, укладених Офісом Генерального прокурора, здійснюється Офісом Генерального прокурора (ст. 94 Закону України "Про прокуратуру").

Прикладом таких угод є: *Угода про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Республіки Таджикистан від 21.09.2017 року; Угода про взаємне співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Офісом Генерального Атторнея Королівства Таїланд від 13.06.2017 року; Меморандум про взаємопорозуміння між Генеральною прокуратурою України та Міністерством юстиції Держави Ізраїль від 16.08.2016 року; Угода про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Федеральною прокуратурою Королівства Бельгія в боротьбі з кіберзлочинністю, організованою злочинністю, корупцією і тероризмом від 15.10.2015 року;*

10 січня 2011 року у Варшаві підписано угоду між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання пункту 3 статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1993 року, в якій погоджено, що у справах, які охоплюються Договором, під час передачі клопотань про надання правової допомоги на основі статті 4 Договору наступні органи зносяться між собою безпосередньо: з боку України – Головне управління юстиції Міністерства юстиції

України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві і Севастополі; з боку Республіки Польща – голови окружних судів Республіки Польща.

Діяльність центральних органів міжнародного співробітництва регламентується відповідними нормативними актами:

Наказ Генеральної прокуратури України від 18.09.2015 року № 223 "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва" (зі змінами, внесеними наказами Генеральної прокуратури України від 16.01.2017 № 6, від 09.10.2017 № 287, від 21.12.2018 № 261, від 20.08.2019 № 164);

Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 19 серпня 2019 року № 2599/5;

Відповідно до ст. 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини", суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист права людини і основоположних свобод та практику Суду як джерело права.

Рішення ЄСПЛ, в яких тлумачаться конвенційні положення дотримання прав людини під час вирішення питань надання взаємної правової допомоги у кримінальних провадженнях ухвалювались у справах як щодо України, так і інших держав:

"Турдіхояєв проти України" (Заява № 72510/12), Страсбург, 18 березня 2021 року;

Справа "Солдатенко проти України" (Заява N 2440/07), Страсбург, 23 жовтня 2008 року. Остаточне рішення від 23.01.2009 року;

Справа "Гарькавий проти України" (Заява N 25978/07), Страсбург, 18 лютого 2010 року. Остаточне рішення від 18.05.2010 року;

Справа "Баз проти України" (Заява № 40962/13), Страсбург, 05 листопада 2020 року;

Справа "Коктиш проти України" (Заява № 43707/07), Страсбург, 10 грудня 2009 року. Остаточне рішення від 10.03.2010 року;

Справа "Белозоров проти Росії та України" (Заява № 43611/02), Страсбург, 15 жовтня 2015 року. Остаточне рішення від 15.01.2016 року;

Справа "Кабулов проти України" (Заява № 41015/04), Страсбург, 19 листопада 2009 року. Остаточне рішення від 10 травня 2010 року;

Справа "Байсаков та інші проти України" (Заява N 54131/08), Страсбург, 18 лютого 2010 року. Остаточне рішення від 18 травня 2010 року та інші.

В окрему групу доцільно віднести постанови судової влади, скеровані на підвищення удосконалення судової практики при виконанні міжнародних угод: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25.06.2009 № 1 "Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні (із змінами, внесеними згідно з Постановами № 3 від 20.06.2011 року, Постанови № 3 від 16.03.2012 року, № 12 від 30.09.2013 року, Постанови № 7 від 15.05.2014 року; Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 19.12.2014 № 13 "Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя".

Запитання для самоконтролю

1. Що таке міжнародний договір? Яким нормативним актом це визначається?
2. Як регламентується чинність міжнародних договорів Конституцією України?
3. Наведіть міжнародні багатосторонні договори, якими регулюється міжнародне співробітництво під час кримінального провадження.

4. Наведіть двосторонні договори, якими регулюється міжнародне співробітництво під час кримінального провадження.

5. В чому полягає відмінність загальних міжнародних договорів від спеціальних, якими регулюється міжнародне співробітництво під час кримінального провадження.

6. Наведіть приклади міжвідомчих договорів щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Яка роль цих документів?

7. Чи поширюється практика Європейського суду з прав людини на регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження? Доведіть прикладами.

8. Чи надається право державам під час укладання двосторонніх договорів виходити за межі конвенційних багатосторонніх угод?

1.4. Суб'єкти міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Суб'єктами міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є:

1) запитуюча сторона;

2) запитувана сторона;

3) передаюча сторона.

➤ *Запитуюча сторона* – держава, компетентний орган якої звертається із запитом, або міжнародна судова установа (п. 4 ч. 1 ст. 541 КПК України).

➤ *Запитувана сторона* – держава, до компетентного органу якої направляється запит (п. 5 ч. 1 ст. 541 КПК України).

➤ *Передаюча сторона* – держава, що передає дані у відповідь на запит або у рамках спільної слідчої групи на території якої знаходиться постачальник послуг щодо передачі даних або організація, що надає послуги з реєстрації доменних імен, а також держава, яка надає доказову інформацію за власною ініціативою без запиту (п. "е" ст. 3 Другого додаткового протоколу до Конвенції проти кіберзлочинності).

Органами, які беруть *безпосередню* участь в міжнародному співробітництві під час кримінального провадження є:

- *уповноважений (центральный) орган* – орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги (п. 6 ч. 1 ст. 541 КПК України);
- *компетентний орган* – орган, що здійснює кримінальне провадження, який звертається із запитом згідно з цим розділом або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги (п. 7 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Центральними органами України, на які покладаються повноваження від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги, є:

1) *на стадії досудового розслідування:*

- Офіс Генерального прокурора;
- Національного антикорупційного бюро України;

2) *на стадії судового розгляду:*

- Міністерство юстиції України

Офіс Генерального прокурора звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України (ч. 1 ст. 545 КПК України).

Міжнародно-правове співробітництво з компетентними органами іноземних держав у сфері кримінального судочинства визначено також в Законі України "Про прокуратуру". Органи прокуратури згідно з міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та кримінальним процесуальним законодавством України здійс-

нують співробітництво з компетентними органами інших держав з питань проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейняті кримінального провадження та з інших питань, передбачених такими договорами. У разі відсутності міжнародного договору України співробітництво у цій сфері здійснюється органами прокуратури України на підставі взаємних письмових гарантій. Співробітництво органів прокуратури з компетентними органами інших держав не може здійснюватися всупереч конституційним гарантіям України та її договірним зобов'язанням щодо прав людини (ч. 1 ст. 92). У випадках, передбачених законодавством, Офіс Генерального прокурора є центральним органом, відповідальним за виконання міжнародних договорів України (ч. 2 ст. 92). Якщо міжнародним договором України передбачено безпосередній порядок співробітництва під час кримінального провадження, обласні прокуратури здійснюють таке співробітництво у межах своєї компетенції (ч. 3 ст. 92).

Деталізація міжнародного співробітництва регламентується *Наказом Генеральної прокуратури України від 18.09.2015 № 223 "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва"* (зі змінами, внесеними наказами Генеральної прокуратури України від 16.01.2017 року № 6, від 09.10.2017 року № 287, від 21.12.2018 року № 261, від 20.08.2019 № 164).

Національне антикорупційне бюро України – є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових (ст.1 Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України"). НАБУ здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України (п. 9 ч. 1 ст. 16). Національне антикорупційне бюро України здійснює функції *центрального органу міжнародного співробітництва під час*

досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, відповідно до ст. 216 КПК України:

- *Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;*
- *Стаття 206-2. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;*
- *Стаття 209. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом*
- *Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням*
- *Стаття 211. Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону*
- *Стаття 354. Підкуп працівника підприємства, установи чи організації (стосовно працівників юридичних осіб публічного права);*

а також:

- *Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем;*
- *Стаття 366-2. Декларування недостовірної інформації*
- *Стаття 366-3. Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування*
- *Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою*
- *Стаття 368-5. Незаконне збагачення*
- *Стаття 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі*
- *Стаття 369-2. Зловживання впливом*
- *Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства*

або зловживання службовим становищем, якщо наявна хоча б одна з таких умов:

1) кримінальне правопорушення вчинено:

- Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Головою Національного агентства з питань запобігання корупції, його заступником, Директором Бюро економічної безпеки України, його заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;
- державним службовцем, посада якого належить до категорії "А";
- депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад;
- суддею (крім суддів Вищого антикорупційного суду), суддею Конституційного Суду України, присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді), Головою, заступником Голови, членом, інспектором Вищої ради правосуддя, Го-

ловою, заступником Голови, членом, інспектором Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- прокурорами органів прокуратури, зазначеними у пунктах 1-4, 5-11 частини першої статті 15 Закону України "Про прокуратуру";
- особою вищого начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, вищого складу Національної поліції, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника митної служби III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової служби III рангу і вище;
- військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;
- керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;

2) розмір предмета кримінального правопорушення, передбаченого статтями 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 368, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення, а також предмет кримінального правопорушення або розмір завданої шкоди у кримінальних правопорушеннях, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 364, 410 Кримінального кодексу України, у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному

капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків);

3) кримінальне правопорушення, передбачене статтею 369, частиною першою статті 369-2 Кримінального кодексу України, вчинено щодо службової особи, визначеної у частині четвертій статті 18 Кримінального кодексу України або у пункті 1 цієї частини.

Національне бюро може від імені України надавати міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку тощо (ч. 2 ст. 17).

Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228, одним з основних завдань Міністерства юстиції є здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань (пп. 9 п. 3). Міністерство юстиції України звертається із запитами судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав (ч. 2 ст. 545 КПК України). Деталізація реалізації вказаних повноважень наведена в Інструкції про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження, затверджена наказом міністерства юстиції України від 19 серпня 2019 року № 2599/5.

Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України у триденний строк надсилають до Національного антикорупційного бюро України отримані (надані) у рамках надання міжнародної правової допомоги матеріали, які стосуються фінансових та корупційних кримінальних правопорушень, у вигляді довідки (ч. 3 ст. 545 КПК України).

В міжнародних угодах щодо міжнародного співробітництва використовується також поняття "спеціалізовані органи". Так, відповідно до *Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією* від 27 січня 1999 року кожна сторона вживатиме таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації персоналу та органів на боротьбі із корупцією. Для того, щоб вони могли здійснювати свої функції ефективно та без будь-якого невинновданого тиску, вони повинні мати необхідну самостійність відповідно до основоположних принципів правової системи сторони. Сторони забезпечуватимуть персоналу таких органів підготовку та фінансові ресурси, достатні для виконання його завдань (ст. 20 "*Спеціалізовані органи*"). Згідно з положеннями *Конвенції ООН проти корупції* від 31.10.2003 року кожна держава-учасниця забезпечує, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, наявність органу чи органів або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів. Такому органу чи органам забезпечується необхідна самостійність, відповідно до основоположних принципів правової системи держави-учасниці, щоб вони могли виконувати свої функції ефективно й без будь-якого неналежного впливу (ст. 36 "*Спеціалізовані органи*").

Застосовується в Угодах також термін "*національні контактні пункти*" (*Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво*", в якому таким органом визначено Міністерство внутрішніх справ України). У деяких нормативних актах не розмежовуються поняття компетентного та центрального органу. Так, у Постанові Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року (в редакції від 13.06.2012 р.) вказано, що "взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через *Національне центральне бюро Інтерполу*; *Міністерство внутрішніх справ виступає як Національне центральне бюро Інтерполу*". Дане положення узгоджується з ч. 4 ст. 545 КПК України. У разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Вер-

ховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

Законодавцем використовується й інша конструкція – "орган, на який покладається забезпечення міжнародного співробітництва". Так, у ч. 4 ст. 23 Закону України *"Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення"* від 14 жовтня 2014 року закріплено, що забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення покладається на:

Міністерство юстиції України – щодо виконання судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом;

Генеральну прокуратуру України – щодо вчинення процесуальних дій у межах кримінального провадження щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

Службу безпеки України за участю Міністерства закордонних справ України – щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН стосовно включення (виключення) фізичних або юридичних осіб до відповідних переліків;

Міністерство закордонних справ України – щодо звернення до Комітету Ради Безпеки ООН стосовно отримання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, для покриття основних або надзвичайних витрат.

Для забезпечення належного виконання покладених зобов'язань з урахуванням специфіки діяльності органів питання співробітництва можуть покладатися також на інші органи. Зокрема, Указом Президента України № 462/2012 від 31 липня 2012 року були внесені зміни до Положення про Міністерство внутрішніх справ України, відповідно до яких МВС України організовує

взаємодію правоохоронних органів та інших державних органів України з органами Інтерполу, Європейським поліцейським офісом (Європол), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу; ініціює проведення в інших державах за запитами правоохоронних органів України та організовує на території України за запитами правоохоронних органів держав – членів Інтерполу розшук осіб, які переховуються від органів слідства, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісно відсутніх осіб, здійснює прийом-передачу осіб, щодо яких у встановленому порядку прийнято рішення про видачу (екстрадицію), тимчасову видачу, транзитне перевезення, тимчасову передачу або передачу для подальшого відбування покарання; використовує та надає іншим правоохоронним органам України доступ до автоматизованих інформаційно-телекомунікаційних систем і банків даних Генерального секретаріату Інтерполу, а також вносить до них відповідну інформацію правоохоронних органів України. Згідно з Положенням від 28 жовтня 2015 року МВС України "6) забезпечує міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проектів та укладенні міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання укладених міжнародних договорів України". Однак при цьому МВС України не визначається в КПК України як центральний (уповноважений) орган міжнародного співробітництва. Розширення суб'єктного складу потребує також обов'язкового відображення в міжнародних договорах або законах про ратифікацію та чіткого розмежування повноважень.

Законом України *"Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів"* від 10 листопада 2015 року (у редакції від 05.01.2017 р.) визначено, що Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено

арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні.

На цей орган покладаються здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді); участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. Національне агентство укладає міжвідомчі міжнародні угоди про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, бере участь у підготовці проектів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну; забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі, з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN), і представляє Україну в цій організації.

Запитання для самоконтролю

1. Які сторони беруть участь у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження? Яка сторона є запитуючою, запитуваною та передаючою?
2. Дайте визначення уповноваженому (центральному) органу міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.
3. Дайте визначення компетентному органу міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.
4. Назвіть центральні органи України, на які покладаються повноваження міжнародного співробітництва на стадії досудового розслідування та на стадії судового розгляду.
5. У яких випадках Національне антикорупційне бюро України виконує функцію центрального органу міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?
6. Як регламентується міжнародно-правове співробітництво прокуратури з компетентними органами іноземних держав

у сфері кримінального судочинства в Законі України "Про прокуратуру"?

7. Якими повноваженнями наділено НАБУ щодо міжнародного співробітництва Законом України "Про Національне антикорупційне бюро України"?

8. Які завдання та повноваження має Міністерство юстиції України у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?

9. Назвіть компетентні органи, які беруть участь у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження.

1.6. Зарубіжний досвід регламентації міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Особливості міжнародного співробітництва під час кримінального провадження унормовується в законодавстві багатьох держав у спеціальних законах або в кримінально-процесуальних кодексах. Зокрема, Кримінально-процесуальний кодекс *Республіки Азербайджан* визначає, що правова допомога полягає у здійсненні відповідних дій, пов'язаних зі злочинами, які розслідуються відповідним компетентним органом запитуючої іноземної держави під час направлення запиту або які перебувають в судовому провадженні (ст. 489.1). Правова допомога у кримінальних справах регулюється Конституцією Азербайджанської Республіки, Кримінально-процесуальним кодексом, іншими законодавчими актами, а також Законом "*Про правову допомогу у кримінальних справах*" та міжнародними угодами, які підтримуються Азербайджанською Республікою (ст. 488.1). У випадку відсутності відповідної угоди про міжнародну правову допомогу між Азербайджаном та запитуючою державою застосовуються положення КПК Азербайджанської Республіки та положення Закону "*Про правову допомогу у кримінальних справах*".

Відповідно до міжнародних договорів та угод *Грузії* кримінально-процесуальне законодавство Грузії може застосовуватися й на території інших держав. Громадяни Грузії, які користуються

дипломатичним імунітетом, а також члени їхніх сімей, які перебувають за кордоном, якщо вони не дадуть добровільно згоди на застосування кримінально-процесуального законодавства країни перебування, підлягають юрисдикції Грузії. При задоволенні клопотання судів або слідчих органів іноземних держав щодо проведення процесуальних дій на території Грузії може бути застосоване також кримінально-процесуальне законодавство цих держав, якщо це передбачено міжнародними договорами Грузії (ст. 2).

За законодавством *Республіки Вірменія* проведення на території іноземної держави допиту, огляду, виїмки, обшуку, експертизи та інших передбачених законодавством процесуальних дій за дорученням чи клопотанням судів, прокурорів, слідчих органів дізнання Республіки Вірменія, а також проведення на території Республіки Вірменія процесуальних дій на запит компетентних органів та посадових осіб іноземної держави здійснюється відповідно до міжнародних договорів у порядку, встановленому цими договорами та Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Вірменія (ч. 1 ст. 474 КПК). При проведенні на території Республіки Вірменія процесуальних дій на запит компетентних органів іноземної держави суд, прокурор, орган дізнання Республіки Вірменія застосовує норми КПК Республіки Вірменія з винятками, передбаченими відповідними міжнародними договорами. При проведенні на території Республіки Вірменія процесуальних дій на запит компетентних органів іноземної держави суд, прокурор, орган дізнання Республіки Вірменія може застосовувати норми кримінально-процесуального законодавства іноземної держави, якщо застосування останніх передбачене міжнародним договором, який є чинним для Республіки Вірменія та відповідної іноземної держави (ст. 474 КПК РВ).

Кримінально-процесуальний кодекс *Республіки Латвія* не містить визначення міжнародного співробітництва, але при цьому визначає види міжнародного співробітництва (ст. 673), якими є: 1) видача особи для кримінального переслідування, судочинства або виконання вироку, або призначення примусових заходів медичного характеру; 2) передача кримінального процесу; 3) передача засудженої особи для виконання покарання у вигляді

ді позбавлення волі; 4) виконання процесуальних дій; 5) визнання та виконання вироків; 6) інші види, передбачені міжнародними угодами. Ратифікація Римського статуту Республікою Латвія зумовила потребу передбачити в законі, що кримінально-процесуальне співробітництво з міжнародними судами та створеними міжнародними організаціями, судами та трибуналами передбачає видачу осіб міжнародним судам, процесуальну допомогу їм та виконання рішень міжнародних судів (ч. 2 ст. 673). Кримінально-процесуальний порядок іншої держави може застосовуватися на території Республіки Латвія, якщо така необхідність обґрунтована клопотанням про кримінально-процесуальне співробітництво та не суперечить основним принципам кримінального процесу Латвії. При цьому Латвія може просити іноземну державу під час виконання клопотання про кримінально-процесуальну допомогу застосувати встановлений у Латвії кримінально-процесуальний порядок або його окремі принципи (ч. 3 ст. 674 КПК РЛ). На підставі аналізу законодавства можна зробити висновок, що це єдина країна, де на законодавчому рівні визначена можливість застосування іноземного кримінального процесуального законодавства на території Латвії не лише на підставі угоди, а й на підставі клопотання у конкретній справі.

Ст. 397 Кримінального процесуального кодексу *Республіки Естонія* має назву "Загальні принципи" (мається на увазі міжнародного співробітництва), однак при цьому визначаються не принципи, а підстави такої допомоги та їхні джерела: "Клопотання про надання правової допомоги у кримінальних справах вирішуються на підставі міжнародних угод Естонської Республіки. Державам, з якими міжнародний договір не укладено, правова допомога надається відповідно до принципів, які впливають з конвенцій Ради Європи з питань кримінального права та відповідного розділу Кримінального процесуального кодексу Естонської Республіки". Положення КПК ЕР застосовуються, якщо інше не передбачено міжнародними угодами (ч. 2 ст. 397 КПК ЕР).

За законодавством *Республіки Казахстан* в порядку надання правової допомоги органам розслідування та судам іноземної держави, з якою Республіка Казахстан уклала міжнародний договір про правову допомогу, або на основі взаємності можуть

бути проведені процесуальні дії, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Казахстан, а також інші дії, передбачені іншими законами та міжнародними договорами Республіки Казахстан (ч. 1 ст. 521 КПК РК). У випадку, коли положення міжнародного договору, ратифікованого Республікою Казахстан, суперечать положенням КПК РК, застосовуються положення міжнародного договору (ч. 2 ст. 521 КПК РК).

Кримінально-процесуальний кодекс *Республіки Узбекистан* не містить визначення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. У ст. 3 КПК РУ закріплено, що провадження у кримінальних справах ведеться відповідно до законодавства, чинного на момент проведення дізнання, попереднього слідства та судового розгляду у справі, незалежно від місця вчинення злочину, якщо інше не передбачено договорами та угодами, укладеними Республікою Узбекистан з іншими державами.

Кримінально-процесуальний кодекс *Туркменістану* в ч. 1 ст. 1 визначає, що міжнародні угоди Туркменістану та загальні принципи і норми міжнародного права, які визнані Туркменістаном та регулюють порядок кримінального процесу, становлять невід'ємну частину кримінально-процесуального права. Ст. 2 КПК Туркменістану має назву "Міжнародні угоди", що свідчить про визначальну роль для держави міжнародних стандартів надання взаємної правової допомоги. Якщо міжнародною угодою Туркменістану встановлені інші положення, ніж передбачені КПК Туркменістану, то застосовуються положення міжнародної угоди. Також передбачається застосування на території Туркменістану кримінально-процесуального права іноземної держави органами розслідування та судом іноземної держави або за їх дорученням органом, що веде кримінальний процес, якщо це передбачено міжнародними договорами, ратифікованими Туркменістаном (ст. 4). У ст. 542 КПК визначається, що в порядку надання правової допомоги органам розслідування та судам іноземних держав, з якими Туркменістаном укладено міжнародні договори про правову допомогу, або на підставі взаємної домовленості можуть бути проведені процесуальні дії, передбачені КПК Туркменістану, а також інші дії, передбачені іншими законами та міжнародними договорами (ст. 542).

Відповідно до ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу *Республіки Молдова*, кримінальне судочинство регламентується нормами Конституції Республіки Молдова, міжнародними актами, однією зі сторін яких є Республіка Молдова, та Кримінально-процесуальним кодексом. Загальні принципи та норми міжнародного права та міжнародних актів, однією зі сторін яких є Республіка Молдова, є складовим елементом кримінально-процесуального права та слугують безпосереднім джерелом прав та свобод людини в кримінальному судочинстві. В ході кримінального судочинства не мають юридичної сили закони та інші нормативні акти, які анулюють або обмежують права та свободи людини, порушують судову незалежність, принцип змагальності, а також суперечать загальновизнаним нормам міжнародного права, положенням міжнародних договорів, однією зі сторін яких є Республіка Молдова. З наведеного вбачається, що під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні застосовуються загальні принципи. Згідно зі ст. 531 КПК РМ відносини з іноземними державами або з міжнародними судами, що стосуються надання правової допомоги у кримінальних справах, регулюються КПК Республіки Молдова та Законом про міжнародну правову допомогу. Положення міжнародних угод та інші зобов'язання Республіки Молдова мають пріоритет щодо положень КПК РМ. За наявності колізії або конкуренції норм декількох міжнародних актів застосовуються положення договору, який забезпечує більш надійний захист прав та свобод людини (ч. 2 ст. 531 КПК РМ). У законодавстві Республіки Молдова окремо встановлюються межі поступок. Зокрема, Міністерство юстиції має право прийняти рішення про невиконання судового рішення про надання міжнародної правової допомоги у випадку, коли це суперечить національним інтересам (ч. 3 ст. 531). Як зазначалося вище, порядок надання міжнародної правової допомоги регламентується в Республіці Молдова не лише нормами Кримінально-процесуального кодексу РМ, а й Законом "Про міжнародну правову допомогу в кримінальних справах". У ч. 1 ст. 1 цього нормативного акту визначено, що його метою є встановлення механізму реалізації положень Кримінально-процесуального кодексу РМ щодо надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, а також міжна-

родних угод у даній галузі. Законодавець чітко визначив форми міжнародного правового співробітництва: 1) передача записів, даних та інформації; 2) вручення процесуальних актів; 3) виклик свідків, експертів та осіб, які переслідуються; 4) виконання доручень щодо проведення процесуальних дій; 5) спільні розшукові групи; 6) передача на запит судочинства у кримінальній справі; 7) екстрадиція; 8) переведення засуджених осіб; 9) визнання рішень у кримінальних справах іноземних судових інстанцій; 10) надання інформації про судимість.

На підставі аналізу визначень можна дійти висновку, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження розглядається в законодавстві країн СНД та країн Балтії як:

1) вжиття необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги;

2) механізм реалізації положень Кримінально-процесуального кодексу щодо надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах (Республіка Молдова);

3) сукупність видів правової допомоги;

4) система форм правової допомоги;

5) перелік слідчих та процесуальних дій, які підлягають виконанню за запитом іноземної держави.

Розглядаючи міжнародне співробітництво, доцільно проаналізувати компетентні органи, на які покладається відповідальність за міжнародне співробітництво під час кримінального провадження. Зокрема, у ст. 475 КПК *Республіки Вірменія* визначено, що міжнародне співробітництво здійснюється через *Генеральну прокуратуру* щодо виконання запитів, які стосуються проведення процесуальних дій на стадії досудового провадження (п. 1); через *Міністерство юстиції* щодо запитів, які стосуються процесуальних дій у справах, що перебувають у провадженні суду, у тому числі, з виконанням вироку (п. 2). Міжнародними угодами може визначатися й здійснення міжнародного співробітництва в кримінальних справах за дипломатичними каналами, або через дипломатичні представництва, або консульські установи Республіки Вірменія в іноземній державі (ч. 2 ст. 475).

За законодавством *Естонії* юридичними установами, які звертаються до іноземних держав з клопотанням про надання правової допомоги та які розглядають клопотання, що надходять

від інших іноземних держав, є суди *Естонської Республіки, Державна прокуратура, Міністерство юстиції та Міністерство внутрішніх справ* (ст. 398 КПК РЕ).

Ст. 675 КПК *Республіки Латвія* містить вказівку на те, що компетентні органи визначаються міжнародними угодами, без їх конкретизації в Кримінальному процесуальному кодексі РЛ. І лише у випадку відсутності такої угоди міжнародне співробітництво здійснюється на принципах взаємності *Міністерством юстиції та Генеральною прокуратурою* відповідно до їх компетенції (ч. 3 ст. 675).

У Республіці Молдова компетентними органами є *Міністерство юстиції та Генеральна прокуратура*. Запити про надання правової допомоги можуть передаватися як на пряму компетентними органами, так і по дипломатичних каналах або за допомогою Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол).

Республіка Казахстан передбачає, що доручення про проведення слідчих дій направляється через *Генерального прокурора*, а судових дій – *міністра юстиції*, або відповідно їх заступників, або через уповноважених посадових осіб, які в необхідних випадках звертаються за посередництвом до *Міністерства закордонних справ* Республіки Казахстан (ст. 523).

У Республіці *Узбекистан* запит щодо проведення процесуальних дій направляється через: *Верховний суд* – щодо питань, які пов'язані з провадженням у кримінальних справах, котрі розглядаються судами загальної юрисдикції; *Міністерство внутрішніх справ, Службу національної безпеки* – щодо процесуальних дій, які не потребують судового рішення або згоди (санкції) прокурора; *Генеральну прокуратуру* – в інших випадках. За необхідності вказані компетентні органи взаємодіють із компетентними органами іноземних держав через *Міністерство закордонних справ Республіки Узбекистан* (ст. 592).

Запитання до самоконтролю

1. Назвіть відомі Вам держави, в яких прийняті спеціальні закони щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?

2. Чи передбачає законодавство застосування на території однієї держави процесуального законодавства іншої держави? Доведіть нормативними посиланнями.

3. Назвіть центральні органи міжнародного співробітництва під час кримінального провадження в країнах СНД та Балтії.

4. Обґрунтуйте власну позицію щодо доцільності прийняття в Україні спеціального закону про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження.

1.5. Запити про надання правової допомоги

Міжнародна правова допомога на практиці реалізується через запити (клопотання, звернення, доручення).

Запит про міжнародне співробітництво – це письмове звернення, засвідчене підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу (який здійснює кримінальне провадження або уповноважений орган), скероване до центрального органу іноземної держави з проханням про надання правової допомоги у кримінальному провадженні у формах, передбачених міжнародними договорами.

Відповідно до ст. 548 КПК України, запит (доручення, клопотання) про міжнародне співробітництво складається органом, який здійснює кримінальне провадження, або уповноваженим ним органом згідно з вимогами цього Кодексу та відповідного міжнародного договору України, а за його відсутності – згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 1). Запит і долучені до нього документи складаються у письмовій формі, засвідчуються підписом уповноваженої особи та печаткою відповідного органу (ч. 2). Запит і долучені до нього документи супроводжуються засвідченням у встановленому порядку перекладом мовою, визначеною відповідним міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитуваної сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою (ч. 3). Запит надсилається за кордон поштою, а в невідкладних випадках електронним, факсимільним або іншим засобом зв'язку. У такому разі оригінал запиту надсилається поштою

не пізніше трьох днів з моменту його передання електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку (ч. 4). Уповноважений (центральный) орган України може прийняти до розгляду запит, який надійшов від запитувачої сторони електронним, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Виконання такого запиту здійснюється *виключно* за умови підтвердження надіслання або передачі його оригіналу. Направлення компетентному органу іноземної держави матеріалів виконання запиту можливе тільки після отримання українською стороною оригіналу запиту (ч. 5).

Аналіз міжнародно-правових документів свідчить про використання вказаних понять без додаткового тлумачення та розмежування змістовного навантаження цих термінів. На думку окремих учених, використання у міжнародних договорах України різних найменувань слідчих чи судових доручень не має принципового значення, оскільки вони (найменування) мають одне смислове навантаження. Водночас некоректно вживати у міжнародних договорах України термін "вимога" із властивим йому владним, наказовим характером, тому що жодна держава не може вимагати від іншої надання правової допомоги, навіть якщо таке сприяння в досудовому розслідуванні та судовому розгляді у кримінальному провадженні впливає з договірних зобов'язань держав. Проте така позиція є спірною. В сучасній українській мові "клопотання", "звернення" та "доручення" розглядаються в двох аспектах: 1) дія (завдяки старанням); 2) документ (писана заява, прохання про що-небудь, яке подають до офіційної установи). Кожен із цих термінів має притаманне лише йому значення. З точки зору дії, ці поняття є ідентичними, проте з огляду на етимологію та змістове наповнення поняття мають суттєві відмінності. Тож, з точки зору дії, ці поняття є тотожними, оскільки ці документи складаються уповноваженими органами ("завдяки старанням") та скеровані до уповноважених органів інших держав.

З точки зору "документа та його змісту", дані поняття мають суттєві відмінності, чим пояснюється законодавче закріплення цих понять у Кримінальному процесуальному кодексі України. Аналіз вказаних термінів свідчить про недостатнє їх дослідження. Так, в Юридичній енциклопедії "доручення" тлумачиться в

трьох аспектах: 1) цивільна угода, за якою одна сторона (повірений) зобов'язана виконати від імені й за рахунок іншої сторони (довірителя) певні юридичні дії (укласти договір, отримати майно тощо); 2) зміст індивідуального правового акту управління (зокрема, доручення вищестоящого органу нижчестоящому, керівника підлеглому); 3) у римському праві доручення (або мандат) – один із видів постанов монархів.

Дане визначення, очевидно, варто доповнити, вказавши, що **доручення** – один із видів запиту щодо надання міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження, який складається центральним уповноваженим органом запитуючої держави. Зміст такого документа полягає в наданні повноважень центральному (уповноваженому) органу запитуваної держави вчинити на її території від імені запитуючої держави такі дії, для яких не існує виключних обмежень (може здійснити сама запитуюча держава – поштове відправлення, електронне повідомлення). Але для економії процесуального часу та високої ймовірності результативності таких дій надається доручення іншій державі. З огляду на це доручення надається щодо вручення документів. Так, у Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року вказано, що запитувана установа юстиції здійснює вручення документів відповідно до порядку, що діє в її державі, якщо документи, що вручаються, написані на її мові, або російською мовою, або забезпечені завіреним перекладом на ці мови. В іншому випадку вона передає документи одержувачеві, якщо він згодний добровільно їх прийняти (ст. 10 "Доручення про вручення документів").

Звернення в юридичній літературі визначається як особисті або групові (колективні) звернення громадян до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, до засобів масової інформації та посадових осіб. **Під час кримінального провадження звернення** як один із видів запиту набуває значення прохання надати певну інформацію (відомості), наявну в офіційних базах запитуваної держави без проведення

будь-яких слідчих (розшукових) дій (демографічні реєстри, наявність рахунків у банку, засновників юридичних осіб тощо).

Клопотання, на думку М.Й. Штефана, являє собою звернення громадян до суду чи іншого державного органу з метою домогтися певної дії або рішення. Ключовим в даному визначенні є слово "домогтися", що вказує на підвищену складність дій або рішень, які мають вчинити уповноважені органи запитуваної держави. **Клопотання як вид запиту про міжнародне співробітництво** стосується одержання доказів на території запитуваної держави шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

У міжнародно-правових актах використовуються й інші терміни: "вимога про видачу" (ст. 58 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року); "запит про видачу" (ст. 67 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року); "прохання" (ст. 78 "Передача предметів" Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року) тощо.

Суд, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні, яке він здійснює. Уповноважений (центральный) орган України розглядає запит на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України. У разі прийняття рішення про направлення запиту уповноважений (центральный) орган України *протягом десяти днів надсилає* запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом. У разі відмови у направленні запиту всі матеріали протягом десяти днів повертаються відповідному органу України з викладом недоліків, які потрібно усунути, або з поясненням причин неможливості направлення запиту (ст.551 КПК України).

Зміст та форма запиту про міжнародну правову допомогу повинні відповідати вимогам Кримінального процесуального кодексу України або міжнародного договору України, що застосовується у конкретному випадку. Запит може бути складений у формі доручення (ч. 1 ст. 552 КПК України).

Запит повинен містити:

- 1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони;
- 2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності;
- 3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога;
- 4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;
- 5) відомості про повідомлену підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України;
- 6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження;
- 7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження;
- 8) відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності;
- 9) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

До запиту про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого додається належним чином засвідчений витяг відповідних статей Кримінального процесуального кодексу України з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. До запиту також додається перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи.

До запиту про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з Кримінальним

процесуальним кодексом України додається інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах.

На стадії досудового розслідування запит про міжнародну правову допомогу погоджується у письмовій формі прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законів при проведенні досудового розслідування (ст. 552 КПК України).

Докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосувався запит, крім випадків, коли досягнуто домовленості про інше із запитуваною стороною ч. 1 ст. 553 КПК України). Відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого Кримінальним процесуальним кодексом України або міжнародним договором України (ч. 2).

Отримавши запит про міжнародну правову допомогу від запитуючої сторони, уповноважений (центральный) орган України розглядає його на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів або міжнародних договорів України.

У разі прийняття рішення про задоволення запиту уповноважений (центральный) орган України надсилає запит компетентному органу України для виконання.

У межах повноважень Офіс Генерального прокурора має право надавати вказівки щодо забезпечення належного, повного та своєчасного виконання такого запиту. Наведені вказівки є обов'язковими до виконання відповідним компетентним органом України.

Виключно центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги приймається рішення за запитом (дорученням) про міжнародну правову допомогу щодо:

- 1) присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги. Якщо запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, що передбачає присутність представника, надійшов

відповідно до частини третьої статті 545 КПК України, його копію невідкладно надсилають до уповноваженого (центрального) органу для вирішення в цій частині;

- 2) надання компетентним органам іноземної держави гарантій щодо умов виконання запиту (доручення), передбачених частиною другою статті 544 КПК України, та отримання таких гарантій від інших держав;
- 3) тимчасової передачі особи, яка відбуває покарання, для участі у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях (ст. 554 КПК України).

У разі задоволення запиту уповноважений (центральный) орган України зобов'язаний забезпечити передання уповноваженому (центральному) органу запитуючої сторони матеріалів, одержаних у результаті виконання запиту.

У разі відмови у задоволенні запиту уповноважений (центральный) орган України повідомляє запитуючій стороні причини відмови, а також умови, за яких запит може бути розглянутий повторно, і повертає запит.

Якщо є підстави для відмови у задоволенні запиту або для його відкладення, уповноважений (центральный) орган України може узгодити із запитуючою стороною порядок виконання запиту за певних обмежень. Якщо запитуюча сторона погоджується з визначеними умовами, запит задовольняється після виконання запитуючою стороною цих умов (ст. 555 КПК України).

Запитуючій стороні може бути відмовлено у задоволенні запиту про правову допомогу у випадках, передбачених міжнародним договором України.

За відсутності міжнародного договору України у виконанні запиту повинно бути відмовлено, якщо:

- 1) виконання запиту суперечитиме конституційним засадам чи може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку або іншим інтересам України;
- 2) запит стосується правопорушення, за яке в Україні стосовно тієї самої особи судом прийнято рішення, яке набрало законної сили;
- 3) запитуюча сторона не забезпечує взаємності у цій сфері;

- 4) запит стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність;
- 5) є достатні підстави вважати, що запит спрямований на переслідування, засудження або покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- 6) запит стосується кримінального правопорушення, яке є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні (ст. 5571 КПК України).

Варто зазначити, що п. 4 ч. 2 ст. 5577 КПК України не узгоджуються з ч. 2 ст. 2 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, в якій визначено, що у проханні про надання допомоги не може бути відмовлено на підставі того, що законодавство запитуваної Сторони не передбачає таких самих податків чи зборів або не регулює податки, збори, мито або валюту таким же чином як законодавство запитуючої Сторони.

Також в Другому додатковому протоколі до Конвенції проти кіберзлочинності, від 17 листопада 2021 року зазначено, що не визнається підставою для відмови у міжнародному співробітництві: 1) відсутність такого складу правопорушення в законодавстві запитуваної держави; 2) інше термінологічне визначення діяння; 3) віднесення діяння до іншої категорії тяжкості.

Центральний орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини відповідно до частини третьої статті 545 КПК України, за результатами розгляду запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу приймає рішення щодо:

- 1) доручення його виконання органу досудового розслідування, прокуратури або суду з одночасним вжиттям заходів щодо забезпечення умов конфіденційності;
- 2) можливості виконання запиту із застосуванням законодавства іноземної держави;
- 3) відкладення виконання, якщо це може перешкоджати кримінальному провадженню на території України, або погод-

жує з компетентним органом іноземної держави можливість виконання запиту на певних умовах;

- 4) відмови у виконанні запиту з підстав, передбачених статтею 557 КПК України;
- 5) можливості виконання запиту, якщо витрати на таке виконання явно перевищуватимуть завдану кримінальним правопорушенням шкоду або явно не відповідатимуть тяжкості кримінального правопорушення (якщо це не суперечить міжнародному договору України);
- 6) вчинення інших дій, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується упродовж *одного місяця* з дати його надходження до безпосереднього виконавця. За необхідності виконання складних та великих за обсягами процесуальних дій, у тому числі таких, що потребують погодження прокурора або можуть бути проведені лише на підставі ухвали слідчого судді, строк виконання може бути продовжений центральним органом України або органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави відповідно до частини третьої ст. 545 КПК України.

Складені органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або суддею документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються зазначеними посадовими особами та скріплюються печаткою відповідного органу. Отримані за результатами виконання запиту від інших відомств, установ чи підприємств (незалежно від форми власності) документи повинні бути підписані їхніми керівниками та скріплені печаткою відповідного відомства, установи чи підприємства. Орган досудового розслідування або слідчий передає матеріали виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Отримані під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу документи направляються компетентному органу іно-

земної держави у порядку, встановленому відповідним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У разі відсутності міжнародного договору України з відповідною іноземною державою виконання запиту про міжнародну правову допомогу здійснюється з дотриманням вимог ст. 545 КПК України, а отримані документи направляються центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги дипломатичним шляхом.

При передачі матеріалів компетентному органу іноземної держави центральний орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави відповідно до частини третьої статті 545 цього Кодексу, може встановити відповідно до законодавства та міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, обмеження щодо використання таких матеріалів. У разі неможливості виконати запит про міжнародну правову допомогу, а також у разі відмови у наданні міжнародної правової допомоги з підстав, передбачених статтею 557 КПК України, центральний орган України щодо міжнародної правової допомоги або орган, уповноважений здійснювати зносини відповідно до частини третьої статті 545 КПК України, повертає такий запит компетентному органу іноземної держави із зазначенням причин.

Надання правової допомоги може бути повністю або частково відкладене, якщо виконання доручення перешкоджає тимчасово досудовому розслідуванню або судовому розгляду, що триває в Україні.

Орган, якому було доручено виконання запиту, після здійснення необхідних процесуальних дій надсилає всі отримані матеріали уповноваженому (центральному) органу України. У разі неправильного або неповного виконання запиту уповноважений (центральный) орган має право вимагати додаткових заходів для виконання запиту (ч. 1 ст. 560 КПК України). Документи, отримані внаслідок виконання запиту, засвідчуються гербовою печаткою компетентного органу, який проводив процесуальні дії, та передаються уповноваженому (центральному) органу України.

для передання запитуючій стороні без перекладу, якщо інше не передбачено міжнародним договором (ч. 2). Уповноважений (центральный) орган України надсилає матеріали, отримані під час виконання запиту, уповноваженому (центральному) органу запитуючої сторони протягом десяти календарних днів після їх отримання від компетентного органу України (ч. 3).

Незважаючи на детальну регламентацію порядку направлення запиту про надання правової допомоги, в практичній діяльності правоохоронних органів виникають суттєві труднощі, які полягають у зволіканні запитуваною стороною виконання вимог (прохання) запитуючої сторони.

Аналіз проведеного анкетування співробітників правоохоронних органів та змісту надісланих документів дає підстави стверджувати наявність таких причин, що перешкоджають ефективному застосуванню можливостей міжнародного співробітництва: 1) конвенційними нормами та кримінальним процесуальним законодавством не передбачені строки виконання запиту, до того ж міждержавні двосторонні угоди про надання правової допомоги також не містять вказівки на обов'язковість дотримання розумних строків або процедури повідомлення про перешкоди, які тимчасово виникають та унеможливають виконання процесуальних дій або одержання запитуваної інформації; 2) національне законодавство інших держав у переважній більшості також не унормовує терміни виконання запитів; 3) конвенційні норми містять загальний термін "компетентний орган", через який здійснюється співробітництво в кримінальному провадженні, надсилання запиту має скеровуватися до органу держави, який на національному рівні визначений як центральний для виконання покладених на нього функцій. Проте інформація щодо таких центральних органів країн світу не є доступною для правоохоронних органів України, обмеженість в інформаційних ресурсах створює передумови для визначення в запиті загального терміна "компетентний орган", а це зумовлює зволікання в надходженні запиту, переадресацію за компетенцією на території іншої держави; 4) запити зазвичай є занадто об'ємними за своїм змістом, по суті, відображають текст обвинувального висновку, що під час перекладу ускладнює сприйняття іноземними правоохоронними органами; 5) у тексті запитів чітко не виділя-

ється основне завдання або інформація, яка запитується, ця складова переважно губиться у тексті звернення.

Загальними рекомендаціями щодо підготовки запиту є написання вступу, в якому необхідно визначити запитуючий та запитуваний органи (центральної органи), а не компетентні, вказавши їх точну назву. Однак, як свідчить практика, непоодинокі випадки використання термінології загального характеру, яка міститься в конвенційних нормах, – "компетентний орган". Такі підходи ускладнюють процедуру вчасного скерування запиту до центрального (уповноваженого) органу, не сприяють терміновості його виконання. В якості джерела такої інформації доцільно використовувати закони про ратифікацію конвенції чи угоди з країною, до якої надсилається запит (запитуваною державою). Важливою складовою є визначення основи (підстави) для запиту (двостороння або багатостороння угода, національне законодавство або договір про взаємну правову допомогу, хто проводить розслідування і робить запит про допомогу. Доцільно коротко, стисло та емко описувати факти, докази, щодо яких робиться запит.

З урахуванням ситуації виключної терміновості запиту доцільно наводити переконливу аргументацію (вказати конкретну підставу). Очевидно, що у разі необхідності дотримання конфіденційності варто вказати конкретну підставу. Загальний опис фабули має бути простим і коротким, але достатнім, з юридичної точки зору, для отримання допомоги. У Пам'ятці щодо підготовки запитів про надання взаємної правової допомоги Департаменту юстиції США та Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань зазначено, що загальна фабула має бути викладена у формі оповідання. За можливості варто уникати або ж пояснювати технічні терміни.

Досить часто короткий запит не відображає його сутність, проте містить низку додатків, у яких несистематизовано та необґрунтовано викладена потреба в проведенні процесуальних дій. Отже, варто уникати використання таких додатків, а за потреби – робити короткий витяг. У запитах нерідко відсутнє чітке пояснення зв'язку між складом кримінального правопорушення та тією інформацією чи доказами, які стали предметом надання міжнародної правової допомоги. Тому варто викласти опис

кримінального правопорушення, не обмежуючись назвою статті Кримінального кодексу. Оскільки виконання прохання про допомогу в кримінальних провадженнях інколи обумовлюється визначенням тяжкості вчиненого злочину, то обов'язковим є зазначення також санкції, передбаченої за його вчинення у даній статті Кримінального кодексу України.

Під час розшуку фізичних осіб або необхідності одержання інформації щодо юридичних осіб виникає потреба ретельного викладення фізичних та біографічних ідентифікаторів, адреси тощо. Як свідчить практика, доречним є виділення в запиті окремого структурного розділу "Потреба в допомозі", в якому пояснюється, чому запитується допомога (якщо цей факт не очевидним). Опис доказу або запитуваної допомоги має бути якомога конкретнішим, сфера запиту обмежується тим, що насправді потрібно. Дуже часто запит щодо багатьох речей призводить до того, що не отримується жодної інформації.

Певні особливості, притаманні *запитам, що стосуються допиту свідків*: обов'язкова ідентифікація свідка, надання його контактної інформації, визначення сфери допиту або буде доречним надання переліку питань, які необхідно поставити під час допиту. Чіткий опис кроків, вжиття яких очікується від іноземних органів для виконання запиту та отримання допустимих доказів, сприятиме виконанню процесуальних дій.

Обов'язковим елементом має бути контактна інформація щодо: 1) посадовця в центральному органі, що надсилає запит; 2) у разі доцільності, інформація щодо іншої особи в іноземній країні, яка ознайомлена із запитом, а також підпис та переклад запиту на мову іноземного органу.

У разі надіслання *запиту щодо проведення обшуку та виїмки* (у т. ч., збереженого контенту спілкування) доцільно зв'язатися з контактною особою у відповідному органі запитуваної держави та дізнатися специфічні моменти (особливості законодавчої регламентації проведення таких дій). До запиту доцільно включити:

- 1) якомога конкретніший та точний опис місця обшуку і документів або предметів, що підлягають виїмці, а у разі вилучення записів – відповідні проміжки часу, в яких вони створені;

- 2) можливу причину або розумні фактичні підстави вважати, що даний запитуваний об'єкт знаходиться в місці, яке розташоване у запитуваній державі;
- 3) можливу причину або розумні фактичні підстави вважати, що кримінальне правопорушення, яке є предметом розслідування чи судового розгляду, було вчинено в запитуваній державі, і що запитуваний об'єкт є доказом вчинення такого правопорушення;
- 4) зазначення будь-яких спеціальних вимог щодо виконання обшуку або виїмки;
- 5) будь-яку відому інформацію про третіх осіб, які можуть мати право власності на запитуваний об'єкт.

Оскільки документи є джерелом доказів, то певним вимогам має відповідати процедура їх підготовки. Так, у разі запиту щодо підготовки документів варто зв'язатися з контактною особою у запитуваній державі, але, як правило, запит повинен містити такі елементи:

- 1) максимально конкретний опис документів, які мають бути підготовлені та стосуються розслідування. Наприклад, у випадку банківського запиту обов'язково треба надати номер рахунку та фінансової установи, де він відкритий;
- 2) зазначення місця знаходження документів та/ або особи, яка є або вірогідно може бути зберігачем цих документів;
- 3) у випадках, пов'язаних із запитами на підготовку електронних доказів без контенту, необхідно провести консультації із запитуваною державою для оцінки ризиків або знищення таких доказів. У таких ситуаціях може знадобитися швидкий та безпечний засіб збереження доказів, наприклад, за допомогою спеціального порядку збереження;
- 4) зазначення того, чи буде достатньо копій або завірених копій документів, і якщо ні, то причини, чому потрібні оригінали документів;
- 5) якщо потрібна сертифікація або аутентифікація документів, необхідно по можливості вказати форму сертифікації/ аутентифікації за допомогою приєднаного офіційного сертифікату;

- б) зазначення того, чи існує вірогідність, що будь-який з документів може бути предметом заяви про недопустимість доказу, наприклад, у зв'язку з правом на збереження адвокатської таємниці.

У разі підготовки запиту щодо пояснень або свідчень, які можуть бути одержані безпосередньо або за допомогою відеоконференції, варто вказати:

- 1) персональні дані та місцезнаходження особи, від якої очікується одержання інформації;
- 2) опис того, в який спосіб мають бути отримані докази (напр., чи має бути свідок під присягою або будь-які інші додаткові застереження) і як зафіксовані (напр., усно, дослівно, за допомогою відеозйомки, за допомогою відеозв'язку); чи бажає українська сторона, чому та яким чином брати участь у цьому процесі;
- 3) якщо офіційні особи від України не беруть участі в цій слідчій дії, необхідно вказати список тем, які проговорюються, та конкретні питання, які підлягають з'ясуванню, а також доцільно вказати контактну особу, з якою можна проконсультуватися у разі необхідності під час допиту;
- 4) у разі одержання показань у режимі відеозв'язку вказуються причини переваги застосування відеоконференції порівняно з фізичною присутністю свідків в Україні, а також вказати контактну особу в Україні для проведення з нею консультацій щодо процедур, яких треба дотримуватися, а також щодо матеріально-технічного забезпечення;
- 5) якщо представники захисту мають бути присутніми, то це повинно бути чітко вказано, а причини роз'яснені.

Вказані рекомендації в практичній діяльності не завжди дотримуються, що мінімізує доказову силу одержаної інформації. Так, 18 січня 2017 року Національне антикорупційне бюро України підготувало клопотання про взяття під варту до одержання вимоги про видачу, в якому зазначило:

"Національне антикорупційне бюро України засвідчує високу повагу компетентним органам Республіки Молдова та згідно з Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 року, Конвенцією про правову допомогу та правові відно-

сини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року звертається з клопотанням про затримання та взяття під варту до одержання вимоги про видачу підозрюваного в кримінальному провадженні № ... від 14.03.2016 р. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України.

Досудовим розслідуванням встановлено, що суддя Дніпровського районного суду м. Києва упродовж березня-серпня 2016 року вимагав та одержав від П. неправомірну вигоду у вигляді грошових коштів у сумі 150 000 доларів США за прийняття рішення в кримінальному провадженні".

На підставі наведеного можна дійти висновку, що, по-перше, НАБУ не визначило, який саме орган є центральним (уповноваженим) для виконання запиту, в зверненні було зазначено: "компетентним органам Республіки Молдова". Очевидно, що доцільно було б скерувати даний запит до центрального уповноваженого органу, яким, відповідно до Закону Республіки Молдова "Про міжнародну правову допомогу в кримінальних провадженнях" є Генеральна прокуратура Республіки Молдова (ч. 1 ст. 7).

По-друге, необхідно визначити правову основу для запиту (двостороння або багатостороння угода, національне законодавство або договір про взаємну правову допомогу). Національним антикорупційним бюро України обґрунтована правомірність запиту Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 року та Конвенцією про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року. У даному випадку варто зазначити, що 10 листопада 1994 року Верховною Радою України ратифіковано Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року, яка набула чинності для України 14 квітня 1995 року і застосовується у відносинах України з Республікою Білорусь, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Російською Федерацією, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Грузією і Туркменістаном. Проте 7 жовтня 2002 року в м. Кишинів укладено Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, яка набула чин-

ності, відповідно до частини другої статті 120 цієї Конвенції, на тридцятий день з дати здачі на зберігання депозитарію третьої ратифікаційної грамоти для Республіки Білорусь, Азербайджанської Республіки та Республіки Казахстан. Відповідно до частин третьої та четвертої цієї ж статті між державами-учасниками Конвенції 2002 року припиняє свою дію Конвенція 1993 року та Протокол до неї від 29 березня 1997 року. Однак Конвенція 1993 року та Протокол до неї 1997 року продовжуватимуть застосовуватися у відносинах між державами-учасниками цих міжнародних договорів та державами, для яких не набрала чинності Конвенція 2002 року. Для України зазначена Конвенція чинності не набула, а відтак діють лише Конвенція 1993 року та Протокол до неї 1997 року. Втім доцільно було б у якості правової підстави для виконання запиту послатися на Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року, в якому конкретизується порядок зносин (ст. 3), обсяг правової допомоги (ст. 4) тощо. В даній Угоді регламентується видача осіб – "Договірні Сторони зобов'язуються видавати одна одній взаємно за клопотанням, відповідно до положень цього Договору, осіб, які знаходяться на їх території, з метою проведення щодо них кримінального переслідування або виконання покарання" (ч. 1 ст. 58).

По-третє, як вже зазначалося, виконання запиту може залежати від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, виду та міри покарання. Відповідно до ч. 2 ст. 58 Договору видача з метою проведення кримінального переслідування відбувається тільки щодо таких злочинів, за які згідно із законодавством обох договірних сторін передбачене покарання, верхня межа якого перевищує один рік позбавлення волі або суворіше покарання. Отже, НАБУ мало вказати санкцію як обов'язковий елемент, передбачений міжнародною угодою.

По-четверте, посилаючись на той факт, що особа була оголошена в міжнародний розшук, необхідно вказати дату та орган, який прийняв таке рішення.

По-п'яте, відповідно до ст. 63 Договору після отримання клопотання про видачу запитувана сторона негайно вживає заходів

до взяття під варту особи, щодо якої поставлено питання про видачу, за винятком випадків, коли немає сумніву, що згідно з цим Договором видача не може відбутися. Втім ч. 2 ст. 63 допускає, що "взяття під варту може бути проведене також до отримання клопотання про видачу, якщо запитуюча сторона звернеться з таким проханням, посилаючись на постанову про взяття під варту або на вирок, що є підставою клопотання про видачу. Таке звернення може бути у письмовій формі передане телефаксом, телеграмою або за допомогою інших засобів, що виключають будь-які сумніви". Отже, насамперед варто було послатися на законність взяття під варту відповідно до законодавства України.

Аналіз правових актів щодо строків виконання запитів свідчить про наявну неузгодженість. Так, відповідно до ч. 2 ст. 558 КПК України запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується упродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця. За необхідності виконання складних та великих за обсягами процесуальних дій, у тому числі таких, що потребують погодження прокурора або можуть бути проведені лише на підставі ухвали слідчого судді, строк виконання може бути продовжений центральним органом України або органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України.

Запитання для самоконтролю

1. Що являє собою Запит про надання взаємної правової допомоги у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження?
2. В чому полягає сутність доручення?
3. В чому полягає сутність звернення?
4. В чому полягає сутність клопотання?
5. Що має містити запит про міжнародне співробітництво (який його зміст)?
6. Якою є процедура погодження запиту та строки направлення?
7. Які виключні повноваження щодо міжнародної правової допомоги має центральний орган?

8. У яких випадках у виконанні запиту повинно бути відмовлено за відсутності договору?

9. Якими є рекомендації щодо змісту запиту під час розшуку фізичних осіб або необхідності одержання інформації щодо юридичних осіб?

10. Що треба вказувати у запиті щодо пояснень або свідчень, які можуть бути одержані безпосередньо або за допомогою відеоконференції

11. Які особливості притаманні запитам, що стосуються проведення обшуку.

1.7. Історичні етапи формування правового регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства має тривалу генезу. Визначення періодизації від часів додержавного періоду (праміжнародні відносини) до сьогодення здійснюється на підставі таких критеріїв: 1) існування власне держави та права; 2) наявність спеціальних угод щодо регулювання спеціальних відносин (кодифіковане та некодифіковане право); 3) укладення угод як доцільність вирішення конкретного конфлікту, а не покрокова реалізація стратегії; 4) формування міждержавного законодавства; 5) формування внутрішньонаціонального законодавства щодо врегулювання міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження; 6) укладення міждержавних угод щодо боротьби з конкретними видами злочинів; 7) укладення угод щодо врегулювання окремих інститутів міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства тощо.

Історична розвідка укладених угод дає підстави виокремити період правління князя Олега (879-912 рр.). Після успішного походу до Константинополя (907 р.), прагнучи утвердити мир з греками, він уклав з ними письмовий договір. *"Якщо викинутий буде човен вітром великим на чужу землю, і якщо він знайдений буде нами, русами, то якщо хто збереться спорядити човен з*

добром своїм і відіслати назад у землю Християнську, ми проведемо його крізь усяке небезпечне місце, доки [не] прибуде він у безпечне місце. Якщо ж такий човен, чи бурею, чи земною переполоною задержаний, не може добратися до своїх місць, то ми, руси, допоможемо гребцям того човна і допровадимо [туди] з куплею їх по-здорову. Якщо це станеться поблизу землі Грецької і якщо приключиться така сама біда човну руському, то ми, [греки], проведемо його в Руську землю; і хай продають [руси] товар того човна; і якщо може [хто] продати що з човна, [то] ми, [греки], виволочимо їм [товар]. А коли ми, руси, прийдемо в Греки чи для торгівлі, чи з посольством до цесаря вашого, то ми, [греки], пропустимо з честю їх [і] проданий товар човна їхнього. Якщо ж приключиться кому з того човна в ньому убитим бути, або побитим бути нами, русами, або взято [буде з човна] щонебудь, то хай ті, що це вчинили, зазнають названої раніш кари"; "Якщо украдений буде челядин руський, або втече, або насильно проданий буде і жалітися стануть руси, – хай підтвердиться це челядином, [і] нехай заберуть вони його в Русь; також і купці, якщо вони втратили челядина і жаліються, – нехай позивають [через суд] і, знайшовши його, нехай заберуть; якщо ж якийнебудь місцевий [житель] не дасть учинити цей розшук, – хай буде він винуватим"; "Якщо злочинець [не] повернеться в Русь, – хай жаліються руси християнському цесареві і [нехай] схоплять такого і повернуть насильно в русь. Це ж усе нехай роблять руси грекам, якщо де-небудь станеться таке [саме]. За часів князя Ігора (912–945 рр.) у 944 р. з Грецією був укладений договір подібний до попереднього. В ньому також знаходимо положення, пов'язані з передачею осіб, що порушують закон. Зокрема, торгівля без дозволу кваліфікувалась як злочин. "А якщо придуть руси не на торг, хай не побирають місячину. І хай заборонить князь послам своїм та [іншим] русам, які приходять сюди, щоб не творили вони безчинства в селах, ні в країні нашій. А коли вони приходять, хай живуть коло [церкви] святого Мами. А [коли] пошле цесарство наше [мужа свого], хай переписе він імена їхні, і тоді [хай] візьмуть вони місячину свою – і посли посольське своє, і купці місячину свою, – спершу [ті, що] від города Києва, а тоді з Чернігова, і з Переяславля, і [з] інших

городів. І нехай входять вони в город одними воротами, з цесаревим мужем, без оружжя, [по] п'ятдесят чоловік, і хай торгують, як ото їм треба; а тоді нехай виходять [із города] і муж цесарства нашого хай оберігає їх; а якщо хто з русів чи з греків учинить [що-небудь] несправедливо, хай він розсуджує"; "Якщо знайдуть руси корабель грецький, викинутий [на берег] в якому-небудь місці, – хай не завдадуть вони йому шкоди; якщо ж із нього візьме хто що-небудь чи людину [з нього] забере в рабство, – хай буде той винуватий по закону руському і грецькому".

У період розвитку української козацької держави – Війська Запорозького – перші зародки міжнародного співробітництва під час кримінального провадження можна спостерігати у нератифікованому договорі гетьмана Богдана Хмельницького з Османською імперією. Стаття 13 документа передбачала взаємну видачу в'язнів або осіб, запідозрених у вчиненні злочинів. Послідовного розвитку ця проблематика набула у договорах Війська Запорозького з російським царем другої половини XVII ст. Щоправда, відповідні норми пропонувалися виключно російською стороною і були переважно односторонніми – у більшості випадків передбачали видачу втікачів з Росії. З погляду російського права, вони були правопорушниками вже через сам факт утечі за кордон, але також перераховувалися інші їх злочини. Українська сторона послідовно виступала проти видачі без рішення суду чи наданих доказів, адже виїзд за кордон за українським правом правопорушенням не вважався. Вперше таке положення зустрічається у Переяславському договорі 1659 року ("Нові статті"). Зокрема, цьому присвячено ст. 16 Договору. Тут протиправність дій втікачів та необхідність їх видачі обґрунтовується тим, що зазначені особи, зокрема кріпосні селяни, можуть перетинати кордон у зворотньому напрямку і вчиняти злочини проти своїх панів. Тому представники влади Війська Запорозького зобов'язуються "тих злодіїв утікачів наказати, розшукавши, віддати поміщикам їх та вотчинникам", а осіб, які їм в Україні надали притулок, мають карати. Щодо представників Війська Запорозького, які переїхали до Росії, передбачалися такі самі дії – але лише у випадку підозри у вчиненні ними злочину (зокрема, вбивства, посяганні на суспільний поря-

док та ін.). Відповідні дії щодо розшуку та видачі злочинців або підозрюваних мали вчинятися керівниками місцевої влади (відповідно воєводами або полковниками) за зверненням так само керівників місцевої влади іншої сторони.

У *Батурицькому договорі 1663 року* (стаття 2) вказувалося на російських дезертирів та селян, які втікають від податей в Україну, що саме по собі визнавалося правопорушенням, але також могло ускладнюватися пограбуванням. Російська сторона, посилаючись на ст. 16 Переяславського договору 1659 року, вимагала "наказати тих усіх, минулих і нинішніх, перебіжчиків [з] Московської держави, всіляких чинів людей, у містах, і в повітах, і на будах, і на винокурнях, розшукувати і переписувати, і хто де жив, а переписавши, надіслати їх усіх за списками в ті міста й повіти, хто звідки втік". Українська сторона натомість закріпила у *Договорі 1663 року* інше тлумачення, відповідне українському праву (зокрема, ще *Третьому Литовському статуту 1588 р.*): видачі підлягають лише ті, хто обґрунтовано підозрюється у вчиненні реальних злочинів (вбивство, крадіжка тощо). Питання щодо інших переселенців було відкладене до наступного врегулювання. У *Глухівському договорі 1669 року* (ст. 13) українській стороні все ж довелося прийняти російське обґрунтування тотальної видачі переселенців як правопорушників: російське населення або перебуває на царській службі й тому може бути покаране за дезертирство, залишення служби як службовий злочин, або сплачує податі державі чи пану й тому може бути покаране за невиконання цих зобов'язань.

Також ст. 16 *Глухівського договору* передбачала розшук і взаємне повернення майна, привласненого приватними особами під час попередньої російсько-української війни. Положення щодо екстрадиції росіян з України як правопорушників, з додатковим переліком їх потенційно можливих злочинів (пограбування, крадіжка, розбій, вбивство, умисне пошкодження чужого майна тощо), присутні також у *Конотопському договорі 1672 року* (ст. 7), *Переяславському договорі 1674 року* (ст. 8), *Коломацькому договорі 1687 року* (ст. 8). Фактичне припинення договір-ного характеру відносин сторін характеризує те, що наступне положення щодо цього питання містилося вже в указі Петра I

геть ману Івану Скоропадському від 8 травня 1713 р. Воно поширювалося, зокрема, на дезертирів та біглих селян.

У XX ст. у період між Першою та Другою світовими війнами, США було укладено близько 100 угод про екстрадицію, Бельгією – 52 угоди, Францією – 58 угод, Іспанією – 23. В них передбачалися не лише безпосередньо правила видачі, а й інші питання надання міжнародної правової допомоги. Після Першої світової війни між Німеччиною, яка зазнала в ній поразки, та країнами Антанти (27 союзними та асоційованими державами) 28 червня 1919 року був укладений Версальський мирний договір, одним із результатів якого було створення Ліги націй – першої міжнародної організації, метою якою була підтримка миру та яка мала право на санкції проти агресора. Відповідно до ст. 17 Версальського мирного договору у випадку спору між двома державами, з яких лише одна є членом Ліги націй або з яких жодна не входить до неї, держава або держави, сторонні Лізі, закликаються підкоритися зобов'язанням, які покладаються на її членів з метою врегулювання спору, на умовах, визнаних Радою справедливими. Цей договір набув чинності 10 січня 1920 року після ратифікації його Німеччиною та союзними державами – Великобританією, Францією, Італією та Японією. Серед країн, які підписали мирний договір, однак відмовилися від його ратифікації, були США, Хиджаз та Еквадор. Позиція США пояснювалася небажанням пов'язувати себе з діяльністю Ліги націй. Згодом, у серпні 1921 року, США уклали з Німеччиною договір, який був майже відтворенням Версальського договору, однак за виключенням норм щодо Ліги націй. Відповідно до ст. 22 Версальського договору певні принципи застосовуються до територій, які в результаті війни перестали бути під суверенітетом держав, що управляли ними до того, і які населені народами, котрим припала нездатність чи неспроможність (тимчасова) самостійно керувати собою в особливо складних умовах сучасного світу. Добробут та розвиток цих народів є священною місією цивілізації. Кращим методом реалізації цього є довірити опіку над цими народами передовим націям, які в силу своїх ресурсів, досвіду або географічного положення спроможні взяти на себе цю відповідальність і які здійснювали б цю опіку в якості Ман-

датарії або від імені Ліги націй. Внаслідок розпаду Австро-Угорщини мирне врегулювання з її колишніми частинами здійснювалося також шляхом підписання угод. Зокрема, 10 вересня 1919 року Австрією були підписані договори з 17 державами. Після закінчення Першої світової війни між країнами-переможцями та Угорщиною 4 червня 1920 року був підписаний Тріанонський договір, який набув чинності 26 липня 1921 року, Нейїський мирний договір був підписаний з Болгарією 27 листопада 1919 року (втратив чинність після 1945 року). Як свідчать міжнародні акти, питання взаємодії під час кримінального провадження не були предметом окремих договорів, а узгоджувалися в рамках політичного порозуміння. Прикладом цього є Договір про примирення та прелімінарні умови миру між Росією та Україною, з однієї сторони, та Польщею – з другої від 12 жовтня 1920 р., Мирний договір між Росією та Україною, з однієї сторони, та Польщею – з другої від 18 березня 1921 року, Загальний договір між Великобританією та СРСР від 8 серпня 1924 року.

Після врегулювання міжнародних відносин у післявоєнний час та визначення принципів міжнародного співробітництва під час вирішення конфліктних ситуацій, у тому числі, у сфері кримінального судочинства, прискорюється зосередження зусиль на боротьбі з окремими видами злочинів. Свідченням цього є Конвенція про припинення контрабанди алкогольних товарів від 19 серпня 1925 року, згідно з якою кожна з договірних сторін зобов'язалася заборонити суднам, що мають місткість менше ста реєстрових тонн нетто, вивозити за кордон алкогольні товари зі своєї території, включаючи митні склади та вільні гавані (ст. 2). Угодою стосовно припинення обігу порнографічних видань від 4 травня 1910 року кожна з договірних держав зобов'язалася створити орган, який уповноважений централізувати інформацію, яка дозволяла б сприяти розшуку та припиненню дій, що складали порушення внутрішнього законодавства щодо порнографічних творів, малюнків, зображень або предметів, складові елементи яких мають міжнародний характер, надавати будь-які дані з метою перешкоджання ввезенню видань або вказаних предметів, а також забезпечити або прискорити їх вилучення. Все це в рамках внутрішнього законодавства (ст. 1). Держави

зобов'язалися повідомляти про прийняті закони щодо предмета даної Угоди. Лігою націй була прийнята Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань та торгівлі ними від 12 вересня 1923 року. Передача судових доручень здійснювалася: 1) шляхом безпосередніх контактів судової влади держав; 2) через дипломатичних або консульських агентів країни, яка звертається з дорученням до країни, якій адресоване це звернення; 3) дипломатичним шляхом. "Агент безпосередньо відсилає це судове доручення компетентним судовим органам, або тим, які вказані урядом країни, якій дається доручення, і одержує від цих органів документ, яким констатується виконання судового доручення" (ст. 3). Передбачалося дублювання офіційних документів, що надсилалися в рамках співробітництва у сфері кримінального судочинства, з метою обов'язкового одночасного направлення таких документів найвищим органам влади країни, до якої скероване звернення. Цим документом визначалася й прийнятна мова для міжнародного співробітництва: "За відсутності угоди судове доручення повинно бути викладене або на мові влади, до якої скероване звернення, або обумовленою угодою мовою, або супроводжуватися перекладом на мову, засвідчену дипломатичним або консульським агентом країни, або присяжним перекладачем". Узгоджувалося й питання судових витрат, зокрема, виконання судових доручень не буде підставою для відшкодування зборів або витрат будь-якого характеру.

Дистанційний збір доказів не применшував їх доказову силу, оскільки, як визначалось у Конвенції, "держави брали зобов'язання не допустити щодо системи доказів у кримінальній сфері будь-яких відступів від законів". Положення Угоди від 4 травня 1910 року були конкретизовані Протоколом ООН про зміцнення Договору про боротьбу з розповсюдженням порнографічних видань від 4 травня 1949 року. 30 вересня 1921 року була прийнята перша Міжнародна конвенція про заборону торгівлі жінками і дітьми, яка поклала початок зосередженню зусиль світової спільноти на боротьбі з цим видом злочину. А 11 лютого 1925 року оприлюднено Женевську угоду про заборону виробництва, внутрішньої торгівлі та використання очищеного опіуму. У 1934 р. в Лізі націй вперше почали обговорювати питання

про співробітництво у сфері боротьби з тероризмом, що було спричинено вбивством 9 жовтня 1934 року в Марселі короля Югославії Олександра I та прем'єр-міністра Франції Луї Барту. В результаті усвідомлення необхідності узгодження форм співробітництва у боротьбі з тероризмом в 1937 р. були прийняті Конвенція про запобігання тероризму та покарання за нього та Конвенція про створення Міжнародного кримінального суду, хоча вони й не були введені в дію.

У період громадянської війни та іноземної інтервенції Декретом РНК РРФСР "Про консульські представництва іноземних держав при робітничо-селянському уряді РРФСР" від 30 червня 1921 року визначався порядок кримінального провадження щодо консульських представників, зокрема: а) вони могли бути піддані особистому затриманню не інакше, як за постановою судової влади та в порядку виконання судового вироку; арешт допускався лише у випадку порушення кримінальної справи за злочини, підсудні воєнному трибуналу та народному суду в складі шести засідателів; б) консульські представники не були підсудними судовим установам РРФСР за неправильні дії та перевищення ними своїх службових повноважень по службі, про всі такі випадки місцеві представницькі органи, а також приватні особи мали повідомляти Народний комісаріат іноземних справ для направлення справи в порядку дипломатичних відносин; в) консульські канцелярії, що розташовані окремо від особистого майна та особистої переписки консула, і навіть якщо знаходяться в одній з ним квартирі, не підлягають без згоди консула обшуку, огляду або опечатуванню органами російської влади; але канцелярія консульства не може служити сховищем для осіб та предметів, які до неї не належать".

На міждержавному рівні виникала потреба видачі злочинців, що вимагало укладення відповідних угод. Так, 28 лютого 1931 року досягнуте погодження щодо питання про взаємну видачу кримінальних злочинців, яке було укладене у формі обміну нотами між Посольством СРСР в Монгольській Народній Республіці та Міністерством закордонних справ МНР. Члени дипломатичного корпусу користувалися імунітетом, вони мали право особистої недоторканності, не підлягали судовому затри-

манню; були наділені правом недоторканності особистого житла та службових канцелярій, які заборонялося піддавати обшуку, огляду та опечатуванню без згоди глави Дипломатичного представництва; вони були невідчужувані судовим установам по кримінальних справах. Імунітет дипломатичних консульських представників, а також членів їх сімей був значно розширений Постановою ЦВК та РНК СРСР від 14 січня 1927 року, де вперше на національному рівні передбачено принцип такого визнання прав представників іноземних держав – "на підставі принципу взаємності між державами".

Поступово вибудовувалася система нормативних актів, у яких враховувалися під час кримінального провадження місце проживання та належність до певної національності. В постанові "Про врахування особливостей при проведенні розслідування та під час розгляду кримінальних справ по обвинуваченню по відношенню громадян, які належать до будь-якої з гірських національностей, що мешкають в автономних областях та входять до Північнокавказького краю" передбачалося, що у випадку затримання чи арешту органами дізнання чи слідчими органами на території російських округів краю мешканців автономних областей, що належать за своїм походженням до будь-якої з гірських національностей, повідомляють про випадки затримання та арешту відповідних обласних прокурорів тих областей, до постійних мешканців яких належить затриманий. У даному документі прослідковуються елементи зародження інституту перейняття кримінального провадження. У п. 4 передбачається, що за клопотанням зацікавлених обласних виконавчих комітетів президія крайового суду мала право передавати справи за обвинуваченням постійних мешканців будь-якій із тих, що входять до складу краю автономних областей з одного суду до іншого. Такі правила поширювалися й на мешканців російських округів у випадку їхнього затримання або суду на території інших автономних областей. Обласним виконавчим комітетам надавалося право ознайомлення з матеріалами кримінальної справи щодо своїх громадян через уповноважених на те осіб, одержувати виписки та копії, надавати свої відгуки з приводу обвинувачення суду, в якому розглядається справа, а також бути захисником

обвинуваченого (п. 6). Аналіз даного документа дає підстави стверджувати, що на національному рівні унормовувалося транскордонне спостереження і створення спільних слідчих груп. Так, у злочинах, що вчинені в прикордонних місцевостях, що межують з російськими округами та автономними областями, а також між автономними областями, розшук злочинців, викраденого майна проводиться органами дізнання місцевості вчинення злочину й за межами відповідної адміністративно-територіальної одиниці. В цих випадках посадові особи, які проводили розшук, повинні були залучати до розшукової діяльності представників місцевої сільської, станичної або аульної Ради, за винятком тих випадків, коли таке співробітництво сприяло б прихованню злочинців або "плодів злочину". Неявка представника місцевої ради не призупиняла розшукові дії. У випадку проведення розшукових дій без представника Ради необхідно було після їх закінчення негайно поставити до відома місцевий орган влади про всі проведені дії.

Змінами до Кримінально-процесуального кодексу РРФСР від 23 травня 1927 року вже передбачалась обов'язкова участь прокурора та представника Народного комісаріату з іноземних справ під час обшуку та виїмки в приміщеннях дипломатичних та консульських установ. Неодноразово в міжнародно-правових актах використовується поняття "здійснення судочинства відповідно до норм міжнародного права та місцевих звичаїв". Подібні юридичні конструкції містились і в законодавстві цього періоду. На території племен північних регіонів РРФСР діяли туземні суди, оскільки умови або кочовий спосіб життя не давали змоги створити загальний судовий порядок. При здійсненні "судових справ туземні органи управління застосовують місцеві звичаї, оскільки вони не суперечать основним положенням радянського законодавства". Про проведення дізнання повідомлялись обласні виконавчі комітети. Для запровадження однакового застосування міжнародних угод, якими регулювалися питання кримінального судочинства, були прийняті Постанова ЦВК та РНК від 27 серпня 1926 року "Про порядок відносин урядових установ та посадових осіб СРСР та союзних республік з урядовими установами та посадовими особами іноземних держав" та

Типова конвенція СРСР про видачу, затверджена РНК СРСР від 23 листопада 1923 року.

Під час Другої світової війни одним із найважливіших міжнародних документів стала Спільна декларація урядів Бельгії, Великобританії, Голландії, Греції, Люксембургу, Норвегії, Польщі, США, СРСР, Чехословаччини, Югославії та Французького Національного Комітету про здійснення гітлерівськими військами знищення єврейського населення Європи від 18 грудня 1942 року. Наступним значним за своїми завданнями та надбаннями став період міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, який охоплює 1945–1991 роки. Новий етап становлення міжнародних відносин щодо врегулювання системи інститутів надання правової допомоги у кримінальному судочинстві був розпочатий прийняттям Статуту Організації Об'єднаних Націй і Статуту Міжнародного Суду від 26 червня 1945 року. В подальшому на закладених ними принципах приймалися Угода між Урядами Союзу Радянських Соціалістичних Республік та Сполученими Штатами Америки та Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії та тимчасовим Урядом Французької Республіки про судове переслідування та покарання головних військових злочинців європейських держав країн осі від 8 серпня 1945 року та Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 8 серпня 1945 року, Резолюція 3 (I) Генеральної Асамблеї ООН "Видача та покарання військових злочинців" від 13 лютого 1946 року, Резолюція 95 (I) Генеральної Асамблеї ООН "Утвердження принципів міжнародного права, що визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу" від 11 грудня 1946 року; Прокламація, якою створювався Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу від 19 січня 1946 року. Окремі аспекти надання правової допомоги розглядалися в мирному договорі з Італією, який уклали Південна Африка, СРСР, Великобританія, Австралія, Білорусь, Бельгія, Бразилія, Греція, Індія, Італія, Канада, Китай, Нідерланди, Нова Зеландія, Польща, Франція, США, Чеська Республіка, Ефіопія, Югославія; в мирному договорі з Угорщиною, який уклали Південна Африка, Австралія, Білорусь, Великобританія, Угорщина,

Індія, Канада, Нова Зеландія, СРСР, США, Чеська Республіка, Югославія, від 10 лютого 1947 року; в мирному договорі з Фінляндією, який уклали Південна Африка, СРСР, Австралія, Білорусь, Великобританія, Індія, Канада, Нова Зеландія, Фінляндія, Чеська Республіка від 10 лютого 1947 року; в мирному договорі з Болгарією, який уклали Югославія, Болгарія, СРСР, США, Великобританія, Австралія, Білорусь, Чеська Республіка, Греція, Індія, Нова Зеландія, Південна Африка від 10 лютого 1947 року. Тлумачення окремих термінів давалося в Резолюції 110 (II) Генеральної Асамблеї ООН "Заходи, що повинні вживатися проти пропаганди та розпалювачів нової війни" від 3 листопада 1947 року, Резолюції 170 (II) Генеральної Асамблеї ООН "Видача злочинців війни та зрадників" від 31 жовтня 1947 року. Даному етапу взаємодії правоохоронних органів та суду в рамках кримінального судочинства також притаманне зосередження на боротьбі з конкретними видами злочинів. Зокрема, 27 листопада 1947 року у Нью-Йорку був підписаний Протокол про зміну Конвенції про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми від 30 вересня 1921 року та Конвенції про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками, що укладена у Женеві 11 жовтня 1933 року. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року передбачала, що геноцид незалежно від того, чи вчиняється він в мирний час, чи у воєнний час, порушує норми міжнародного права та проти нього країни зобов'язуються вживати заходи попередження та карати за його вчинення (ст. 1). Вирішуючи питання видачі злочинців, країни погодилися з тим, що цей злочин не є політичним, а тому зобов'язані здійснювати видачу відповідно до свого законодавства та чинних договорів (ст. 7).

Одним з основоположних документів ООН даного періоду налагодження міжнародних зв'язків у кримінальному провадженні стала Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, проголошення якої визнавалось як "завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і

міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією". Беручи до уваги, що проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має за мету проституцію, несумісні з гідністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства, ООН прийнята Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 2 грудня 1949 року.

Існування конвенцій ООН, міждержавних угод та внутрішньодержавного унормування міжнародних відносин потребувало регіонального вирішення питань надання правової допомоги між суміжними європейськими державами. Новим етапом законодавчого визначення співробітництва стало створення Ради Європи. Остання була заснована після промови Уїнстона Черчилля в університеті Цюріха 19 вересня 1946 року, у якій він закликав до створення "сполучених держав Європи" на зразок Сполучених Держав Америки. Рада була офіційно заснована 5 травня 1949 року Лондонською угодою. Першим та основоположним документом, прийнятим Радою Європи, стала Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. В ній зазначалося, що "європейські держави, які є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробили перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації" (право на життя, заборона катування, заборона рабства і примусової праці, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий суд, ніякого покарання без закону, право на повагу до приватного і сімейного життя, відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації, право на ефективний засіб юридичного захисту тощо). Отже, Конвенція є регіональним втіленням положень Загальної декларації прав людини. А 20 березня 1952 року Конвенція була доповнена Протоколом № 1.

Законодавче визначення принципів, форм взаємодії потребувало розробки механізму їхньої реалізації, а тому 13 червня 1956 року було затверджено Статут Міжнародної організації

кримінальної поліції (Інтерполу). Метою цієї структури стали: 1) забезпечення широкої взаємодії всіх органів (установ) кримінальної поліції в рамках існуючого законодавства країни та в дусі Загальної декларації прав людини; 2) створення та розвиток установ, які можуть успішно запобігати кримінальній злочинності та боротьбі з нею. В цей період прийнято декілька міжнародних документів, які конкретизують взаємодію держав у сфері кримінальної юстиції у зв'язку з появою нових форм торгівлі людьми. ООН ухвалила Додаткову конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства, від 7 вересня 1956 року, Міжнародною організацією праці прийнята Конвенція про скасування примусової праці № 105 від 25 червня 1957 року. Втілюючи визначені в Загальній декларації прав людини та Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод принципи, прискорився процес укладення міждержавних угод предметного спрямування. У цей період першим був прийнятий Договір між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Німецькою Демократичною Республікою про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 28 листопада 1957 року, яким визначався обсяг правової допомоги: "...договірні сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання окремих процесуальних дій, зокрема, складання та пересилка актів та документів, проведення обшуків та виїмок, пересилка та видача речових доказів, допиту обвинувачених, свідків, експертів, опитування сторін та інших осіб, судового огляду, а також шляхом виконання доручень про вручення документів" (ст. 2). В подальшому були прийняті аналогічні договори СРСР з Кореїською Народно-Демократичною Республікою (ратифікований Президією Верховної Ради СРСР 1 лютого 1958 року та Президією Верховного Народного Зібрання КНДР 21 січня 1958 року), між СРСР та Польською Народною Республікою від 28 грудня 1957 року, який змінено Протоколом від 23 січня 1980 року; з Румунською Народною Республікою від 3 квітня 1958 року; з Угорською Народною Республікою від 15 липня 1958 року (доповнений Протоколом від 19 жовтня 1971 року); з Народною Республікою Албанією від 30 червня 1958 року; з Федеративною Народною

Республікою Югославією від 24 лютого 1962 року; з Чехословацькою Соціалістичною Республікою від 6 травня 1970 року. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року зобов'язала держави видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених у цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою. Наступним логічним етапом розвитку формування системи взаємодії у сфері надання правової допомоги стало створення в 1959 р. Європейського суду з прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, який засновано "аби забезпечити дотримання зобов'язань державами-учасниками Конвенції". З огляду на потребу захисту окремих категорій осіб з урахуванням їх службового або іншого становища прийнята Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи, а 6 березня 1959 року – Третій протокол до неї. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року мала за мету "досягнення більшого єднання між державами у сфері надання правової допомоги", оскільки прийняття спільних правил в галузі взаємної допомоги у кримінальних справах сприятиме досягненню цієї мети 30 березня 1961 року була прийнята Єдина конвенція ООН про наркотичні засоби.

Оскільки угоди, договори, погодження передбачали одним із способів передачу клопотань, документів, повісток тощо через дипломатичних та консульських агентів, а також оскільки доцільно було визначити права співробітників дипломатичних установ в рамках кримінального судочинства, то варто згадати про Віденську конвенцію про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року. В ст. 31 чітко визначалося, що дипломатичний агент користується імунітетом від кримінальної відповідальності держави перебування.

Слід зазначити, що процеси унормування міжнародної правової допомоги характерні як для ООН, ЄС, так і для інших міждержавних утворень та груп держав. Це пояснювалось існуванням різних правових систем, традицій, практик, що, безперечно,

не виключало додержання загальних принципів дотримання прав людини, а лише створювало максимально сприятливі умови для співробітництва. Підтвердженням цьому є Угода про екстрадицію Ліги арабських держав від 14 вересня 1952 року, Договір Ліги арабських держав про співробітництво з правових питань від 4 квітня 1982 року; Протокол про судову взаємодопомогу між Швецією, Данією та Норвегією від 25 червня 1957 року; Договір про екстрадицію між Данією, Фінляндією, Ісландією, Норвегією та Швецією 1962 року; Конвенція про судове співробітництво Загальної афромаврикійської організації від 12 вересня 1961 року; Конвенція БЕНІЛЮКС про видачу та взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 27 червня 1962 року; пізніше – Міжамериканська конвенція про видачу від 25 лютого 1982 року, Міжамериканська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 23 травня 1992 року. Нова система безпеки потребувала однакового тлумачення та застосування європейських принципів забезпечення прав людини, тому Європейському суду з прав людини Протоколом Ради Європи № 2 від 6 травня 1963 року було надано повноваження робити консультативні висновки. Згідно зі ст. 1, "Суд може на запит Комітету міністрів робити консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції і протоколів до неї". До того ж сама Конвенція потребувала доповнень, а тому 16 вересня 1963 року був прийнятий Протокол № 4, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї. Наступним кроком стала уніфікація стандартів дотримання прав засуджених осіб, з цією метою була прийнята Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 року. ООН висловлювала занепокоєння щодо існування дискримінації, порушення прав людей, які намагалися самотужки звільнитися від рабства, збільшення міграційних процесів. Результатом стало прийняття Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 року, Резолюції 1158 (XLI) Економічної та Соціальної Ради ООН "Питання про покарання військових злочинців та осіб, що здійснили злочини проти людства" від 15 серпня 1966 року,

Резолюції 2198 (XXI) Генеральної Асамблеї ООН "Протокол щодо статусу біженців" від 16 грудня 1966 року та самого Протоколу щодо статусу біженців від 16 грудня 1966 року. Новий підхід до забезпечення прав людини та обов'язків держави був викладений в Міжнародному пакті ООН про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. Обов'язок щодо дотримання прав і свобод покладалася на державу, однак і "кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення і додержання прав". Міжнародний пакт про громадянські і політичні права став основоположним міжнародно-правовим документом у галузі міжнародного захисту громадянських (особистих) і політичних прав і свобод людини.

Посилення міграційних процесів зумовило потребу вдосконалення такого співробітництва. Створена нормативна база не відповідала вимогам часу, а тому, для посилення ефективності міжнародного співробітництва у галузі кримінального судочинства з метою досягнення більш справедливого покарання, зокрема шляхом уникнення небажаних наслідків, що випливали із спорів про підсудність, 15 травня 1972 року була прийнята Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах. Багатостороннім документом щодо врегулювання питань передачі осіб для відбування покарання є Конвенція ООН про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої він є, від 19 травня 1978 року. Прийняття Конвенції було зумовлено тим, що відбування покарання засудженим у країні, громадянином якої він є, сприяло б більш ефективному досягненню цілей виправлення та перевиховання правопорушників, а також відповідало б принципу гуманізму. Продовжуючи розвивати співробітництво в кримінальному судочинстві в Європі, Рада Європи прийняла Конвенцію про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 року, в якій зазначалося, що "таке співробітництво повинно сприяти цілям правосуддя та соціальній реабілітації засуджених осіб, а тому іноземцям, які позбавлені волі на підставі вчинення ними кримінального злочину, необхідно надати можливість відбувати призначене їм покарання в їхньому власному

суспільстві, ця мета може бути найкращим чином досягнута шляхом передачі їх у їхні власні країни".

Прийняття загальних конвенційних норм потребувало конкретизації форм боротьби з окремими видами злочинів. ООН були прийняті Декларація про зміцнення міжнародної безпеки від 16 грудня 1979 року, Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1979 року; Конвенція про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин від 20 грудня 1988 року, Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року. Міжнародні стандарти європейські держави імплементували в національне законодавство. У цей час були прийняті Кримінально-процесуальний кодекс Польської Народної Республіки (02.07.1950 р.); Кримінально-процесуальний кодекс Чехословацької Республіки (12.06.1950 р.); Кримінально-процесуальний кодекс Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (10.09.1953 р.); Кримінально-процесуальний кодекс Народної Республіки Болгарія (01.02.1952 р.).

Слід зазначити, що держави по-різному підходили до формування національних джерел такої співпраці. Одні відображали це в кримінально-процесуальних кодексах, інші доповнювали загальні принципи законодавства. Суттєвою відмінністю відображення форм, видів співпраці судових та правоохоронних органів у сфері кримінального судочинства стало закріплення окремих положень у кримінально-процесуальних кодексах та *спеціальних законах*. Так, Японія прийняла Закон "Про видачу" (1953 р.) та Закон "Про міжнародну правову допомогу під час розслідування" (1980 р.); Ізраїль – Закон "Про видачу" (1954 р.) та Закон "Про правову допомогу іноземній державі" (1977 р.); Швеція – Закон "Про видачу злочинців" (1957 р.) та Закон "Про міжнародне співробітництво в кримінальному судочинстві" (1972 р.); Південно-Африканська Республіка – Закон "Про видачу" (1962 р.) та Закон про міжнародне співробітництво у кримінальних справах (1996 р.); Австрія – Федеральний закон про міжнародну правову взаємодопомогу у кримінальних справах (ARHG) (04.12.1979 р.); Швейцарія – Федеральний закон про

видачу та правову допомогу в кримінальних справах (1996 р.) та Федеральний закон про міжнародну кримінально-правову допомогу (ЕІМР) (20.03.1981 р.); Німеччина – Закон про міжнародну правову допомогу в кримінальних справах (IRG) (23.12.1982 р.).

За часів СРСР були прийняті як закони, так і низка підзаконних актів, у яких детально регулювалися питання міжнародного співробітництва: Указ Президії Верховної Ради СРСР від 16 грудня 1947 року "Про порядок відносин державних установ СРСР та їх посадових осіб з установами та посадовими особами іноземних держав"; Угода про порядок взаємного виконання судових доручень між СРСР та НРБ від 20 травня 1950 року; Договір про надання правової допомоги по цивільно-сімейних та кримінальних справах між СРСР та Чехословацькою Республікою від 31 серпня 1957 року; Указ Президії Верховної Ради СРСР "Про порядок виконання рішень судів держав, з якими СРСР уклав договори про надання правової допомоги" від 12 вересня 1958 року; Постанова Пленуму Верховного Суду СРСР "Щодо питань, пов'язаних з виконанням судовими органами договорів з іноземними державами про надання правової допомоги у цивільних, сімейних та кримінальних справах" від 19 червня 1956 року; Інструкція про порядок виконання доручень про надання правової допомоги згідно з договорами про правову допомогу в цивільних, сімейних та кримінальних справах, які були укладені СРСР та іншими соціалістичними державами, затверджена Генеральним прокурором СРСР від 19 листопада 1958 року, погоджена з КДБ при Раді Міністрів СРСР від 13 листопада 1958 року та з МВС СРСР від 17 листопада 1958 року; Постанова Президії Верховної Ради СРСР "Про заходи щодо виконання міжнародних договорів СРСР про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах" від 21 червня 1988 року. На кінець 1980-х років були укладені угоди із Соціалістичною Республікою В'єтнам (10.12.1981 р.), Грецькою Республікою (21.05.1981 р.), Алжирською Народною Демократичною Республікою (23.02.1982 р.), Республікою Кіпр (19.01.1984 р.), Туніською Республікою (26.06.1984 р.), Народною Демократичною Республікою Ємен (06.12.1985 р.). З метою встановлення верховенства законів України над законами Ра-

дяньського Союзу Україна 16 липня 1990 року прийняла Декларацію про державний суверенітет України. Незадовго до розпаду СРСР, 24 серпня 1991 року проголошено незалежність, яку підтримала більшість населення під час референдуму 1 грудня 1991 року. Після прийняття низки поправок до Конституції 1978 року держава обрала шлях демократичного розвитку. 16 вересня 1992 року Парламенту України було надано статус "спеціального гостя" в Парламентській асамблеї Ради Європи. 14 червня 1994 року між Україною та Європейським Союзом було підписано угоду про партнерство та співробітництво. У 1995 р. Україна стала 37-м членом Ради Європи. Вступом до цієї важливої міжурядової структури, заснованої 5 травня 1949 року, Україна підкреслила свою приналежність до європейської сім'ї народів. 31 жовтня того ж року Верховна Рада прийняла Закон України про приєднання до Статуту Ради Європи. Ця складна процедура тривала більше трьох років. З набуттям Україною членства в Раді Європи у органів державної влади з'явився новий напрям діяльності, пов'язаний з приведенням національного законодавства у відповідність до норм і стандартів Ради Європи.

Підґрунтям міжнародного співробітництва України під час кримінального провадження є як вже згадані Конвенції ООН, так і Ради Європи: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована 17.07.1997 р.); Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. (ратифікована 16.01.1998 р.). Специфіка форм співпраці в окремих категоріях злочинів визначена спеціальною групою міжнародно-правових актів, учасником яких є Україна: Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року (ратифікована 21.09.2010 р.); Конвенція Рада Європи про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 року (ратифікована 07.09.2005 р.); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ратифікована із застереженнями Указом Президії ВР СРСР від 26.01.1987 р., знято застереження Законом України від 05.11.1998 р.); Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних зло-

чинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 червня 2005 р. (ратифікована 17.11.2010 р.). Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ратифікована 18.10.2006 р.) та інші. Окремо варто виокремлювати міжнародне співробітництво в рамках СНД. 10 листопада 1994 року Верховною Радою України ратифіковано Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах країн СНД 1993 року, яка набула чинності для України 14 квітня 1995 року і застосовується у відносинах України з Республікою Білорусь, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Російською Федерацією, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Грузією і Туркменістаном. Однак зауважимо, що в рамках СНД 7 жовтня 2002 року було укладено Конвенцію про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, яка набула чинності, відповідно до частини другої статті 120 цієї Конвенції, на тридцятий день з дати здачі на зберігання депозитарію третьої ратифікаційної грамоти для Республіки Білорусь, Азербайджанської Республіки та Республіки Казахстан. Відповідно до частин третьої та четвертої цієї ж статті між державами-учасниками Конвенції 2002 року припиняє свою дію попередня Конвенція 1993 року та Протокол до неї від 29 березня 1997 року. Однак Конвенція 1993 року та Протокол до неї 1997 року продовжуватимуть застосовуватися у відносинах між державами-учасниками цих міжнародних договорів та державами, для яких не набрала чинності Конвенція 2002 року, у тому числі для України, яка ще не ратифікувала її. Значна кількість міжнародних договорів щодо міжнародної співпраці у кримінальному судочинстві укладена ще за часів СРСР. Згідно із Законом України "Про правонаступництво України" та положеннями Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів (1978 р.) у порядку правонаступництва застосовуються такі двосторонні міжнародні договори колишнього СРСР: Договір між СРСР і Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1978 р.); Договір між СРСР і Алжирською Народною

Демократичною Республікою про взаємне надання правової допомоги (1982 р.); Договір між СРСР і Народною Демократичною Республікою Ємен про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах (1986 р.); Договір між СРСР і Федеративною Народною Республікою Югославією про правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1962 р.). Також на сьогодні відсутні заперечення щодо застосування таких договорів: Договір між СРСР і Народною Республікою Албанією про надання правової допомоги у цивільних, шлюбно-сімейних та кримінальних справах (1958 р.); Договір про взаємне надання правової допомоги між СРСР та Іракською Республікою (1973 р.); Договір між СРСР та Туніською Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах (1984 р.).

Шляхом обміну нотами оформлено правонаступництво України по наступним міжнародним договорам колишнього СРСР: Договір між СРСР і Фінляндською Республікою про правовий захист та правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1978 р.); Договір між СРСР і Алжирською Народною Демократичною Республікою про взаємне надання правової допомоги (1982 р.); Договір між СРСР і Республікою Кіпр про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах (1984 р.). Слід зазначити, що чинність та правомірність застосування міжнародних договорів СРСР є предметом наукових дискусій. На думку Г.В. Галушенка, статус цих договорів у внутрішньому законодавстві України суттєво відрізняється від міжнародних договорів України у цій сфері, оскільки відповідно до змісту ст. 9 Конституції України міжнародні договори СРСР не можна розглядати як "частину національного законодавства". Для усунення суперечності Г.В. Галушенко вносить пропозицію щодо внесення до Закону України "Про правонаступництво України" змін, у яких вказати, що міжнародні договори, правонаступництво щодо яких оформлено в установленому порядку, є частиною національного законодавства України. Така норма, на його переконання, може розглядатися як особлива форма вираження згоди Верховної Ради України, у контексті ст. 9 Конституції України, на обов'язковість договорів про правову допомогу колишнього СРСР. На нашу думку, варто погодитися з позицією

О.Ю. Перевезенцева, що особливою формою згоди Верховної Ради України на обов'язковість міжнародних договорів колишнього СРСР, по суті, є Закон України "Про правонаступництво" у чинній редакції, яка не потребує внесення змін та доповнень, оскільки не суперечить Конституції України 1996 р. і є правовою підставою для оформлення правонаступництва за всім комплексом договірних зобов'язань колишнього СРСР згідно із встановленими у ньому критеріями. При цьому сам процес оформлення правонаступництва є суто технічною процедурою, спрямованою на встановлення відповідності того чи іншого міжнародного договору колишнього СРСР передусім положенням Конституції України та національним інтересам.

Інтенсивність міжнародної співпраці супроводжується укладенням нових договорів у цій сфері. Україною укладено низку двосторонніх договорів про співпрацю у кримінальному судочинстві: Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах від 31 жовтня 1992 року; Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року; Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 07 липня 1993 року; Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року; Договір між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 року; Договір між Україною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 року; Договір між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 23 травня 1995 року; Договір між Україною і Монголією про правову допомогу в цивільних і кримінальних справах від 27 червня 1995 року; Договір між Україною і Канадою про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 23 вересня 1996 року; Угода між Урядом України та Урядом

Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про надання взаємної допомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків від 18 квітня 1996 року; Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних зі злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків, від 18 квітня 1996 року; Угода між Україною та Гонконгом, Спеціальним адміністративним Районом Китайської Народної Республіки, про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 2 квітня 2003 року; Договір між Україною та Кореїською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 13 жовтня 2003 року; Договір між Україною та Республікою Панама про видачу правопорушників від 4 листопада 2003 року; Договір між Україною та Республікою Панама про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 4 листопада 2003 року; Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про видачу правопорушників від 11 травня 2004 року; Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах від 11 травня 2004 року; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про правову допомогу в кримінальних справах від 10 жовтня 2004 року; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про видачу правопорушників від 10 жовтня 2004 року; Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 31 жовтня 1992 року; Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 травня 1993 року; Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 липня 1993 року; Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року; Договір між Україною і Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 15 лютого 1995 року; Договір між Украї-

ною і Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січня 1995 року; Договір між Україною і Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 23 травня 1995 року; Договір між Україною і Монголією про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 27 червня 1995 року; Договір між Україною і Канадою про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 23 вересня 1996 року; Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про арешт і конфіскацію доходів та знарядь, пов'язаних зі злочинною діяльністю, за винятком незаконного обігу наркотиків від 18 квітня 1996 року; Угода між Урядом України та Урядом Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії про надання взаємодопомоги у боротьбі з незаконним обігом наркотиків від 18 квітня 1996 року; Договір між Україною і Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 14 лютого 1997 року; Договір між Україною і Азербайджанською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 24 березня 1997 року; Договір між Україною і Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 19 лютого 1998 року; Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22 липня 1998 року; Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про екстрадицію від 10 грудня 1998 року; Договір між Україною і Республікою Казахстан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 17 вересня 1999 року; Договір між Україною та Соціалістичною Республікою В'єтнам про правову допомогу і правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 6 квітня 2000 року; Договір між Україною і Республікою Вірменія про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 1 березня 2001 року; Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про передачу засуджених осіб від 21 липня 2001 року;

Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 16 січня 2002 року; Договір між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників від 3 жовтня 2002 року; Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 3 жовтня 2002 року; Договір між Україною і Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах від 27 березня 2003 року; Угода між Україною та Гонконгом, Спеціальним Адміністративним Районом Китайської Народної Республіки, про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 2 квітня 2003 року; Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 13 жовтня 2003 року; Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників від 21 жовтня 2003 року; Договір між Україною та Республікою Панама про видачу правопорушників від 4 квітня 2003 року; Договір між Україною та Республікою Панама про взаємну правову допомогу в кримінальних справах від 4 листопада 2003 року; Договір між Україною та Республікою Таджикистан про передачу засуджених осіб від 2 квітня 2004 року; Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про видачу правопорушників від 11 травня 2004 року; Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про передачу засуджених осіб від 11 травня 2004 року; Договір між Україною та Ісламською Республікою Іран про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах від 11 травня 2004 року; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про правову допомогу в кримінальних справах від 10 жовтня 2004 року; Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про видачу правопорушників від 10 жовтня 2004 року; Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 12 листопада 2004 року; Договір між Україною та Туркменістаном про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання від 23 березня 2005 року.

Наступним етапом у розвитку міжнародного співробітництва стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 р.. Відповідно до ч. 3 ст. 24 Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом стосовно судового співробітництва в кримінальних справах, сторони взяли зобов'язання посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції. Це включатиме, у разі необхідності, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання, а також більш тісне співробітництво з Євроюстом. У ст. 8 Угоди прямо передбачено, що сторони співпрацюватимуть з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації і імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду, його відповідних інструментів.

20 червня 2014 року Україна приєдналася до протоколів 15 та 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які були схвалені у 2013 р. Комітетом міністрів Ради Європи у рамках заходів з реформи Європейського суду з прав людини. Протокол 15 передбачає скасування обмеження віком для зайняття посади судді ЄСПЛ, скасування права вето сторін у рамках процедури звернення до Великої палати Суду, а також скорочення строків звернення до Суду з шести до чотирьох місяців після остаточного рішення національного суду. Цей Протокол також дещо змінив Преамбулу до Європейської Конвенції з прав людини після включення до неї посилання на *принцип субсидіарності й доктрини меж свободи розсуду*. У світлі проведення реформи юстиції, для України найбільш важливим є Протокол 16. У статті 1 цього документа закріплено, що сторони, з урахуванням особливостей ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, можуть звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм *консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених цією Конвенцією та її протоколами*. Ч. 2 цієї ж статті визначає, що національні суди чи трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ з проханням про надання їм консультативних висновків виключно щодо справ, які перебувають у їх провадженні. При цьому ч. 3 ст. 1 передбачає, що у разі звернення національних судів чи трибуналів до ЄСПЛ

вони повинні надати відповідну правову та фактологічну інформацію щодо справи, яка перебуває на їх розгляді. На практиці свобода розсуду призвела до збільшення кількості скарг до Європейського суду з прав людини. В ЄСПЛ станом на 31 грудня 2018 року перебували 7267 скарг з України (12,9% всіх справ, які розглядає ЄСПЛ). В 2017 р. Україна була на першому місці за цим показником, тоді на розгляді Суду перебували понад 18 тисяч скарг. Утім таке різке зменшення пов'язане із безпрецедентним рішенням у справі "Бурмич та інші проти України", за яким ЄСПЛ викреслив зі свого реєстру понад 12 тисяч скарг проти України про систематичне невиконання рішень національних судів, передавши їх на розгляд до Комітету міністрів. На думку В.І. Євінтова, *тлумачення міжнародних договорів* – це встановлення істинного значення текстів міжнародних договорів і намірів сторін, закріплених у цих текстах, що забезпечує здійснення одного з фундаментальних принципів міжнародного права – *pacta sunt servanda* (договори мають виконуватися). Договір має тлумачитися добросовісно, у світлі надання термінам їх звичайного значення, переважного значення контексту, а також тлумачення у світлі об'єкта та цілей договору. Оскільки практика Європейського суду з прав людини є джерелом права, то виникла потреба в тлумаченні конвенційних норм. Із цією метою 2 жовтня 2013 року був прийнятий Протокол 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який підписаний Україною 20 червня 2014 року. Протокол ратифікований Верховною Радою України 5 жовтня 2017 року та набув чинності для України 1 серпня 2018 року. Прийняття Протоколу було зумовлено необхідністю усунення дискреційних повноважень держав у тлумаченні конвенційних норм та протоколів до неї. Звернення за консультативним висновком може бути направлене до ЄСПЛ у випадку, коли виникають нові аспекти застосування прав, які гарантуються Конвенцією з прав людини, або обставини справи не дають можливості прямого застосування прецедентного права ЄСПЛ, або виявлена розбіжність у прецедентній практиці ЄСПЛ. Протоколом передбачено, що вищі судові установи держави можуть звертатися до Суду щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визна-

чених Конвенцією або протоколами до неї. Втім підставою для такого звернення є не абстрактна ситуація, а виключно проблема тлумачення у конкретній справі, яка перебуває у провадженні суду. Суд та судова установа, яка звертається із запитом, зазначає причини свого запиту і надає інформацію щодо відповідних юридичних та фактичних обставин справи, яка перебуває у провадженні. Колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує, чи приймати запит щодо надання консультативного висновку. Відмова у прийнятті запиту має бути обов'язково мотивована. Якщо колегія суддів приймає запит, Велика Палата Суду надає консультативний висновок. До складу колегії суддів та Великої Палати входить *ex officio* суддя, обраний від держави, до якої належить суд чи судова установа, що звертається із запитом. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участі у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією державою, особу, яка засідає як суддя. Комісар Ради Європи з прав людини і держава, до якої належить судова установа, що звертається із запитом, мають право подавати свої письмові зауваження і брати участь у будь-якому слуханні. Голова Суду, в інтересах належного здійснення правосуддя, може запропонувати будь-якій іншій державі або особі також подати свої письмові зауваження або взяти участь у будь-якому слуханні. Відповідно до ст. 4 Протоколу консультативні висновки повинні бути вмотивовані. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку. Консультативні висновки передаються суду, який звертається із запитом, та державі, до якої належить така судова установа. *Суб'єктом звернення до ЄСПЛ за консультативним висновком є виключно Верховний Суд.*

Незважаючи на те, що основною метою Протоколу є "сприяння посиленню взаємодії між Судом та національними органами влади і таким чином підтримання виконання Конвенції відповідно до принципу субсидіарності, ряд країн критично поставилися до його доцільності та дієвості. На сьогодні Протокол 16 ратифікували 11 держав: Албанія (22.07.2015 р.), Вірменія (31.01.2017 р.), Естонія (31.08.2017 р.), Фінляндія (07.12.2015 р.), Франція (12.04.2018 р.), Грузія (06.07.2015 р.), Литва (02.09.2015 р.),

Нідерланди (12.02.2019 р.), Сан-Маріно (04.02.2015 р.), Словенія (26.03.2015 р.), Україна (22.03.2018 р.). Насамперед звертає на себе увагу та обставина, що Протокол підписується без застережень щодо ратифікації, прийняття чи схвалення (ч. 1 ст. 7); жодне застереження до положень цього Протоколу на підставі ст. 57 Конвенції не допускається (ст. 9). По-друге, в застосуванні зазначеного механізму існує ризик конкуренції/конфлікту висновків, які можуть бути надані Європейським судом з прав людини та Конституційним Судом України. По-третє, звужено суб'єктний склад звернення у конкретній справі, яка перебуває в провадженні (виключено зацікавлену особу). По-четверте, відповідно до ст. 5 Протоколу консультативні висновки не мають обов'язкової сили, однак, очевидно, що під час розгляду скарги до ЄСПЛ вони можуть бути використані при прийнятті остаточного рішення. Не вирішене питання щодо можливості участі судді Європейського суду в розгляді справи за скаргою заявника, якщо цей же суддя брав участь у наданні консультативного висновку. В травні 2001 року Парламентська асамблея Ради Європи погодила Рекомендацію 1519(2001), в якій пропонувала Комітету міністрів Ради Європи звернутися із запитом до ЄСПЛ щодо надання консультативного висновку на підставі існування розбіжностей у вирішенні питань відповідно до положень Конвенції СНД від 25 травня 1995 року. Відповідно до ст. 34 Конвенції СНД "контроль за виконанням даної Конвенції здійснюється Комісією з прав людини Співдружності Незалежних Держав, Положення про яку є невід'ємною частиною Конвенції". У зв'язку з цим виникло питання: як співвідносяться положення Конвенції СНД з положеннями, які містяться в ч. 2 ст. 35 Конвенції Ради Європи із захисту прав людини та основоположних свобод, де визначено: "Суд не приймає до розгляду жодні індивідуальні скарги, подані відповідно до положень статті 34, якщо вони є предметом іншої процедури міжнародного розгляду". 9 січня 2002 року Комітет міністрів Ради Європи зробив запит до ЄСПЛ у формі листа Великій Палаті на підставі ст. 31 Конвенції. 2 червня 2004 року Велика Палата одноголосно прийняла консультативний висновок, в якому констатувала, що вказане питання не віднесене до компетенції Суду. На виконання Протоколу 16 до ЄСПЛ надійшов лише один запит від Касаційного

суду Франції від 5 жовтня 2018 року, на який у квітні 2019 року надано консультативний висновок (справи "Маннессон проти Франції" та "Фулон і Буве проти Франції").

Відкритим залишається питання строків розгляду запитів та надання консультативного висновку. Згідно з керівними принципами застосування Протоколу 16, які затверджені на пленарному засіданні ЄСПЛ 18 вересня 2017 року, запит буде розглядатися в пріоритетному порядку відповідно до правила 41 Регламенту Суду. В запиті суд має обґрунтувати причину та нагальну потребу такого розгляду. Бажано, щоб до запиту надавались пояснення сторін справи, яка перебуває в провадженні. Втім Європейський суд з прав людини керується власними критеріями. Навіть за відсутності такого клопотання з боку уповноваженого суду на звернення ЄСПЛ може на свій розсуд прийняти рішення щодо пріоритетного розгляду запиту.

Питання щодо зупинення провадження у справі чи її розгляду до надання консультативного висновку ЄСПЛ вирішує суд, який звернувся з таким запитом. При цьому суд зобов'язаний повідомляти про кожне процесуальне рішення у справі та допущення третіх сторін задля належного проведення консультативного розгляду. Керівні принципи варто розглядати в дусі діалогу та співробітництва між національною владою та Європейським судом з прав людини. Консультативні висновки, очевидно, відіграватимуть роль "конституційності" принципів положень гарантування конвенційних прав, що сприятиме судовій владі на національному рівні приймати виважені рішення відповідно до європейських стандартів. Указаний механізм сприятиме постановленню правосудних рішень, зменшенню кількості скарг до Європейського суду з прав людини та прискоренню виконання судових рішень, які набрали законної сили.

У сучасному світі поодинокі держави не зможуть впоратися з проблемою протидії транснаціональній злочинності. Боротьба з нею повинна вестися комплексно, у взаємозв'язку з іншими загрозами й у тісній співпраці різних держав. З огляду на це країни-члени Європейського Союзу об'єднали зусилля та створили низку спеціалізованих органів, діяльність яких спрямована на підтримання правопорядку та сприяння роботі національних правоохоронних органів. До таких органів, зокрема, належать: Євро-

пейське поліцейське відомство (Європол), Європейська організація з питань юстиції (Євроюст), Європейська Агенція управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС (FRONTEX). Поряд із ними існує низка спеціалізованих допоміжних органів, серед яких Європейський моніторинговий центр з наркотиків та наркотичної залежності, Постійний комітет із питань оперативного співробітництва в сфері внутрішньої безпеки, Група експертів із питань торгівлі людьми, Європейська мережа попередження злочинності, Європейське бюро підтримки з питань притулку, Європейський офіс боротьби з шахрайством. Усі ці органи створювалися в різний час, виходячи з рівня інтеграційних процесів та досягнень у рамках ЄС, а також нагальних потреб його держав-учасниць.

27 червня 2016 року Україною підписана *Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції*, яка була створена в березні 2002 року з метою підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів країн ЄС у сфері розслідування та судового переслідування особливо небезпечних кримінальних правопорушень. Згідно зі ст. 2 Угоди метою цієї Угоди є посилення співробітництва між Україною і Євроюстом у боротьбі з тяжкими злочинами, зокрема організованою злочинністю і тероризмом. Для співробітництва Україна має призначити принаймні одну контактну особу. Також передбачено можливість відрядження прокурора зв'язку для роботи у штаб-квартирі Євроюсту (ст. 5, 7 Угоди). В Угоді зазначається про проведення регулярних консультацій з Євроюстом та можливість представників компетентного органу України брати участь в оперативних і стратегічних зустрічах на запрошення Президента Колегії Євроюсту та за згодою відповідних національних членів, регламентуються питання, пов'язані з обміном інформацією, зокрема з порядком передачі інформації та обробки персональних даних, захистом, виправленням і знищенням персональних даних, відшкодуванням шкоди, пов'язаної з передачею даних, а також закріплено права суб'єктів на доступ до даних, що їх стосуються. Текст Угоди став предметом наукових дискусій, що призвело до зволікання в ратифікації її Верховною Радою України. Так, на думку В.І. Борденюка, Угода укладається між Україною як державою та Європейською органі-

зацією з питань юстиції (Євроюстом). При цьому Україна є самостійним суб'єктом міжнародного права, у той час як Євроюст є одним з органів Євросоюзу, який утворений на підставі рішення Ради Європейського Союзу від 28 лютого 2002 року, а отже, може бути в будь-який момент ліквідований на підставі такого ж рішення. З огляду на це більш доречним і правильним (зокрема, з точки зору підтримання державного суверенітету України) було б укладення відповідної угоди не між Україною та Євроюстом, а між Євроюстом і органом державної влади України з аналогічними функціями (напр., Генеральною прокуратурою України). При цьому за необхідності така угода також могла б бути ратифікована Верховною Радою України. Ще більш серйозною обставиною є те, що положення Угоди не містять норм щодо повного і вичерпного регулювання прав і обов'язків сторін Угоди. У низці статей Угоди (ст. 1, 3, 4, 5, 6, 18) містяться відсилки до статей Рішення Ради Європейського Союзу від 28 лютого 2002 року, тобто до документа, який ухвалений третьою стороною без участі України. При цьому в Угоді не зроблено застереження про те, що для її цілей положення згаданого Рішення будуть застосовуватися лише у тому вигляді, який вони мають на даний час. Відтак у разі зміни цих положень (яка відбуватиметься без участі, згоди й бажання України) буде без відома України змінюватись обсяг її прав та обов'язків за даною Угодою. Законом України від 8 лютого 2017 року Угода була ратифікована.

На підставі здійсненого аналізу можна дійти таких висновків:

1. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження пройшло значний шлях становлення – від умовних прадержавних (до виникнення держави та права) до сучасних цивілізаційних форм надання допомоги.
2. Основними чинниками, які вплинули на виникнення нової форми співробітництва, стали міграційні процеси, нові виклики та загрози безпеці існування окремих народів та країн, поява транснаціональної злочинності, інформаційних технологій, організованої злочинності, воєнної загрози.
3. Визначальною підставою формування принципів міжнародного співробітництва стало дотримання та забезпечення прав людини та основоположних свобод, громадянських та політичних прав.

4. Генеза міжнародного співробітництва під час кримінального провадження має такі стадії: некодифікований період родоплемінних відносин; унормування взаємної допомоги в угодах між князівствами та державами без виокремлення спеціальних актів, що стосувалися кримінального судочинства; укладення мирних угод, які включали торговельні відносини, цивільні, шлюбні та кримінальні спори; закріплення у внутрішньому законодавстві прав іноземців щодо кримінального судочинства, виокремлення окремих категорій (купці, вчені, лікарі, євреї тощо) та процедури кримінального провадження щодо них; укладення спеціальних угод, якими регламентувались окремі інститути кримінального правосуддя (про екстрадицію, про видачу тощо) (до Першої світової війни); обговорення на міждержавному рівні питань боротьби з тероризмом, з розповсюдженням порнографічних творів, укладення угод про видачу (міжвоєнний період); зосередження зусиль на подоланні геноциду (під час Другої світової війни); врегулювання системи інститутів надання правової допомоги у кримінальному судочинстві (прийняття Статуту ООН і Статуту Міжнародного Суду, 1945; укладання двосторонніх угод про судове переслідування та покарання головних військових злочинців), розробка та прийняття основоположних міжнародно-правових актів для врегулювання основних інститутів кримінального судочинства (екстрадиція, перейняття кримінального провадження, правова допомога, передача засуджених, контроль за умовно засудженими тощо). У незалежній Україні (з 1991 р.) діяльність держави щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства характеризується правонаступництвом міжнародних угод, внесенням відповідних змін до законодавства, тісною співпрацею з країнами СНД та укладенням двосторонніх угод з іншими державами та міжнародними організаціями.

Розділ 2

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

2.1. Особливості збору доказів під час кримінального провадження на стадії досудового розслідування

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога полягає в проведенні компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою. На підставі запиту (доручення, клопотання) про міжнародне співробітництво, який складається органом, який здійснює кримінальне провадження, або уповноваженим ним органом та відповідного міжнародного договору України, а за його відсутності – згідно з положеннями процесуального законодавства, є можливість одержати докази у конкретному кримінальному провадженні. Розробка механізмів надання правової допомоги дозволяє державам використовувати докази, одержані на території інших держав на підставі угоди або принципу взаємності.

Стрімкий розвиток національного законодавства та міжнародних правових актів супроводжується виникненням в процесі їх застосування проблем узгодженості, відповідності та альтернативності застосування. Це пояснюється тим, що дані процеси врегульовуються конвенційними нормами, міждержавними угодами, законодавством України та законодавством країни, на території якої проводяться відповідні слідчі (розшукові) дії та судовий розгляд. Однією з дискусійних проблем є оцінка та використання доказів, одержаних на території іншої держави.

Тривалий час панівною була позиція вчених та практиків, що допустимість доказів, одержаних на території іншої держави, залежить від дотримання законодавства тієї держави, на терито-

рії якої вони були одержані. Для цього необхідно було встановити: 1) чи було дотримане зарубіжне законодавство (запитуваної держави) для отримання доказів; 2) чи відповідають вони за формою законодавству запитуючої держави.

Очевидно, що такий підхід створював труднощі в оцінці доказів, оскільки співробітники правоохоронних органів та судді мали б досконало знати законодавство запитуваної держави.

У законодавстві України критерієм допустимості є міжнародні стандарти дотримання прав людини.

Так, відповідно до ст. 550 КПК України документи, які направляються у зв'язку із запитом про міжнародне співробітництво, якщо їх складено, засвідчено у відповідній формі офіційною особою компетентного органу запитуючої сторони або запитуваної сторони і скріплено гербовою печаткою компетентного органу, приймаються на території України без додаткового засвідчення (легалізації) у разі, якщо це передбачено міжнародним договором України (ч. 1). Відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, не потребують легалізації і визнаються судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи (ч. 2). Правовий статус учасників кримінального провадження в іноземній державі не потребує додаткового встановлення за правилами Кримінального процесуального кодексу України (ч. 3).

У чинній для України Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року визначено, що документи, які на території однієї з договірних сторін виготовлені або засвідчені установою або спеціально уповноваженою особою в межах їх компетенції і за встановленою формою і скріплені гербовою печаткою, приймаються на територіях інших договірних сторін без будь-якого спеціального посвідчення. Документи, що на території однієї з договірних сторін розглядаються як офіційні документи, мають на територіях інших договірних сторін доказову силу офі-

ційних документів. Аналогічні положення містяться і в ст. 12 Конвенції 2002 року, яка не ратифікована Україною, проте очевидно, що формулювання є більш вдалим, оскільки містить уточнення – "документи мають бути засвідчені компетентною установою", а не просто установою. Крім того, в Конвенції 2002 року є спеціальна стаття, присвячена правовому значенню доказів, одержаних у результаті виконання доручення, в якій визначено, що докази, одержані в запитуваній договірній стороні в результаті виконання доручення відповідно до її законодавства, мають таке ж доказове значення й у запитуючій договірній стороні (ст. 65).

На території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України або міжнародним договором (ст. 562 КПК України). Прикладом процесуальних дій, які не передбачені КПК України, є процедура, що сприяє розширенню прямого співробітництва з постачальниками послуг та суб'єктами, що перебувають на території іншої сторони, а також між органами з питань розкриття збережених комп'ютерних даних; розкриття інформації, що має відношення до реєстрації доменних імен; розкриття інформації про абонента. Такі способи одержання електронних доказів скеровані на оперативне використання даних та передбачені Другим додатковим протоколом до Конвенції проти кіберзлочинності. Держави мають прийняти законодавство та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання компетентним органам права та повноважень для цілей кримінального провадження направляти запит організації, що надає послуги з реєстрації доменних імен на території іншої держави, щодо надання інформації, що перебуває у володінні або під контролем даної організації, в цілях ідентифікації особи, яка зареєструвала те чи інше доменне ім'я, або встановлення контакту з такою особою. Водночас має бути прийняте законодавство, що дозволяє суб'єктам, що перебувають на території держави, розкривати таку інформацію на запит, що надійшов від компетентних органів іншої держави.

Процесуальні дії, які потребують спеціального дозволу (ст. 568 КПК України). Якщо для виконання запиту компетентного органу іноземної держави необхідно провести процесуальну дію, виконання якої в Україні можливе лише з *дозволу прокурора або суду*, така дія здійснюється лише за умови отримання відповідного дозволу у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, навіть якщо законодавство запитуючої сторони цього не передбачає. Підставою для вирішення питання щодо надання такого дозволу є матеріали звернення компетентного органу іноземної держави (ч. 1) У разі якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія потребує надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України, лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони (ч. 2).

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні:

- Допит.
- Огляд місця події (документів).
- Обшук.
- Пред'явлення для впізнання (осіб, речей).
- Слідчий експеримент.
- Освідування.
- Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису.
- Судова експертиза.

Приклади надання дозволу:

- Проникнення до житла чи іншого володіння особи – на підставі ухвали слідчого судді (ч. 1 ст. 233 КПК України).
- Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдик-

ції якого знаходиться орган досудового розслідування (ч. 2 ст. 234 КПК України).

- Ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора (ч. 1 ст. 239 КПК України).
- Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора (ч. 2 ст. 241 КПК України).
- Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису здійснюється на підставі постанови слідчого, прокурора (ч. 2 ст. 245-1 КПК України) (245-1 згідно із Законом № 2137-IX від 15.03.2022).

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України:

Стаття 260. Аудіо-, відеоконтроль особи.

Стаття 261. Накладення арешту на кореспонденцію.

Стаття 262. Огляд і виїмка кореспонденції.

Стаття 263. Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж.

Стаття 264. Зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Стаття 268. Установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу).

Стаття 269. Спостереження за особою, річчю або місцем.

Стаття 269-1. Моніторинг банківських рахунків.

Стаття 270. Аудіо-, відеоконтроль місця.

Стаття 271. Контроль за вчиненням злочину.

Стаття 272. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Стаття 267. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

Стаття 274. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Всі НС(Р)Д проводяться на підставі ухвали слідчого судді апеляційного суду, за певним виключенням. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної

слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину (ч. 4 ст. 246 КПК України). Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК України).

Виконання зазначеними особами такого спеціального за-вдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Строк дії дозволів. При цьому строк дії такого дозволу не обмежується, а належно засвідчена копія дозволу долучається до матеріалів запиту (ч. 2 ст. 568 КПК України). Наприклад, строк дії ухвали щодо проведення обшуку *в межах України не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали* (п. 1 ч. 2 ст. 235 КПК України); а строк дії такого дозволу у рамках міжнародного співробітництва *не обмежується* (ч. 2 ст. 562 КПК України).

Присутність представників компетентних органів запитуючої держави (ст. 563). Представник компетентного органу іноземної держави, дозвіл на присутність якого надано відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, не має права самостійно проводити на території України будь-які процесуальні дії. У разі присутності під час проведення процесуальних дій такі представники повинні дотримуватися вимог законів України (ч. 1).

Особи, передбачені частиною першою ст. 563 КПК України, мають право спостерігати за проведенням процесуальних дій та вносити зауваження та пропозиції щодо їх проведення, з дозволу слідчого, прокурора або суду ставити запитання, а також робити записи, у тому числі, із застосуванням технічних засобів (ч. 2).

Відповідно до ст. 4 Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року, запиту-

вана Сторона, на ясно висловлене прохання запитуючої Сторони, повідомляє їй дату і місце виконання судового доручення. *Посадові та зацікавлені особи можуть бути присутні, якщо запитувана Сторона на це згодна* (ч. 1). Не можна відмовляти у виконанні прохання стосовно присутності таких посадових або заінтересованих осіб у випадках, коли така присутність може зробити виконання прохання про надання допомоги таким, що буде відповідати потребам запитуючої Сторони більшою мірою, і, отже, може дозволити уникнути потреби в додаткових проханнях про надання допомоги (ч. 2). Наприклад, такими особами можуть бути представники *консульських установ*. Відповідно до Віденської конвенції про консульські відносини, однією з функцій консульства є захист у державі перебування інтересів держави, яку представляє консул, його громадян (фізичних осіб) та юридичних осіб; з дотриманням практики та порядку, прийнятих в державі перебування, представництво громадян держави, яку представляє консульство, в судових та інших установах держави перебування з метою одержання, згідно із законами та правилами держави перебування, розпоряджень про запобіжні заходи, що обмежують права та інтереси таких громадян, якщо, у зв'язку з відсутністю можливості або з інших причин, такі громадяни не можуть вчасно здійснювати захист своїх прав та інтересів (ст. 5).

Наприклад, 10 липня 2021 року турецькі правоохоронці затримали в порту Іскендерун судно MSC CAPUCINE R під прапором Ліберії. Екіпаж складався із 24 українців та одного іноземця. Наступного дня прокуратура Іскендерун заарештувала капітана судна та трьох його помічників, усі вони є громадянами України. Їм було висунуто обвинувачення в контрабанді наркотиків. Посольство України в Туреччині надало затриманим консульську допомогу, забезпечило адвокатом та перекладачем. Українська дипломатична установа звернулася до турецької сторони із запитом на отримання доступу до матеріалів слідства та відвідання українських моряків.

Вручення документів. Розділ III Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року "Вручення документів та розпоряджень суду щодо явки свідків, експертів і притягнутих до відповідальності осіб"

присвячений правовому врегулюванню врученню документів. Запитувана Сторона здійснює вручення письмових документів і письмових доручень суду, які їй для цього надсилаються запитуючою Стороною. Вручення може здійснюватися шляхом простої передачі відповідній особі письмових документів або наказів суду. Якщо запитуюча Сторона звертається з ясно висловленим проханням про це, запитувана Сторона здійснює вручення у спосіб, передбачений її власним законодавством для вручення аналогічних документів, або у спеціальний спосіб, сумісний з цим законодавством (ч. 1 ст. 7). Важливим є термін вручення. Будь-яка Договірна Сторона під час підписання цієї Конвенції або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти чи свого документа про приєднання, шляхом перепроводження відповідної заяви на ім'я Генерального секретаря Ради Європи, може просити, щоб повістка про виклик до суду обвинуваченої особи, що перебуває на її території, передавалась її властям *за деякий час перед датою, встановленою для явки. Цей термін визначається у вищезгаданій заяві, і він не повинен перевищувати 50 днів.* Цей термін враховується при встановленні дати явки і передачі доручення про виклик (ч. 3 ст. 7).

В Конвенції СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 року) визначено, що запитувана установа юстиції здійснює *вручення документів* відповідно до порядку, що діє в її державі, якщо документи, що вручаються, написані на її мові або російською мовою або забезпечені завіреним перекладом на ці мови. В іншому випадку вона передає документи одержувачеві, якщо він згодний добровільно їх прийняти. Якщо документи не можуть бути вручені за адресою, вказаній в дорученні, запитувана установа юстиції зі своєї ініціативи вживає заходів, необхідних для встановлення адреси. Якщо встановлення адреси запитуваною установою юстиції виявиться неможливим, вона повідомляє про це запитуючу установу і повертає їй документи, що підлягають врученню (ст.10). Вручення документів засвідчується підтвердженням, підписаним особою, якій вручений документ, і скріпленням офіційною печаткою запитуваної установи, із зазначенням дати вручення і підписом працівника установи, що вручає

документ або виданий цією установою інший документ, у якому повинні бути зазначені спосіб, місце і час вручення (ст.11). Договірні Сторони мають право вручати документи власним громадянам через свої дипломатичні представництва або консульські установи (ч. 1 ст.9).

Вручення документів регламентується ст. 564 КПК України.

За запитом компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу документи та рішення, долучені до такого запиту, вручаються особі, визначеній у запиті, в порядку, встановленому цією статтею (ч. 1). Слідчий, прокурор або суд для виконання запиту компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу викликає особу для вручення документів. Якщо особа не з'явилася без поважних причин, до неї може бути застосовано привід у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 2).

Орган досудового розслідування, слідчий, прокурор або суд складає протокол про вручення особі документів із зазначенням місця та дати їх вручення. Протокол підписується особою, якій вручено документи, з викладом її заяв або зауважень при отриманні документів. У випадках, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, складається також окреме підтвердження, що підписується особою, яка отримала документи, та особою, яка здійснила їх вручення (ч. 3).

У разі відмови особи отримати документи, що підлягають врученню, про це зазначається у протоколі. При цьому документи, що підлягають врученню, вважаються врученими, про що зазначається у протоколі (ч. 4).

Якщо документи, що підлягають врученню, не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі, зазначеній у запиті, така особа має право відмовитися отримати документи. У такому разі документи вважаються такими, вручення яких не відбулося (ч. 5).

Протокол про вручення документів передається разом з іншими документами, доданими до запиту, компетентному органу іноземної держави у порядку, передбаченому статтею 558 КПК України (ч. 6).

Виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566 КПК України). Особу, яка перебуває за межами України, для провадження слідчих чи інших процесуальних дій на території України викликають повісткою на підставі запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу. Викликаній особі, крім підозрюваного та обвинуваченого, повідомляється про розмір і порядок відшкодування витрат, пов'язаних з викликом. Запит (доручення) у рамках міжнародної правової допомоги про виклик особи, яка перебуває за межами України, направляється компетентному органу іноземної держави *не пізніше шістдесяти діб до дати явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором*, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ч. 1). Викликана особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, затримана, стосовно неї не може бути обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, до неї не можуть бути застосовані інші заходи забезпечення кримінального провадження чи обмеження її особистої свободи як з приводу кримінального правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження, так і за будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинене до перетинання державного кордону України (при в'їзді в Україну). Стосовно такої особи не може бути приведений до виконання вирок, ухвалений до перетину державного кордону України у зв'язку з викликом. Підозрюваний, обвинувачений або засуджений може бути затриманий, стосовно нього може бути застосований запобіжний захід або приведений до виконання вирок лише за злочин, зазначений у повістці (ч. 2).

Викликана особа втрачає гарантії, передбачені цією статтею, якщо не залишить територію України, маючи таку можливість, *протягом п'ятнадцяти діб або іншого строку, передбаченого міжнародним договором*, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, від моменту отримання письмового повідомлення органу досудового розслідування, прокуратури або суду про відсутність необхідності у проведенні слідчих чи інших процесуальних дій за її участю (ч. 3).

Тимчасовий доступ до речей і документів. Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні криміналь-

ного провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах, комп'ютерних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення. Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Слідчим суддею Голосіївського суду м. Києва було розглянуто клопотання старшого слідчого в ОВС СУ ГУ НП у м. Києві, погоджене прокурором відділу прокуратури м. Києва, про тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні від 20.07.2018 року. У клопотанні порушено питання про надання дозволу як передумову для звернення за допомогою до компетентного органу Литовської Республіки у межах виконання на території Литовської Республіки процесуальних дій, а саме вилучення та передача оригіналів документів, з метою подальшого проведення почеркознавчої та технічної експертизи документів. Слідчий посилається на встановлені досудовим розслідуванням наступні обставини. Досудовим розслідуванням встановлено, що 04.07.2018 в офіс ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел" по телефону звернулась ОСОБА_1, яка являється співробітником посольства України в Республіці Сенегал, з проханням підтвердити надання запрошень для туристів в Україну із Республіки Гана від імені ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел". Після телефонної розмови між володільцем "Туристична компанія "Соната-Тревел" ОСОБА_2 і ОСОБА_3 встановлено, що невстановлені особи від імені ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел" надали ряд запрошень і туристичних ваучерів для 15 туристів із Республіки Гана. Після чого представник Посольства надіслала відскановані копії вказаних документів електронним листом. Після ретельного вивчення копій вказаних документів встановлено, що невстановлені слідством особи, використовуючи логотип ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел", виготовили підроблені документи і на-

дали їх до Посольства України в Республіці Сенегал з метою забезпечення в'їзду на територію України групи туристів із 15 чоловік. На вказаних документах був підроблений підпис директора ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел" ОСОБА_4 і підроблений відтиск печатки Товариства. Крім того, згідно показів засновника ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел" ОСОБА_2, з вересня 2017 Товариство не видавало ні одного запрошення для громадян вихідців із країн Африканського континенту. ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел" є туроператором на ринку України з 2002 року і здійснює свою діяльність на підставі Ліцензії на туроператорську діяльність, видану Державним агентством України по туризму і курортам від 09.07.2014. Також у даному кримінальному провадженні допитана як свідок директор ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел" ОСОБА_4, яка дала аналогічні покази, підтвердивши, що не підписувала вищевказані документи.

В ході досудового розслідування, в результаті проведення негласних слідчо-розшукових заходів було встановлено, що керівник і співвласник ТОВ "М.К.Консалтинг" ОСОБА_5, який в свою чергу являється колишнім співробітником ТОВ "Туристична компанія "Соната-Тревел", діючи за попередньою змовою з іншими співробітниками ТОВ "М.К.Консалтинг" ОСОБА_6 і ОСОБА_7, а також ряду інших туристичних агентств і візових центрів, систематично вчиняють дії, направлені на організацію незаконного переправлення іноземних громадян і громадян України через державний кордон України, шляхом підробки документів, які являються підставою для отримання віз для в'їзду на територію України і виїзду за її межі.

Згідно офіційних даних ТОВ "М.К.Консалтинг" діють у сфері надання консалтингових і туристичних послуг, здійснюють оформлення документів для в'їзду і виїзду іноземних громадян на територію України і за її межі, а також займаються працевлаштуванням за кордоном на підставі ліцензії № 366 виданої 16.03.2018 Міністерством соціальної політики України.

Основним направленням незаконної діяльності ТОВ "М.К. Консалтинг" було пошук клієнтів, шляхом розміщення реклами в мережі Інтернет і соціальної мережі "Facebook", з

метою подальшого оформлення туристичних і робочих віз у країни Шенгенської зони, у тому числі, і Литовську Республіку, для отримання яких правопорушниками використовувались виготовлені ними завідомо підроблені довідки з місця роботи, навчання, довідки із банківських установ про наявність банківських рахунків із залишком необхідних грошових коштів для отримання візи в країни Шенгенської зони, руху грошових коштів по вищевказаним банківським рахункам, а також довідки про наявність майна на території України і реєстрації місця проживання в місті Києві.

27.03.2019 співробітниками слідчого управління Головного управління Національної поліції в місті Києві спільно з співробітниками управління по боротьбі зі злочинами пов'язаними із торгівлею людьми Головного управління Національної поліції в місті Києві проведено ряд санкціонованих обшуків за місцями роботи та мешкання фігурантів кримінального провадження, в ході яких було виявлено та вилучено велику кількість кліше печаток і фірмових бланків банківських установ, підприємств, компаній, товариств з обмеженою відповідальністю, учбових закладів, медичних установ і державних органів України, документів, які посвідчують особу, комп'ютерної техніки на якій містяться файли з вже сформованими підробленими документами, необхідними для отримання віз, а також фотографії вже виданих Шенгенських віз уповноваженими органами Литовської Республіки в період 2018-2019 року, використовували завідомо підроблені документи вводячи в оману співробітників консульства при прийнятті рішення про видачу візи.

У зв'язку із чим, досудовим розслідуванням проводиться збір доказів з метою підтвердження чи спростування факту незаконної діяльності співробітників ТОВ "М.К. Консалтинг", ОСОБА_5, ОСОБА_51 і ОСОБА_7 і ряду інших нествановлених слідством осіб. Так як іншим шляхом отримання даного роду доказів не видається можливим, виникла необхідність отримання оригіналів документів, наданих співробітниками ТОВ "М.К. Консалтинг" вищезазначеними особами для отримання ними Шенгенських віз, виданих компетентними органами Литовської Республіки. Дані документи знаходяться в розпоря-

дженні компетентних органів Литовської Республіки і необхідні для проведення по ним в подальшому почеркознавчої і технічної експертизи документів. Після проведення усіх необхідних слідству дій надані документи будуть повернуті стороні, яка їх надала в найкоротші строки.

З метою повного і всебічного дослідження усіх обставин кримінального правопорушення, в кримінальному провадженні №12018100000000677 виникла необхідність в проведенні ряду слідчих і процесуальних дій на території Литовської Республіки в порядку надання міжнародної правової допомоги.

На підставі викладеного, згідно Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 07.07.1993, ратифікованого постановою Верховної Ради України від 17.12.1993 N 3737-XII, органи досудового розслідування планують попросити розглянути даний запит і надати міжнародну правову допомогу, яка виражається у виконанні на території Литовської Республіки процесуальних дій, а саме:

Отримати у компетентних органів Литовської Республіки оригінали документів, надані наступними громадянами в період 2018–2019 року для отримання ними Шенгенської візи в Литовську Республіку, а саме:

з подальшою передачею отриманих документів правоохоронним органам України для проведення необхідних слідчих дій.

Вказані документи самі по собі та в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні і відомості, що знаходяться у них, а також результати проведення судових експертиз, будуть використані як докази. В клопотанні обґрунтовано існування реальної загрози зміни або знищення .

Дослідивши клопотання із залученими матеріалами, слідчий суддя дійшов висновку про наступне.

Орган досудового розслідування звернувся до слідчого судді із клопотанням про надання дозволу на тимчасовий доступ до оригіналів предметів, речей і документів суб'єкта господарювання іноземної держави у зв'язку із необхідністю проведення

слідчих (розишукових) дій на іншій території (іноземної держави) у межах проведення слідчих і процесуальних дій на території Литовської Республіки, відповідно до вимог ст. 548 Кримінального процесуального кодексу України та Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 07.07.1993, ратифікованого постановою Верховної Ради України від 17.12.1993 N 3737-XII.

В клопотанні також містяться відомості про підготовку Генеральною прокуратурою України відповідного запиту про надання правової допомоги у кримінальному провадженні від 20.07.2018 року до компетентних органів іноземної країни – Литовської Республіки, враховуючи, що дану слідчу дію необхідно провести за межами території України, а саме – на території Литовської Республіки.

Слідчий суддя, розглянувши дане клопотання із залученими матеріалами, дійшов висновку про наявність підстав для задоволення клопотання слідчого, оскільки слідчим доведено, що відомості, які містяться в документах, доступ до яких він просить надати, перебувають у володінні відповідної юридичної особи, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні, містять відомості, які можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих документів. Також доведена потреба у вилученні певних оригіналів документів.

Керуючись ст. 160, 162–164, 166, 309 Кримінально-процесуального кодексу України, слідчий суддя надав дозвіл на тимчасовий з можливістю вилучення оригіналів документів які знаходяться у володінні компетентних органів Литовської Республіки з подальшою передачею отриманих документів правоохоронним органам України для проведення необхідних слідчих дій.

Згідно з положеннями ст. 549 КПК України, речові докази і документи, передані запитуваною стороною на виконання запиту (доручення, клопотання) компетентного органу України у порядку міжнародного співробітництва, зберігаються в порядку,

встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України для зберігання речових доказів та документів, і після закінчення кримінального провадження повертаються запитуваній стороні, якщо не було досягнуто домовленості про інше (ч. 1). Під час передання компетентному органу запитуючої сторони речових доказів і документів на виконання запиту (доручення, клопотання) у порядку міжнародного співробітництва компетентний орган України може відмовитися від вимоги їх повернення в Україну після закінчення кримінального провадження у запитуючій стороні у разі, якщо на території України відсутня потреба їх використання для досудового розслідування та судового розгляду в іншому кримінальному провадженні або відсутні правомірні вимоги третіх осіб щодо права на відповідне майно чи спір щодо нього розглядається у суді (ч. 2).

Документи, які направляються у зв'язку із запитом про міжнародне співробітництво, якщо їх складено, засвідчено у відповідній формі офіційною особою компетентного органу запитуючої сторони або запитуваної сторони і скріплено гербовою печаткою компетентного органу, приймаються на території України без додаткового засвідчення (легалізації) у разі, якщо це передбачено міжнародним договором України (ч. 1 ст. 550 КПК України). Відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, не потребують легалізації і визнаються судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи (ч. 2). Правовий статус учасників кримінального провадження в іноземній державі не потребує додаткового встановлення за правилами Кримінального процесуального кодексу України (ч. 3).

Одним з джерел доказів є показання, що зумовило врегулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження у випадку необхідності проведення допиту. З метою дотримання розумних строків кримінального провадження та забезпечення прав осіб, які підлягають допиту, мінімізації завдання незручностей трудовим та іншим особистим правам та

інтересам таких осіб (без витрачання часу на переїзди до іншої держави щоб свідчити) унормовано проведення допиту дистанційно. У Другому додатковому протоколі до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах регламентовано **проведення допиту за допомогою відеоконференції** (ст. 9) та **проведення допиту за допомогою телефонної конференції** (ст. 10). Якщо особа перебуває на території однієї Сторони й повинна бути допитана як свідок або експерт судовими органами іншої Сторони, то остання у випадках, коли для особи, яка повинна дати показання, особиста явка на її територію для давання показань є не бажаною або не можливою, може звернутися з проханням забезпечити проведення допиту за допомогою відеоконференції. Запитувана Сторона погоджується забезпечити проведення допиту за допомогою відеоконференції за умови, що застосування відеоконференції не суперечить основним принципам її законодавства й вона має технічні засоби для цього. Якщо запитувана Сторона не має доступу до технічних засобів для проведення відеоконференції, такі засоби може надати їй запитуюча Сторона за взаємною згодою. Прохання про забезпечення проведення допиту за допомогою відеоконференції повинно містити виклад причини, з якої особиста присутність свідка або експерта є не бажаною або не можливою, назву судового органу та імена осіб, які будуть проводити слухання. До проведення допиту за допомогою відеоконференції застосовуються такі правила: а) під час допиту повинні бути присутніми представники судового органу запитуваної Сторони, у разі необхідності їм допомагає перекладач; вони несуть відповідальність як за встановлення особи того, кого будуть допитувати, так і за дотримання основних принципів законодавства запитуваної Сторони. Якщо представники судового органу запитуваної Сторони вважають, що під час допиту порушуються основні принципи законодавства запитуваної Сторони, то вони негайно вживають необхідних заходів, щоб забезпечити продовження допиту відповідно до зазначених принципів; б) у разі необхідності компетентні органи запитуючої та запитуваної Сторін погоджують заходи стосовно захисту допитуваної особи; с) допит проводиться безпосередньо судовим органом запитуючої Сторони або

під його керівництвом відповідно до її законодавства; d) якщо необхідно, то на прохання запитуючої Сторони або допитуваної особи запитувана Сторона забезпечує надання допомоги перекладача допитуваній особі; e) допитувана особа може скористатися правом відмови давати показання, яке їй надане законодавством або запитуваної, або запитуючої Сторони. Без шкоди будь-яким погодженим заходам стосовно захисту осіб судовий орган запитуваної Сторони після завершення допиту складає протокол, зазначаючи дату й місце проведення допиту, особу того, кого допитали, імена та посади решти осіб у запитуваній Стороні, які брали участь у допиті, будь-які складені присяги, а також технічні умови, у яких проводився допит. Документ надсилається компетентним органом запитуваної Сторони компетентному органу запитуючої Сторони.

Додаткової регламентації зазнав порядок проведення відеоконференції в Другому додатковому протоколі до Конвенції проти кіберзлочинності від 17 листопада 2021 року. Зокрема, запитуюча держава має право запросити, а запитувана держава дозволити одержати показання свідків або експертів в режимі відеоконференції.

Під час попередніх консультацій вирішуються питання:

- яка держава буде головувати (проводити допит);
- які органи та особи будуть присутні під час проведення допиту;
- одна чи обидві держави будуть складати присягу, роз'яснювати права та обов'язки експерта; порядок допиту свідка та експерта;
- порядок належного забезпечення прав свідка та експерта; порядок розгляду заяв про привілеї та імунітет;
- порядок розгляду заперечень на питання або відповіді;
- одна чи обидві держави будуть забезпечувати письмовий переклад, усний переклад та транскрибування.

Центральні органи міжнародного співробітництва підтримують прямий зв'язок, запитувана держава має право прийняти запит, направлений в електронній формі.

Обов'язок забезпечити участь особи, показання якої або заяви запитуються, покладаються на запитувану державу.

Без шкоди для юрисдикції відповідно до внутрішнього законодавства запитуючої держави, у тих випадках, коли під час проведення відео-конференції свідок або експерт:

- 1) дає завідомо неправдиві свідчення, у той час, коли згідно з нормами внутрішньодержавного законодавства запитуючої держави запитувана держава зобов'язала таку особу давати правдиві показання;
- 2) відмовляється давати показання, у той час, коли згідно з нормами національного законодавства запитуючої держави запитувана держава зобов'язала таку особу давати показання;
- 3) вчиняє інші неправомірні дії, заборонені нормами запитуючої держави *на таку особу можуть бути накладені санкції на території запитуючої держави таким же чином, як би такі діяння порушення (діяння) були вчинені у ході її внутрішнього розслідування (кримінального провадження).*

Правила проведення відеоконференції за взаємною згодою держав застосовуються для цілей проведення аудіоконференції, для ідентифікації осіб та об'єктів. Для проведення слідчих дій за участю підозрюваного або обвинуваченого вимагаються додаткові умови та гарантії.

Вказані стандарти проведення допиту імплементовані в чинне законодавство. Допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції регламентований в ст. 567 КПК України. Допит за запитом компетентного органу іноземної держави проводиться в присутності слідчого судді за місцезнаходженням особи за допомогою відео- або телефонної конференції у таких випадках:

- 1) неможливості прибуття певних осіб до компетентного органу іноземної держави;
- 2) для забезпечення безпеки осіб;
- 3) з інших підстав, визначених слідчим суддею (судом) (ч. 1).

Допит шляхом відео- або телефонної конференції виконується у порядку, передбаченому процесуальним законом запитуючої сторони в тій мірі, у якій такий порядок не суперечить засадам кримінального процесуального законодавства України та загальновизнаним стандартам забезпечення прав людини і осно-

воположних свобод (ч. 2). Компетентний орган запитуючої сторони повинен забезпечити участь перекладача під час проведення відео- або телефонної конференції (ч. 3). Якщо під час допиту слідчий суддя виявив порушення порядку, передбаченого частиною другою цієї статті, особою, яка здійснює допит, він повідомляє про це учасників процесуальної дії та зупиняє допит з метою вжиття заходів для його усунення. Допит продовжується тільки після узгодження з компетентним органом запитуючої сторони необхідних змін у процедурі (ч. 4). Протокол допиту та носії відео- або аудіоінформації надсилаються до компетентного органу запитуючої сторони (ч. 5). За правилами, передбаченими цією статтею, проводяться допити за допомогою відео- або телефонної конференції за запитами компетентного органу України (ч. 6).

Згідно із Законом України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права (ст. 17). Це означає, що для пошуку відповідей необхідно дослідити позицію з даних питань саме ЄСПЛ.

У Постанові ЄСПЛ від 2 листопада 2010 року в справі *"Сахновський проти Росії"* було вказано на порушення вимог ст. 6 Конвенції при застосуванні відеоконференції за наступних обставин. Під час розгляду касаційної скарги у Верховному суді РФ засудженому був призначений адвокат, який брав участь у судовому засіданні безпосередньо. Для конфіденційного спілкування суд надав їм лише 15 хв за допомогою відеоконференції зв'язку. Заявник відмовлявся від даного захисника, однак суд відхилив його відмову як нерозумну. ЄСПЛ виявив у даній справі недостатню ефективність юридичної допомоги, що виявилось в обмеженні часу спілкування з адвокатом. Окрім того, сумнівним є дотримання конфіденційності цієї розмови у режимі відеоконференції. У даному випадку заявнику мала бути надана можливість скористатися системою відеоконференції, яка встановлена та обслуговується державою. Таким чином, держава не вжила заходів, які б достатньою мірою компенсували обмеження прав заявника. Ніщо не перешкоджало владі в організації, принаймні, телефонної розмови заявника із захисником до початку засідання. Доречним було б призначити захисника, який мав би бути

присутній у слідчому ізоляторі для дистанційної участі у кримінальному провадженні.

У справі *"Шулепов проти Російської Федерації"* від 26 червня 2008 року ЄСПЛ вказав на необхідність забезпечення ефективної правової допомоги особі, яка бере участь у судовому засіданні за допомогою телевізійної трансляції. Заявник постав перед судом, перебуваючи у слідчому ізоляторі (дистанційно), у той час як прокурор був присутній у залі суду. Отже, спілкування із судом без представника в залі суду ставило його в невідгідне становище. З точки зору ЄСПЛ, інтереси правосуддя вимагали, щоб з метою забезпечення справедливого судового розгляду заявник користувався послугами адвоката. При цьому обов'язок надання юридичної допомоги шляхом призначення захисника покладається на відповідних посадових осіб на будь-якій стадії судочинства.

ЄСПЛ наголосив, що відеозв'язок має гарантувати можливість для заявника брати участь у процесі та бути вислуханим без технічних перепон, а також забезпечувати ефективне спілкування з адвокатом без свідків. Так, у справі *"Тимергалієв проти Російської Федерації"* заявник страждав на хронічне погіршення слуху. Він не отримав слухового апарату та не був представлений адвокатом, незважаючи на серйозність звинувачення у вбивстві. Суд встановив, що мало місце порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. У справі *"Григор'євських проти Російської Федерації"* заявник скаржився на погану якість відеозв'язку та трансляції засідання. До того ж він не був представлений адвокатом. Страждаючи на глухоту, він звернувся з проханням посилити звук, однак охоронці в слідчому ізоляторі відхилили його у грубій формі. Він також стверджував, що суддя переривав його намагання захиститися. Продовжити захист у подальшому не міг у зв'язку негативним психологічним впливом, викликаним ставленням судді та якістю трансляції. Відсутність реального контакту із заявником у поєднанні з іншими факторами звела участь Григор'євських у засіданні суду касаційної інстанції за допомогою електронних засобів до простої формальності. ЄСПЛ вважає, що "фізична присутність обвинуваченого в залі суду є вкрай бажаною, але не самоціллю: вона слугує більш важливій меті забезпечення справедливого розгляду в цілому".

Отже, при проведенні відеоконференції необхідно суворо дотримуватися умов надання ефективної правової допомоги, виходячи із серйозності пред'явленого обвинувачення. Надання адвоката не є формальним рішенням, а повинно супроводжуватися створенням належних умов для достатнього конфіденційного спілкування. Захисник зобов'язаний сумлінно виконувати покладені на нього обов'язки та роз'яснювати підзахисному хід процесуальних дій, які він сприймає по відеозв'язку. Дистанційна участь обвинуваченого, не представленого захисником, у кримінальному провадженні при безпосередній участі прокурора є порушенням права обвинуваченого на участь у дослідженні доказів. За наявності двох захисників один із них має бути присутнім у засіданні, інший – за місцем перебування обвинуваченого. Скарги обвинуваченого на фізичні вади, які перешкоджають його участі у відеоконференції, необхідно розглядати як умову, що не дозволяє здійснювати провадження у такому режимі, оскільки це призведе до простої формальності. Виходячи з цього, суддя зобов'язаний уточнити у обвинуваченого, чи існують перешкоди для його участі у засіданні в режимі відеоконференції; перевірити достовірність його показань, а також переконатися у наданні йому відповідних технічних засобів (напр., слухового апарату). Законодавче врегулювання даного питання потребує належного тлумачення з метою дотримання прав і свобод людини. З урахуванням викладеного доцільно ст. 105 Конвенції про надання правової допомоги у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 року доповнити положенням щодо необхідності застосування не лише законодавства, а й практики Європейського суду з прав людини.

На стадії досудового розслідування інколи виникають випадки необхідності допиту свідків, які можуть виїхати за кордон (зокрема, на постійне місце проживання). Відповідно до ст. 225 КПК України у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримі-

нального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, у тому числі, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

2 липня 2014 року слідчий суддя Малинського районного суду Житомирської області розглянув клопотання слідчого про допит свідка під час розслідування у судовому засіданні по кримінальному провадженню, відомості про яке внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань 28.06.2014 року за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 186 КК України. Слідчий Малинського МВ УМВС України просив допитати у судовому засіданні у якості свідка Ностхайде, громадянина Німеччини, жителя Констанці, який тимчасово проживає в Україні. 26.06.2014 року близько 21.00 години підозрювані М., С., К., застосовуючи фізичне насильство, яке виразилося у нанесенні ударів руками, ногами по тілу потерпілого, спричинили тілесні ушкодження легкого ступеня тяжкості у вигляді синцю обличчя та заволоділи його грошовими коштами та особистими речами на суму близько 58 тис. грн.

У ході досудового розслідування було встановлено, що свідком даного злочину є Ностхайде, який 3.07.2014 року повинен вибути з України, що унеможлиблює у подальшому під час досудового розслідування проведення за його участю слідчих дій та провадження у суді, що може вплинути на повноту та всебічність розслідування кримінального провадження. Ухвалою слідчого судді Малинського районного суду Житомирської області від 2 липня 2014 року клопотання про допит свідка в порядку ст. 225 КПК, оскільки свідок є громадянином ФРН, який тимчасово перебуває в Україні, було задоволено.

Водночас у судовій практиці траплялися випадки відмови у задоволенні клопотання про допит свідка, який тимчасово перебуває в Україні, в порядку ст. 225 КПК. Так, слідчий заявив кло-

потання про допит у судовому засіданні під час досудового розслідування потерпілого Б. у зв'язку з тим, що він як громадянин Російської Федерації в Україні перебуває тимчасово, а його виїзд за межі території України може унеможливити його подальший допит у суді. Ухвалою від 19 грудня 2013 року слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання слідчого, виходячи з того, що проведення допиту потерпілого, який перебуває в іноземній державі, можливе у режимі відеоконференції, що передбачено статтями 6, 105 Кишинівської конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року, а тому постійне проживання потерпілого в Російській Федерації не є обставиною, яка унеможливорює його допит у судовому провадженні. З таким підходом не можна погодитися з огляду на таке:

- 1) Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року не є чинною для України (не ратифікована Верховною Радою України), що унеможливорює посилання на її норми;
- 2) хоча у главі 43 КПК і закріплені положення про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій, проте направлення запиту про проведення допиту свідка або потерпілого та його виконання можуть зайняти багато часу, що негативно вплине на строк судового розгляду кримінального провадження.

Контрольована поставка. В умовах входження України в європейське та світове співтовариство в якості повноправного суб'єкта, що зумовлює необхідність уніфікації правового регулювання взаємодії у сфері боротьби зі злочинністю, очевидна необхідність імплементації положень міжнародного кримінального права в національне законодавство. В Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом визначено, що Сторони зобов'язуються співробітничати в боротьбі з кримінальною та незаконною організованою або іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Таке співробітництво буде спрямоване на вирішення *inter alia* таких проблем: а) незаконна переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людь-

ми, вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; b) контрабанда товарів; c) економічні злочини, в частині злочинів у сфері оподаткування; d) корупція як у приватному, так і в державному спектрі; e) підробка документів; f) кіберзлочинність. Сторони взяли зобов'язання посилити двохстороннє, регіональне та міжнародне співробітництво в даній сфері, зокрема співробітничати з Європолем. Згідно з ч. 4 ст. 22 Угоди сторони зобов'язались ефективно виконувати Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності та три Протоколи до неї, а також інші відповідні міжнародні документи.

У ст. 20 *Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності* передбачена доцільність використання "спеціальних методів розслідування". Якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна Держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання *контрольованих поставок* і у тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як *електронне спостереження або інші форми спостереження*, а також *агентурні операції*, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності (ч. 1). З метою розслідування злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, Держави-учасниці заохочуються до укладання, у разі необхідності, відповідних двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей для використання таких спеціальних методів розслідування в контексті співробітництва на міжнародному рівні. Такі угоди або домовленості укладаються і здійснюються при повному дотриманні принципу суверенної рівності держав і реалізуються у суворій відповідності до умов цих угод або домовленостей (ч. 2). За відсутності угоди або домовленості, зазначених у пункті 2 цієї статті, рішення про використання таких спеціальних методів розслідування на міжнародному рівні приймаються в кожному окремому випадку і можуть, у разі необхідності, враховувати фінансові домовленості та взаєморозуміння щодо здійснення юрисдикції заінтересованими Державами-учасницями (ч. 3).

Рішення про використання контрольованих поставок на міжнародному рівні можуть, за згодою заінтересованих Держав-учасниць, включати такі методи, як перехоплення вантажів і залишення їх неторканими або їхнє вилучення або заміна, повністю або частково (ч. 4). *"Контрольована поставка"* означає метод, при якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох держав незаконних або таких, що викликають підозри, партій вантажу з відома та під наглядом їхніх компетентних органів з метою розслідування будь-якого злочину і виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні цього злочину (п. "і" ст. 2 Конвенції).

В ст. 11 *"Контрольована поставка"* Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин визначено, що Сторони, якщо це дозволяють основні принципи їх національних правових систем, вживають, у рамках своїх можливостей, необхідні заходи, які передбачають належне використання *контрольованих поставок* на міжнародному рівні на основі взаємоприйнятних угод або взаємних домовленостей з метою виявлення осіб, які беруть участь у правопорушеннях, визнаних такими згідно з п. 1 ст. 3, та їх кримінального переслідування (ч. 1). Незаконні партії, *контрольовані поставки* яких здійснюються згідно з досягнутими домовленостями, за згодою Сторін можуть бути перехоплені і залишені для подальшого перевезення із збереженням або вилученням чи повною або частковою заміною наркотичних засобів або психотропних речовин (ч. 4).

Подібні терміни використовуються і в Конвенціях СНД. В Конвенції СНД про правову допомогу та правові відносини по цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 року містить вказівку на використання *"контрольованої поставки"*, але при цьому не розкриває її змісту: "Сторони відповідно до внутрішнього законодавства вживають заходи, що забезпечують на основі взаємної домовленості компетентних установ юстиції під час розслідування використовувати метод контрольованої поставки з метою виявлення осіб, що беруть участь у вчиненні злочину, одержання доказів та забезпечення кримінального переслідування" (ст. 108).

Згідно зі ст. 569 КПК України, слідчий органу досудового розслідування України у разі виявлення ним контрабандної поставки при проведенні процесуальних дій, у тому числі за запитом про міжнародну правову допомогу, має право не вилучати її з місця закладки або транспортування, а за домовленістю з компетентними органами держави, куди її адресовано, безперешкодно пропустити її через митний кордон України з метою виявлення, викриття та документування злочинної діяльності міжнародних злочинних організацій (ч. 1). Про виявлення контрабандної поставки згідно з правилами Кримінального процесуального кодексу України складається протокол, який направляється компетентному органу держави, на територію якої пропущено контрольовану поставку, а в разі одержання таких матеріалів від відповідних органів іншої держави вони долучаються до матеріалів досудового розслідування (ч. 2).

В порт Одеси з Венесуели транзитом прибули два контейнери з індукційними плавильними печами, у яких у результаті ретельного огляд, співробітники СБУ, митниці та прикордонної служби виявили в 1192,95 кг кокаїну (12 млн доз), розфасованого в 1200 брикетів, вартістю 180 млн доларів США. Одержувачем вантажу на території України зазначалось комерційне підприємство з Івано-Франківської області, яке нещодавно було акредитоване в митних органах. Дана операція була першою, що посилює підозру щодо створення юридичної особи для спільної підприємницької діяльності з метою здійснення контрабандних угод.

За погодженням з Генеральною прокуратурою України було прийняте рішення провести "контрольовану поставку" наркотиків з метою встановлення фізичних та юридичних осіб причетних до протиправної діяльності. В результаті взаємодії з правоохоронними органами країн ЄС були затримані громадяни Росії, Німеччини, Болгарії та двоє українців.

Прикордонне переслідування. Низкою міжнародних документів регламентуються заходи прикордонного контролю. У ст. 11 "Заходи прикордонного контролю" Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року вказується, що без шкоди для міжнародних зобов'язань щодо вільного пересування людей

Держави-учасниці, наскільки це можливо, встановлюють такі заходи *прикордонного контролю*, які можуть знадобитися для попередження і виявлення незаконного ввезення мігрантів (ч. 1). Кожна Держава-учасниця вживає законодавчих та інших відповідних заходів для попередження, наскільки це можливо, використання транспортних засобів, які експлуатуються комерційними перевізниками, при вчиненні злочину, визнаного таким відповідно до п. 1 (а) ст. 6 цього Протоколу (ч. 2). Без шкоди для ст. 27 Конвенції Держави-учасниці розглядають можливість зміцнення *співробітництва між органами прикордонного контролю*, у тому числі шляхом створення і підтримки прямих каналів зв'язку (ч. 6).

Аналогічним чином унормовується застосування прикордонного контролю в *Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності* (ст. 11).

Угодою про асоціацію України з Європейським Союзом передбачено міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні під час провадження по кіберзлочинах. Специфіка даної категорії злочинів полягає в існуванні віртуальних кордонів комп'ютерних можливостей, що потребує консолідації зусиль у наданні правової допомоги. Згідно зі ст. 23 *Конвенції про кіберзлочинність*, сторони зобов'язані співробітничати у якомога більших обсягах з метою розслідування та переслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними або з метою збирання доказів в електронній формі. В цьому документі міститься визначення нової форми співробітництва – "*транскордонний доступ до комп'ютерних даних, які зберігаються, за погодженням або у випадку, коли вони є публічно доступними*". Сутність цієї форми співробітництва полягає в тому, що будь-яка сторона має право, не одержуючи дозволу іншої сторони: а) здійснювати доступ до публічно доступних (відкритих джерел) комп'ютерних даних, які зберігаються, незалежно від того, де такі дані знаходяться географічно; б) здійснювати доступ або одержувати за допомогою комп'ютерної системи, яка знаходиться на його території, комп'ютерні дані, що

зберігаються та перебувають у іншій сторони, якщо сторона одержує законну та добровільну згоду особи, яка має законні повноваження розкрити такі дані стороні за допомогою такої комп'ютерної системи (ст. 32).

Другим додатковим протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (8.11.2001 року) деталізовано умови проведення *транскордонного спостереження та види злочинів, коли може здійснюватися таке спостереження* (ст. 17). Працівники поліції однієї зі Сторін, які в рамках кримінального розслідування здійснюють у своїй країні спостереження за особою, що, як припускається, брала участь у вчиненні кримінального злочину, у разі якого може бути застосована екстрадиція, або за особою, стосовно якої є обґрунтовані підстави вважати, що вона може сприяти встановленню зазначеної вище особи або її місця перебування, уповноважуються продовжувати спостереження за нею на території іншої Сторони у випадках, коли остання дала дозвіл на транскордонне спостереження у відповідь на попередньо подане прохання про надання допомоги. Разом з дозволом можуть бути визначені умови. У разі задоволення прохання, спостереження буде доручено працівникам поліції тієї Сторони, на території якої воно здійснюється. Прохання про надання допомоги повинно бути надіслане до органу, який призначений кожною Стороною й до компетенції якого належить надання або пересилання необхідного дозволу.

У випадках, коли з причин особливої терміновості попередньо подати прохання про надання дозволу іншою Стороною не можна, працівники поліції, які здійснюють спостереження в рамках кримінального розслідування, уповноважуються продовжувати за кордоном спостереження за особою, що, як припускається, учинила злочини, перелік яких наведено в п. 6 ст. 17 Конвенції, за умови, що виконуються такі вимоги: а) призначеним згідно з п. 4 органам Сторони, на території якої має продовжуватися спостереження, має бути негайно, під час здійснення спостереження, повідомлено про перетин кордону; б) прохання про надання допомоги, яке подають відповідно до п. 1 і в якому окреслюють підстави для перетину кордону без попереднього дозволу, повинно бути подане без затримки.

Спостереження припиняється, як тільки Сторона, на території якої воно здійснюється, буде вимагати цього у відповідь на повідомлення, зазначене в підпункті "а", або прохання, зазначене в підпункті "b", або у випадках, коли дозвіл не був отриманий протягом п'яти годин після перетину кордону.

Спостереження здійснюється лише за таких загальних умов:

- a) Працівники поліції, які здійснюють спостереження, повинні дотримуватися положень цієї статті й законодавства Сторони, на території якої вони діють; вони повинні виконувати вказівки місцевих відповідальних органів;
- b) За винятком ситуацій, передбачених у п. 2, працівники поліції під час здійснення спостереження повинні мати при собі документ, який засвідчує, що дозвіл було надано;
- c) Працівники поліції, які здійснюють спостереження, повинні будь-коли бути готовими надати підтвердження того, що вони діють офіційно;
- d) Працівники поліції, які здійснюють спостереження, у ході нього можуть мати при собі табельну зброю, за винятком випадків, коли запитувана Сторона прийняла рішення про інше; застосовувати її заборонено, крім випадків законної самооборони;
- e) Входити до приватних будинків та місць, які не є загальнодоступними, заборонено;
- f) Працівники поліції, які здійснюють спостереження, не можуть ні зупинити й допитати, ні заарештовувати особу, за якою вони спостерігають;
- g) Усі дії викладаються у звіті органам Сторони, на території якої вони були здійснені; може вимагатись особиста присутність працівників поліції, які здійснюють спостереження;
- h) Органи Сторони, від якої прибули працівники поліції, що здійснювали спостереження, на прохання органів Сторони, на території якої здійснювалося спостереження, сприяють розслідуванню, що проводиться після операції, у якій вони брали участь, у тому числі судовому розгляду.

Відповідно до Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, *транскордонне спостереження може здійснюватися внаслідок*

док одного з таких кримінальних злочинів: вбивства на замовлення; тяжкого вбивства; зґвалтування; підпалу; підробки; збройного пограбування та приховання краденого; вимагання; викрадення людей та захоплення заручників; торгівлі людьми; незаконної торгівлі наркотичними засобами та психотропними речовинами; порушення законів про зброю та вибухові речовини; використання вибухових речовин; незаконного перевезення отруйних і небезпечних відходів; незаконного, таємного перевезення іноземців через державний кордон; сексуальної експлуатації дітей (п. 6 ст.17).

Згідно зі ст. 570 КПК України, у разі проведення компетентними органами України *прикордонного переслідування* особи, яка вчинила незаконне переміщення через державний кордон України, проводиться розслідування її незаконної діяльності на території України згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (ч. 1). Матеріали кримінального провадження щодо документування незаконної діяльності зазначеної особи на території України згідно з міжнародними договорами про прикордонне переслідування передаються відповідним органам держави, де цю особу притягнуто до кримінальної відповідальності, а в разі одержання таких матеріалів від відповідних органів іншої держави, вони долучаються до матеріалів досудового розслідування (ч. 2).

Імплементация конвенційних механізмів міжнародного співробітництва відбулася й в інших державах. Більш повний зміст у дану форму співробітництва вкладено законодавцем Естонії. Як країна Європейського Союзу, вона комплексно підійшла до визначення та процесуального врегулювання застосування на практиці *"транскордонного спостереження"* (ст. 472 КПК Естонії). Так, якщо підозрюваний перебуває в іноземній державі та його видача не виключається з юридичної точки зору, а також в інших випадках, коли наявні достатні дані вважати, що він може змінити свою зовнішність або документи або іншим способом ухилитися від кримінального переслідування, допускається клопотання перед іноземною державою про проведення там представником компетентної юридичної установи, що розслідує злочин, *транскордонного спостереження* за підозрюваним. Інозе-

мна держава, в якій проводиться *транскордонне переслідування*, є країною місцеперебування особи. Транскордонне спостереження допускається на досудовій стадії по справах у злочинах, покарання за які перевищують три роки позбавлення волі. Якщо на стадії досудового розслідування у невідкладних випадках транскордонне спостереження розпочате до одержання на те дозволу від країни місцеперебування, то варто негайно: 1) повідомити країну місцеперебування про те, що працівник компетентної юридичної установи країни, що подає клопотання, перетнув кордон та приступив до здійснення спостереження; 2) надати країні місцеперебування клопотання. Під час транскордонного спостереження: 1) необхідно дотримуватися законів та вказівок представників влади країни місцеперебування; 2) необхідно мати при собі документи, що дозволяють здійснювати транскордонне спостереження; 3) можна носити службову зброю зі згоди країни місцеперебування та використовувати її для самозахисту; 4) не можна входити на територію приватних володінь або в інші місця, не призначені для загального користування, опитувати або заарештовувати особу, яка переслідується; 5) необхідно повідомити компетентну юридичну установу країни перебування про кожну вчинену дію під час спостереження. Транскордонне спостереження припиняється: 1) після досягнення мети указаної дії; 2) за клопотанням країни перебування; 3) якщо упродовж двадцяти годин з моменту перетину кордону для здійснення транскордонного спостереження від країни перебування не одержано дозвіл на транскордонне спостереження. Очевидно, що застосування даної форми співробітництва може ґрунтуватися на принципі екстериторіальності (а не лише ведення контролю на території власної країни – прикордонного), до того ж надається право використовувати певний період часу без наявності офіційного дозволу країни перебування, що досить ефективно позначається на результаті.

Запитання для самоконтролю

1. Які особливості виконання запиту компетентного органу іноземної щодо проведення процесуальної дії, яка потребує спеціального дозволу?
2. Яким є строк дії спеціального дозволу?

3. Якою є процедура надання дозволу на присутність представників компетентних органів запитуючої держави? Якими правами вони наділені?
4. Яка правова регламентація вручення документів?
5. У який спосіб відбувається виклик особи, яка перебуває за межами України?
6. Як регламентується тимчасовий доступ до речей та документів?
7. Процесуальна регламентація проведення допиту в режимі відео та телефонної конференції.
8. Розкрийте процесуальні особливості контрольованої поставки.
9. Якою є процесуальна особливість проведення прикордонного переслідування?

2.2. Особливості міжнародного співробітництва щодо одержання електронних доказів

Поняття "електронний доказ" означає будь-який доказ, одержаний на основі даних, які містяться на будь-якому пристрої або створені ним, при цьому функціонування такого пристрою залежить від програмного забезпечення або даних, що зберігаються або передаються за допомогою комп'ютерної системи або мережі.

Метадані – це електронна інформація про електронні докази, яка дозволяє ідентифікувати, встановити джерело або відстежити історію доказів, а також відповідні дати та час.

Оскільки злочинці все активніше використовують Інтернет, соціальні мережі та інші системи обміну повідомленнями з функцією шифрування для вчинення злочинних дій, збір доказів від постачальників таких послуг має важливе значення. Електронні докази, що зберігаються у постачальників послуг, можуть бути використані для підтвердження вчинення злочину, для встановлення злочинних зв'язків, визначення місця перебування правопорушника, що сприятиме викриттю та притягненню до відповідальності винних осіб. Надзвичайно важливим є враховувати можливість запиту доказів у іноземного постачальника послуг

шляхом звернення за наданням взаємної правової допомоги. Збільшення запитів призводить до того, що цей механізм стає все більш перезавантаженим, а це призводить до тривалих строків виконання таких запитів, що не узгоджується зі стрімким характером використання електронної комунікації для підготовки, вчинення та приховання слідів злочинної діяльності. Значна кількість постачальників послуг базується в США, тому співробітникам правоохоронних органів та суддям необхідно враховувати особливості міжнародного співробітництва у сфері збору електронних доказів. Злочинці намагаються зберігати власну анонімність, використовуючи для цього найсучасніші технології, що зобов'язує держави та міжнародне співтовариство уніфікувати та удосконалювати форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

В чотирьох резолюціях (2322 (2016 р.), 2331 (2016 р.), 2341 (2017 р.) и 2396 (2017 р.)) Рада Безпеки закликала держави-учасниці збирати та зберігати докази задля забезпечення можливості проведення розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до терористичної діяльності. В Резолюції 2322 (2016 р.) вказується на збільшення запитів про співробітництво щодо збору доказів у формі цифрових даних з Інтернету, підкреслюється важливість розгляду можливості переоцінки способів та прогресивної практики (залежно від ситуації), зокрема, пов'язаних з методиками проведення розслідування та електронними доказами. Як реакція на дану проблему Виконавчий директор Контртерористичного комітету ООН, Управління ООН по наркотикам та злочинності, Міжнародна асоціація прокурорів запустила глобальну ініціативу щодо зміцнення потенціалу співробітників Центральних органів прокуратури та слідчих у сфері забезпечення збереження та одержання електронних доказів при проведенні транскордонних розслідувань в рамках боротьби з організованою злочинністю. Підраховано, що в 2019 р. збитки завдані кіберзлочинністю складають 2,1 трлн доларів США. Більше 80% кіберзлочинів вчиняються організованими групами та організаціями, пов'язаними з чорними онлайн-ринками, комп'ютерними вірусами та збором персональних та фінансових даних. Терористи використовують соціальні мережі для поширення про-

паганди, збору коштів, залучення прихильників та обміну інформацією. Такі електронні докази можуть бути важливими для встановлення підозрюваних, їхніх співучасників та мережі зв'язків. Практика країн ЄС свідчить про наступне:

- в рамках більшої частини розслідувань направляється запит на одержання транскордонного доступу до електронних доказів;
- електронні докази у будь-якій формі мають важливе значення для 85% кримінальних проваджень;
- майже у двох третинах (65%) розслідуваннях, у рамках яких важливо одержати електронні докази, необхідно направляти запит постачальнику послуг, що знаходиться в іншій юрисдикції.

Існуюча система взаємної правової допомоги може бути складною, а в деяких державах – бюрократичною, що призводить до зволікання та затримок в одержанні електронних доказів. Це не відповідає стрімкому характеру зростання кіберзлочинності та транснаціональної злочинності, для яких Інтернет не має кордонів. Крім того, хмарне середовище створює проблеми щодо визначення юрисдикції, тобто створює дилему у визначенні країни, до якої необхідно скеровувати запит про надання взаємної правової допомоги. Терористичні атаки демонструють необхідність негайної (термінової) реакції, в забезпеченні збереження даних, а також в термінових запитах міжнародного співробітництва. Електронні докази швидко переміщуються через кордони, а одержання відповідної інформації шляхом взаємної правової допомоги відбувається поволі та являє собою багатоступеневу процедуру.

Електронні докази, які можна одержати в межах міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях, поділяються на дві категорії:

1) Електронні докази, які зберігаються у постачальника послуг:

- *Основна інформація про абонента/користувача (OIA)* може включати інформацію про тривалість використання абонентом цієї конкретної послуги, IP-адреса, з якої вперше

був здійснений вхід в систему, інформація про трафік (без інформації про контент (зміст));

➤ *Інформація про трафік* (без інформації про контент (зміст)): метадані, пов'язані з наданням послуг; дані, що стосуються підключення, трафіку або місцезнаходження комунікації (напр., IP- або MAC-адрес); журнали реєстрації доступу, в яких реєструється час та дата здійснення доступу до послуги конкретною фізичною особою, а також IP-адреса, з якої здійснюється доступ до послуги;

журнали операцій, в яких фіксується продукти або послуги, одержані конкретною фізичною особою від постачальника послуг або третьої особи (напр., придбання місця у хмарному сховищі);

➤ *Інформація про зміст:*

тіло або зміст електронного листа, повідомлення, блога або поста, відео, зображення або звук, що зберігаються в цифровому форматі (окрім даних про абонента або метаданих)

2) Збір електронних доказів в режимі реального часу

Інформація про трафік:

перехоплення інформації про те, з ким контактує об'єкт та звідки – наприклад, статичні та динамічні IP-адреси.

Інформація про зміст:

перехоплення тіла та тексту електронного листа, повідомлення, блога або поста, відео, зображення або аудіо-матеріалів, які зберігаються в цифровому форматі (окрім даних про абонента та метаданих).

Інструменти правового забезпечення одержання електронних доказів у межах міжнародного співробітництва такі:

- 1) звернення до постачальника послуг з клопотанням про збереження електронних доказів, щоб створити можливість для термінового їх одержання;
- 2) направлення прямого запиту постачальнику послуг або використання механізмів співробітництва між поліцейськими службами для розкриття електронних доказів (без необхідності направляти запит про взаємну правову допомогу), щоб скоротити час надання електронних доказів (з урахуванням національного законодавства США, де базуються основні постачальники послуг);

- 3) термінові запити правоохоронних органів на розкриття інформації постачальниками послуг, щоб запобігти ризику спричинення смерті або тяжких тілесних ушкоджень.

Приклад збору доказів в режимі реального часу: *З оперативних даних стало відомо, що для зв'язку з терористичною мережею використовувались записи електронної пошти постачальника послуг США. Користувачі цих облікових послуг були невідомі, тому поліції потрібна була інформація про трафік, щоб визначити, звідки були відправлені електронні повідомлення, та встановити користувачів. В США був направлений запит про взаємну правову допомогу щодо збору інформації про статичні IP-адреси в режимі реального часу, щоб підтвердити, звідки відправляються відповідні електронні листи. IP-адреса належала інтернет-кафе, поліція запитуючої держави почала вести приховане спостереження в цьому місці. Одержавши пряму трансляцію збору інформації про IP-адреси в режимі реального часу, поліція встановила осіб, які відправляли електронні листи, що призвело до арешту.*

Під забезпеченням збереження розуміють створення "снєпшоту" (знімку) облікового запису користувача, який необхідно зберегти в момент одержання та обробки запиту постачальником послуг. Щоб забезпечити оперативність цього процесу та уникнути видалення інформації або зміни формату користувачем, постачальники послуг дозволяють правоохоронним органам зв'язуватись з ними з питань забезпечення збереження електронних доказів.

Перш ніж направляти запит про надання електронних доказів, необхідно визначитись з місцем, де постачальник послуг здійснює розпорядження та управління електронними доказами. Надзвичайно важливим є встановити, куди слід скеровувати запит про забезпечення збереження. Постачальник послуг може зберігати дані в різних країнах світу, але це не означає, що запит про забезпечення збереження слід направляти туди, де постачальник послуг їх зберігає. Запит про забезпечення збереження слід скеровувати туди, де постачальник послуг розпоряджається та управляє даними. Щоб встановити місце, куди треба направити запит, необхідно звернутися до керівництва постачальника пос-

луг в порядку взаємодії з правоохоронними органами. Необхідно переконатися у тому, що електронні докази все ще зберігаються у постачальника послуг, який збереже те, що є в обліковому запису на момент звернення та не буде проводити жодних перевірок на предмет наявності даних між відправником та одержувачем.

Деякі постачальники послуг зберігають обмежений обсяг даних упродовж короткого періоду часу. Така інформація про зміст видаляється відразу після перегляду всіма одержувачами або через 30 днів після відправки, якщо повідомлення не було відкрито. WhatsApp не зберігає повідомлення після їх доставки та відкриття, а також інформацію щодо трафіку таких повідомлень. Недоставлені повідомлення стираються з серверів WhatsApp через 30 днів.

Правоохоронні органи мають враховувати, що деякі країни не виконують запити про взаємну правову допомогу щодо злочинів невеликої тяжкості, такі обмеження встановлюються законодавством або практикою. Якщо ступінь тяжкості злочину, за яким надіслано запит про одержання електронних доказів, постачальник послуг такої держави має право не зберігати електронні докази. Наприклад, в США, як правило, не виконуються запити про взаємну правову допомогу щодо злочинів, термін ув'язнення за вчинення яких складає 12 місяців та менше, або якими була спричинена шкода на суму менше 5 тисяч доларів США.

Snapshot зберігає журнали відправлених та одержаних "снів" за 31 день, опублікованих історій за 24 год, а також бідь-які невідкриті чати. Отже, перш ніж направляти запит, необхідно з'ясувати в центрального органу міжнародного співробітництва конкретної держави чи входить злочин до переліку тих, за якими здійснюється виконання запиту.

Міжнародне співробітництво шляхом направлення запиту значно повільніший процес, ніж прямий контакт або звернення шляхом використання поліцейської служби 24/7. У випадку доцільності направлення звернення про взаємну правову допомогу необхідно одержати відповідну дозвіл суду про надання даних.

Великі постачальники послуг в США та Канаді, як правило, приймають запити про забезпечення збереження напряму від правоохоронних органів з офіційної адреси електронної пошти

(тобто не з облікового запису на Yahoo чи Gmail тощо). Це є добровільною практикою постачальниками послуг. У деяких країнах постачальники послуг створюють спеціальний портал (напр., Facebook) або спеціальну форму, яку необхідно заповнити з метою забезпечення збереження даних. Якщо запит про забезпечення збереження направляється напряму постачальнику послуг, то існує загроза того, що власник облікового запису може взяти про це автоматично з причини технічної конструкції, вбудованій в сервер постачальника послуг. У більшості випадків великі постачальники послуг забезпечують конфіденційність. З урахуванням цього, доцільно в запиті обов'язково вказувати на конфіденційність такого звернення: "Прошу Вас не розкривати інформацію про існування даного запиту абоненту або будь-якій іншій особі, крім тих, кому це необхідно знати для виконання цього запиту. Якщо виконання цього запиту може призвести до постійного або тимчасового призупинення обслуговування облікового запису або іншим способом попередити користувача облікового запису про Ваші дії щодо забезпечення збереження інформації, прошу терміново зв'язатися з нами та не вдаватися до будь-яких дій".

У багатьох державах галузь постачання послуг регулюється в недостатній мірі, існують приклади, коли постачальники послуг фактично управляються злочинними підприємствами, що призводить до розголошення інформації про надходження запиту та обізнаності осіб, щодо яких проводиться розслідування. Найбільш безпечними способами міжнародного співробітництва для одержання електронних доказів у США є мережа 24/7 щодо запобігання злочинів у сфері високих технологій, або Центральний орган Управління з міжнародних справ, або аташе-представник ФБР посольств США. В Канаді, якщо постачальник послуг відмовляється забезпечити збереження даних, доцільно звернутися до мережі 24/7, яка може скерувати вимогу постачальнику послуг своєї держави. Якщо законодавство держави не передбачає можливість звертатися з запитом про збереження інформації, то в такому випадку правоохоронні органи мають звернутися до суду з клопотанням про надання дозволу на обшук або виїмку.

Більшість постачальників послуг США та Канади зберігають дані упродовж 90 днів, цей строк може бути продовжений ще на 90 днів на підставі письмового запиту, який необхідно подавати до закінчення строку, інакше всі дані будуть видалені. У випадку направлення запиту про взаємну правову допомогу та потребі продовжити строк збереження даних більш ніж на 180 днів, доцільно звернутися до центрального органу міжнародного співробітництва для сприяння у продовженні строку до моменту виконання запиту.

Інтерпол рекомендує державам – членам призначати національну групу експертів або єдиний контактний центр, які можуть співробітничати з постачальниками послуг іншої держави для забезпечення оперативності.

Приклад збереження даних в США:

Правоохоронний орган направив запит про забезпечення збереження даних 13 червня 2018 року. Facebook "заморозив" всі записи користувача станом на 13 червня строком на 90 днів. Правоохоронний орган повинен знову звернутися до Facebook з проханням продовжити строк збереження (за відсутності судового ордеру на одержання доказів) у кінці строку. Якщо 14 червня 2018 року користувач видалить повідомлення X, Y і Z (але не видалить повідомлення W) зі свого облікового запису у Facebook, а потім розмістить повідомлення A, B, C та іншу нову інформацію, після чого 15 червня 2018 року Facebook одержить судовий наказ щодо облікового запису у межах виконання запиту про взаємну правову допомогу, то Facebook надасть: 1) копію даних, що існують на момент одержання судового наказу, тобто A, B, C і W користувача; 2) дані, які існували в обліковому записі на момент 13 червня W, X, Y і Z.

Другий приклад:

За першим прикладом строк закінчення строку збереження даних закінчується 11 вересня 2018 року. Якщо запит про взаємну правову допомогу не був виконаний, а співробітник правоохоронного органу не звернувся з клопотанням про продовження терміну, то 12 вересня Facebook видалить збережені дані зі своєї системи. Рекомендується звертатися з клопотанням про збереження за два тижні до закінчення строку.

Збереження даних варто відрізняти від *зберігання даних*, оскільки перше виконується виключно на підставі цільового запиту про збереження даних конкретного користувача щодо якого проводиться розслідування. А зберігання є автоматичним накопиченням даних користувачів постачальником послуг (не зумовлене запитами правоохоронних органів). В США або на рівні Європейського Союзу не існує обов'язкових правил щодо зберігання даних, оскільки Директива про зберігання даних була визнана ЄСПЛ недійсною в 2014 р., що зобов'язало постачальників послуг швидше видаляти дані користувачів та призвело обмеженню можливостей в одержанні електронних доказів

Строки зберігання даних – це мінімальні/максимальні періоди часу, упродовж яких постачальник послуг за законом має право зберігати дані. Обізнаність щодо національних норм дозволяє правоохоронним органам інших держав, перш ніж звертатися з запитом про надання електронних доказів, оцінити вірогідність його виконання.

Відповідно до Загального регламенту захисту даних користувачі В ЄС мають право точно знати, які дані зберігає постачальник послуг, одержати копію та забезпечити видалення шляхом відповідного звернення.

Одержання електронних доказів не в кожному випадку вимагає звернення про надання взаємної правової допомоги. Такі докази можна одержати у інший спосіб:

- пошук у відкритих джерелах;
- прямі запити постачальнику послуг;
- прямий контакт з користувачем облікового запису щодо надання електронних доказів, які він скачує зі свого облікового запису;
- згода користувача облікового запису або його близького родича, щоб постачальник послуг надав електронні докази з облікового запису (в липні 2018 року Федеральний верховний суд Німеччини ухвалив, що облікові записи в соціальних мережах не відрізняються від особистих листів та щоденників, можуть передаватися у спадок).
- співробітництво між поліцейськими службами держав в рамках добровільного розкриття даних.

Перш ніж звертатися з запитом про надання взаємної правової допомоги, доцільно впевнитись, що національні можливості вичерпані, для цього необхідно:

- встановити місцезнаходження користувача за допомогою таких загальнодоступних онлайн-інструментів, як IP-адреса;
- встановити власника доменного імені;
- довести вчинення злочину через облікові записи в загальнодоступних соціальних мережах (зображення, відеоролики, публікації, які викривають особу.

У США існує низка державних відомств, які можуть сприяти у підготовці та направленні запиту постачальнику послуг в США. У надзвичайних ситуаціях, коли необхідно терміново одержати доступ до електронних доказів, доцільно звернутися до представника Управління з міжнародних справ (OIA) Відділу кримінальних справ Міністерства юстиції США (DOJ), які мають своїх аташе, що працюють в посольствах США в Бангкоку, Брюсселі, Лондоні, Манілі, Мехіко, Парижі та Римі.

Окрім того, деякі правоохоронні органи США мають своїх аташе з питань міжнародного співробітництва в різних країнах (напр., ФБР, Управління забезпечення дотримання законів про наркотики, Міграційна та митна поліція або Секретна служба США). Наприклад, у Секретної служби США є Робоча група щодо боротьби з електронними злочинами (ECTF) – слідчий альянс правоохоронних органів, представників науки та приватного сектору. Існують 38 національних і дві іноземні ECTF (Лондон, Рим). Секретна служба США – слідчий правоохоронний орган, що відіграє центральну роль в забезпеченні захисту банківського та фінансового сектору. Вона діє по всьому світу, займається виявленням та розслідуванням кіберзлочинів – від крадіжок криптовалют до атак на банки та фінансові установи з метою вимагання. У цьому відомстві працюють експерти-криміналісти, спеціалісти в галузі фінансового аналізу, захисту інфраструктури та кримінальних розслідувань.

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження щодо одержання електронних доказів здійснюється в межах співпраці з Європолем на підставі двох типів угод – стратегічних та операційних. Хоча обидва види угод скеровані на

співробітництво, відмінність полягає у тому, що *стратегічна угода обмежується обміном загальної інформації, а операційна угода передбачає обмін персональними даним.*

Міжнародними документами затверджено правовий стандарт змісту запиту про надання взаємної правової допомоги. Зокрема, в запиті має бути описані конкретні факти для підтвердження необхідності запитуваних даних, що такі докази пов'язані зі злочином.

В запиті вказується

Тип інформації, яку треба одержати (повідомлення електронної пошти); підстава, що підтверджує (демонструє) зв'язок такої інформації зі злочином, за яким надісланий запит; належність облікового запису підозрюваному з наявними доказами цього (напр., використання облікового запису Google підтверджує свідок, або, що результат прямого запиту до Facebook свідчить, що підозрюваний створив відповідний обліковий запис з використанням адреси електронної пошти, інформація про зміст облікового запису якого запитується);

Якщо інформація про зміст пов'язана з пристроєм, то необхідно вказувати точне визначення пристрою, електронні докази з якого запитуються (напр., підозрюваний використовував смартфон iPhone 5 моделі xxx);

Не рекомендується використовувати такі фрази, як "розслідування показало", "вважається, що", в запиті вказується точно про які розслідування йдеться, коли та ким вони проводяться, яким чином докази демонструють доцільність одержання запитуваної інформації.

Порушення рекомендацій стає на заваді вчасному виконанню запиту та обтяжує діяльність іноземних правоохоронних органів, які змушені уточнювати запит: "Звідки це стало відомо (щодо фактів)?", "Коли і як ви одержали цю інформацію?"

Запит про надання взаємної правової допомоги може бути відхилений на підставі національного законодавства у зв'язку з порушенням прав людини, які визнані такими у запитуваній державі. Наприклад, щодо онлайн-пропаганди, яку ведуть терористи або симпатизуючи їм особи, може існувати різниця між повідомленнями, які спонукають до вчинення терористичних

актів та за які повинна передбачатися кримінальна відповідальність згідно з міжнародним правом, і повідомленнями, які вважають законним правом на свободу думки, совісті, релігії та переконань. Так, в публікації Міністерства юстиції США Слідче керівництво щодо одержання електронних доказів в США (2012 р.) йдеться про наступне: "... США відхилять запит про надання допомоги, якщо він стосується фізичної особи, яка використала вислови (письмово, усно, у інший спосіб), котрі підпадають під дію захисту свободи вираження поглядів у рамках Конституції США (напр., риторика "ненависті", як правило, захищається Конституцією США, хоча й викликає заперечення), за виключенням випадків, коли наведені факти, що вказують на вихід за межі допустимої, що підпадає під дію захисту риторики (напр., риторика ненависті, яка включає заклики до негайних жорстоких дій). Оскільки не всі вислови захищені законом, перед складанням запиту доцільно одержати консультацію з державним органом міжнародного співробітництва США.

У випадку складання запиту про надання електронних даних за тривалий період, доцільно аргументувати, чим це викликано. Наприклад, якщо злочин вчинено в 2021 р., то потребує детального пояснення чому вимагаються записи Facebook за рік до вчинення злочину. При цьому в запиті вказуються повні дати (03 липня 2022 року, а не 3/7/2022 року, оскільки в США цей запис буде означати 7 березня 2022 року).

У запиті вказується мета одержання таких доказів та кримінальне провадження, у межах якого надаються електронні докази. Якщо після одержання у запитуючої держави виникне потреба використати їх з іншої метою (в іншому кримінальному провадженні), то на це треба одержати згоду запитуваної держави. Невиконання цієї вимоги може призвести до того, що електронні докази будуть визнані судом неприйнятними, а також створить загрозу для подальшого міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Міжнародне співробітництво під час кримінального співробітництва досягає ефективності завдяки використанню механізму *термінових запитів*, які *обґрунтовуються надзвичайною ситуацією*.

Після атаки терористів на редакцію "Шарлі Ебдо" (Charlie Hebdo – французька щотижнева сатирична газета, що публікує карикатури, репортажі, дискусії та анекдоти) у Франції 7 січня 2015 року французька влада звернулась до ФБР, які скерували в Microsoft терміновий запит на розкриття інформації щодо осіб електронних листів з двох облікових записів. Запит був одержаний в електронному вигляді о 6 годині ранку, і співробітники Microsoft змогли його розглянути, одержати відповідні дані та направити їх ФБР для передачі правоохоронним органам Франції за 45 хвилин.

Для направлення термінового запиту на розкриття інформації постачальником послуг США доцільно звертатись до аташе-представника ФБР місцевого посольства США та виконувати його рекомендації, що сприятиме швидкому одержанню результатів.

На підставі термінового запиту може бути надана обмежена інформація: особиста інформація абонента; інформація про трафік та зміст. Інші дані необхідно запитувати шляхом направлення запиту про надання взаємної правової допомоги, відповідно до кримінального процесуального законодавства. Якщо постачальник послуг в США на підставі запиту на умовах добровільного надання ним даних вирішить не розкривати інформацію (всю або частково), оскаржити таке рішення не можливо, навіть якщо запит був надісланий через аташе-представника ФБР. В такому випадку необхідно надсилати офіційний запит про взаємну правову допомогу до центрального органу міжнародного співробітництва під час кримінального провадження США.

Нормативне забезпечення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження щодо збору електронних доказів регламентується низкою конвенційних документів, що дозволяє співпрацювати з державами всіх континентів. До них відносяться: Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (2002 р.); Конвенція Африканського союзу про цифрову безпеку та захист персональних даних (2014 р.); Конвенція ліги арабських держав щодо боротьби з правопорушеннями у сфері інформаційних технологій (2010 р.); Угода про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі зі злочинами у сфері комп'ютерної інформації (2001 р.); Переглянутий план щодо надання взаємної

правової допомоги у питаннях кримінального права на території Співдружності (Переглянутий план Хараре, 2011 р.).

Всі наведені документи дозволяють одержувати особисту інформацію абонента, до якої відноситься: ім'я облікового запису або логін користувача (або абонента); прізвище, ім'я, по батькові та адреса користувача; номер або номер телефону користувача; адреса електронної пошти та час першої реєстрації, тип реєстрації, копія угоди, засоби підтвердження особи в момент реєстрації, копії документів, наданих користувачем; інша важлива інформація щодо особи користувача/абонента;

тип послуги, включаючи ідентифікатор (номер телефону, IP-адреса, номер SIM-карти, Mac-адрес) та пов'язані пристрої; інформація профілю (ім'я користувача); дані про перевірку використання послуги, такі як альтернативна електронна пошта, що надана користувачем/абонентом); дані дебетової або кредитної карти, включаючи інші засоби платежів за послуги; адреса інтернет-протоколу (IP-адреса), що використовується, реєстрації облікового запису або для входу у свій обліковий запис; час, дата та тривалість всіх сесій; інша інформація, що стосується особи користувача, включаючи, інформацію для виставлення рахунків (тип, номер кредитних карток, ідентифікаційний номер або інша інформація).

З урахуванням вразливості наведених даних, доцільно під час використання електронних доказів дотримуватися конвенційних норм захисту прав людини. СПЛ також вказав на необхідність дотримання конвенційних прав людини під час одержання електронних доказів шляхом міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. У справі Бенедик проти Словенії ЄСПЛ зазначив, що в 2006 р. правоохоронні органи країни були проінформовані про динамічну IP-адресу, яка використовується в рамках однорангової мережі, пов'язаної з поширенням дитячої порнографії. Поліція без ухвали суду запросила та одержала у постачальника послуг дані щодо користувача динамічної IP-адреси. ЄСПЛ дійшов висновку, що було допущене порушення статті 8 (право на повагу особистого та сімейного життя). Перш ніж одержувати та використовувати таку інформацію, необхідно забезпечити відповідні правові гарантії.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке електронні докази?
2. Що таке метадані?
3. Назвіть дві групи доказів, які можна одержати в рамках міжнародної правової допомоги?
4. Які електронні докази зберігаються у постачальника послуг?
5. Які електронні докази збираються в режимі реального часу?
6. Назвіть інструменти правового забезпечення одержання електронних доказів у межах міжнародного співробітництва.
7. В чому полягає відмінність клопотання про збереження даних та зберігання даних постачальником послуг?
8. Яким має бути змісту запиту про надання взаємної правової допомоги щодо одержання електронних доказів?
9. Яка інформація може бути надана на підставі термінового запиту?
10. Які процесуальні вимоги для одержання електронних доказів щодо особистої інформації абонента?

2.3. Розшук, арешт, конфіскація майна

Транснаціональний характер злочинності та приховання за кордоном активів, що мають незаконне походження, зумовлює необхідність активної взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних країн не тільки в межах традиційних видів правової допомоги – екстрадиції, передачі предметів, вручення документів, але й шляхом створення та розвитку нових необхідних практиці правових інститутів, одним з яких є міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом активів.

Міжнародний розшук, арешт та конфіскація одержаних злочинним шляхом активів (грошових коштів, цінностей та майна) – це акт міжнародної правової допомоги, який здійснюється відповідно до національного законодавства, міжнародних угод та полягає у реалізації на підставі доручень компетентних органів або судів інших держав заходів щодо виявлення та забезпечення збереження активів (грошових коштів, цінностей, майна), які одержані від злочинної діяльності та підлягають

конфіскації, передачі іншій державі для використання в кримінальному провадженні як докази або для відшкодування шкоди, виконання конфіскації на підставі вироку іноземного суду або іншого компетентного органу.

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН 45/107 від 14 грудня 1990 р. *"Рекомендації відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку"* вказувалось, що державам-членам ООН варто: 1) приділяти особливу увагу прийняттю та забезпеченню виконання відповідних законів та правил з тим, щоб тримати під контролем та запобігати транснаціональній злочинності та незаконним міжнародним угодам, особливо шляхом створення відповідної системи співробітництва (п. 3); 2) належну увагу варто приділяти ефективним механізмам дотримання законів задля мінімізації наслідків транснаціональної злочинності (п. 10); 3) розробляти правові положення для конфіскації грошових коштів та майна (п. 8d); 4) створювати стандарти надання міжнародної правової допомоги у питаннях банківської таємниці, сприяти накладенню арешту та конфіскації доходів, що зберігаються на банківських рахунках та одержані в результаті злочинних дій (п. 18e); 5) розробити більш ефективні міжнародні норми, щоб протидіяти "відмиванню" коштів та капіталів, пов'язаних зі злочинною діяльністю (п. 18).

Сукупність міжнародних стандартів у сфері боротьби зі злочинністю з питань, що стосуються конфіскації доходів від злочинної діяльності, сформульовано не лише в універсальних документах, що мають рекомендаційний характер (резолюції), але й в основних джерелах міжнародного права (міжнародних угодах). Вперше положення, які стосуються спільної діяльності держав у питаннях конфіскації у зв'язку зі злочинною діяльністю, знайшли своє відображення в *Міжнародній конвенції щодо боротьби з підробкою грошових знаків від 31 грудня 1929 року*. Згідно з *Єдиною конвенцією про наркотичні засоби від 30 березня 1961 року*, будь-які наркотичні засоби, речовини та предмети обладнання, що використовуються або призначені для вчинення злочинів, підлягають накладенню арешту та конфіскації.

Враховуючи, що незаконний обіг наркотиків забезпечує великі прибутки та фінансові накопичення, 20 грудня 1988 року була відкрита до підписання Конвенція про боротьбу проти незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин", яка закликала позбавляти незаконних торговців наркотиками доходів від злочинної діяльності та свободи їх переміщення. Ця Конвенція має особливе значення, оскільки є *першим міжнародно-правовим документом обов'язкового для держав характеру, в якому з точки зору світового співтовариства вперше надано такі визначення* (ст. 1):

"Доходи" означають будь-яку власність, отриману або придбану прямо або непрямо внаслідок вчинення правопорушення;

"Власність" означає активи будь-якого роду, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, відчутні або невідчутні, а також юридичні документи або акти, які посвідчують право на такі активи або участь у них;

"Заморожування" або **"накладення арешту"** означає тимчасову заборону переведення, конверсії, розміщення або переміщення власності чи тимчасовий арешт або взяття під контроль власності на підставі ухвали, винесеної судом або компетентним органом;

"Конфіскація", що включає у відповідних випадках вилучення, означає остаточне позбавлення власності за постановою суду або іншого компетентного органу.

Крім того, п. 6 ст. 5 визначає:

"а) Якщо доходи були перетворені або змінені на іншу власність, то заходи, зазначені в цій статті, застосовуються щодо такої власності, а не доходів.

б) Якщо доходи були долучені до власності, придбаної із законних джерел, така власність без шкоди для будь-яких повноважень, що стосуються накладання арешту або заморожування, підлягає конфіскації в обсязі, який відповідає оціненій вартості цих долучених доходів.

с) Стосовно надходжень або іншого прибутку, отриманих від:

(і) доходів;

(іі) власності, на яку були перетворені або змінені доходи;
або

(iii) власності, до якої були залучені доходи, також застосовуються заходи, зазначені в цій статті, таким же чином і в тій же мірі, як і щодо доходів.

Одночасно Конвенцією визначено процесуальний порядок надання взаємної правової допомоги щодо розшуку активів, які підлягають конфіскації.

З урахуванням включених положень *Конвенція визнається першим обов'язковим універсальним міжнародним договором, яким визначено правову природу, зміст, завдання та основні регламентації міжнародного розшуку, арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом.*

Найбільш повним документом, що регламентує на міжнародно-правовому рівні питання розшуку, арешту та конфіскації майна, одержаного злочинним шляхом, є *Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 року*. Конвенція має низку принципів положень. Перш за все, це єдине поняття *доходів, одержаних злочинним шляхом, під якими розуміють будь-яку економічну вигоду, набуту злочинним шляхом* (п. а ст. 1), яка може включати власність будь-якого виду, матеріальну власність чи власність, виражену в правах, рухоме чи нерухоме майно і правові документи або документи, які підтверджують право на таку власність чи частку в ній (п. б). По-друге, визначаються загальні принципи і заходи в галузі міжнародного співробітництва (ст. 7), де вказано, що Сторони в якнайширший можливий спосіб співпрацюють між собою з метою розслідування і судового розгляду справ, що стосуються конфіскації засобів і доходів (ч. 1); кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності задовольняти, за умов, передбачених цієї статтею, прохання: а) стосовно конфіскації конкретних предметів власності, що являють собою доходи або засоби, а також стосовно конфіскації доходів у вигляді вимоги сплати грошової суми, еквівалентної вартості доходів; б) стосовно допомоги в проведенні слідства та прелімінарних заходів з метою використання будь-якої форми конфіскації.

Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 року визначає доцільність створення державами спеціального органу – "підрозділу фінансової розвідки" (ПФР), тобто центральної, національної установи, відповідальну за отримання (та запитування, коли це дозволено), аналіз та надання компетентним органам, розкриття фінансової інформації: і) стосовно доходів, які викликають підозру, та потенційного фінансування тероризму, або ii) необхідної згідно з національним законодавством або правилами, з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Окрема глава Конвенції присвячена принципам та заходам міжнародного співробітництва правоохоронних органів, в якій узгоджено, що сторони в якомога більшому обсязі на запит надають одна одній допомогу у визначенні й виявленні засобів та знарядь, доходів та іншого майна, які підлягають конфіскації. Така допомога включає будь-які заходи з надання та забезпечення доказів стосовно існування, місцезнаходження або переміщення, характеру, правового статусу чи вартості згаданого вище майна (ст. 16), зокрема такими інструментами є: запити про надання інформації про банківські рахунки (ст. 17); запити про надання інформації про банківські операції (ст. 18); запит про моніторинг банківських операцій (ст. 19) тощо.

З метою удосконалення міжнародного співробітництва 27 січня 1999 року Радою Європи відкрита для підписання Конвенція, якою передбачено виявлення, розшук, накладення арешту та конфіскація знарядь злочинів та доходів від корупції, або майна, вартість якого еквівалентна таким доходам (ч. 3 ст. 21, ст. 23). Особливу увагу звернено на *недопустимість застосовувати правило таємності банківських операцій як підставу для відмови в будь-якому співробітництві* (ч. 3 ст. 26).

Згідно зі ст. 568 КПК України, на підставі запиту про міжнародну правову допомогу відповідні органи України проводять передбачені КПК України процесуальні дії, а також інші передбачені спеціальним законом дії з метою виявлення та арешту майна, грошей і цінностей, що відповідають будь-якій із ознак, передбачених частиною першою статті 96-2 Кримінального ко-

дексу України: 1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; 2) призна- чалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріа- льного забезпечення кримінального правопорушення або вина- городи за його вчинення; 3) були предметом кримінального пра- вопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (закон- ному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання), а також майна, яке належить підозрюваним, об- винуваченим або засудженим особам (ч. 1).

При накладенні арешту на майно забезпечуються необхідні заходи, зокрема передбачені пунктом 5 частини шостої статті 100 КПК України (ч. 2).

Речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань вияв- лення, розшуку та управління активами, одержаними від кору- пційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управлін- ня ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості.

За запитом запитуючої сторони виявлене майно:

- 1) може бути передане компетентному органу запитуючої сторони як доказ у кримінальному провадженні з дотри- манням вимог статті 562 КПК України або для повернення власнику;
- 2) може бути конфісковане, якщо це передбачено вироком чи іншим рішенням суду запитуючої сторони, які набрали за- конної сили.

Майно, передбачене пунктом 1 частини третьої цієї статті, не передається запитуваній стороні або його передання може бути відстрочене чи тимчасовим, якщо це майно потребується для цілей

розгляду цивільної або кримінальної справи в Україні чи не може бути вивезено за кордон з інших підстав, передбачених законом.

Майно, конфісковане згідно з п. 2 ч. 3 ст. 568 КПК України передається в дохід Державного бюджету України, окрім випадків, передбачених ч. 6 ст. 568 КПК України.

За клопотанням центрального органу України суд може прийняти рішення про передачу майна, конфіскованого згідно з п. 2 ч. 3 ст. 568 КПК України, а так само його грошового еквівалента:

1) запитуючій стороні, яка прийняла рішення про конфіскацію для відшкодування потерпілим шкоди, завданої злочином;

2) згідно з міжнародними договорами України, що регулюють питання розподілу конфіскованого майна або його грошового еквівалента (ч. 6). Передання майна, на яке накладено арешт, а також конфіскованого майна може бути відкладено, якщо це необхідно для досудового розслідування та судового розгляду в Україні або розгляду спору про права інших осіб (ч. 7).

Певний вплив на розвиток співробітництва правоохоронних органів різних держав мають рішення та рекомендації міжурядових організацій спеціальної компетенції. Однією з таких організацій, документи якої мають значення для розшуку, арешту та конфіскації одержаних злочинним шляхом активів, є *Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей* (FATF) (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering; *фр.* Groupe d'action financière; GAFI) – міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей. Відповідно до Рекомендацій FATF, країни повинні вжити заходів, аналогічних наведеним у Віденській та Палермській Конвенціях, а також Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, включаючи законодавчі, які можуть бути необхідними для надання компетентним органам цих країн повноважень для замороження або арешту та конфіскації, без порушення прав добросовісних третіх сторін: (а) легалізованої власності, (б) доходів, одержаних від або засобів, що використовувалися або призначені для використання з метою вчинення фінансування тероризму,

терористичних актів або терористичних організацій, або (с) майна відповідної вартості.

До таких заходів необхідно включити повноваження на:

- (а) встановлення, відстеження та оцінку майна, яке підлягає конфіскації;
- (b) здійснення тимчасових заходів, таких як замороження та арешт для запобігання будь-яким операціям з майном, його передачі або розпорядження ним;
- (с) здійснення заходів щодо запобігання або уникнення дій, які шкодять спроможності держави заморожувати, арештовувати або повертати майно, яке підлягає конфіскації;
- (d) здійснення будь-яких відповідних слідчих заходів.

Країни повинні розглянути можливість вжиття заходів, якими дозволяється конфіскація таких доходів або засобів без кримінального засудження (конфіскація, не заснована на обвинувальному вирокі суду) або якими вимагається від правопорушника підтвердити законне походження власності, що інакше підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки така вимога відповідає принципам їх національного законодавства. Країни повинні вжити заходів, включаючи законодавчі, які б надавали можливість здійснювати конфіскацію наступного, незалежно від того, чи воно належить підсудним чи третім сторонам:

- (а) легалізоване майно;
- (b) доходи (включаючи прибуток або інші вигоди, що можуть одержуватися від таких доходів), або знаряддя злочину, що використовуються або призначені для використання у відмиванні коштів або предикатних злочинах;
- (с) майно, що є доходом, чи використовується, або призначене чи виділено для використання у фінансуванні тероризму, терористичних актах або терористичних організаціях; або
- (d) майно відповідної вартості.

Закони та інші заходи повинні забезпечувати захист прав добросовісних третіх сторін. Країни повинні мати механізми для управління та, за необхідності, розпорядження замороженим, арештованим або конфіскованим майном.

Відповідно до Міжнародних Стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та

Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, в Україні діє *Держфінмоніторинг*, який створено як *підрозділ фінансової розвідки – призначений для протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Держфінмоніторинг належить до різновидів фінансової розвідки так званого "адміністративного типу"*. Держфінмоніторинг створений та розпочав свою діяльність у 2002 р. у складі Міністерства фінансів України у статусі Державного департаменту фінансового моніторингу. З 2005 р. Держфінмоніторинг є центральним органом виконавчої влади.

На підставі Закону України від 10.11.2015 року створено *Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів*, яке:

- 1) вживає відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів заходів до виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації;
- 2) здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням активами;
- 3) забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів (CARIN), та представляє Україну в цій організації (ч. 1 ст. 16).

Національне агентство забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів та надає відповідь у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня надходження звернення, або в інший більш тривалий строк, зазначений у ньому. Цей строк може бути продовжений

за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом (ст. 17).

Вказані питання врегульовуються також двосторонніми угодами. Зокрема, Договором між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про видачу правопорушників від 26.11.2012 року передбачено, що запитувана Сторона може на прохання запитуючої Сторони, і настільки, наскільки дозволяє її законодавство, накласти арешт на доходи, пов'язані із злочинною діяльністю, знаряддя злочину та інше майно, яке знаходиться на території запитуваної Сторони, що можуть бути використані як доказ, і у разі задоволення запиту про видачу, може передати це майно запитуючій Стороні. Таке майно може бути передане навіть якщо видача особи, стосовно якої направлено запит, не може бути здійснена у зв'язку з її смертю, зникненням або втечею. З метою здійснення іншого кримінального провадження, що триває, запитувана Сторона може відкласти передачу вищезначеного майна до завершення провадження або тимчасово передати його за умови повернення запитуючою Стороною.

Ст. 572 КПК України унормовано, що особи, які вважають, що рішеннями, діями або бездіяльністю органів державної влади України, їх посадових чи службових осіб, вчинених у зв'язку з виконанням запиту про міжнародну правову допомогу, завдано шкоди їхнім правам, свободам чи інтересам, мають право оскаржити рішення, дії та бездіяльність до суду (ч. 1). Якщо неправомірними діями чи бездіяльністю органів державної влади України, їх посадових чи службових осіб, а також присутніх при виконанні запиту представників запитуючої сторони завдана шкода фізичним або юридичним особам, то ці особи мають право вимагати її відшкодування за рахунок держави (ч. 2). Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади України, їх посадових чи службових осіб та відшкодування завданої шкоди здійснюється у порядку, передбаченому законами України (ч. 3).

ОСОБА_2 20.05.2019 звернувся в суд з позовною заявою до Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області про визнання протиправними дій щодо затримання

транспортного засобу – автомобіля BMW та зобов'язання повернути вказаний транспортний засіб позивачу.

Мотивуючи заявлені позовні вимоги позивач вказав на неправомірне вилучення відповідачем та утримання належного йому – ОСОБА_2, транспортного засобу, оскільки переконаний, що відповідно до положень наказу Міністерства внутрішніх справ України № 505 від 14.06.2016, постанови Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388 та статей 170–172 Кримінального процесуального кодексу України, правильний порядок дій відповідача в ситуації, що склалася між сторонами передбачає зупинення транспортного засобу, забезпечення його збереження, повідомлення органів слідства про встановлення вказаного транспортного засобу, вилучення свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу з видачею тимчасового свідоцтва; одночасно орган слідства повинен вирішити питання про накладення арешту на автомобіль, якщо у цьому є відповідна процесуальна необхідність. Позивач стверджує, що за таких обставин дії відповідача стосовно вилучення транспортного засобу на підставі складеного акту огляду та тимчасового затримання транспортного засобу від 25.04.2019, а тому і утримання такого автомобіля є незаконним та безпідставним, а тому, позовні вимоги слід задовольнити в повному обсязі.

У відзиві проти задоволення позовних вимог ОСОБА_2 представник відповідача заперечив, вказав на те, що до чергової частини Калуського ВП ГУНП в Івано-Франківській області 25.04.2019 об 11:06 годині надійшло повідомлення про те, що працівниками територіального сервісного центру № 2642 виявлено транспортний засіб BMW 318 д.н.з. НОМЕР_1, який перебуває в розшуку. Цього ж дня, об 11:30 годині на місце події виїхала слідчо-оперативна група та оформлено протокол огляду місця події. Територіальним сервісним центром № 2642 Регіонального центру МВС в Івано-Франківській області 25.04.2019 на ім'я начальника Сектору міжнародного поліцейського співробітництва ГУНП в Івано-Франківській області направлено листа про проведення перевірки на предмет знаходження в міжнародному розшуку за обліками Генерального секретаріату Інтерполу автомобіля BMW 318. У відповідь на вищевказаний

лист 26.04.2019 Калуському ВП ГУНП в Івано-Франківській області направлено повідомлення про те, що автомобіль BMW 318 VIN, згідно із базою даних ГС Інтерполу перебуває у міжнародному розшуку, країна ініціатор – Республіка Італія. Згідно з інформацією італійської сторони, зазначений транспортний засіб викрадено у м. Казаджове (Республіка Італія) та належить громадянину Італії, який зацікавлений у поверненні транспортного засобу. Разом з цим, представник відповідача вказав на положення наказу Міністерства внутрішніх справ України №808 від 02.10.2018, Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України №3/1/2/5/2/2 від 09.01.1997 та Кримінального процесуального кодексу України, та зазначив про відповідність дій та рішень відповідача у повній мірі вимогам вказаних нормативних актів.

З огляду на необхідність дослідження судом додаткових письмових доказів, ухвалами суду від 04.07.2019 витребувано:

1) у Сектора міжнародного поліцейського співробітництва Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області належним чином засвідчені письмові докази або письмову інформацію із відомостями стосовно:

– дати та місця викрадення легкового автомобіля, зареєстрованого за ОСОБА_2, марки BMW, модель 318;

– дати (часу) оголошення автомобіля марки BMW, модель 318, VIN у міжнародний розшук;

– підтвердження інформації про бажання італійського власника повернути вказаний автомобіль;

2) у територіального сервісного центру МВС №2642 Регіонального сервісного центру МВС в Івано-Франківській області належним чином засвідчені письмові докази, що підтверджують чи спростовують наявність відомостей про міжнародний розшук автомобіля марки BMW, модель 318, VIN: НОМЕР_2

станом на момент проведення перереєстрації транспортного засобу 24 квітня 2019 року.

На виконання вищевказаної ухвали суду, від Сектора міжнародного поліцейського співробітництва Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області 12.07.2019 надійшли письмові пояснення та витребувані судом письмові докази. Зокрема, у поясненнях підтверджено надходження повідомлення з Національного центрального бюро (НЦБ) Інтерполу стосовно викраденого 30.10.2018 у Республіці Італія (м. Казаджове) транспортного засобу, та направлення з цього приводу листа до Калуського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області від 14.05.2019 за №403/108/23/2019.

На адресу суду 15.07.2019 від Регіонального сервісного центру МВС в Івано-Франківській області на виконання ухвали надійшов лист від 12.07.2019 №31/9/2/646, відповідно до змісту якого, територіальний сервісний центр 2642 позбавлений можливості надати належним чином засвідчені письмові докази, витребувані судом ухвалою від 04.07.2019, оскільки останній являється лише користувачем банку даних Інтерполу та інформацію про наявність автомобіля у міжнародному розшуку можливо перевірити включно на момент звернення під час проведення державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку транспортних засобів у електронній формі, без можливості виготовлення витягу.

Суд, розглянувши відповідно до вимог ст. 262 КАС України справу, встановив такі обставини. Відповідно до наявної у матеріалах справи копії свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу, першу державну реєстрацію легкового автомобіля BMW 318D VIN здійснено 10.11.2018 на громадянина ОСОБА_5. Згідно із свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу серії НОМЕР_4, вказаний автомобіль 24.04.2019 перереєстровано на нового власника – ОСОБА_2.

До чергової частини Калуського ВП ГУНП в Івано-Франківській області 25.04.2019 о 11:06 годині надійшло повідомлення від ОСОБА_6 про те, що працівниками територіального сервісного центру № 2642 виявлено транспортний засіб

BMW 318 д.н.з., який перебуває в розшуку. Вказане підтверджується копією рапорта, поданого начальнику Калуського ВП ГУНП в Івано-Франківській області 25.04.2019. Цього ж дня, за участю позивача об 11:30 години проведено огляд місця події. Відповідно до пояснень позивача, легковий автомобіль BMW 318D VIN: придбано ОСОБА_2 у попереднього власника близько трьох місяців тому, інформацією стосовно викрадення придбаного автомобіля не володіє. Того ж дня, позивачем написано заяву, згідно зі змістом якої, останній добровільно надав придбаний ним автомобіль для в'язання обставин по справі та свідоцтво про реєстрацію автомобіля НОМЕР_4.

Транспортний засіб вилучено у власника, поміщено на майданчик тимчасового утримання транспортних засобів Калуського ВП. Повідомлено Сектор міжнародного поліцейського співробітництва ГУ НП в Івано-Франківській області про затримання вказаного автомобіля. Власнику транспортного засобу рекомендовано для повернення автомобіля звертатися до суду чи в цивільно-правовому порядку вирішувати дане питання. Надаючи правову оцінку публічно-правовим відносинам, суд виходить із такого.

Оцінюючи наведені сторонами аргументи, суд керується положеннями Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України, а також враховує приписи Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, постанови Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 № 1388 "Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів", наказів Міністерства внутрішніх справ України № 808 від 02.10.2018 "Про затвердження Порядку дій органів (підрозділів) Національної поліції в разі виявлення осіб, транспортних засобів і документів, відомості щодо яких містяться в банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу", та № 505 від 14.06.2016 "Про затвердження Порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та органів Національної поліції України в разі

виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних транспортних засобів і паспортних документів, які перебувають у банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу", Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України № 3/1/2/5/2/2 від 09.01.1997, а також іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Згідно із положеннями пункту 40 Порядку № 1388, якщо під час проведення перевірки ідентифікаційних номерів складових частин за автоматизованою базою даних про розшукувані транспортні засоби або банком даних Генерального секретаріату Інтерполу буде встановлено, що раніше зареєстрований на території України транспортний засіб розшукується правоохоронними органами інших держав, сервісний центр МВС вилучає свідоцтво про реєстрацію (технічний паспорт), оформляє відповідні документи про цей факт і передає їх до відповідного органу досудового розслідування.

Порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів визначено однойменною Інструкцією, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України №3/1/2/5/2/2 від 09.01.1997.

Пунктом 2.3.1 та 2.3.2 Інструкції передбачено, що правоохоронні органи, використовуючи канали НЦБ, мають можливість:

- а) запитати відомості про власника транспортного засобу, зареєстрованого за кордоном;
- б) запитати інформацію про дату та місце взяття на облік транспортного засобу чи зняття з обліку;

в) перевірити транспортний засіб за обліками викраденого автотранспорту в зарубіжних країнах;

г) ідентифікувати іноземний автомобіль чи його номерні знаки;

д) оголосити міжнародний розшук викраденого в Україні транспортного засобу, поставити його на облік у Генеральному секретаріаті Інтерполу та в правоохоронних органах інших держав – членів організації;

е) ідентифікувати реєстраційні документи транспортного засобу;

ж) здійснювати обмін інформацією щодо порядку повернення викраденого транспортного засобу законному власникові.

Підставами для одержання необхідної інформації за кордоном, серед іншого, є отримання оперативної інформації про викрадення транспортного засобу за кордоном.

До матеріалів справи Сектором міжнародного поліцейського співробітництва 12.07.2019 долучено лист, до якого також додано копії запитів з банків даних ГС Інтерпол стосовно відомостей про транспортний засіб (VIN-код, виробник, модель, реєстрацій номер, країна реєстрації) з інформацією про країну та дату викрадення автомобіля. Окрім цього, у матеріалах справи міститься і копія повідомлення НЦБ Інтерполу у Італії стосовно автомобіля, придбаного ОСОБА_2, який оголошено у розшук правоохоронними органами цієї країни. За наведених обставин, суд дійшов висновку про те, що дії та рішення відповідача з приводу тимчасового вилучення у позивача транспортного засобу з підстав перебування його у міжнародному розшуку у повній мірі відповідають вимогам чинного законодавства. Натомість, позивачем не обґрунтовано та не підтверджено відповідними письмовими доказами в чому полягає неправомірність та безпідставність таких дій, а тому, суд не вбачає підстав для задоволення заявлених позовних вимог.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення міжнародного розшуку, арешту та конфіскація одержаних злочинним шляхом активів (грошових коштів, цінностей та майна).

2. Якими міжнародними документами регламентується розшуку, арешту та конфіскація одержаних злочинним шляхом активів (грошових коштів, цінностей та майна)?

3. Які процесуальні вимоги ставляться до виконання запиту про виявлення, арешт активів?

4. Які дії може вчинити запитувана держава за запитом запитуючої сторони щодо виявленого майна?

5. Які функції виконує Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів?

2.4. Створення і діяльність спільних слідчих груп

Одним із найдієвіших видів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є створення і діяльність спільних слідчих груп, що зумовлено потребою ефективної взаємодії правоохоронних органів різних держав при розслідуванні злочинів.

Практика діяльності правоохоронних органів країн Європейського Союзу свідчить про те, що вони ефективно співробітничать під час кримінального провадження, залучають до розслідування фахівців з інших держав.

Компетентними органами Латвії, Естонії, Мальти, Фінляндії та Швеції була створена спільна слідча група для розслідування піратського нападу в червні 2009 року на лісовоз "Арктик Сі" (Arctic Sea).

Польща та Німеччина в січні 2016 року створили спільну слідчу групу (Joint Investigation Team) для викриття організованої злочинної транснаціональної групи, яка вчиняла напади та викрадення вантажних автомобілів, що рухалися на великі відстані. В червні 2016 року проведені обшуки на 23 об'єктах та затримано одинадцять підозрюваних. Лише протягом двох днів на території Польщі спільною слідчою групою у складі польських та німецьких поліцейських проведені обшуки квартир, земельних ділянок, гаражів, в результаті чого виявлена значна кількість запасних частин вантажівок типу DAF, вилучена техні-

ка, чотири легкові автомобілі, що були викрадені. Вилучені носії інформації, великі суми грошей. Злочинній групі пред'явлено обвинувачення у вчиненні 60 крадіжок вантажних автомобілів та суден на території Польщі та Німеччини.

Можливість проведення спільних міжнародних розслідувань передбачається у низці міжнародно-правових актів. У ст. 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року визнана доцільність "спільних розслідувань", за яких держави-учасниці розглядають можливість укладання двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей, в силу яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній або декількох державах, заінтересовані компетентні органи можуть створювати органи з проведення спільних розслідувань. За відсутності таких угод або домовленостей спільні розслідування можуть проводитися за угодою в кожному окремому випадку. Відповідні держави-учасниці забезпечують повну повагу суверенітету держави-учасниці, на території якої повинно бути проведено таке розслідування.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року надала право державам-учасникам розглядати можливість укладання двосторонніх і багатосторонніх договорів і досягнення домовленостей, на підставі яких у зв'язку зі справами, що є предметом розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду в одній чи кількох державах, заінтересовані компетентні органи можуть створювати спільні слідчі групи (ст. 49). З проханням про створення спільної слідчої групи може звернутися будь-яка заінтересована сторона.

Група створюється в одній зі сторін, де, як передбачається, будуть проводитися розслідування. Прохання про створення спільної слідчої групи повинні містити пропозиції стосовно складу групи.

Спільна слідча група діє на території сторін, які її створили, відповідно до таких загальних умов:

- 1) керівник групи є представником компетентного органу, який бере участь у кримінальному розслідуванні від сто-

рони, на території якої діє група. Керівник групи діє в межах своєї компетенції за національним законодавством;

- 2) група здійснює свої дії відповідно до законодавства тієї сторони, на території якої вона працює;
- 3) сторона, на території якої працює група, уживає необхідних організаційних заходів для забезпечення її роботи. Члени спільної слідчої групи від сторони, на території якої працює група, називаються "члени", тоді як члени від інших сторін, крім сторони, на території якої працює група, називаються "відряджені члени".

Відряджені члени спільної слідчої групи мають право бути присутніми під час здійснення слідчих заходів на території сторони, де працює група. Однак з особливих причин керівник групи відповідно до законодавства сторони, на території якої діє група, може прийняти інше рішення. Відрядженим членам спільної слідчої групи її керівник відповідно до законодавства сторони, на території якої діє група, може доручити вжити певних слідчих заходів у випадках, коли це було схвалене компетентними органами сторони, на території якої діє група, та сторони, яка відряджає.

Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 29 травня 2000 року передбачає, що за взаємною домовленістю компетентні органи двох чи більше держав-членів можуть створити спільну слідчу групу для певної мети та на обмежений період часу, що може бути подовжений за спільною згодою, з метою проведення кримінальних розслідувань в одній чи більше державах-членах, які створюють таку групу. Склад групи визначається за домовленістю.

Спільна слідча група може, зокрема, бути створеною, коли:

- 1) розслідування кримінальних злочинів у певній державі-члені вимагає складного розслідування, пов'язаного з іншими державами-членами;
- 2) ряд держав-членів проводять розслідування кримінальних злочинів, в яких обставини справи вимагають координованих, злагоджених дій у відповідних державах-членах (ст. 13).

Нові виклики та загрози потребують удосконалення нормативного регулювання міждержавних відносин під час кримінального провадження. Прикладом того є *Рамкове рішення Ради Європи від 13 червня 2002 р. про боротьбу з тероризмом (2002/475/JAI)301*, в якому вирішене питання про подвійну юрисдикцію, а саме – коли злочин підпадає під юрисдикцію декількох держав-членів та будь-яка з них може на законних підставах відкрити кримінальне провадження на підставі тих самих фактів, зацікавлені держави повинні *вступити в співробітництво одна з другою* для прийняття рішення, яка з них здійснюватиме переслідування винних осіб, щоб цей процес був сконцентрований в руках однієї державі. У зв'язку із цим вони можуть скористатися допомогою будь-якого органу або механізму, передбаченого в рамках Європейського Союзу. Це здійснюється з метою спрощення співробітництва між своїми органами юстиції та координації своїх дій.

Для справедливого вирішення питання підслідності рекомендується керуватися такими критеріями:

- 1) державою, що здійснює кримінальне переслідування, повинна виступати та, на території якої були вчинені діяння;
- 2) державою, що здійснює кримінальне переслідування, повинна виступати та, громадянином або постійним мешканцем якої є суб'єкт злочину;
- 3) державою, що здійснює кримінальне переслідування, повинна виступати та держава, звідки походять потерпілі;
- 4) державою, що здійснює кримінальне переслідування, повинна виступати та держава, на території якої виявлений суб'єкт злочину.

На підставі цього, керуючись рекомендаціями для визначення підслідності та враховуючи, що переважна більшість жертв катастрофи літка рейсу MH17 – громадяни Нідерландів, Україна делегувала право розслідування Нідерландам, а також, відповідно до Угоди між Україною та Королівством Нідерланди про Міжнародну місію захисту розслідування від 28 липня 2014 року погодила діяльність на території України не більше 700 озброєних осіб персоналу Нідерландів, Австралії та інших держав, громадяни яких перебували на літаку рейсу MH17.

При створенні *Європейського поліцейського відомства (Європолу)* у рішенні Ради Європи (2009/371/ПВД) від 6 квітня 2009 року також наголошувалося на *"участі у спільних слідчих бригадах"* (ст. 6). Персонал Європолу як підтримки може брати участь у *спільних слідчих бригадах*, в тому числі тих, які створюються згідно із ст. 1 Рамкового рішення 2002/ /465/ПВД Ради від 13 червня 2002 року про спільні слідчі бригади, ст. 13 Конвенції від 29 травня 2000 року про взаємну правову допомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу або ст. 24 Конвенції від 18 грудня 1997 року про взаємну допомогу та співробітництво між митними адміністраціями, – тією мірою, якою подібні бригади розслідують злочини, підвідомчі Європолу.

Представники Європолу при цьому мають право надавати допомогу будь-яким заходам та обмінюватися інформацією з усіма членами слідчої бригади. Однак існує застереження щодо повноважень вказаних осіб – *вони не мають права вживати жодних примусових заходів*.

Створення Європолу передбачено в Договорі про ЄС. З січня 1994 року розпочав роботу як управління з боротьби з наркотиками. Поступово поширював свою діяльність на інші види кримінальної злочинності. 1 жовтня 1998 р., після ратифікації в усіх державах-членах набули чинності Конвенція про створення Європолу та пов'язані з нею правові акти. Як наслідок, 1 липня 1999 року Європол розпочав повномасштабну роботу в усіх сферах своїх повноважень, а саме: незаконна торгівля наркотиками; незаконні мережі імміграції; тероризм, незаконна торгівля автотранспортом, торгівля людьми і дитяча порнографія, виготовлення фальшивих грошей та інших платіжних засобів, відмивання грошей. До пріоритетних сфер дослідження Європолу належать злочини проти особи, фінансові та кіберзлочини. Європол допомагає державам-членам в обміні інформацією; здійснює оперативний аналіз заходів, до яких вдаються держави-члени; готує стратегічні звіти (зокрема, формулює загрози) та дослідження злочинності; виконує експертизу і надає технічну підтримку в рамках розслідувань і операцій всередині ЄС; а також сприяє гармонізації процедур розслідування у державах-членах.

У 2009 р. Україна підписала *Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво*.

Відповідно до п. "iv" ст. 6 Рішення Ради Європи від 28 лютого 2002 р. про створення Євроюсту з метою посилення боротьби з тяжкими злочинами(2002/187/JAI), передбачено створення *об'єднаної слідчої бригади* на основі джерел права, які регулюють співробітництво країн-членів у даній галузі. У 2022 р. Рада ЄС схвалила пропозицію про внесення доповнення до Статуту Євроюсту, що дозволяють Євроюсту збирати, аналізувати докази щодо основних міжнародних злочинів, включно з воєнними злочинами, злочинами проти людяності та геноциду.

Євроінтеграційні процеси виступають суттєвим поштовхом до вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність цього інституту в Україні. Відповідно до політичної складової *Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом* метою асоціації є, зокрема, посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод (п. "e" ч. 2 ст. 1). Сторони домовилися співпрацювати на двосторонньому, регіональному та міжнародному рівнях з метою запобігання та боротьби з тероризмом відповідно до міжнародного права, міжнародних норм у сфері прав людини, а також до гуманітарного права та норм права, що регулюють статус біженців (ст. 13). Передбачається зосередження зусиль на запобіганні та боротьбі з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. З цією метою сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво на оперативному рівні. Взяті зобов'язання співпрацювати у питаннях, що стосуються боротьби з незаконним обігом наркотиків (ст. 21) та корупцією, для чого передбачається обмін найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень, обмін інформацією відповідно до існуючих правил, посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом, взаємодія з питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв (ст. 22). Не розкриваючи конкретних засобів та їх сутності, Угода визначає, що для досягнення цілей будуть використані *"необхідні методи співробітни-*

цтва, забезпечуючи збалансований та інтегрований підхід до зазначених питань" (ч. 3 ст. 21).

Створення і діяльність спільних слідчих груп регламентується ст. 571 КПК України, відповідно до якої, для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи (ч. 1). Офіс Генерального прокурора розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав (ч. 2). Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів (ч. 3). Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться (ч. 4).

До прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року створення спільної слідчої групи вирішувалося шляхом укладення угод (Угода між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Киргизької Республіки від 19 серпня 1993 року, Угода про правову допомогу та співробітництво з Прокуратурою Республіки Молдова від 6 травня 1993 року, Угода про міжнародну допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Грузія від 4 липня 1994 року та ін.). Наявність статті в КПК України не виключає унормування створення спільних слідчих груп окремими договорами. У 2017 р. були укладені угоди про взаємне співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Офісом Генерального Атторнея Королівства Таїланд від 13 червня та Генеральною прокуратурою Республіки Таджикистан від 21 вересня, якими погоджено створення спільних груп.

Розрізняють дві форми спільних слідчих груп:

- 1) єдине інтегроване спільне розслідування однією (спільною) слідчою групою, до складу якої включено представників різних зацікавлених країн; країна місця вчинення злочину за-

безпечує організаційні заходи щодо збору доказів та безпеку учасників слідчої групи, учасники якої безпосередньо беруть участь у проведенні слідчих (розшукових) дій;

- 2) паралельне розслідування, під час якого де-факто розслідується декілька кримінальних правопорушень слідчими органами на території своїх країн, однак вони пов'язані обов'язком негайного взаємного інформування щодо одержаних результатів.

На необхідність спільної діяльності правоохоронних органів різних країн при розслідуванні кримінальних правопорушень вказав *Європейський суд з прав людини у рішенні по справі "Ранцев проти Кіпру та Росії"* від 7 січня 2010 року. Дана справа була ініційована за скаргою проти Республіки Кіпр та Росії громадянином М. Ранцевим на підставі ст. 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Заявник скаржився на порушення ст. 2, 3, 4, 5 та 8 Конвенції. У зв'язку з відсутністю достатнього розслідування обставин смерті його доньки, відсутністю достатнього захисту її поліцією Кіпру в той час, доки вона була жива, та відсутністю заходів, які необхідно було вжити, щоб покарати винних за те, що його донька піддавалася сексуальній експлуатації та жорстокому поводженню, що призвело до її смерті. Скарга також стосувалася порушення ст. 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю доступу до правосуддя на Кіпрі та Росії (*правоохоронні органи не вжили достатніх заходів ні поодиночі, ані спільними діями*).

Міжнародні спільні слідчі груп можуть створюватись для розслідування злочинних посягань на об'єкти критичної інфраструктури та екологічних злочинів, що регламентується *Конвенцією про транскордонний вплив промислових аварій від 17 березня 1992 року, Протоколом про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року, Протоколом до Конвенції 1979 року про транскордонне забруднення повітря на великій відстані відносно подальшого скорочення викидів сірки*.

Однією з форм міжнародного співробітництва є також участь у *міжнародних операціях*, зокрема із припинення функціонування каналів міжнародного трафіку торгівлі людьми, та відпо-

відних проектах співпраці. Особливістю міжнародних операцій є те, що вони проводяться під егідою міжнародних урядових (правоохоронного характеру) та неурядових організацій. У ході їх здійснення активізується робота на даному напрямі оперативно-службової діяльності, обмін інформацією відносно злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, організованих груп та окремих осіб, причетних до їх учинення, проводяться спільні оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) дії та інші форми міжнародного співробітництва.

Представники МВС України взяли участь у проведенні спільної для держав Східної та Західної Європи міжнародної операції "Соняшник" під егідою Європолу з метою перекриття каналів вивозу жінок з України до Італії для їх подальшої сексуальної експлуатації. Крім того, подібні заходи також організовуються у рамках Регіонального центру Південно-Східної європейської ініціативи співробітництва у боротьбі з транскордонною організованою злочинністю (SECI) (операція "Міраж"), Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ (операції "Химера", "Перехват"). Україна, Литва та Польща створили спільну слідчу групу для розслідування воєнних злочинів ще 9 країн здійснюють власні розслідування щодо війни, розв'язаної РФ: Литва, Польща, Словаччина, Естонія, Німеччина, Швеція, Латвія, Норвегія та Франція.

25 травня 2022 року Європейський Союз, Сполучені Штати та Велика Британія оголосили про створення Консультативної групи щодо злочинів, пов'язаних зі звірствами (АСА), механізму, спрямованого на забезпечення ефективної координації й відповідної підтримки зусиль щодо відповідальності на місцях. АСА активізує зусилля, що їх докладають ЄС, США та Великобританія, з притягнення до відповідальності за жорстокі злочини в контексті триваючої загарбницької війни Росії проти України. Консультативна група підтримуватиме зобов'язання, взяті Європейським Союзом, Сполученими Штатами та Сполученим Королівством щодо міжнародної підтримки та солідарності України історичний.

Основною місією АСА є підтримка підрозділів Офісу Генерального прокурора України (ОГП) з розслідування військових

злочинів, пов'язаних із конфліктом, та притягнення винних до відповідальності. АСА прагне впорядкувати зусилля з координації та комунікації з метою забезпечення передачі передового досвіду, уникнення дублювання зусиль та заохочення швидкого використання фінансових ресурсів і допомоги кваліфікованого персоналу підрозділам ОГП.

АСА об'єднає міжнародних експертів з надання стратегічних консультацій та оперативної допомоги фахівцям ОГП та іншим зацікавленим сторонам у таких питаннях, як збір і збереження доказів, оперативний аналіз, розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, огляд місця злочину, а також судово-медичні розслідування, складання обвинувальних актів, співробітництво з міжнародними та національними правоохоронними органами. Буде розширено зумовлену потребами Уряду України взаємодію з ОГП та органами Міністерства юстиції, правоохоронними органами і Службою безпеки України, при цьому параметри такої взаємодії будуть розроблені в тісних консультаціях з ОГП. З цією метою АСА буде тісно пов'язувати свою діяльність з поточною оперативною роботою, яка проводиться у співпраці з державами-членами ЄС, третіми країнами-партнерами та Міжнародним кримінальним судом, включаючи Спільну слідчу групу, яку координує Євроюст.

Діяльність АСА охоплюватиме координацію двох ключових елементів:

1. *Консультативної групи при ОГП*, до складу якої входять досвідчені старші прокурори з розслідування воєнних злочинів, слідчі, військові аналітики, експерти-криміналісти та інші експерти, які базуються в регіоні на постійній основі. Вони забезпечують експертизу, наставництво, консультації та оперативну підтримку ОГП, мобільним групам правосуддя, а також ширшому спектру державних і недержавних суб'єктів.
2. *Мобільних груп правосуддя (МГП)*. Такі групи створюються та розгортаються з метою посилення спроможностей підрозділу ОГП з розслідування воєнних злочинів та спроможностей регіональних прокурорів для проведення розслідувань на місцях. МГП складатимуться як з міжна-

родних, так і з українських експертів, і будуть розгорнуті на запит ОГП для надання допомоги українським слідчим на місцях. Вони стануть частиною цілісного очолюваного ОГП механізму документування, розслідування та переслідування за тяжкі міжнародні злочини.

АСА підтримується Управлінням Державного департаменту США з питань глобального кримінального правосуддя (GCJ) та Бюро з міжнародної боротьби з наркотиками та з питань діяльності правоохоронних органів (INL). Партнерами АСА є Юридичний коледж Сандри Дей О'Коннор Університету штату Арізона, організація Global Rights Compliance та Міжнародна організація права розвитку (IDLO).

З боку ЄС координацію забезпечуватиме Європейська служба зовнішніх справ (EEAS) – через Представництво ЄС в Україні та в координації з Європейською комісією, Проектом ЄС Pravo-Justice II та Консультативною місією ЄС в Україні (EUAM). Внесок Великобританії координуватиметься Міністерством закордонних справ і у справах Співдружності націй (FCDO) та іншими урядовими відомствами Великобританії.

Запитання для самоконтролю

1. Якими є загальні підстави та мета створення спільних слідчих груп?
2. Якими міжнародними правовими документами передбачається створення спільних слідчих груп?
3. Якими критеріями рекомендується керуватися для справедливого вирішення питання підслідності?
4. Який порядок розгляду та вирішення питання про створення спільних слідчих груп за КПК України?
5. Ким здійснюється координація діяльності членів спільної слідчої групи?
6. Яке порушення встановив Європейський суд з прав людини у рішенні по справі "Ранцев проти Кіпру та Росії"? Що не було виконано правоохоронними органами обох держав?

Розділ 3

ВИДАЧА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНILI КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ (ЕКСТРАДИЦІЯ)

3.1. Поняття видачі особи (екстрадиції)

Ефективність міжнародного співробітництва у межах кримінального провадження залежить значною мірою від ступеня правового регулювання та організації реалізації процедури в кожній державі. Особливого значення набувають ці фактори, коли йдеться про співробітництво з питань видачі особи (екстрадиції). Екстрадиція є одним із основних видів міжнародного співробітництва в межах кримінального провадження та найбільш складним для виконання.

Видача особи (екстрадиція) – видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку.

Екстрадиція включає:

- офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи;
- перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі;
- прийняття рішення за запитом;
- фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуваної держави (п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Виділяють три періоди виникнення та формування інституту видачі (екстрадиції):

- 1) з давніх часів до кінця XVII ст., коли видача була поодиноким явищем, в основному мала місце у випадку видачі політичних противників, єретиків та перебіжчиків;
- 2) з початку XVIII ст. до кінця 40-х років XIX ст., коли укладається низка угод не тільки щодо видачі дезертирів та страйкарів, а й щодо осіб, винних у вчиненні звичайних

злочинів, хоча перші все ж домінували, а останні становили невелику кількість, тому не було такої потреби;

- 3) новий час, який розпочався в 1840 р., коли держави почали узгоджувати кампанію щодо видачі злочинців, які вчинили протиправні дії без політичної мети та підлягають відповідальності за загальними законами.

Американський вчений Шериф Бассіуні (М. Cherif Bassiouni), автор курсу "Екстрадиційне право", виокремлює період, що має своїм початком 1948 рік, коли на перший план вийшла необхідність побудови системи міжнародної безпеки та запобігання злочинам проти миру та безпеки людства.

У XIX ст., коли питання екстрадиції були унормовані у відповідних міжнародних та національних правових актах, видача правопорушників набула характеру одного з видів взаємної правової допомоги між державами під час кримінального провадження. У сучасних умовах даний інститут зазнав суттєвих змін, відповідно до яких видача застосовується між державами щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також для виконання ухваленого вироку національного суду стосовно засуджених і здійснюється на підставі двосторонніх або багатосторонніх договорів і норм національного законодавства.

Створення міжнародних кримінальних судових органів (Югославського, Руандійського трибуналів, Міжнародного кримінального суду) зумовило потребу унормування передачі осіб державами в розпорядження міжнародного судового органу для розслідування кримінального правопорушення та притягнення до відповідальності.

Основні положення екстрадиції врегульовує *Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року* (підписана 29 травня 1997 р. та ратифікована 16 січня 1998 р.); *Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 15 жовтня 1975 року* (підписаний Україною 29.05.1997 р., ратифікований 16.01.1998 р., набув чинності 09.06.1998 р.); *Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 17 березня 1978 року* (підписаний 29.05.1997 р., ратифікований 16.01.1998 р., набув чинності 09.06.1998 р.); *Третій додатковий протокол до Євро-*

пейської конвенції про видачу правопорушників від 10.11.2010 року (ратифікований 07.06.2017 р., набрав чинності 01.03.2019 року); Четвертий додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 20.09.2012 року (ратифіковано 07.06.2017 р., набрав чинності 01.03.2019 р.).

Третім додатковим протоколом Європейської конвенції про видачу правопорушників передбачено використання інституту спрощеної видачі до тих осіб, які висловили згоду на видачу (екстрадицію) до держави, у якій вони переслідуються компетентними органами за вчинення правопорушення або розшуковуються з метою виконання вироку. Так, відповідно до Третього додаткового протоколу, сторони зобов'язуються видавати одна одній за спрощеною процедурою, передбаченою цим протоколом, осіб, які розшуковуються відповідно до ст. 1 Конвенції, за наявності згоди таких осіб та домовленості із запитуваною стороною (ст. 1). Якщо розшукувана особа є суб'єктом запиту про тимчасовий арешт відповідно до ст. 16 Конвенції, видача не передбачає подання запиту про видачу та підтвердних документів відповідно до ст. 12 Конвенції. Запитувана сторона вважає достатньою для цілей застосування положень ст. 3–5 Протоколу та для прийняття остаточного рішення про видачу за спрощеною процедурою таку інформацію, надану запитуючою стороною: а) ідентифікаційні дані розшукуваної особи, включаючи інформацію щодо її громадянства/громадянств, якщо така інформація є наявною; б) орган, який запитує арешт; в) існування ордера на арешт чи іншого документа, який має таку саму юридичну силу, або рішення суду, що підлягає виконанню, а також підтвердження того, що особа розшукується відповідно до ст. 1 Конвенції; г) характер і юридичну кваліфікацію правопорушення, включаючи максимальне покарання або покарання, призначене в остаточному рішенні, разом з інформацією про те, чи була будь-яка частина такого рішення вже виконаною; д) інформацію щодо строків давності та зупинення їх перебігу; е) опис обставин, за яких правопорушення було вчинено, включаючи час, місце та ступінь участі розшукуваної особи; ж) наскільки це можливо – наслідки правопорушення; з) у випадках, коли видача запитується з метою виконання остаточного рішення, – інформацію про те, чи було рішення ухвалено *in absentia*.

Україна ратифікувала цей Протокол, передбачивши *строки, упродовж яких особа, що підлягає видачі, має право змінити (відкликати) свою згоду на спрощену процедуру*. У Законі України "Про ратифікацію Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників" зазначено, що відповідно до п. 5 ст. 4 Третього додаткового протоколу Україна заявляє, що *згода особи на видачу в спрощеному порядку та у відповідному випадку відмова особи від застосування спеціального правила можуть бути відкликані до їх затвердження слідчим суддею*.

Четвертим додатковим протоколом до Європейської конвенції про видачу правопорушників ця стаття була замінена такими положеннями: правило *ad hoc* одержало назву "*спеціальне правило*", сутність якого полягає в тому, що *видана особа не може бути піддана арешту, переслідуванню, суду, засуджена або затримана з метою виконання покарання чи постанови про утримання під вартою, її свобода також не може бути обмежена з будь-яких інших підстав за будь-яке правопорушення, вчинене до її видачі, крім правопорушення, за яке її було видано, за винятком таких випадків: а) коли сторона, яка її видала, на це згодна. Запит про надання згоди подається разом із документами, зазначеними в ст. 12, та протоколом будь-якої заяви, зробленої виданою особою у зв'язку з відповідним правопорушенням. Згода надається, якщо правопорушення, у зв'язку з яким вона запитується, є таким, що тягне за собою видачу відповідно до положень цієї Конвенції. Рішення приймається якнайшвидше і не пізніше 90 днів після отримання запиту про надання згоди. У разі неможливості для запитуваної сторони дотриматися строку, зазначеного у цьому пункті, вона повідомляє про це запитуючій стороні, зазначаючи при цьому причини затримки та орієнтовний час, необхідний для прийняття рішення; б) коли така особа, маючи можливість залишити територію сторони, якій вона була видана, не зробила цього впродовж 30 днів після її остаточного звільнення або, залишивши цю територію, знову туди повернулася (ст. 14). Україна ратифікувала Четвертий протокол з заявою, що ст. 14 Конвенції не застосовується, якщо видана Україною особа погодилася на видачу та чітко висловила відмову від застосування спеціального правила*".

Загальні питання передачі засуджених осіб вирішуються Конвенцією про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 року та Додатковим протоколом до неї від 18 грудня 1997 року (ратифікований 03.04.2003 р., набув чинності для України 01.11.2003 р.). Згідно з Конвенцією про передачу засуджених осіб 1983 року сторони взяли на себе зобов'язання якнайширше співробітничати одна з одною в тому, що стосується передачі засуджених осіб. Особу, засуджену на території однієї сторони, може бути передано на територію іншої сторони для відбування призначеного їй покарання. З цією метою засуджена особа може висловити державі винесення вироку або державі виконання вироку своє побажання бути переданою. Із запитом про передачу засудженої особи може звертатися як держава винесення вироку, так і держава виконання вироку. Засуджену особу може бути передано тільки за таких умов: а) якщо ця особа є громадянином держави виконання вироку; б) якщо рішення є остаточним; с) якщо на час отримання запиту про передачу засуджена особа має відбувати покарання впродовж щонайменше шести місяців або якщо їй винесено вирок до ув'язнення на невизначений строк; д) якщо на передачу згодна засуджена особа або, коли з урахуванням її віку або фізичного чи психічного стану одна із двох держав вважає це за необхідне, – законний представник засудженої особи; е) якщо дія або бездіяльність, на підставі якої було винесено вирок, є кримінальним злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або була б кримінальним злочином у разі вчинення на її території; ф) якщо держава винесення вироку і держава виконання вироку згодні на передачу засудженої особи.

З метою запобігання та протидії окремим видам злочинів механізм видачі осіб (екстрадиції) регулюється *спеціальними багатосторонніми угодами*, положення яких імплементуються в законодавство шляхом прийняття відповідних національних законів. Прикладом цього є *Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму* від 16 травня 2005 року (підписана 16.05.2005 р., ратифікована Законом України від 31.07.2006 р., набрала чинності 01.06.2007 р.), положення якої відображені й у Законі України "Про боротьбу з тероризмом". Згідно зі ст. 26 Закону "Про

боротьбу з тероризмом" Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів співробітничав в галузі боротьби з тероризмом з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з міжнародним тероризмом. Керуючись інтересами забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, Україна переслідує на своїй території осіб, причетних до терористичної діяльності, у тому числі у випадках, коли терористичні акти або злочини терористичної спрямованості планувалися або були вчинені поза межами України, але завдають шкоди Україні, та в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Участь іноземців або осіб без громадянства, які в Україні постійно не проживають, у терористичній діяльності може бути підставою для видачі таких осіб іншій державі для притягнення до кримінальної відповідальності.

Видача осіб з метою притягнення до кримінальної відповідальності та виконання примусових актів іноземної держави здійснюється згідно із законодавством і зобов'язаннями, узятими Україною у зв'язку із ратифікацією *Європейської конвенції про видачу правопорушників* 1957 року, *Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом* 1977 року та інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також на засадах взаємності.

Певні особливості взаємодії при видачі осіб містять *Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність* від 23 листопада 2001 року та *Додатковий протокол* від 28 січня 2003 року (Конвенція ратифікована із застереженнями і заявами Законом від 07.09. 2005 р., набрала чинності 01.07. 2006 р.), *Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин* від 16 березня 1989 року (ратифікована від 25.04.1991 р., набула чинності 27 листопада 1991 р.), *Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами* 1949 року; Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від

16 травня 2005 року корелює зі ст. 28 Закону України "Про протидію торгівлі людьми".

У рамках СНД питання видачі регламентуються *Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року* (ратифікована із застереженнями Законом від 10.11.1994 р., Протокол від 28.03.1997 р.).

Питання видачі екстрадиції регулюються також двосторонніми договорами (напр., Договір між Україною та Аргентинською Республікою про видачу правопорушників від 06.08.2018 р., Договір між Україною та Йорданським Хашимітським Королівством про видачу правопорушників від 27.11.2019 року; Договір між Україною та Республікою Казахстан про екстрадицію від 29.10.2018 р. та інші), в яких можуть бути погоджені додаткові умови екстрадиції. Так, Договір між Україною та Арабською Республікою Єгипет про видачу правопорушників (ратифікований Законом від 22.06.2005 р.) передбачає, що при визначенні того, чи діяння є злочином, за який законодавством обох сторін передбачено покарання, немає значення, чи законодавство обох сторін відносить діяння, що становить злочин, до тієї ж категорії злочинів або визначає злочин тією ж термінологією. Видача не здійснюється, зокрема, у таких випадках: е) відносно особи, видача якої запитується, у запитуваній стороні був винесений *остаточний вирок за злочин, у зв'язку з яким запитується видача*; ф) запит про видачу зроблено запитуючою стороною на підставі вироку, винесеного заочно, і *запитуюча сторона не гарантує, що цю справу буде переглянуто після здійснення видачі*; г) згідно із законодавством будь-якої із сторін особа, видача якої запитується, звільняється від кримінального переслідування або виконання вироку у зв'язку із закінченням строку давності або з іншої законної підстави. У видачі може бути відмовлено, якщо: а) злочин, у зв'язку з яким запитується видача, був повністю або частково вчинений на території запитуваної сторони; б) компетентні органи запитуваної сторони здійснюють провадження проти запитуваної особи, у зв'язку зі злочином чи злочинами, за які запитується видача; с) запитувана сторона має юрисдикцію стосовно злочину, у зв'язку з яким запитується видача, відповідно до

свого законодавства; d) особа, видача якої запитується, постала перед судом у третій державі й була виправдана або засуджена за злочин чи злочини, у зв'язку з якими запитується видача.

Прикладом дієвості особливих умов щодо екстрадиції у двосторонніх угодах є справа громадянина України Едварда Чікоша, який вже шість років перебуває у в'язниці Єгипту. Він був звинувачений у контрабанді зброї та визнаний організатором масових заворушень на підставі того, що в багажнику автобуса його турфірми правоохоронці Єгипту виявили автомат Калашникова. У вирокі Арабської Республіки Єгипет проголошено: "Громадянина України Едварда Чікоша визнано винним у спробі контрабанди зброї, з метою організації масових заворушень. У той час, коли народ Єгипту проливає кров за батьківщину, вороги не дрімають! В ім'я Аллаха, свободи і справедливості: засудити Едварда Чікоша до 25 років тюремного ув'язнення". Намагання влади України повернути засудженого в Україну, принаймні для відбування покарання, не досягли успіху, оскільки відповідно до Угоди видача не здійснюється... e) якщо відносно особи, видача якої запитується, у запитуваній стороні був винесений остаточний вирок за злочин, у зв'язку з яким запитується видача. Отже, оскільки відносно Чікоша вирок набув законної сили, видача його неможлива.

Договором між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників (від 06.03.2003 р.) передбачено, що запитувана договірною стороною може відмовити у видачі особи, видача якої запитується, якщо компетентні установи цієї держави здійснюють кримінальне переслідування такої особи у зв'язку зі злочином або злочинами, за які запитується видача (ст. 7).

У жовтні 2015 року в затоці Манар між берегами Індії та Шрі-Ланки берегова охорона Індії затримала судно Seaman Guard Ohio для перевірки інформації про наявність на борту зброї та необхідних для перевезення цього вантажу документів. МЗС України повідомляло, що судно не перевозило зброю, а на судні була тільки штатна зброя охорони. Незважаючи на це, екіпаж судна звинуватили у незаконному зберіганні зброї і боєприпасів. 11 січня 2016 року суд першої інстанції Таміл-Наду в Індії засудив членів екіпажу судна Seaman Guard Ohio до п'яти років позбавлення волі – 3 громадян України (капітан, старший інженер і охоронець), 8 громадян Великобританії і 14 – Есто-

ній. Складність у видачі громадян України полягала в тому, що кваліфікація "володіння вогнепальною зброєю або боєприпасами особою, яка має намір особисто або через іншу особу створити небезпечну для життя ситуацію" зумовила особливу тяжкість цього злочину.

Ураховуючи те, що Законом України *"Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини"* від 23 лютого 2006 року передбачено застосування судами під час кримінального провадження при розгляді справ Конвенції про права людини та основоположні свободи і практики Європейського суду як джерела права (ст. 17), при вирішенні питання про видачу доцільно враховувати позицію Європейського суду (*"Кабулов проти України"*, *"Молочко проти України"*, *"Камишев проти України"* і *"Пузан проти України"*, *"Джаксигергенов проти України"*, *"Байсаков та інші проти України"*, *"Коктиш проти України"*, *"Світлорусов проти України"*, *"Солдатенко проти України"*, *"Галеев проти Росії"*, *"Охидов проти Росії"*, *"Сорінг проти Сполученого Королівства"*, *"Сааді проти Італії"*, *"Вильвараджа та інші проти Сполученого Королівства"* та ін.).

Питання екстрадиції роз'яснені в *Постановах Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 року № 16 "Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією"* та Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 року № 1 *"Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця, видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні"*.

Інститут видачі (екстрадиції) ґрунтується на конституційних засадах. Відповідно до ч. 2 ст. 25 *Конституції України* громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі. Дана гарантія не є абсолютною лише для громадянина України. Згідно зі ст. 26 *Конституції України* іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конститу-

цією, законами чи міжнародними договорами України. Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Відповідно до ст. 10 Кримінального кодексу України громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності й віддання до суду

Відповідно до ст. 573 КПК України, запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців (ч. 1). Запит компетентного органу іноземної держави про видачу особи може розглядатися лише в разі дотримання вимог, передбачених ч. 1 ст. 573 КПК України.

Запити про тимчасову видачу і транзитне перевезення особи направляються та розглядаються в такому самому порядку, як і запити про видачу особи (екстрадицію). При розгляді запитів компетентних органів іноземних держав про транзитне перевезення екстрадиційній перевірці підлягають лише обставини, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 589 КПК України.

Центральний орган України має право відмовити в направленні запиту до іноземної держави, якщо існують передбачені КПК України або міжнародним договором України обставини, які можуть перешкоджати видачі. Він також має право відмовити компетентному органу України у зверненні до іноземної держави, якщо видача буде явно не виправданою з огляду на співвідношення тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення та ймовірних витрат, необхідних для екстрадиції.

Центральними органами України щодо видачі особи (екстрадиції), якщо інше не передбачено міжнародним договором України, є відповідно Офіс Генерального прокурора та Мініс-

терство юстиції України. Офіс Генерального прокурора є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування. Міністерство юстиції України є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях під час судового провадження або виконання вироку.

Центральні органи України щодо видачі особи (екстрадиції) відповідно до КПК України:

- 1) звертаються до компетентних органів іноземних держав із запитами про видачу особи (екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення;
- 2) розглядають запити компетентних органів іноземних держав про видачу особи (екстрадицію), тимчасову видачу або транзитне перевезення та приймають рішення щодо них;
- 3) організовують проведення екстрадиційної перевірки;
- 4) організовують прийом-передачу осіб, щодо яких прийнято рішення про видачу (екстрадицію), тимчасову видачу чи транзитне перевезення;
- 5) здійснюють інші повноваження, визначені цим розділом або міжнародним договором про видачу особи (екстрадицію) (ст. 574 КПК України).

Екстрадиційна перевірка – діяльність визначених законом органів щодо встановлення та дослідження передбачених міжнародним договором України, іншими актами законодавства України обставин, що можуть перешкоджати видачі особи (екстрадиції), яка вчинила злочин п. 8 ч. 1 ст. 541 КПК України. Екстрадиційна перевірка обставин, що можуть перешкоджати видачі особи, проводиться центральним органом України або за його дорученням чи зверненням відповідною обласною прокуратурою. *Екстрадиційна перевірка здійснюється протягом 60-ти днів.* Цей строк може бути продовжено відповідним центральним органом України. Матеріали екстрадиційної перевірки разом із висновком щодо такої перевірки надсилаються відповідному центральному органу України (ст. 587 КПК України).

Відповідно до Наказу Генеральної прокуратури України "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі

міжнародного співробітництва" від 18.09.2015 № 223 (у редакції від 20.08.2019 № 164), керівники регіональних та місцевих прокуратур у межах компетенції забезпечують належну організацію нагляду у галузі міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; *додержання законних прав особи у процесі видачі (екстрадиції). У ході екстрадиційної перевірки зобов'язані всебічно досліджувати обставини, які можуть перешкоджати видачі (екстрадиції), передбачені статтею 589 КПК України. Особливу увагу мають звертати на наявність обґрунтованих підстав вважати, що видача особи (екстрадиція) може суперечити інтересам національної безпеки України, а також на участь особи в захисті незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України у складі Збройних сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань.*
Висновок за результатами екстрадиційної перевірки затверджує керівник регіональної прокуратури (п. 7.7).

На Департамент міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України покладаються завдання щодо:

- організації розгляду та безпосередній розгляд у межах компетенції запитів про міжнародну правову допомогу, екстрадицію і перейняття кримінального провадження на підставі міжнародних договорів, законодавства України, відомчих угод, а в окремих випадках – без договору, на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, а також підготовку рішень за такими запитами;
- у виняткових випадках за дорученням заступника Генерального прокурора, який згідно з розподілом обов'язків відповідає за напрям міжнародно-правового співробітництва, **безпосереднє виконання запитів про міжнародно-правову допомогу, проведення екстрадиційних перевірок.**

У видачі особи іноземній державі відмовляється у разі, якщо:

- 1) особа, стосовно якої надійшов запит про видачу, відповідно до законів України на час прийняття рішення про видачу (екстрадицію) є громадянином України;
- 2) злочин, за який запитано видачу, не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі за законом України;

- 3) закінчилися *передбачені законом України строки* давності притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання вироку за злочин, за який запитано видачу;
- 4) компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу центрального органу України додаткових матеріалів або даних, без яких неможливе прийняття рішення за запитом про видачу (екстрадицію);
- 5) видача особи (екстрадиція) суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України;
- 6) є обґрунтовані підстави вважати, що видача особи (екстрадиція) суперечить інтересам національної безпеки України;
- 7) наявні інші підстави, передбачені міжнародним договором України.

Щодо підстави закінчення строків давності притягнення до відповідальності, то варто зазначити, що відповідно до Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу, у видачі не може бути відмовлено на підставі того, що закінчилися строки давності переслідування чи покарання особи, видача якої запитується, відповідно до законодавства *запитуваної Сторони*. Видача не дозволяється, якщо закінчилися строки давності переслідування чи покарання особи, видача якої запитується, відповідно до *законодавства запитуючої сторони* (ст.1). Під час ратифікації Протоколу не було зроблено застережень стосовно того, що Україна залишає за собою право не застосовувати цей пункт, при тому, що п. 3 ч. 1 ст. 589 КПК визначено у якості підстави для відмови у видачі є *закінчення строків передбачених законом України*. Інші держави скористались таким правом, до прикладу, Туреччина ратифікувала Протокол з застереженням не приймати запити зі строками давності, що закінчилися відповідно до турецького законодавства.

Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. встановлює такі обставини, які перешкоджають видачі:

- 1) договірною Сторона має право відмовити у видачі своїх громадян (ст. 6);
- 2) видача не здійснюється, якщо правопорушення, у зв'язку з яким вона запитується, розглядається запитуваною Сто-

роною як політичне правопорушення або правопорушення, пов'язане з політичним правопорушенням (ст. 3);

Для цілей застосування ст. 3 Конвенції **політичні правопорушення не включають:** а) злочини проти людства, зазначені в Конвенції про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього, яка була ухвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 9 грудня 1948 року; б) порушення, зазначені в ст. 50 Женевської Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (1949 рік), ст. 51 Женевської Конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які потерпіли корабельну аварію, зі складу збройних сил на морі (1949 рік), ст. 130 Женевської Конвенції про поведінку з військовополоненими (1949 рік) та ст. 147 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 рік); в) будь-які аналогічні порушення законів війни, діючих на час набрання цим Протоколом чинності, та існуючих на цей час звичаїв війни, які не передбачені у вищезазначених положеннях Женевських конвенцій (ст. 1 Додатковий протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників).

3) запит про видачу правопорушника за вчинення звичайного кримінального правопорушення був зроблений з метою переслідування або покарання особи на підставі її раси, релігії, національної приналежності чи політичних переконань або що становище такої особи може бути зашкоджене з будь-якої з цих причин.

4) запитувана сторона може відмовити у видачі відповідної особи за правопорушення, яке за її законодавством вважається вчиненим повністю або частково на її території або в місці, яке розглядається як її територія (ст. 7);

5) запитувана сторона може відмовити у видачі відповідної особи, якщо компетентні органи цієї Сторони переслідують її у зв'язку із правопорушенням (правопорушеннями), за яке вимагається видача (8) тощо.

Підстави для відмови у видачі (екстрадиції) поділяють на універсальні (конвенційні, обов'язкові) та факультативні (встановлені в двосторонніх угодах).

Наприклад, в Угоді між Україною та Аргентинською Республікою про видачу правопорушників від 06.08.2018 року (ратифіковано 30.04.2020 року) в ст. 5 "Факультативні підстави для відмови" встановлено, що у видачі може бути відмовлено: якщо злочин, у зв'язку з яким запитується видача, було вчинено за межами території будь-якої зі Сторін, і законодавство запитуваної Сторони не встановлює юрисдикції щодо такого злочину, вчиненого за межами її території, за подібних обставин; якщо розшукувана особа постала перед судом та була виправдана або засуджена у третій державі за злочин або злочини, за які запитується видача; якщо вирок у запитуючій Стороні, який є підставою для запиту про видачу, винесений заочно, і така Сторона не надає гарантій того, що справу буде відкрито для отримання свідчень засудженої особи, надання можливості такій особі захищатися та винесення нового вироку.

В Україні не передбачено перегляд вироків, ухвалених заочно (*in absentia*). У звіті Верховного комісара Управління ООН з прав людини від 23 вересня 2021 р. зазначено, що законом України не враховано рекомендації про забезпечення можливості повного перегляду проваджень у таких випадках відповідно до норм міжнародного права; перегляд має бути забезпечений навіть після ухвалення вироку з метою захисту права бути судимим у власній присутності.

Особа, якій надано статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового захисту, або їй надано тимчасовий захист в Україні, не може бути видана державі, біженцем з якої вона визнана, а також іноземній державі, де її здоров'ю, життю або свободі загрожуватиме небезпека за ознаками раси, віросповідання (релігії), національності, громадянства (підданства), приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань, крім випадків, передбачених міжнародним договором України.

У разі відмови у видачі з мотивів громадянства та наявності статусу біженця або з інших підстав, що не виключають здійснення кримінального провадження, за клопотанням компетентного органу іноземної держави Офіс Генерального прокурора

доручає здійснення досудового розслідування стосовно цієї особи в порядку, передбаченому КПК України.

За ст. 575 КПК України, клопотання про видачу особи в Україну готує слідчий, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, або суд, який розглядає справу чи яким ухвалено вирок, з додержанням вимог, передбачених КПК України та відповідним міжнародним договором України.

Клопотання складається у письмовій формі і повинно містити дані про особу, видача якої вимагається, обставини і кваліфікацію вчиненого нею злочину. До клопотання додаються такі документи:

- 1) засвідчена копія ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо видача запитується для притягнення до кримінальної відповідальності;
- 2) копія вироку з підтвердженням набуття ним законної сили, якщо видача запитується для приведення вироку до виконання;
- 3) довідка про відомості, які вказують на вчинення кримінального правопорушення особою, або довідка про докази, якими підтверджується винуватість розшукуваної особи у його вчиненні;
- 4) положення статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення;
- 5) висновок компетентних органів України про громадянство особи, видача якої запитується, складений згідно з вимогами закону про громадянство України;
- 6) довідка про частину невідбутого покарання, якщо йдеться про видачу особи, яка вже відбула частину призначеного судом покарання;
- 7) інформація про перебіг строків давності;
- 8) інші відомості, передбачені міжнародним договором України, який також чинний для іноземної держави, на території якої встановлено розшукувану особу.

Клопотання та передбачені КПК України документи підписуються слідчим, прокурором або суддею, засвідчуються печат-

кою відповідного органу та перекладаються мовою, передбаченою міжнародним договором України. Клопотання про видачу особи (екстрадицію) передаються до відповідного центрального органу України через відповідну обласну прокуратуру у десятиденний строк з дня затримання особи на території іноземної держави. У зазначений строк керівник відповідного органу досудового розслідування у складі апарату Національної поліції, центрального апарату органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України безпосередньо передає Офісу Генерального прокурора клопотання про видачу особи (екстрадицію).

Центральний орган України за наявності підстав, передбачених міжнародним договором України, звертається до компетентного органу іноземної держави із запитом про видачу особи в Україну. *Запит про видачу направляється керівником центрального органу України або уповноваженою ним особою протягом п'яти днів з дня отримання клопотання.* У разі повідомлення компетентним органом іноземної держави про одержання згоди затриманої особи на її видачу (екстрадицію) в Україну підготовка клопотання здійснюється виключно на вимогу уповноваженого (центрального) органу України. Зміст клопотання та перелік документів, що додаються до клопотання, визначаються уповноваженим (центральним) органом України відповідно до вимог КПК України та міжнародних договорів України.

3.2. Особливості затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК України)

Затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, здійснюється уповноваженою службовою особою. Про затримання негайно інформується прокурор, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання. Повідомлення прокурору, до якого додається копія протоколу затриман-

ня, повинно містити докладну інформацію щодо підстав та мотивів затримання. Прокурор, отримавши повідомлення, перевіряє законність затримання особи, яка розшукується компетентними органами іноземних держав, та негайно інформує відповідну обласну прокуратуру. Про затримання таких осіб відповідна обласна прокуратура протягом *шістдесяти годин* після затримання повідомляє відповідний центральний орган України, який *протягом трьох днів* інформує компетентний орган іноземної держави. Про кожен випадок затримання громадянина іноземної держави, який вчинив злочин за межами України, відповідна обласна прокуратура також повідомляє *Міністерство закордонних справ України*.

У Наказі Генерального прокурора України "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва" уточнюється, що з метою своєчасного одержання від ініціатора розшуку відповідного запиту не пізніше 60 годин із моменту затримання, у тому числі в порядку ст. 208 КПК України, або встановлення на території України особи, яка вчинила злочин за її межами, згідно з вимогами ч. 4 ст. 582 КПК України та ст. 574 КПК України необхідно *інформувати про це факсимільним зв'язком і поштою Департамент міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України або Міністерство юстиції України*, якщо питання видачі такої особи належить до його компетенції. *Про кожен випадок затримання або взяття під варту громадянина іноземної держави, який розшукується з метою екстрадиції, негайно повідомляти Міністерство закордонних справ України. Відповідно до ст. 36 Віденської Конвенції про консульські зносини забезпечувати співробітникам дипломатичного представництва або консульської установи держави, громадянином якої є така особа, побачення із затриманим (заарештованим) (п. 7.2).*

Затримана особа негайно звільняється у разі, якщо:

- 1) *протягом шістдесяти годин* з моменту затримання вона не доставлена до слідчого судді для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу тимчасового або екстрадиційного арешту;

2) встановлено обставини, за наявності яких видача (екстрадиція) не здійснюється.

Порядок затримання таких осіб та розгляду скарг про їх затримання здійснюється відповідно до ст. 206 та 208 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених розд. IX.

Межі кримінальної відповідальності виданої особи. Видана в Україну особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності або щодо неї може бути виконано вирок суду лише за ті злочини, за які здійснена видача (екстрадиція). Обмеження, висловлені компетентним органом іноземної держави під час прийняття рішення про видачу особи в Україну, є обов'язковими при прийнятті відповідних процесуальних рішень.

Якщо застереження компетентного органу іноземної держави щодо обмежень у видачі особи стосується виконання вироку, суд, який ухвалив вирок, вирішує питання про приведення його до виконання лише за ті діяння, за які відбулася видача.

У разі вчинення особою до її видачі (екстрадиції) іншого злочину, не зазначеного у запиті про видачу, притягти таку особу до кримінальної відповідальності або виконати вирок суду за цей злочин можна лише після отримання згоди компетентного органу іноземної держави, що видала особу. Запит про надання такої згоди готується та надсилається в порядку, передбаченому для запиту про видачу особи (екстрадицію).

У разі притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, вчинений нею після видачі, отримання такої згоди не вимагається.

Вказані положення не застосовуються у разі, якщо компетентний орган іноземної держави повідомив, що видана в Україну особа надала згоду на її видачу (екстрадицію) та відмовилася від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності.

Зарахування строку тримання виданої особи під вартою. Час тримання виданої особи під вартою на території запитуваної держави у зв'язку з вирішенням питання про видачу в Україну, а також час її етапування зараховуються до загального строку відбування покарання, призначеного вироком суду України.

Інформування про результати кримінального провадження щодо виданої особи. Прокурор надсилає центральному органу України повідомлення про результати кримінального провадження щодо виданої особи для подальшого інформування уповноваженого (центрального) органу запитуваної держави.

Тимчасова видача. У разі необхідності запобігання закінченню строків давності притягнення до кримінальної відповідальності або втраті доказів у кримінальному провадженні може бути направлено запит про тимчасову видачу, який готується в порядку, передбаченому ст. 575 КПК України. У разі задоволення запиту про тимчасову видачу така особа має бути повернута до відповідної іноземної держави у погоджений строк. У разі необхідності компетентний орган України, який здійснює кримінальне провадження, готує документи про продовження строку тимчасової видачі, що надсилаються відповідному центральному органу не пізніше як за двадцять днів до закінчення строку тимчасової видачі.

Рішення компетентного органу іноземної держави про взяття особи під варту або призначення їй покарання у вигляді позбавлення волі є підставою для тримання осіб під вартою на території України, які:

- 1) *транзитно перевозяться територією України;*
- 2) *тимчасово видані в Україну.*

Період тримання особи під вартою на території України на підставі рішення компетентного органу іноземної держави під час тимчасової видачі не зараховується такій особі у строк відбування покарання, призначеного за вироком суду України.

Міжнародні стандарти тимчасової видачі закладені *Європейською конвенцією про взаємну допомогу у кримінальних справах*, відповідно до ст. 11 якої, особа, яка утримується під вартою і особиста присутність якої як свідка або для ставки віч-на-віч запитується запитуючою Стороною, тимчасово перепроводжується на територію, де має відбутися допит, за умови її повернення в строки, вказані запитуваною Стороною, і з урахуванням положень ст. 12 тою мірою, у якій вони можуть застосовуватися.

У перепроводженні особи може бути відмовлено: (а) якщо особа, що утримується під вартою, на це не погоджується;

(б) якщо її присутність необхідна для цілей кримінального провадження, що здійснюється на території запитуваної Сторони; (с) якщо її перепровадження може привести до продовження строків її утримання під вартою; або (д) якщо існують інші важливі обставини для того, щоб не перепроваджувати її на територію Сторони, що запитує.

У Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах СНД (1993 року) даний інститут має назву "видача на час" (ст. 64) та застосовується у випадку, якщо відстрочка видачі може протягнути закінчення терміну давності карного переслідування або завдати шкоди розслідуванню злочину. Видана на час особа повинна бути повернута після проведення дії по кримінальній справі, для якої вона була видана, але не пізніше, ніж через три місяці з дня передачі особи. В обґрунтованих випадках термін може бути продовжений.

Транзитне перевезення. Відповідно до ст. 21 Європейської конвенції про видачу правопорушників в редакції Четвертого додаткового протоколу (ст. 5), транзитне перевезення через територію однієї з Договірних Сторін дозволяється на запит про транзитне перевезення за умови, що відповідне правопорушення не розглядається Стороною, у якої запитується дозвіл на транзитне перевезення, як правопорушення політичного або суто військового характеру з урахуванням ст. 3 і 4 Конвенції.

Запит про транзитне перевезення повинен містити таку інформацію:

- а) ідентифікаційні дані особи, яка підлягає видачі, у тому числі її громадянство або громадянства за наявності;
- б) орган, що запитує транзитне перевезення;
- с) існування ордера на арешт або іншої постанови, що має таку саму юридичну силу, або рішення суду, що підлягає виконанню, а також підтвердження того, що особа підлягає видачі;
- д) характер і юридичну кваліфікацію правопорушення, включаючи максимальне покарання або покарання, призначене в остаточному судовому рішенні;
- е) опис обставин, за яких правопорушення було вчинено, включаючи час, місце та ступінь участі розшукуваної особи.

У разі незапланованої посадки запитуюча Сторона негайно підтверджує, що один з документів, зазначених у пп. "а" п. 2 ст. 12, існує. Це повідомлення має силу запиту про тимчасовий арешт згідно зі ст. 16, і запитуюча Сторона подає запит про транзитне перевезення Стороні, на території якої ця посадка відбулася.

У транзитному перевезенні громадянина країни, в якій запитується дозвіл на транзитне перевезення, в розумінні ст. 6 Конвенції, може бути відмовлено. Будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти, документа про прийняття, затвердження або приєднання може заявити, що вона залишає за собою право надавати дозвіл на транзитне перевезення особи тільки за деяких або за всіх умов, за яких вона дозволяє видачу. Транзитне перевезення виданої особи не здійснюється через будь-яку територію, де існують підстави вважати, що її життя або свобода можуть опинитися під загрозою на підставі її раси, релігії, національної приналежності або політичних переконань".

В межах СНД також здійснюється транзитне перевезення, при цьому клопотання про дозвіл такого перевезення розглядається в тому ж порядку, що і вимога про видачу, а запитувана Договірна Сторона дозволяє транзитне перевезення таким способом, який вона вважає найбільш доцільним (ст. 70 Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах СНД).

Двосторонніми угодами можуть встановлюватися додаткові правила транзитного перевезення. Так, Договором між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про видачу правопорушників від 26.11.2012 року узгоджено, що не вимагається жодного дозволу, якщо транзит здійснюється повітряним транспортом і не заплановано посадки. У випадку незапланованої посадки Сторона, якій надсилається запит про дозвіл на транзит, може на запит супроводжуючого офіцеру взяти особу під варту *на 48 годин*, очікуючи на отримання запиту про транзит.

3.3. Права особи, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію)

Особа, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію) в іноземну державу, має право:

- 1) знати, у зв'язку з яким кримінальним правопорушенням надійшов запит про її видачу (екстрадицію);
- 2) мати захисника і побачення з ним за умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допитів;
- 3) у разі затримання – на повідомлення близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб про затримання і місце свого перебування;
- 4) брати участь у розгляді судом питань, пов'язаних з її триманням під вартою і запитом про її видачу (екстрадицію);
- 5) ознайомлюватися із запитом про видачу (екстрадицію) або одержати його копію;
- 6) оскаржувати рішення про тримання під вартою, про задоволення запиту про видачу (екстрадицію);
- 7) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо запиту про видачу (екстрадицію);
- 8) у будь-який час до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) надати згоду на видачу (екстрадицію) з метою застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку;
- 9) одночасно з наданням згоди на видачу (екстрадицію) відмовитися від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності.

Особі, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію), і яка не володіє державною мовою, забезпечується право робити заяви, заявляти клопотання, виступати в суді мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, а також отримати переклад судового рішення та рішення центрального органу України мовою, якою вона користувалася під час розгляду.

Якщо особа, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію), є іноземцем і тримається під вартою, то вона має

право на зустрічі з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави (ст. 581 КПК України).

Як визначено в рішеннях Європейського суду з прав людини, метою Конвенції є захист не теоретичних та ілюзорних прав, а прав практичних та ефективних. Останнім часом Європейським судом з прав людини було прийнято низку принципових рішень у справах про екстрадицію ("Кабулов проти України", "Молочко проти України", "Камишев проти України" и "Пузан проти України", "Джаксигбергенов проти України", "Байсаков та інші проти України", "Коктиш проти України" "Світлорусов проти України", "Солдатенко проти України", "Галєєв проти Росії", "Зохидов проти Росії", "Сорінг проти Сполученого Королівства", "Сааді проти Італії").

Видача в країну не допускається, якщо є підстави вважати, що особа, яка підлягає видачі, може бути піддана катуванню, нелюдському поводженню та покаранню. Вказана норма носить абсолютний характер та не залежить від поведінки заявника, негативних характеристик, навіть від небезпеки для країни (тяжкість вчиненого злочину). Згідно зі ст. 15 Конвенції, не допускаються будь-які порушення статті 3 навіть під час війни або іншого надзвичайного стану. З урахуванням терористичної загрози, замаху на зміну державного ладу тощо країни наполягають на видачі підозрюваних (обвинувачених) (напр., Туреччина наполягає на видачі Гюлена), хоча права людини в умовах запровадження надзвичайного стану обмежуються, а дія Конвенції про права людини та основоположні свободи призупиняється.

Європейський суд з прав людини визнає, що не завжди загальна ситуація в державі може призвести до порушення прав конкретної особи, яка буде видана, однак вважає, що будь-яке переміщення через кордон без згоди затриманого може бути кваліфіковане як порушення ст. 3 Конвенції. Доцільно в таких ситуаціях виходити не із загального економічного рівня розвитку держави, політичної ситуації тощо, а приймати рішення на підставі фактів, які стосуються безпосередньо особи, яка підлягає видачі (членство в партії, належність до релігійної групи, що піддається переслідуванню, політичні опоненти тощо). На цих підставах Європейський суд не знайшов порушень ст. 3 при екстрадиції заявника до Іраку в справі "F.H. проти Швеції".

Аналіз підстав для відмови у видачі (екстрадиції) правопорушника умовно можна класифікувати за критерієм міри свободи запитуваної сторони при прийнятті рішення, а саме на імперативні (обов'язкові) та диспозитивні (ситуативно обумовлені). При відмові особи від добровільної екстрадиції на територію запитуючої сторони та обґрунтуванні такого рішення порушеннями прав людини, політичними переслідуваннями, ігноруванням абсолютної заборони катування державою та побоюваннями за своє життя доцільно ретельно перевірити обґрунтованість тверджень та визначити міру реальної загрози правам та свободам вказаної особи. Враховуючи те, що Законом України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" передбачено застосування судами під час кримінального провадження при розгляді справ Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду як джерела права (ст. 17), то при вирішенні вказаного питання про видачу доцільно враховувати позицію Європейського суду.

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини визнає такі джерела, до яких варто звертатися під час розгляду запиту про видачу особи, яка вчинила правопорушення:

- 1) звіт Комітету ООН проти катувань (*Committee Against Torture*) – виконавчого органу Організації Об'єднаних Націй, який здійснює нагляд за виконанням Конвенції проти катувань щодо дотримання прав людини в запитуючій стороні;
- 2) звіт Комітету Ради Європи з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Комітет, шляхом здійснення інспекцій, перевіряє поводження з позбавленими волі особами з метою посилення, у разі необхідності, захисту таких осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, щодо дотримання прав людини в запитуючій стороні;
- 3) звіти неурядових організацій *Human Rights Watch* та *Amnesty International* (Міжнародна Амністія) щодо дотримання прав людини в запитуючій стороні;

4) звіт Департаменту США про дотримання прав людини в запитуючій стороні;

5) рішення Європейського суду в справах проти держави (запитуючої сторони).

Так, рішенням у справі "Байсаков та інші проти України" Європейський суд зауважив, що саме суд має з'ясувати, чи існує реальний ризик поганого поводження із заявниками (п. 48), а також що, за інформацією про стан прав людини в Казахстані, отриманою від Комітету ООН проти тортур, організації "Human Rights Watch" і Міжнародної Амністії, є чимало достовірних повідомлень про застосування правоохоронними органами в Казахстані катувань, про їхнє жорстоке поводження із затриманими, узвичаєну практику побиття та застосування сили до підозрюваних у кримінальних злочинах з метою отримання зізнань. У всіх згаданих доповідях однаково вказується на дуже погані умови тримання ув'язнених, зокрема на переповненість камер, незадовільне харчування та незабезпечення хворих лікуванням (п. 49).

У справі "Солдатов проти України" Європейський суд посиляється на щорічну доповідь про ситуацію з правами людини у країнах світу за 2006 рік, оприлюдненій Державним департаментом США 6 березня 2007 року.

Однак ризик жорстокого поводження чи покарання має бути обґрунтований не лише загальними даними із вказаних джерел. У рішенні у справі "Шарипов проти Росії" Європейський суд вказав, що екстрадиція заявника до Казахстану не потягне порушень ст. 3 Конвенції. Європейський суд відзначив, що з питань загальної ситуації у запитуючій країні надавалося особливого значення свідченням, одержаним в останніх доповідях незалежних міжнародних організацій із захисту прав людини. Водночас Європейський суд дійшов висновку, що сама по собі можливість жорстокого поводження в зв'язку з нестабільною ситуацією в запитуючій країні не призводить до порушення ст. 3 Конвенції і що у тих випадках, коли наявні джерела інформації описують загальну ситуацію, твердження заявника у конкретній справі повинні бути підкріплені іншими доказами. Європейський суд переглянув власні погляди щодо екстрадиції до Казахстану та дійшов висновку, що попри наявну інформацію в між-

народних доповідях щодо серйозності ситуації з прав людини в Казахстані немає жодних ознак того, що ситуація настільки погана, що екстрадицію до цієї країни треба повністю заборонити. Шарипов не заявляв про свою належність до політичної опозиції або іншої незахищеної групи. Його твердження про те, що в Казахстані будь-кому, хто підозрюється у вчиненні злочину, загрожує жорстоке поводження, занадто розпливчасте та не підкріплене жодними доказами.

Аналогічну позицію Європейський суд висловив у рішенні у справі "Елмуратов проти Російської Федерації". Так, у справі "Кабулов проти України" заявник (який заочно був визнаний винним у вчиненні вбивства та оголошений у міжнародний розшук) скаржився, за ст. 2 Конвенції, що існує реальний ризик того, що у разі його екстрадиції до Казахстану його буде засуджено до смертної кари. Він також стверджував, що його буде піддано поводженню, що суперечить положенням ст. 3 Конвенції, у зв'язку з можливим застосуванням смертної кари та незадовільними умовами тримання під вартою, що існують в Казахстані, а також відсутність належного медичного обслуговування в установах попереднього ув'язнення та відбування покарань та розповсюджену практику застосування катування до ув'язнених. Також на підставі пп. "с" і "f" п. 1, п. 2, 3 та 4 ст. 5 Конвенції він стверджував, що взяття його під варту 23 серпня 2004 року та рішення про його екстрадицію, прийняте Генеральною прокуратурою України, були незаконними. Він скаржився, за ст. 13 Конвенції, що стосовно його скарг про екстрадицію та порушення ст. 2 і 3 Конвенції не існує ефективних засобів юридичного захисту. Заявник також скаржився на те, що всупереч п. 1 ст. 6 Конвенції у разі екстрадиції до Казахстану його буде піддано несправедливому суду. Він стверджував, що було порушення ст. 34 Конвенції.

Європейський суд з прав людини, вирішуючи питання про правомірність дій щодо екстрадиції Кабулова, послався на:

- 1) брифінг "Amnesty International" в Комітеті ООН проти катувань (листопад 2008 року), де було зазначено, що у травні 2007 року межі застосування смертної кари були звужені з 10 особливо тяжких злочинів до одного – "терориз-

му, що спричинив смерть потерпілих". Смертна кара також залишається можливим видом покарання за особливо тяжкі злочини, вчинені під час війни. Особа, засуджена до смертної кари в Казахстані, зберігає право на помилування. Мораторій на виконання смертної кари, який було введено у 2003 р., залишався в силі; протягом 2007 року та перших 10 місяців 2008 року не було виконано жодного смертного вироку. Кожному з 31 засуджених до смертної кари її було замінено на довічне ув'язнення. Amnesty International занепокоєна тим фактом, що смертна кара може застосовуватися до діянь, вчинених поза межами Республіки Казахстан, що дедалі зростає кількість підтверджених документами випадків, коли судді не визнавали доказів, отриманих за допомогою катувань, недопустимими, та повідомлень про те, що державні органи використовують міркування національної та регіональної безпеки, а також боротьби з тероризмом щодо таких вразливих груп, як шукачі притулку, а також груп, що вважаються такими, що становлять загрозу національній та регіональній стабільності. Хоча за всіма ознаками Казахстан здійснив успішну реформу своєї пенітенціарної системи, протягом останніх двох років, як повідомлялося, можна було побачити погіршення умов ув'язнення, а багато зловживань повторюються дедалі частіше;

- 2) доповідь спеціального доповідача Комісії ООН з прав людини;
- 3) Звіт Міжнародної Гельсінської Федерації з прав людини від 11 вересня 2006 року;
- 4) доповідь Міжнародної служби з прав людини щодо Казахстану (обговорювалася на 26-й сесії Комітету ООН проти катувань в Женеві 30 квітня – 18 травня 2001 року);
- 5) аналіз нормативно-правової бази щодо смертної кари в Республіці Казахстан, здійснений ОБСЄ/БДПІ;
- 6) доповідь з питань дотримання прав людини Державного департаменту США за 2004 рік, оприлюднену Бюро демократії, прав людини і праці 28 лютого 2005 року;

- 7) доповідь Державного департаменту США з питань дотримання прав людини за 2006 рік, оприлюднену Бюро демократії, прав людини і праці 6 березня 2007 року (повідомлялося про такі проблеми з правами людини: незаконне позбавлення життя;

Побоювання за можливість застосування смертної кари до Кабулова Європейський суд спростував тим, що за відомостями, наданими сторонами, та відомостями, наданими третьою стороною, у 2007–2008 роках у Республіці Казахстан не було виконано жодного смертного вироку, а постановлені смертні вирoki були замінені на довічне позбавлення волі.

3.4. Тимчасовий арешт

До затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України, застосовується тимчасовий арешт *до сорока діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк до надходження запиту про її видачу*. У разі якщо максимальний строк тимчасового арешту, закінчився, а запит про видачу цієї особи не надійшов, особа підлягає негайному звільненню з-під арешту.

Прокурор звертається до слідчого судді, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання, із клопотанням про застосування тимчасового арешту.

До клопотання додаються:

- 1) протокол затримання особи з відміткою про роз'яснення особі її права надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також права на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію);
- 2) документи, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави;
- 3) документи, що підтверджують особу затриманого;

- 4) письмова заява затриманої особи про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій особа може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності (в разі наявності такої письмової заяви).

Клопотання має бути розглянуто слідчим суддею у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи.

Під час розгляду клопотання про застосування тимчасового арешту слідчий суддя:

- встановлює особу затриманого;
- пропонує особі зробити заяву;
- роз'яснює особі її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на її видачу (екстрадицію);
- з'ясовує бажання особи скористатися цими правами;
- перевіряє добровільність надання особою згоди на її видачу (екстрадицію), відмови від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, усвідомлення особою правових наслідків такої згоди (відмови);
- перевіряє наявність документів, що містять дані про вчинення особою злочину на території іноземної держави та обрання щодо неї запобіжного заходу компетентним органом іноземної держави; вислуховує думку прокурора та інших учасників.

У разі якщо затримана особа надала згоду на її видачу (екстрадицію) або надала згоду на її видачу (екстрадицію) і відмовилася від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, суд вирішує питання про затвердження згоди особи на видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту або про відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію) і застосування тимчасового арешту.

За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про:

- 1) застосування тимчасового арешту;
- 2) відмову в застосуванні тимчасового арешту, якщо для його обрання немає підстав;

- 3) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту;
- 4) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту;
- 5) застосування тимчасового арешту та відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію).

Копія ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду питання щодо затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), невідкладно направляється уповноваженому (центральному) органу України через відповідну обласну прокуратуру разом із копією письмової заяви особи про згоду на її видачу (екстрадицію).

Ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, до якої застосовано тимчасовий арешт, її захисником чи законним представником, прокурором, крім ухвал слідчого судді про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту, про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту, які оскарженню не підлягають.

Особа, до якої застосовано тимчасовий арешт, має право до надходження запиту про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, письмову заяву про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею у порядку, передбаченому частиною шостою цієї статті, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника та за потреби перекладача.

Звільнення особи з-під тимчасового арешту у зв'язку з не своєчасним надходженням до центрального органу України запиту про видачу не перешкоджає застосуванню до неї екстрадиційного арешту в разі отримання в подальшому такого запиту.

У разі надходження запиту про видачу особи (екстрадицію) до закінчення строку тимчасового арешту ухвала слідчого судді про застосування тимчасового арешту втрачає юридичну силу з моменту винесення слідчим суддею ухвали про застосування екстрадиційного арешту щодо цієї особи.

3.5. Екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України)

Після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою.

Разом із клопотанням на розгляд слідчого судді подаються:

- 1) копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом України;
- 2) документи про громадянство особи;
- 3) наявні матеріали екстрадиційної перевірки.

Матеріали, що подаються слідчому судді, мають бути перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

При вирішенні питання про застосування екстрадиційного арешту слідчий суддя керується положеннями цього Кодексу та міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У разі якщо особа, щодо якої вирішується питання про тримання під вартою, не володіє державною мовою, їй забезпечується участь перекладача.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя встановлює особу, роз'яснює особі її право надати згоду на видачу (екстрадицію) для застосування процедури видачі (екстрадиції) у спрощеному порядку, а також право на відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності у разі надання згоди на видачу (екстрадицію), з'ясовує бажання особи

скористатися цими правами, перевіряє добровільність надання особою згоди на її видачу (екстрадицію), відмови від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності, усвідомлення особою правових наслідків такої згоди (відмови), перевіряє запит про видачу та наявні матеріали екстрадиційної перевірки, вислуховує думку прокурора, інших учасників і постановляє ухвалу про:

- 1) застосування екстрадиційного арешту;
- 2) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту;
- 3) затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту;
- 4) застосування екстрадиційного арешту та відмову у затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію);
- 5) відмову в застосуванні екстрадиційного арешту, якщо для його обрання немає підстав.

Копія ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду питання щодо затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), невідкладно направляється уповноваженому (центральному) органу України через відповідну обласну прокуратуру разом із копією письмової заяви особи про згоду на її видачу (екстрадицію).

При розгляді клопотання слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу.

Ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, щодо якої застосовано екстрадиційний арешт, її захисником чи законним представником, прокурором, крім ухвал слідчого судді про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію) та застосування екстрадиційного арешту, про затвердження згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності та застосування екстрадиційного арешту, які оскарженню не підлягають.

Екстрадиційний арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати більше дванадцяти місяців.

У межах цього строку слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, за клопотанням прокурора не рідше одного разу на два місяці перевіряє наявність підстав для подальшого тримання особи під вартою або її звільнення.

За скаргою особи, до якої застосовано екстрадиційний арешт, або її захисника чи законного представника слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, не частіше одного разу на місяць перевіряє наявність підстав для звільнення особи з-під варти.

Звільнення особи з-під екстрадиційного арешту слідчим суддею не перешкоджає повторному його застосуванню з метою фактичної передачі особи іноземній державі на виконання рішення про видачу, якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

Особа, до якої застосовано екстрадиційний арешт, має право до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, письмову заяву про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею у порядку, передбаченому частинами сьомою і восьмою цієї статті, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника та за потреби перекладача.

Застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави. Застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави регламентується ст. 585 КПК України. За наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі, слідчий суддя може обрати щодо такої особи запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою (екстрадиційним арештом).

При вирішенні питання про можливість застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, слідчий суддя обов'язково враховує:

- 1) відомості про ухилення особи від правосуддя у запитуючій стороні та дотримання нею умов, на яких відбулося звільнення її з-під варти під час цього або інших кримінальних проваджень;
- 2) тяжкість покарання, що загрожує особі в разі засудження, виходячи з обставин, встановлених під час заявленого кримінального правопорушення, положень закону України про кримінальну відповідальність і усталеної судової практики;
- 3) вік та стан здоров'я особи, видача якої запитується;
- 4) міцність соціальних зв'язків особи, у тому числі наявність у неї родини та утриманців.

У разі порушення особою, щодо якої розглядається запит про її видачу, умов обраного запобіжного заходу слідчий суддя за клопотанням прокурора має право постановити ухвалу про застосування екстрадиційного арешту для забезпечення видачі особи.

Особа, стосовно якої застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, має право до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді письмову заяву про надання згоди на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею у порядку, передбаченому ч. 7 і 8 ст. 584 КПК України, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника та за потреби перекладача.

Відповідно до ст. 586 КПК України, тимчасовий арешт або запобіжний захід припиняється в разі, якщо:

- 1) центральний орган України в передбачені міжнародним договором України строки не отримав запит про видачу особи (екстрадицію);
- 2) під час екстрадиційної перевірки встановлено обставини, за наявності яких видача особи (екстрадиція) не здійснюється;
- 3) компетентний орган іноземної держави відмовився вимагати видачу особи;

4) центральним органом України прийнято рішення про відмову у видачі особи (екстрадиції) (ч. 1).

Скасування тимчасового арешту або запобіжного заходу здійснюється керівником відповідної обласної прокуратури, його першим заступником або заступником за дорученням (зверненням) центрального органу України, а у випадку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 586 КПК України (коли під час екстрадиційної перевірки встановлено обставини, за наявності яких видача особи (екстрадиція) не здійснюється), за погодженням з відповідним центральним органом України. Копія постанови про скасування тимчасового арешту або запобіжного заходу надсилається уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, слідчому судді, який приймав рішення про застосування тимчасового арешту або запобіжного заходу, а також особі, щодо якої застосовувався запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

Проведення екстрадиційної перевірки. Екстрадиційна перевірка обставин, що можуть перешкоджати видачі особи, проводиться центральним органом України або за його дорученням чи зверненням відповідною обласною прокуратурою (ч. 1 ст. 587 КПК України).

Екстрадиційна перевірка здійснюється протягом шістдесяти днів. Цей строк може бути продовжено відповідним центральним органом України. Матеріали екстрадиційної перевірки разом із висновком щодо такої перевірки надсилаються відповідному центральному органу України.

Видача особи (екстрадиція) у спрощеному порядку регламентується ст. 588 КПК України. Уповноважений (центральный) орган України може застосувати процедуру видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку лише за наявності згоди такої особи на її видачу (екстрадицію), затвердженої слідчим суддею.

Особа має право у будь-який час до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) подати слідчому судді письмову заяву про надання згоди на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Згода особи на її видачу (екстрадицію), відмова особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності можуть бути відкликані особою до їх затвердження слідчим суддею.

Начальник установи попереднього ув'язнення, одержавши письмову заяву особи про надання згоди на її видачу (екстрадицію), невідкладно надсилає зазначену заяву до суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, та повідомляє про це керівника відповідної обласної прокуратури.

Відповідна обласна прокуратура невідкладно надсилає уповноваженому (центральному) органу України копію ухвали слідчого судді, постановленої за результатами розгляду письмової заяви особи про надання згоди на її видачу (екстрадицію), разом із копією письмової заяви особи про згоду на видачу (екстрадицію) та інформацією, необхідною для прийняття уповноваженим (центральним) органом України рішення відповідно до частини восьмої цієї статті.

Про затвердження слідчим суддею згоди особи на її видачу (екстрадицію), відмови особи від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності уповноважений (центральный) орган України невідкладно інформує компетентний орган іноземної держави, яка розшукує особу для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Уповноважений (центральный) орган України одночасно запитує про намір іноземної держави вимагати видачу (екстрадицію) зазначеної особи у подальшому (крім випадку, якщо від компетентного органу іноземної держави надійшов запит про видачу (екстрадицію) особи) та просить надати інформацію, необхідну для прийняття рішення про видачу зазначеної особи (екстрадицію) у спрощеному порядку.

Уповноважений (центральный) орган України розглядає питання про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку за наявності інформації щодо:

- 1) прийняття компетентним органом іноземної держави стосовно особи рішення про тримання під вартою або вироку, який набрав законної сили, а також підтвердження того, що особа розшукується компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку;
- 2) характеру і правової кваліфікації вчиненого особою кримінального правопорушення, зокрема про максимальну межу покарання або покарання, призначене згідно з виро-

ком, який набрав законної сили, а також про відбуту особою частину покарання;

- 3) даних про особу, яка розшукується компетентним органом іноземної держави для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, зокрема про її громадянство;
- 4) обставин вчинення особою кримінального правопорушення, зокрема про час, місце, ступінь участі особи, інші обставини вчинення кримінального правопорушення;
- 5) наслідків вчиненого особою кримінального правопорушення (за можливості);
- 6) строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення згідно із законодавством іноземної держави, яка розшукує особу.

У разі якщо особа розшукується компетентним органом іноземної держави з метою виконання вироку, який набрав законної сили, для розгляду питання про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку необхідно є також інформація про те, чи було ухвалено вирок за відсутності обвинуваченого (*in absentia*).

За потреби для прийняття рішення про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку уповноважений (центральный) орган України може запитати у компетентного органу іноземної держави додаткову інформацію або документи.

Рішення про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку може бути прийнято уповноваженим (центральним) органом України до надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію) без обов'язкового проведення екстрадиційної перевірки у повному обсязі.

Уповноважений (центральный) орган України приймає рішення про видачу особи (екстрадицію) у спрощеному порядку або про відмову у видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку протягом п'яти робочих днів з дня одержання ухвали слідчого судді, якою затверджено згоду особи на видачу (екстрадицію), та інформації компетентного органу іноземної держави, передбаченої частиною шостою цієї статті. Рішення виноситься керівником уповноваженого (центрального) органу України або уповноваженою ним особою, є остаточним і оскарженню не підлягає.

Уповноважений (центральный) орган України відмовляє у видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку в таких випадках:

- 1) у разі притягнення особи до кримінальної відповідальності чи відбування особою покарання на території України;
- 2) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що особа, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію), є громадянином України;
- 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що видача (екстрадиція) зазначеної особи може суперечити інтересам національної безпеки України;
- 4) якщо компетентний орган іноземної держави не надав на вимогу уповноваженого (центрального) органу України інформацію, передбачену частиною шостою цієї статті.

Уповноважений (центральный) орган України повідомляє про своє рішення компетентний орган іноземної держави та особу, стосовно якої воно прийнято, без невиправданої затримки та у будь-якому разі протягом двадцяти днів з дня постановлення слідчим суддею ухвали, якою затверджено згоду особи на видачу (екстрадицію).

Передача особи, стосовно якої прийнято рішення про видачу (екстрадицію) у спрощеному порядку, здійснюється протягом десяти робочих днів з дня повідомлення компетентному органу іноземної держави про зазначене рішення. Цей строк може бути подовжений уповноваженим (центральним) органом України до тридцяти днів. Відстрочення фактичної передачі особи з підстав, передбачених ст. 592 КПК України, не допускається.

У разі прийняття уповноваженим (центральним) органом України рішення про відмову у видачі особи (екстрадиції) у спрощеному порядку видача особи (екстрадиція) здійснюється за загальними правилами щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбаченими цією главою.

Рішення за запитом про видачу особи (екстрадицію) (ст. 590 КПК України). Після вивчення матеріалів екстрадиційної перевірки центральний орган України приймає рішення про видачу особи (екстрадицію) або відмову у видачі (екстрадиції) іноземній державі. Рішення виноситься керівником центрального органу України або уповноваженою ним особою.

Про своє рішення центральний орган України повідомляє компетентний орган іноземної держави, а також особу, щодо якої воно прийнято.

У разі прийняття рішення про видачу (екстрадицію) такій особі вручається його копія. Якщо впродовж десяти днів зазначене рішення не оскаржено до суду, організовується фактична видача цієї особи компетентним органам іноземної держави.

Рішення про видачу особи (екстрадицію) не може бути прийнято, якщо така особа подала заяву про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, чи скористалася відповідно до законодавства правом на оскарження рішення щодо зазначених статусів, до остаточного розгляду заяви, у порядку, встановленому законодавством України. Інформація про подання особою зазначених заяв або оскарження відповідних рішень не надається іноземній державі, що надіслала запит.

Порядок оскарження рішення про видачу особи (екстрадицію) регламентується ст. 591 КПК України). Рішення про видачу особи (екстрадицію) може бути оскаржено особою, стосовно якої воно прийняте, її захисником чи законним представником до слідчого судді, у межах територіальної юрисдикції якого така особа тримається під вартою, окрім випадку, передбаченого ст. 588 КПК України. Якщо до особи застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, скарга на рішення про видачу такої особи (екстрадицію) може бути подана до слідчого судді, в межах територіальної юрисдикції якого розташований відповідний центральний орган України.

Якщо скаргу на рішення про видачу подає особа, яка перебуває під вартою, уповноважена службова особа місця ув'язнення негайно надсилає скаргу до слідчого судді і повідомляє про це відповідну обласну прокуратуру.

Розгляд скарги здійснюється слідчим суддею протягом п'яти днів з дня її надходження до суду. Судовий розгляд проводиться за участю прокурора, який проводив екстрадиційну перевірку, особи, щодо якої прийнято рішення про видачу, її захисника чи законного представника, якщо він бере участь у провадженні.

При розгляді скарги слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної дер-

жави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу (екстрадицію).

За результатами розгляду слідчий суддя виносить ухвалу, якою:

- 1) залишає скаргу без задоволення;
- 2) задовольняє скаргу і скасовує рішення про видачу (екстрадицію).

Ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку:

- прокурором;
- особою, щодо якої прийнято рішення;
- захисником чи законним представником такої особи.

Подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді зупиняє набрання нею законної сили та її виконання.

Ухвала суду апеляційної інстанції може бути оскаржена в касаційному порядку лише прокурором з мотивів неправильного застосування судом норм міжнародних договорів України, якщо скасування рішення про видачу (екстрадицію) перешкоджає подальшому провадженню щодо особи, видача якої запитувалася іноземною державою.

Відстрочка передачі. Після прийняття рішення про видачу особи (екстрадицію) центральний орган України може відстрочити фактичну передачу особи до іноземної держави у разі, якщо:

- 1) особа, щодо якої прийнято рішення про видачу (екстрадицію), притягається до кримінальної відповідальності або відбуває покарання у вигляді позбавлення чи обмеження волі за інший злочин на території України – до закінчення досудового розслідування або судового провадження, відбуття покарання чи звільнення від покарання з будь-яких законних підстав;
- 2) особа, щодо якої надійшов запит про видачу, тяжко хворіє і за станом здоров'я не може бути видана без шкоди її здоров'ю – до її видужання.

Після прийняття рішення про відстрочку передачі відповідна обласна прокуратура за дорученням (зверненням) центрального органу України здійснює нагляд за процесом відбування особою покарання або контролює хід її лікування.

У разі відсутності підстав для відстрочення фактичної передачі особи, відповідна обласна прокуратура забезпечує застосу-

вання екстрадиційного арешту. Якщо в період відстрочення настали обставини, які можуть перешкоджати видачі особи, центральний орган України має право переглянути своє рішення про видачу (екстрадицію).

Порядок фактичної передачі особи регламентується ст. 593 КПК України. З метою фактичної передачі особи, щодо якої прийнято рішення про видачу (екстрадицію), центральний орган України після набрання чинності цим рішенням надає відповідні доручення (направляє звернення) компетентним органам України. *Передача особи має бути здійснена протягом п'ятнадцяти днів з дати, встановленої для її передачі, крім випадку, передбаченого ст. 588 КПК України. Цей строк може бути продовжено центральним органом України до тридцяти днів, після чого особа підлягає звільненню з-під варти.*

Якщо компетентний орган іноземної держави з незалежних від нього обставин не може прийняти таку особу, центральний орган України встановлює нову дату передачі. Під час фактичної передачі особи компетентний орган іноземної держави інформується про строк перебування її під вартою в Україні. Доставлення до установ системи виконання покарань особи, щодо якої компетентним органом іноземної держави прийнято рішення про видачу в Україну, забезпечують компетентні органи України за дорученням (зверненням) центрального органу України.

Інструкція про порядок про приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та за її межами, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 2 липня 2015 року (у редакції від 8 грудня 2016 року) встановлює, що приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, з держав (у держави), які мають спільний кордон з Україною, здійснюється в міжнародних пунктах пропуску через державний кордон України, а з держав (у держави), які не мають спільного кордону з Україною, – у пунктах пропуску для повітряного сполучення в міжнародних аеропортах України або таких держав.

Приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, в Україну та за її межі здійснюється на підставі доручення (звернення) Генеральної прокуратури України або Міністерства юстиції України та відповідного повідомлення Робочого апарату

Укрбюро Інтерполу, Державної пенітенціарної служби України про конкретну дату, час та місце приймання-передавання, що надходить на ім'я командувача Національної гвардії України (керівника територіального органу Національної поліції України) *не пізніше ніж за п'ять діб, а в разі необхідності вильоту конвойної групи за межі України – не пізніше ніж за 10 діб до вильоту.*

Про приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, складається *акт українською мовою установленої форми у чотирьох примірниках, який завіряється гербовою печаткою військової частини (територіального органу Національної поліції України).* Перший примірник акту залишається у відправника (одержувача), другий видається представнику підрозділу органу охорони державного кордону в пункті пропуску, третій зберігається у військовій частині (територіальному органі Національної поліції України), четвертий передається варти (наряду) іноземної держави.

Порядок організації служби варти та військового наряду з конвоювання під час екстрадиції визначається *Положенням з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України, затвердженим Наказом міністерства юстиції України від 24 грудня 2019 року.* Конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, в Україну та за її межі здійснюється за дорученням центрального органу України щодо видачі особи (екстрадиції) та після відповідного повідомлення уповноваженого структурного підрозділу Національної поліції України про конкретну дату, час та місце приймання (передавання).

Витрати, пов'язані з вирішенням питання про видачу особи іноземній державі (ст. 594 КПК України). Витрати, що виникли на території України у зв'язку з вирішенням питання про видачу особи, а також витрати, що виникли у зв'язку із транзитним перевезенням через територію іншої держави особи, яка видається Україні, вважаються процесуальними витратами згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України.

У ст. 24 *Європейської конвенції про видачу правопорушників* визначено, що витрати, які виникли на території запитуваної сторони у зв'язку з видачею правопорушників, покриваються цією стороною. Витрати, що виникли у зв'язку з транзитним

перевезенням через територію сторону якої запитується дозвіл на транзитне перевезення, покриваються запитуючою стороною.

Двосторонніми угодами можуть визначатися інші умови. Зокрема, *Договором між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про видачу правопорушників від 26.11.2012 року* погоджено, що всі витрати, пов'язані з видачею, несе Сторона, на території якої вони виникли. Витрати, пов'язані з транзитним перевезенням, несе запитуюча Сторона. У випадку, якщо виникають надмірні витрати, Сторони проводять консультації одна з одною для вирішення порядку їх покриття.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке екстрадиція?
2. З яких етапів складається процес екстрадиції?
3. Якими міжнародними документами регулюється процес екстрадиції?
4. Що таке екстрадиційна перевірка?
5. Назвіть підстави для відмови у видачі (екстрадиції).
6. Які документи додаються до клопотання про видачу особи (екстрадицію)?
7. Розкрийте процесуальні особливості затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення.
8. Якими є межі кримінальної відповідальності виданої особи?
9. У який спосіб здійснюється тимчасова видача?
10. Як регламентується транзитне перевезення?
11. Які права має особа, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію)?
12. Що таке тимчасовий арешт? Що встановлює суддя під час розгляду клопотання про застосування тимчасового арешту?
13. Якими є результати розгляду слідчим суддею клопотання про обрання тимчасового арешту?
14. Які є особливості екстрадиційного арешту?
15. Як розподіляються витрати, пов'язані з вирішенням питання про видачу особи іноземній державі.

Розділ 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПОРЯДКУ ПЕРЕЙНЯТТЯ

4.1. Поняття передачі (перейняття) кримінального провадження

Можливість передачі (перейняття) кримінального провадження від однієї країни до іншої країни визнається дієвим механізмом зміцнення міжнародного співробітництва. Така передача (перейняття) може бути використана для збільшення вірогідності успіху кримінального провадження у випадках, коли, наприклад, країна має більше процесуальних переваг, що сприяють проведенню слідчих (розшукових) дій (докази перебувають на її території, підозрюваний перебуває під її юрисдикцією тощо), а також для підвищення дієвості та ефективності кримінального провадження в країні, яка відкрила кримінальне провадження, замість екстрадиції. В окремих випадках перейняття кримінального провадження застосовується для концентрації судового розгляду в межах однієї юрисдикції з метою підвищення ефективності правосуддя в кримінальних провадженнях, на які поширюється декілька юрисдикцій.

Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин (ст. 8), Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності (ст. 21), Конвенція проти корупції (ст. 47) містять положення, які надають державам-учасникам можливість передавати провадження у випадках, коли це здійснюється в інтересах належного відправлення правосуддя.

Резолюцією № 45/118 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року була розроблена та прийнята Типова угода про передачу (перейняття) кримінального судочинства, в якій зазначено, що передача (перейняття) кримінального провадження реалізується на принципах поваги до національного суверенітету та юрисдикції та невтручання у внутрішні справи держави;

таке співробітництво повинно сприяти досягненню цілей правосуддя, поверненню правопорушників до нормального життя в суспільстві та забезпеченню інтересів потерпілих; таке співробітництво сприяє скороченню випадків колізій компетенції; перейняття кримінального провадження може допомогти уникнути тримання під вартою до суду, сприяти зменшенню кількості ув'язнених осіб.

Перейняття кримінального провадження – це здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Перейняття кримінального провадження регламентується: Європейською конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року), а також Рекомендаціями № Р (79) 12 Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи відносно застосування Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах від 14 червня 1979 року, Керівництвом щодо практичних заходів щодо поліпшення співробітництва в відносинах передачі провадження, включаючи типову форму запиту від 10 грудня 2012 року; Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 року), Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003 року); Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 року),

Відповідно до Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах, будь-яка Договірна Держава має повноваження переслідувати у судовому порядку згідно із своїм законодавством будь-який злочин, до якого застосовується кримінальне законодавство іншої Договірної Держави. Повноваження, які надаються Договірній Державі, можуть здійснюватися лише за клопотанням про порушення кримінального переслідування, що подається іншою Договірною Державою (ст. 2). Кримінальне переслідування може порушуватися у запитуваній державі тоді, коли злочин, щодо якого заявляється клопотання про порушення кримінального переслідування, стано-

вив би злочин у разі вчинення на її території і коли за таких обставин злочинцю може бути призначена міра покарання також згідно із її власним законодавством. Якщо злочин було вчинено особою, яка перебуває на державній службі, або проти особи, установи чи майна, що має публічний статус у запитуючій державі, він вважається в запитуваній державі як такий, що був вчинений у цій державі особою, яка перебуває на державній службі, або проти такої особи, установи чи майна, відповідно до того, проти кого він був дійсно вчинений (ст. 7).

Договірна Держава може звернутися до іншої Договірної Держави з клопотанням про порушення кримінального переслідування в одному або декількох таких випадках:

- a) якщо підозрювана особа має постійне помешкання в запитуваній державі;
- b) якщо підозрювана особа є громадянином запитуваної держави або якщо ця держава є країною його походження;
- c) якщо підозрювана особа відбуває або має відбувати в запитуваній державі покарання, яке передбачає позбавлення волі;
- d) якщо в запитуваній державі за той же самий злочин або за інші злочини проти підозрюваної особи порушено кримінальне переслідування;
- e) якщо вона вважає, що передача провадження виправдана інтересами встановлення істини, і зокрема, що найбільш суттєві докази знаходяться в запитуваній державі;
- f) якщо вона вважає, що виконання в запитуваній державі вироку, у разі винесення такого, може збільшити можливість соціальної реабілітації засудженого;
- g) якщо вона вважає, що присутність на судовому засіданні підозрюваної особи не може бути забезпечена в запитуючій державі, водночас її присутність на судовому засіданні може бути забезпечена в запитуваній державі;
- h) якщо вона вважає, що вона не може сама виконати вирок, у разі винесення такого, навіть з використанням екстрадиції, в той час як запитувана держава спроможна це зробити.

Запитувана держава не вживає дій щодо клопотання:

- 1) коли злочин, щодо якого заявляється клопотання про порушення кримінального переслідування, не становить злочин на її території і коли за таких обставин злочинцю не може бути призначена міра покарання згідно із її власним законодавством;
- 2) якщо за те ж саме діяння особа була виправдана; або якщо їй призначена міра покарання відбута повністю, або відбувається; або скасована повністю, або в тому, що стосується невиконаної її частини, через помилування чи амністію; або не може виконуватись надалі через те, що вийшов строк давності; якщо суд визнав особу винною, але без призначення міри покарання;
- 3) якщо на час подання клопотання вже витекли строки притягнення до кримінальної відповідальності згідно із законодавством запитуючої держави (ст. 10).

Запитувана держава не може відмовити у прийнятті клопотання, повністю або частково, інакше як в одному або декількох таких випадках:

- 1) якщо вона вважає, що підстави, на яких ґрунтується клопотання, не підтверджуються;
- 2) якщо підозрювана особа не має постійного помешкання в запитуваній державі;
- 3) якщо підозрювана особа не є громадянином запитуваної держави і не мала постійного помешкання на території цієї держави на момент вчинення злочину;
- 4) якщо вона вважає, що злочин, щодо якого заявляється клопотання про порушення кримінального переслідування, має політичний характер або якщо йдеться про злочин суто військовий або податковий;
- 5) якщо вона вважає, що існують серйозні підстави зробити висновок про те, що клопотання про порушення кримінального переслідування мотивоване расовими, релігійними, національними міркуваннями або політичними поглядами;
- 6) якщо її власне законодавство вже застосовується до злочину і якщо на момент отримання клопотання минули строки давності відповідно до її законодавства;

- 7) якщо її повноваження ґрунтуються виключно на ст. 2 і якщо на момент отримання клопотання закінчаться строки давності згідно з її законодавством, при цьому береться до уваги передбачене в ст. 23 продовження цих строків на 6 місяців;
- 8) якщо злочин був вчинений за межами території запитуючої держави;
- 9) якщо кримінальне переслідування може суперечити міжнародним зобов'язанням запитуваної держави;
- 10) якщо кримінальне переслідування може суперечити основоположним принципам правової системи запитуваної держави;
- 11) якщо запитуюча держава порушила процедуру, передбачену Європейською конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах.

У межах СНД питання перейняття кримінального провадження регламентуються Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (22.01.1993 р.), у якій закріплено *"зобов'язок здійснення карного переслідування"* (ст. 72), відповідно до якого кожна Договірна Сторона зобов'язується за дорученням іншої Договірної Сторони здійснювати відповідно до свого законодавства карне переслідування проти власних громадян, підозрюваних у тому, який вони зробили на території запитуючої Договірної Сторони злочин (ч. 1). Якщо злочин, за яким порушена справа, тягне цивільно-правові вимоги осіб, що зазнали збитків від злочину, ці вимоги при наявності їхнього клопотання про відшкодування збитку розглядаються в даній справі (ч. 2).

Доручення про здійснення карного переслідування повинне містити:

- а) найменування запитуючої установи;
- б) опис діяння, у зв'язку з яким спрямоване доручення про здійснення переслідування;
- в) можливий більш точний час і місце здійснення діяння;
- г) текст положення закону запитуючої Договірної Сторони, на підставі якого діяння визнається злочином, а також текст інших законодавчих норм, що мають істотне значення для провадження в справі;

- д) прізвище й ім'я підозрюваної особи, її громадянство, а також інші відомості про особу;
- е) заяви потерпілих по кримінальних справах, порушених за заявою потерпілого, і заяви про відшкодування шкоди;
- ж) зазначення розміру збитку, заподіяного злочином (ч. 1 ст. 73).

До доручення додаються наявні в розпорядженні запитуючої Договірної Сторони матеріали карного переслідування, а також докази.

При направленні запитуючою Договірною Стороною порушеної кримінальної справи розслідування по цій справі продовжується запитуваною Договірною Стороною відповідно до свого законодавства. Кожний документ, що знаходиться в справі, повинен бути засвідчений гербовою печаткою компетентної установи юстиції запитуючої Договірної Сторони.

Якщо обвинувачений у момент направлення доручення про здійснення переслідування утримується під вартою на території запитуючої Договірної Сторони, він доставляється на територію запитуваної Договірної Сторони. Запитувана Договірна Сторона зобов'язана повідомити запитуючу Договірну Сторону про остаточне рішення. На прохання запитуючої Договірної Сторони надається копія остаточного рішення (ст. 74 Конвенції).

Порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав визначені в ст. 595 КПК України, відповідно до якої клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядається центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги або органом, уповноваженим здійснювати зносини відповідно до ч. 4 ст. 545 КПК України, протягом *20-ти днів з дня його надходження*.

Кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не було ухвалено вирок, може бути перейняте Україною за таких умов:

- 1) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є громадянином України і перебуває на її території;
- 2) особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, є іноземцем або особою без громадянства і перебуває на території України, а її видача згідно із КПК України

або міжнародним договором України неможлива або у видачі відмовлено;

- 3) запитуюча держава надала гарантії, що у разі ухвалення вироку в Україні особа, яка притягається до кримінальної відповідальності, не піддаватиметься у запитуючій державі державному обвинуваченню за те ж кримінальне правопорушення;
- 4) діяння, якого стосується запит, є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність (ч. 2).

У разі перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора доручає здійснення досудового розслідування відповідному прокурору, про що повідомляє державу, яка надіслала запит. При відмові перейняти кримінальне провадження Офіс Генерального прокурора повертає матеріали відповідним органам іноземної держави з обґрунтуванням підстав відмови.

Неможливість перейняття кримінального провадження унормована в ст. 596 КПК України. *Кримінальне провадження не може бути перейняте, якщо:*

- 1) не дотримані вимоги ч. 2 ст. 595 КПК України або міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;
- 2) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено виправдувальний вирок;
- 3) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням в Україні судом ухвалено обвинувальний вирок, за яким покарання вже відбуте або виконується;
- 4) щодо цієї ж особи у зв'язку з тим самим кримінальним правопорушенням в Україні закрито кримінальне провадження або її звільнено від відбування покарання у зв'язку з помилуванням або амністією;
- 5) провадження щодо заявленого кримінального правопорушення не може здійснюватися у зв'язку із закінченням строку давності.

4.2. Тримання під вартою особи до отримання запиту про перейняття кримінального провадження (ст. 597 КПК України)

За клопотанням компетентного органу іншої держави особа, щодо якої буде направлений запит про перейняття кримінального провадження, може триматися під вартою на території України не більше *ніж сорок діб*.

Тримання під вартою особи здійснюється в порядку та згідно з правилами, передбаченими ст. 583 КПК України. Якщо після закінчення сорока діб запит про перейняття кримінального провадження не надійде, зазначена особа звільняється з-під варти.

4.3. Порядок кримінального провадження, що перейняте від іншої держави (ст. 598 КПК України)

Кримінальне провадження, що перейняте від компетентного органу іншої держави, починається зі стадії досудового розслідування та здійснюється згідно з КПК України. Відомості, які містяться в матеріалах, отриманих до перейняття кримінального провадження відповідним органом іншої держави на її території та згідно з її законодавством, можуть бути визнані допустимими під час судового розгляду в Україні, якщо це не порушує засад судочинства, передбачених Конституцією України та КПК України, і вони не отримані з порушенням прав людини і основоположних свобод. Не потребують легалізації відомості, визнані судом допустимими (ч. 2). Слідчий, прокурор України після перейняття кримінального провадження мають право здійснювати будь-які передбачені КПК України процесуальні дії (ч. 3). За наявності достатніх підстав для повідомлення про підозру воно повинно бути здійснене згідно з законом України про кримінальну відповідальність і в порядку, передбаченому КПК України (ч. 4). Покарання, що призначається судом, не повинно бути суворішим від покарання, передбаченого законом запитуючої держави за таке ж кримінальне правопорушення (ч. 5).

Компетентному органу запитуючої держави надсилається копія остаточного процесуального рішення, що набуло законної сили (ч. 6).

Клопотання слідчого, погоджене з прокурором, прокурора або суду про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави розглядаються уповноваженим (центральним) органом України протягом двадцяти днів з моменту надходження (ч. 1 ст. 599). Незакінчене кримінальне провадження може бути передане іншій державі за умови, що видача особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, неможлива або у видачі такої особи Україні відмовлено. Слідчий, прокурор або суд на вимогу уповноваженого (центрального) органу України поновлює кримінальне провадження, продовжує – якщо це дозволяється КПК України – строки розслідування або тримання під вартою з урахуванням часу, необхідного для перейняття його компетентним органом іноземної держави.

Зміст та форма клопотання про передання кримінального провадження повинні відповідати вимогам КПК України та відповідних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України ч. 1 ст. 600 КПК України).

Клопотання про передання кримінального провадження повинно містити:

- 1) назву органу, який здійснює кримінальне провадження;
- 2) посилення на відповідний міжнародний договір про надання правової допомоги;
- 3) найменування кримінального провадження, передання якого запитується;
- 4) опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;
- 5) прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, дату і місце народження, місце проживання або перебування та інші відомості про неї.

До клопотання додаються такі документи: 1) матеріали кримінального провадження; 2) текст статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення, щодо якого здійснюється провадження; 3) відомості про громадянство особи.

Разом з клопотанням та документами компетентному органу іншої держави передаються наявні речові докази. Копії матеріалів залишаються в органі, який здійснював кримінальне провадження в Україні.

Наслідки передавання кримінального провадження компетентному органу іншої держави (ст. 601 КПК України). З моменту перейняття компетентним органом іншої держави кримінального провадження відповідні органи України не мають права здійснювати будь-які процесуальні дії щодо особи у зв'язку з кримінальним правопорушенням, щодо якого передано кримінальне провадження, інакше, ніж на підставі запиту про надання міжнародної правової допомоги з боку держави, яка перейняла кримінальне провадження. Закриття компетентним органом іноземної держави переданого кримінального провадження на стадії досудового розслідування не перешкоджає відновленню провадження в Україні та подальшому розслідуванню в порядку, передбаченому КПК України, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, не встановлено інше.

Наказом Генерального прокурора України "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва" на Департамент міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України покладається обов'язок здійснювати: 1) організацію розгляду та безпосередній розгляд у межах компетенції запитів про *перейняття кримінального провадження* на підставі міжнародних договорів, законодавства України, відомчих угод, а в окремих випадках – без договору, на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, а також підготовку рішень за такими запитами; 2) контроль за станом досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, що надійшли до органів прокуратури України *з-за кордону в порядку перейняття*, а також кримінальних проваджень, зареєстрованих за результатами розгляду повідомлень компетентних органів іноземних держав про вчинення кримінальних правопорушень громадянами України.

Керівники структурних підрозділів Генеральної прокуратури України за зверненням управління міжнародно-правового спів-

робітництва, погодженим із заступником Генерального прокурора згідно з розподілом обов'язків, у визначений строк надають висновок про: законність та обґрунтованість прийнятого у кожному кримінальному провадженні рішення про його передання за кордон, а також наявність підстав для подальшого розслідування в Україні при надходженні кримінального провадження з-за кордону. У разі прийняття рішення про неможливість забезпечення такого розслідування в Україні висновок із цього приводу погоджувати із заступником Генерального прокурора згідно з розподілом обов'язків.

Керівники регіональних прокуратур уповноважені забезпечувати особистий контроль за станом та ефективністю досудового розслідування у кримінальних провадженнях, що надійшли з-за кордону в порядку перейняття. На вимогу Генерального прокурора або його заступника, який згідно з розподілом обов'язків відповідає за напрям міжнародно-правового співробітництва, вони зобов'язані надавати до Департаменту міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України ґрунтовну інформацію щодо стану та результатів досудового розслідування таких кримінальних проваджень, вжитих заходів реагування. Вони також забезпечують у місячний термін надходження до Департаменту міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України ґрунтовної інформації про кримінальні провадження, які надійшли в порядку перейняття від компетентних органів іноземних держав безпосередньо до регіональних прокуратур, в якій відображається:

- надходження клопотання про перейняття кримінального переслідування,
- фабула вчиненого кримінального правопорушення,
- результати розгляду клопотання іноземної сторони регіональною прокуратурою;
- у разі його задоволення також указується орган, якому доручено розслідування,
- номер кримінального провадження та кваліфікація діяння або зазначаються причини відмови у задоволенні клопотання іноземної сторони.

До клопотань українського органу досудового розслідування про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави долучається висновок регіональної прокуратури щодо законності та обґрунтованості притягнення особи до відповідальності, повноти розслідування в Україні, наявності процесуальних строків (із обов'язковим зазначенням дати їх закінчення), належності оформлення матеріалів кримінального провадження, можливості їх спрямування для перейняття провадження компетентним органам іноземної держави.

Не допускається порушення клопотання про передання кримінального провадження іноземному компетентному органу до виконання у повному обсязі на території України всіх необхідних та можливих за відсутності підозрюваного процесуальних дій.

Керівники регіональних прокуратур забезпечують особистий контроль за станом та ефективністю досудового розслідування у кримінальних провадженнях, що надійшли з-за кордону в порядку перейняття. На вимогу Генерального прокурора або його заступника, який згідно з розподілом обов'язків відповідає за напрям міжнародно-правового співробітництва, надається до Департаменту міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України ґрунтовна інформація щодо стану та результатів досудового розслідування таких кримінальних проваджень, вжитих заходів реагування.

Відповідно до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення від 30.06.2020 № 298 (зі змінами, внесеними наказом Генерального прокурора від 23.11.2021 № 377), облік кримінальних проваджень стосовно громадян України, що надійшли для проведення досудового розслідування з компетентних органів іноземних держав, щодо кримінальних правопорушень, вчинених на їхній території, проводиться за місцем розташування органу, якому доручено проведення їх розслідування.

Кримінальні провадження про правопорушення, вчинені іноземцями, знімаються з обліку при направленні органом досудового розслідування України до правоохоронного органу іноземної держави кримінального провадження для проведення досудового розслідування.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке перейняття кримінального провадження?
2. Якими міжнародними документами регламентується перейняття кримінального провадження?
3. У який строк здійснюється розгляд клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження?
4. За яких умов здійснюється перейняття кримінального провадження?
5. За яких умов кримінальне провадження не може бути перейняте?
6. Вкажіть строк, у продовж якого особа, щодо якої буде направлений запит про перейняття кримінального провадження, може триматися під вартою на території України?
7. Що зазначається в клопотання про передання кримінального провадження?

Розділ 5

ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ВИРОКІВ СУДІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ І ПЕРЕДАЧА ЗАСУДЖЕНИХ

5.1. Поняття визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб

Передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої вони є, – це самостійний інститут міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, в рамках якого засудженому надається можливість відбувати покарання в країні громадянства або постійного проживання, що сприяє більш ефективному досягненню цілей кримінального покарання, а також дотриманню принципу гуманності.

Одним із перших документів з розвитком міжнародного співробітництва щодо передачі засуджених осіб стала *Європейська конвенція про міжнародну дієвність кримінальних вироків* від 28.05.1970 року, згідно з якою держава винесення вироку може запитати іншу договірну державу виконати санкцію лише, якщо виконано одну чи більше з таких умов:

- 1) якщо засуджена особа постійно проживає в іншій державі;
- 2) якщо виконання санкції в іншій державі вірогідно покращить перспективи соціальної реабілітації засудженої особи;
- 3) якщо, в разі коли санкція передбачає позбавлення волі, санкція може бути виконана після виконання іншої санкції, що передбачає позбавлення волі, яку засуджена особа відбуває чи має відбути в іншій державі;
- 4) якщо інша держава є державою походження засудженої особи і заявила про своє бажання прийняти відповідальність за виконання такої санкції;
- 5) якщо вона вважає, що вона сама не може виконати санкцію, навіть за допомогою видачі, а інша держава може (ст. 5).

У виконанні такого запиту не може бути відмовлено цілком або частково, за винятком випадків:

- 1) коли виконання суперечить основним принципам правової системи запитуваної держави;
- 2) коли запитувана Держава вважає, що злочин, за який винесено вирок, має політичний характер чи є суто військовим;
- 3) коли запитувана держава вважає, що існують істотні підстави для висновку про те, що винесення вироку чи його суворість обумовлені расовими, релігійними, національними міркуваннями чи політичними переконаннями;
- 4) коли виконання суперечило б міжнародним зобов'язанням запитуваної держави;
- 5) коли діяння вже є предметом переслідування в запитуваній державі чи коли запитувана держава вирішує розпочати переслідування щодо цього діяння;
- 6) коли компетентні органи запитуваної держави вирішили не розпочинати переслідування чи припинили вже розпочате переслідування щодо того самого діяння;
- 7) коли діяння було вчинено поза територією запитуючої держави;
- 8) коли запитувана Держава не може виконати санкцію;
- 9) коли запитувана Держава вважає, що запитуюча Держава сама в змозі виконати санкцію;
- 10) коли вік засудженої особи на час скоєння злочину був таким, що вона не могла б бути покарана в запитуваній державі;
- 11) коли згідно з законодавством запитуваної держави накладена санкція вже не може бути виконана за строком давності;
- 12) коли та в тій мірі, в якій вирок встановлює позбавлення прав.

Важливим документом є *Конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами якого вони є (Берлінська конвенція)* від 19 травня 1978 року, в якій держави висловили наміри розвивати довірні відносини співробітництва щодо передачі засуджених, враховуючи, що відбування покарання в державі, громадянами якої вони є, сприятиме більш ефективному досягненню цілей виправлення та перевиховання правопорушників; а також керувалися принципами гуманності.

У *Конвенції про передачу засуджених осіб* від 1 березня 1983 року були розширені цілі, зокрема, було визначено, що таке співробітництво сприятиме цілям правосуддя та соціальній реабілітації засуджених осіб, а для цього іноземцям, які позбавлені волі на підставі вчинення ними кримінального злочину, має бути надана можливість відбувати призначене їм покарання в їхньому власному суспільстві.

У *Додатковому протоколі до Європейської Конвенції про передачу засуджених осіб* від 18 грудня 1997 року дається визначення осіб, які втекли з держави винесення вироку (ст. 2), яким є громадянин сторони, який підлягає покаранню, призначеному на території іншої сторони як частина остаточного вироку, намагається уникнути виконання або подальшого виконання покарання в державі винесення вироку шляхом втечі на територію першої сторони до відбування покарання, то держава винесення вироку, може запитати від іншої сторони, щоб та взяла на себе виконання покарання.

У 1985 р. VII Конгресом ООН щодо питань запобігання злочинності та поведіння з правопорушниками було прийнято *Типову угоду про передачу ув'язнених іноземців*, згідно з якою слід сприяти поверненню правопорушників до нормального життя в суспільстві та якомога швидшому поверненню осіб засуджених за злочини за кордоном, в країну їхнього громадянства або постійного проживання для відбування покарання. Типова угода регулює основні питання процедури передачі, а більш пізні міжнародні договори деталізують загальні положення.

В межах СНД діє *Конвенція про передачу засуджених до позбавлення волі для подальшого відбування покарання* від 6 березня 1998 року.

Питання видачі засуджених осіб також регламентуються *двосторонніми угодами* (Договір між Україною і Азербайджанською Республікою про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (1997 рік), Договір між Україною і Грузією про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (1997 рік), Договір між Україною та Республікою Таджикистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого від-

бування покарання (2004 рік); Договір між Україною та Туркменістаном про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (2005 рік), Договір між Україною і Республікою Узбекистан про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання (1998 рік), Договір між Україною та Демократичною Соціалістичною Республікою Шрі-Ланка про передачу засуджених осіб (2016 рік) та ін.).

Запити варто поділяти на дві групи:

- 1) запит про передачу/прийняття засудженої особи для виконання вироку;
- 2) запит про виконання вироку іноземної держави (коли особа перебуває в країні громадянства або постійного проживання). Такі запити надсилаються у випадку, коли засуджена особа ухиляється від відбування покарання, визначеного вироком, ухваленим судом іноземної держави, або вирок ухвалено заочно (без участі особи).

Центральним органом міжнародного співробітництва щодо вирішення даних питань є Міністерство юстиції України.

Підстави і порядок виконання вироків судів іноземних держав регламентується ст.602 КПК України. Вирок суду іноземної держави може бути визнаний і виконаний на території України у випадках і в обсязі, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Визнання та виконання вироків судів іноземних держав має три етапи:

- 1) розгляд Міністерством юстиції України як центральним органом міжнародного співробітництва клопотання про визнання та виконання вироку суду іноземної держави;
- 2) розгляд судом питання про визнання та виконання вироку суду іноземної держави;
- 3) виконання вироку суду іноземної держави.

Запит про виконання вироку суду іноземної держави, окрім запиту про передачу засудженої особи, Міністерство юстиції України розглядає *протягом тридцяти днів з моменту надходження запиту.* Якщо запит і додаткові матеріали надійшли іноземною мовою, цей строк продовжується до *трьох місяців.*

При розгляді запиту про виконання вироку суду іноземної держави Міністерство юстиції України з'ясовує наявність підстав, передбачених міжнародним договором України, для його задоволення. З цією метою Міністерство юстиції України може запитувати необхідні матеріали та інформацію в Україні або у компетентного органу іноземної держави.

Мін'юст після отримання від уповноваженого (центрального) органу іноземної держави запиту про визнання та виконання в Україні вироку суду іноземної держави звертається до *Державної міграційної служби України, її територіальних органів, органів реєстрації та інших компетентних органів України* для перевірки факту належності особи, щодо якої отримано запит, до громадянства України та отримання інформації про зареєстроване місце проживання, або останнього відомого місця проживання, або місцеперебування майна особи в Україні, засудженої судом іноземної держави. Якщо за результатами проведених перевірок не можна з'ясувати місцезнаходження засудженого чи його майна на території України, Мін'юст повідомляє державу винесення вироку про неможливість задоволення запиту уповноваженого (центрального) органу іноземної держави у зв'язку із зазначеними обставинами.

У разі відмови Мін'юсту задовольнити запит іноземної держави про визнання та виконання вироку суду іноземної держави на території України структурний підрозділ Мін'юсту, відповідальний за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, готує висновок із поясненням підстав відмови, із посиланням на положення міжнародного договору та законів України, який підписує керівник вищезазначеного структурного підрозділу Мін'юсту, та повідомляє про це уповноважений (центральный) орган іноземної держави, від якого надійшов запит.

У разі неможливості або відмови Мін'юсту задовольнити запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави матеріали запиту повертаються до уповноваженого (центрального) органу іноземної держави або залишаються у справі до отримання Мін'юстом інформації про зміну обставин, за яких було відмовлено в задоволенні запиту, або до закінчення терміну зберігання матеріалів після відмови в задоволенні запиту.

У разі отримання від Державної міграційної служби України, її територіальних органів, органів реєстрації та інших компетентних органів України відомостей щодо перевірки факту належності до громадянства особи, місця проживання чи останнього відомого місця проживання засудженої особи або місцеперебування майна такої особи, а також у разі дотримання інших умов, передбачених міжнародним договором України та Кримінальним процесуальним кодексом України, Мін'юст готує *висновок* за результатами розгляду запиту уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про визнання та виконання вироку суду іноземної держави в Україні. *Висновок* підписує керівник структурного підрозділу Мін'юсту, відповідального за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, а в разі його відсутності – заступник керівника, який виконує його обов'язки.

Висновок містить:

- 1) посилання на відповідні статті Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, на підставі яких отримано запит про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави;
- 2) назву уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, який звернувся із запитом про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави, дату (номер за наявності) такого запиту;
- 3) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої отримано запит про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави;
- 4) інформацію щодо громадянства особи, місця проживання чи останнього відомого місця проживання засудженої особи або місцеперебування майна такої особи на території України;
- 5) дані про вирок суду іноземної держави (назва суду та дата винесення вироку; покарання, призначене особі; інформація про будь-які інші судові рішення, що стосуються вироку (за наявності); інформація про набрання вироком законної сили);
- 6) інформацію щодо частини покарання, яку виконано в державі винесення вироку, та щодо частини покарання, яка

- підлягає виконанню в Україні (зокрема й інформацію про будь-які обставини, що стосуються виконання вироку);
- 7) інформацію про обставини, за яких вирок не може бути виконаний державою винесення вироку, зокрема й інформацію щодо оголошення особи у розшук та строків давності виконання обвинувального вироку;
 - 8) інформацію, яка підтверджує, що дія або бездіяльність, на підставі якої було винесено вирок у державі винесення вироку, є кримінальним злочином згідно із законом України про кримінальну відповідальність;
 - 9) дані про додаткову інформацію, надану іноземною державою, у разі, якщо така запитувалася;
 - 10) будь-яку іншу інформацію про обставини, передбачені законодавством та міжнародним договором України, за яких запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про визнання та виконання вироку суду іноземної держави в Україні може бути задоволений;
 - 11) посилання на висновок відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України про можливість задоволення запиту уповноваженого (центрального) органу іноземної держави (із зазначенням дати та номера) про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави щодо особи (із зазначенням прізвища, імені, по батькові);
 - 12) інформацію про потребу звернення Мін'юсту з клопотанням про виконання на території України вироку суду іноземної держави до компетентного суду першої інстанції, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місце проживання чи останнє відоме місце проживання засудженої особи або місцеперебування майна такої особи, а в разі їх відсутності – місцезнаходження Мін'юсту.

Клопотання про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави подається до суду України посадовою особою структурного підрозділу Мін'юсту, відповідального за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, *уповноваженою наказом або довіреністю Міністра юстиції України*. За дорученням

Мін'юсту клопотання може бути подано посадовою особою міжрегіонального управління.

Висновок щодо можливості задоволення запиту уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави залишається в Мін'юсті. За потреби його копія направляється міжрегіональному управлінню для врахування під час підготовки клопотання до суду України.

Встановивши відповідність запиту про визнання і виконання вироку суду іноземної держави умовам, передбаченим міжнародним договором України, Міністерство юстиції України направляє до суду клопотання про визнання і виконання вироку суду іноземної держави і передає наявні матеріали.

При відмові у задоволенні запиту Міністерство юстиції України повідомляє про це іноземний орган, від якого надійшов запит, з роз'ясненням підстав відмови.

Не підлягають виконанню в Україні вироки судів іноземних держав, ухвалені заочно (*in absentia*), тобто без участі особи під час кримінального провадження – крім випадків, коли за судженої особі було вручено копію вироку і надано можливість його оскаржити. У задоволенні запиту про виконання вироку суду іноземної держави може бути відмовлено, якщо таке виконання суперечить зобов'язанням України за міжнародними договорами України.

Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 року була ратифікована Законом України "Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків" від 26 вересня 2002 року із застереженням про те, що Україна не визнає вироки, постановлені заочно. Проте Законом України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини" від 7 жовтня 2014 року було внесено доповнення до Кримінального процесуального кодексу, і зокрема передбачено особливості спеціального розслідування кримінальних правопорушень та можливість здійснювати судовий розгляд у кри-

мінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КПК, за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), окрім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження), якщо він перебуває поза межами України. (п. 15 ст. 323 КПК України). Дана новела також створила підстави для визнання вироків іноземних держав, постановлених заочно, а тому абзац п'ятий п. "б" ст. 1 Закону України "Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків" був виключений.

Інформація про визнання Україною вироків, постановлених заочно, викликала надходження до України хвилі таких вироків, постановлених судами іноземних держав. Слід зазначити, що проведений аналіз даних документів свідчить про наявні ознаки порушень міжнародних конвенційних вимог щодо визнання та виконання вироків.

20 січня 2015 року до України для виконання надійшов вирок, ухвалений 24 лютого 2014 року судом м. Харків області Евбея Грецької Республіки щодо громадянина України К., яким останній засуджений за організацію перевезення за плату з-за кордону до Греції громадян третіх країн, які не мали права в'їзду на територію Греції, на його власному судні "FLURRY". В морському районі біля південних берегів бухти Петріон 7 жовтня 2006 року на борт судна була здійснена висадка 38 іноземців, громадян Іраку, з яких бралася плата по 15 тисяч доларів США. Крім того, від такого транспортування могла виникнути небезпека для життя вказаних пасажирів, оскільки судно: а) було позбавлено необхідних рятувальних засобів на всю кількість пасажирів (на судні було лише 3 рятувальні пояси) і жодного засобу пожежогасіння; б) його перевізні здатності були розраховані на 8-10 осіб, тобто була явно меншою у порівнянні з кількістю пасажирів (38 осіб), які були прийняті на борт); в) вони не мали можливості спати і весь час сиділи без достатніх запасів харчів та води до моменту арешту судна (3 доби). Суд встановив для обвинуваченого покарання у вигляді тюремного ув'язнення строком до 10 років і грошового стягнення у розмірі 100 000 євро. По-перше, вирок був постановле-

ний заочно (24 лютого 2014 року) до набуття чинності закону України про визнання вироків іноземних держав, постановлених заочно (31 жовтня 2014 року). По-друге, Греція не є стороною Конвенції "Про дійсність кримінальних вироків" 28 травня 1970 року, яку вона підписала 27 серпня 1979 року, однак до цього часу не ратифікувала її. Для України вона набула чинності 12 червня 2003 року. З урахуванням цього документи надіслані на підставі Конвенції про надання правової допомоги, що не відповідає суті звернення. По-третє, у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року передбачено, що не підлягають виконанню в Україні вирок судів іноземних держав, ухвалені заочно (*in absentia*), тобто без участі особи під час кримінального провадження, окрім випадків, коли засудженій особі було вручено копію вироку і надано можливість його оскаржити. Як вбачається з тексту вироку, суду була відома адреса перебування громадянина України, та, незважаючи на те, що строк оскарження становить один місяць, вирок йому був надісланий через рік – для виконання. По-четверте, заочне провадження в суді здійснювалося за відсутності свідків та потерпілих. По-п'яте, конфіскація судна відбулася негайно на підставі рішення суду в дохід Греції.

Угода між Україною та Грецькою Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 02 липня 2002 року передбачає, що кожна договірна сторона взаємно визнає та виконує на своїй території наступні рішення, які були постановлені на території іншої договірної сторони і набули чинності згідно із законодавством тієї договірної сторони: а) судові рішення у цивільних справах; б) судові рішення в кримінальних справах у частині відшкодування шкоди, заподіяної злочином. У цьому ж вироку не йдеться про цивільний позов.

Вирішення питання про визнання і виконання вироку суду іноземної держави у частині цивільного позову вирішується у порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України.

У випадках, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, якщо вирок суду іноземної держави передбачає покарання у вигляді

позбавлення волі, Міністерство юстиції України надсилає за-свідчену копію запиту *прокурору для звернення до слідчого судді з клопотанням про застосування запобіжного заходу* до вирішення питання про виконання вироку суду іноземної держави.

Структурний підрозділ Мін'юсту або міжрегіонального управління, відповідального за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, готує клопотання про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави для внесення його до компетентного суду України першої інстанції, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місце проживання чи останнє відоме місце проживання засудженої особи або місцеперебування майна такої особи, а в разі їх відсутності – місцезнаходження Мін'юсту. *Клопотання* підписується, завіряється печаткою, та має містити таку інформацію:

- 1) посилання на відповідний міжнародний договір України, на підставі якого отримано запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави, та ст. 602, 603 Кримінального процесуального кодексу України;
- 2) назву компетентного (центрального) органу іноземної держави, який звернувся із запитом про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави, дату (номер за наявності) такого запиту;
- 3) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої отримано запит про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави;
- 4) інформацію, що підтверджує дотримання умов, визначених законодавством та міжнародним договором України, за яких запит компетентного (центрального) органу іноземної держави, що звернувся із запитом про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави, може бути задоволений.

Мін'юст чи міжрегіональне управління в клопотанні про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави, посилаючись на ст. 602, 603 Кримінального процесуаль-

ного кодексу України та міжнародний договір України, просить компетентний суд України:

- 1) вирішити питання про виконання вироку суду іноземної держави повністю або частково;
- 2) визначити, яку частину покарання може бути виконано в Україні, керуючись положеннями Кримінального кодексу України, що передбачають кримінальну відповідальність за злочин, у зв'язку з яким ухвалено вирок;
- 3) копію ухвали суду за результатами розгляду клопотання надіслати Мін'юсту чи міжрегіональному управлінню для повідомлення компетентному (центральному) органу іноземної держави.

У додатку до клопотання Мін'юст чи міжрегіональне управління долучає документи, отримані від компетентного (центрального) органу іноземної держави, а також копії документів, отриманих від компетентних органів України, а саме:

- 1) клопотання суду іноземної держави про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави;
- 2) копію вироку разом із документом, що підтверджує набрання ним законної сили;
- 3) копії інших судових рішень іноземної держави, що стосуються вироку суду іноземної держави;
- 4) текст статей кримінального закону іноземної держави, на яких ґрунтується вирок;
- 5) інформацію про частину покарання, яку виконано у державі винесення вироку та яка підлягає виконанню в Україні;
- 6) копії документів з інформацією щодо громадянства України, зареєстрованого місця проживання та/або місцезнаходження майна засудженої особи;
- 7) копії інших документів, отриманих у результаті перевірки дотримання умов, визначених законодавством та міжнародним договором України, за яких запит про визнання та виконання вироку суду іноземної держави може бути задоволений;
- 8) оригінал довіреності.

Документи, що додаються до клопотання, надсилаються в перекладі мовою, визначеною міжнародним договором України,

або з перекладом українською мовою (чи мовою, прийнятною для сторін), якщо вони не складені такою мовою.

23. Якщо клопотання про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави вноситься до компетентного суду України міжрегіональним управлінням, Мін'юст направляє міжрегіональному управлінню документи також:

- 1) оригінал довіреності Мін'юсту на вповноваження міжрегіонального управління;
- 2) копію висновку Мін'юсту.

Розгляд судом питання про виконання вироку суду іноземної держави (ст. 603). Клопотання Міністерства юстиції України про виконання вироку суду іноземної держави розглядається протягом *одного місяця з дня його отримання судом першої інстанції*, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місце проживання чи останнє відоме місце проживання засудженої особи, або місце перебування майна такої особи, а в разі їх відсутності – місце знаходження Міністерства юстиції України.

Про дату судового засідання повідомляють особі, щодо якої ухвалено вирок, якщо вона перебуває на території України. Така особа має право користуватися правовою допомогою захисника. Судовий розгляд здійснюється за участю прокурора. При розгляді клопотання Міністерства юстиції України про виконання вироку суду іноземної держави суд встановлює, чи дотримані умови, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або Кримінальним процесуальним кодексом України. При цьому суд не перевіряє фактичні обставини, встановлені вироком суду іноземної держави, та не вирішує питання щодо винуватості особи.

За результатами судового розгляду суд постановляє ухвалу:

- 1) про виконання вироку суду іноземної держави повністю або частково. При цьому суд визначає, яка частина покарання може бути виконана в Україні, керуючись положеннями Кримінального кодексу України, що передбачають кримінальну відповідальність за злочин, у зв'язку з яким ухвалено вирок, та вирішує питання про застосування заповіжного заходу до набрання ухвалою законної сили;
- 2) про відмову у виконанні вироку суду іноземної держави.

За необхідності проведення додаткової перевірки суд може постановити ухвалу про відкладення розгляду та отримання додаткових матеріалів.

Період, протягом якого особа перебувала під вартою в Україні у зв'язку з розглядом запиту про виконання вироку суду іноземної держави, зараховується до загального строку відбування покарання. У разі ухвалення рішення про виконання вироку суду іноземної держави суд може одночасно ухвалити рішення про обрання запобіжного заходу стосовно особи.

Копії ухвали суд надсилає Міністерству юстиції України та вручає особі, засудженій вироком суду іноземної держави, якщо така особа перебуває на території України.

Ухвала суду України про виконання вироку суду іноземної держави може бути оскаржена в апеляційному порядку:

- органом, що подав клопотання,
- особою, щодо якої вирішено відповідне питання,
- прокурором.

Після набрання законної сили ухвалою суду України про визнання та виконання на території України вироку суду іноземної держави Мін'юст інформує уповноважений (центральный) орган іноземної держави про рішення компетентного суду України й за потреби надсилає належним чином завірену копію такого рішення суду України уповноваженому (центральному) органу іноземної держави з перекладом мовою, визначеною міжнародним договором України. Компетентний суд України в разі отримання відповідного клопотання надсилає Мін'юсту витяг з ухвали, постановленої за результатами розгляду клопотання Мін'юсту чи міжрегіонального управління, для інформування уповноваженого (центрального) органу іноземної держави. Міжрегіональне управління після отримання копії ухвали суду України з відміткою про дату набрання законної сили впродовж 15 днів від дня отримання надсилає до Мін'юсту копію ухвали суду України.

Відповідно до ст. 604 КПК України, ухвала про виконання вироку суду іноземної держави звертається до виконання згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України. Мін'юст повідомляє уповноважений (центральный) орган іноземної держави про результати виконання вироку суду цієї держави в

Україні. За запитом уповноваженого (центрального) органу іноземної держави та на підставі міжнародного договору України, який містить відповідні положення, вирок суду іноземної держави може бути визнаний та виконаний у частині нагляду за особою на території України для сприяння виправленню й соціальної реадaptaції громадянина України, а також контролю за його поведінкою.

5.2. Визнання та виконання вироків судів України на території іноземних держав

Запит про визнання та виконання вироку суду України на території іноземної держави складає суд України, який виніс вирок, згідно з вимогами законів та міжнародного договору України. Запит про визнання та виконання вироку суду України на території іноземної держави й долучені до нього документи складають у письмовій формі, засвідчують підписом судді та гербовою печаткою суду України. До запиту про визнання та виконання вироку суду України на території іноземної держави й долучених до нього документів додають засвідчений у встановленому порядку переклад мовою, визначеною міжнародним договором України, а за відсутності такого договору – офіційною мовою запитуваної сторони або іншою прийнятною для цієї сторони мовою. Суд України, який ухвалив вирок, надсилає до Мін'юсту запит про визнання та виконання на території іноземної держави вироку суду України. Мін'юст перевіряє відповідність запиту умовам і вимогам законів та міжнародних договорів України. У разі прийняття рішення про направлення запиту Мін'юст надсилає запит суду України згідно з вимогами міжнародного договору України до іноземного уповноваженого (центрального) органу безпосередньо або дипломатичними каналами. Якщо запит про визнання та виконання на території іноземної держави вироку суду України не може бути направлений, Мін'юст повертає всі матеріали відповідному суду України, який склав запит, із викладом недоліків, які потрібно усунути,

або з поясненням причин неможливості направлення запиту. Запит про визнання та виконання на території іноземної держави вироку суду України має відповідати вимогам законодавства та/або міжнародного договору України, що застосовується в конкретному випадку, та має містити:

- 1) назву суду України, який звертається із запитом про визнання та виконання на території іноземної держави вироку суду України, та компетентного органу запитуваної сторони;
- 2) посилання на відповідний міжнародний договір України, що діє у відносинах між Україною та запитуваною стороною й передбачає можливість визнання та виконання вироків однієї договірної сторони на території іншої, або на принцип доброї волі;
- 3) інформацію про вирок суду України, визнання та виконання якого запитується (інформацію про дату та суд України, який виніс вирок, про будь-які судові рішення, які стосуються зазначеного вироку, а також про набрання вироком законної сили);
- 4) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту;
- 5) стислий опис кримінального правопорушення, за вчинення якого особу було засуджено вироком суду України, та його правову кваліфікацію;
- 6) інформацію про частину покарання, яку виконано в Україні, та частину покарання, яка підлягає виконанню на території іноземної держави за вироком суду України;
- 7) відомості щодо обставин, за яких вирок суду України не може бути виконано на території України, та щодо перебування особи в розшуку (дата оголошення та припинення);
- 8) інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту про визнання та виконання на території іноземної держави вироку суду України та/або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

До запиту про визнання та виконання на території іноземної держави вироку суду України додаються такі засвідчені належним чином документи з перекладом:

- 1) засвідчена копія вироку разом із документом, що підтверджує набрання ним законної сили;
- 2) засвідчені копії інших рішень судів України, що стосуються вироку, визнання та виконання якого на території іноземної держави запитується, разом з інформацією про набрання законної сили;
- 3) текст статей Кримінального кодексу України, на підставі яких особу було засуджено;
- 4) інформація про частину покарання, яку виконано в Україні, та частину покарання, яка підлягає виконанню на території іноземної держави;
- 5) копії документів з інформацією щодо громадянства, місця проживання/перебування чи місцезнаходження майна засудженої особи на території іноземної держави;
- 6) інформація щодо перебування особи в розшуку та щодо спливу строків давності виконання обвинувального вироку суду України на території України;
- 7) будь-які інші відомості, які сприятимуть виконанню запиту в іноземній державі.

До запиту про конфіскацію майна додається інформація про докази, які обґрунтовують потребу таких заходів.

Після отримання інформації від уповноваженого (центрального) органу іноземної держави за результатами розгляду запиту суду України про визнання та виконання вироку суду України на території іноземної держави Мін'юст інформує суд України про рішення, прийняте запитуваною стороною.

За потреби надання додаткових відомостей на прохання запитуваної сторони Мін'юст повідомляє про це суду України, який звернувся із запитом про визнання та виконання вироку суду України на території іноземної держави.

Суд України надсилає додаткову інформацію, запитувану іноземною державою, Мін'юсту з дотриманням вимог законів і міжнародних договорів України. У разі відмови в задоволенні запиту про визнання та виконання вироку суду України на території іно-

земної держави компетентний суд України вправі повторно звернутися з аналогічним запитом за умови усунення підстав, на яких іноземна держава відмовила в задоволенні запиту.

У разі задоволення запиту про визнання та виконання вироку суду України на території іноземної держави Мін'юст звертається до уповноваженого (центрального) органу іноземної держави з проханням інформувати про результати виконання вироку суду України.

Інформацію про результати виконання вироку суду України, отриману від уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, Мін'юст надсилає суду України, який звертався із запитом про визнання та виконання вироку.

5.3. Передача засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання

Підставою для розгляду питання про передачу засудженої особи для відбування покарання є запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, звернення засудженого, його законного представника або близьких родичів чи членів сім'ї, а також інші обставини, передбачені законом України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ст. 605). Положення ст. 605-612 КПК України можуть бути застосовані при вирішенні питання про передачу особи, до якої судом застосовано примусові заходи медичного характеру.

Засуджену судом України особу може бути передано для відбування покарання в іншу державу, а засудженого іноземним судом громадянина України прийнято для відбування покарання в Україні тільки за умов:

- 1) якщо ця особа є громадянином держави виконання вироку;
- 2) якщо вирок набрав законної сили;
- 3) якщо на час отримання запиту про передачу засуджений має відбувати покарання упродовж якнайменш шести місяців або якщо йому ухвалено вирок до ув'язнення на невизначений строк;

- 4) якщо на передачу згоден засуджений або з урахуванням його віку або фізичного чи психічного стану на це згоден законний представник засудженого;
- 5) якщо кримінальне правопорушення, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, є злочином згідно із законодавством держави виконання вироку або було б злочином у разі вчинення на її території, за вчинення якого може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі;
- 6) якщо відшкодовано майнову шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, а в разі наявності, – також процесуальні витрати;
- 7) якщо держава ухвалення вироку і держава виконання вироку згодні на передачу засудженого.

Перед вирішенням питання про передачу засудженої особи для відбування покарання з України до іноземної держави остання має надати гарантії того, що засуджений не буде підданий катуванню або іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Наприклад, Бруней став першою країною в Південно-Східній Азії, де закони шариату почали діяти на національному рівні. В квітні 2019 року набрали чинності зміни до Кримінального кодексу Брунею, згідно з якими вводиться покарання – страта шляхом забивання камінням за гомосексуальні зв'язки, подружню зраду, образу пророка Мохаммеда; публічне побиття батогами – за штучне переривання вагітності; ампутація кінцівок – за крадіжку. На думку Верховного Комісару ООН, вкрай жорстке та нелюдяне покарання суперечить нормам міжнародного права. У випадку надходження запиту про видачу особи для відбування покарання, держави, діючи на підставі міжнародних документів, мають відхилити видачу особи.

Згода засудженого чи його законного представника повинна бути висловлена у письмовій формі з усвідомленням усіх правових наслідків такої згоди. Засуджений чи його законний представник мають право на отримання правової допомоги у вигляді юридичної консультації щодо наслідків своєї згоди. Згода засудженої особи не вимагається, якщо на момент вирішення питання згідно з положеннями цієї глави вона перебуває на території

держави свого громадянства. У разі недотримання хоча б однієї з умов Міністерство юстиції України може відмовити у передачі або прийнятті засудженого, якщо інше не передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України або міжнародним договором України.

У разі якщо при вирішенні питання про передачу засудженого в Україні громадянина іноземної держави встановлено, що законодавство держави виконання вироку відповідає умовам п. 5 ч. 1 ст. 606 КПК України, але максимальний передбачений строк покарання у вигляді позбавлення волі за відповідне діяння є меншим, ніж строк покарання, призначений вироком, передача засудженої особи можлива лише після фактичного відбуття засудженим частини покарання, визначеної відповідно до частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України. Таке саме правило може бути застосовано, якщо законодавство держави виконання вироку не відповідає умовам п. 5 ч. 1 ст. 606 КПК України. У разі прийняття рішення про відмову в передачі засудженого для подальшого відбування покарання наводяться обґрунтовані підстави прийняття такого рішення.

Засуджена особа, яка надала згоду на передачу в іноземну державу для подальшого відбування покарання, може відмовитися від такої передачі у будь-який час *до перетину державного кордону України* відповідно до ст. 607 КПК України. У разі отримання інформації про таку відмову Міністерство юстиції України негайно припиняє розгляд питання про передачу або, у відповідних випадках, вживає заходів для припинення передачі.

Новий розгляд питання про передачу засудженої особи можливий не раніше, ніж *через три роки після відмови у передачі або відмови засудженої особи від передачі*.

Міжнародними угодами та чинним законодавством передбачено:

- передача особи, засудженої судом України, для відбування покарання в іноземній державі;
- прийняття громадянина України, засудженого судом іноземної держави, для відбування покарання в Україні.

5.4. Порядок і строки вирішення питання про передачу осіб, засуджених судами України, для відбування покарання в іноземних державах

Якщо засуджений є громадянином іноземної держави – учасниці міжнародного договору про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої він є, орган, на який покладено обов'язок приведення вироку до виконання, роз'яснює засудженому його право звернутися до Міністерства юстиції України або до уповноваженого (центрального) органу держави, громадянином якої він є, з клопотанням про передачу його для відбування покарання в цій державі на підставі та в порядку, передбачених КПК України. Засуджені громадяни інших держав також мають право звертатися з проханням про передачу в державу свого громадянства для подальшого відбування покарання (ч. 2 ст. 607 КПК).

Мін'юст розпочинає розгляд питання про передачу засудженого в Україні іноземця до позбавлення волі для подальшого відбування покарання в разі отримання *звернення*:

- засудженого,
- його законного представника, або
- близьких родичів чи членів сім'ї, або
- на запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави.

Звернення засудженого або його законного представника, близьких родичів чи членів сім'ї складається у довільній формі.

Після порушення перед Мін'юстом клопотання про передачу особи, засудженої судом України до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання в державі, громадянином якої вона є, Мін'юст надсилає до Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України запит про надання документів, передбачених міжнародним договором України, а також звертається із запитом про отримання відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України.

Після надходження пакета документів від Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України Мін'юст

перевіряє оформлення отриманих матеріалів, а також вивчає наявність підстав та умов, передбачених міжнародним договором України та Кримінальним процесуальним кодексом України, для порушення питання про передачу засуджених. Якщо з отриманих документів та інформації вбачається, що можуть існувати підстави для відмови в наданні згоди на передачу засудженої особи іноземній державі, Мін'юст звертається до компетентних органів для отримання додаткової інформації. Якщо стосовно засудженої особи триває кримінальне провадження на території України або існує заборгованість щодо сплати судових витрат чи суми задоволеного цивільного позову, Мін'юст інформує особу, яка порушила питання про передачу, та засуджену особу про наявність відповідних обставин і неможливість розгляду питання про передачу до їх усунення. У разі дотримання підстав та умов, передбачених міжнародним договором України та Кримінальним процесуальним кодексом України, Мін'юст організовує здійснення перекладу пакета документів мовою, передбаченою міжнародним договором України для здійснення зносин, або іншою мовою, прийнятною для запитуваної держави.

Документи разом із перекладом скеровуються до уповноваженого (центрального) органу іноземної держави з проханням підтвердити громадянство засудженої особи, надати текст положень законодавства, що передбачають кримінальну відповідальність за діяння, у зв'язку з якими особу засуджено в Україні, та надати гарантії, що засуджений не буде підданий катуванню або іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню в разі його передачі до цієї держави.

Після отримання від уповноваженого (центрального) органу іноземної держави інформації про згоду на прийняття засудженого для відбування покарання, інформації та гарантії, структурний підрозділ Мін'юсту, відповідальний за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, готує висновок і проект рішення про передачу засудженої особи з України до держави її громадянства для подальшого відбування покарання. Рішення про передачу засудженої особи з України до держави її громадянства для подаль-

шого відбування покарання або відмова в передачі приймається у формі наказу Мін'юсту на підставі висновку за результатами розгляду клопотання та наявних матеріалів. У разі дотримання умов, визначених міжнародним договором України та законодавством України, висновок підписує керівник, а в разі його відсутності – заступник керівника структурного підрозділу Мін'юсту, відповідального за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства.

Висновок містить:

- 1) посилання на відповідні статті Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, на підставі яких отримано запит про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання;
- 2) назву уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, який звернувся із запитом про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання, дату (номер за наявності) такого запиту;
- 3) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої отримано запит про передачу з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання;
- 4) інформацію щодо іноземного громадянства засудженої особи;
- 5) дані про вирок суду України (назва суду та дата винесення вироку; покарання, призначене особі; інформація про будь-які інші судові рішення, що стосуються вироку (за наявності); інформація про набрання вироком законної сили) із зазначенням положень Кримінального кодексу України, на підставі яких засуджено особу, строку призначеного покарання та інформації про кінець відбуття строку покарання;
- 6) інформацію про згоду держави виконання вироку із зазначенням інформації, яка підтверджує, що дія або бездіяльність, на підставі якої було винесено вирок суду України, є злочином згідно із законом держави виконання вироку про кримінальну відповідальність;

- 7) інформацію про відшкодування шкоди, завданої злочином, та за наявності – процесуальних витрат за вироком, а також інформацію, що підтверджує відшкодування засудженням цієї шкоди та/або витрат у повному обсязі;
- 8) інформацію про гарантії, надані державою виконання вироку, із зазначенням реквізитів листа компетентного органу іноземної держави;
- 9) висновок із посиланням на положення Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, згідно з яким пропонується надати згоду на передачу засудженого з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання, про що інформувати компетентний орган іноземної держави, суд України, який виніс вирок, та засудженого.

У разі недотримання умов, за яких може бути прийнято рішення про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання, визначених міжнародним договором та законодавством України, висновок про неможливість надання згоди на передачу засудженого містить:

- 1) посилання на відповідні статті Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, на підставі яких отримано запит про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання;
- 2) назву уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, який звернувся із запитом про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання, дату (номер за наявності) такого запиту;
- 3) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої отримано запит про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання;
- 4) інформацію щодо іноземного громадянства засудженої особи;
- 5) дані про вирок суду України (назва суду та дата винесення вироку; покарання, призначене особі; інформація про будь-які інші судові рішення, що стосуються вироку (за

наявності); інформація про набрання вироком законної сили) із зазначенням положень Кримінального кодексу України, на підставі яких засуджено особу, строку призначеного покарання та інформації про кінець відбуття строку покарання;

- 6) детальний опис обставин, за яких умов, передбачених міжнародним договором України та законодавством України, не дотримано;
- 7) текст положень міжнародного договору України та законодавства України, що визначають умову для передачі засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання, якої не дотримано;
- 8) посилання на пункт 7 частини першої статті 606 Кримінального процесуального кодексу України та положення міжнародного договору України щодо рішення України за запитом про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання;
- 9) посилання на висновок відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, згідно з яким пропонується відмовити в передачі засудженого з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання, про що інформувати компетентний орган іноземної держави та засудженого із зазначенням інформації про те, що новий розгляд питання про його передачу можливий не раніше ніж через три роки після відмови.

Наказ про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання або про відмову в передачі підписує Міністр юстиції або уповноважена ним посадова особа.

Про прийняття рішення про передачу засудженої особи з України до держави її громадянства для подальшого відбування покарання Мін'юст повідомляє уповноважений (центральный) орган іноземної держави, засуджену особу, особу, яка ініціювала питання про передачу, та суд України, що ухвалив вирок.

Відповідно до ч. 4 ст. 607 КПК України, після отримання від уповноваженого (центрального) органу іноземної держави інфор-

мації про згоду на прийняття засудженого для відбування покарання Міністерство юстиції України надсилає Міністерству внутрішніх справ України та Національній поліції доручення про узгодження місця, часу і порядку передачі та організацію передачі цієї особи з установи системи виконання покарань України в іноземну державу.

Про прийняття рішення про відмову в передачі засудженої особи з України до держави її громадянства для подальшого відбування покарання Мін'юст повідомляє уповноважений (центральный) орган іноземної держави та засуджену особу разом з інформацією про те, що новий розгляд питання про передачу можливий не раніше ніж *через три роки після відмови*. Якщо засуджена особа до моменту фактичної передачі подає заяву про відмову від передачі, Мін'юст повідомляє про це уповноважений (центральный) орган іноземної держави, а також інформує засуджену особу про те, що новий розгляд питання про передачу можливий не раніше ніж через три роки після відмови. Якщо особа відмовилася від передачі після прийняття Мін'юстом рішення про згоду на передачу, відповідний наказ Мін'юсту підлягає скасуванню. Після прийняття рішення про передачу засудженої особи з України до іноземної держави для подальшого відбування покарання та отримання згоди іноземної держави на передачу Мін'юст надсилає Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України, Національній поліції України та Міністерству внутрішніх справ (Національній гвардії України) доручення про узгодження місця, дати, часу та організацію передачі цієї особи у порядку, визначеному нормативно-правовими актами, з установи системи виконання покарань України компетентним органам іноземної держави. Про дату передачі особи Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України повідомляє Мін'юст у десятиденний строк. Після отримання повідомлення від держави виконання вироку за результатами виконання вироку суду України в іноземній державі Мін'юст інформує про це суд України, який постановив вирок. Мін'юст може запитувати в уповноваженого (центрального) органу іноземної держави інформацію про стан або про результати виконання покарання й дату закінчення відбування строку

покарання чи дострокового звільнення, а також на прохання суду України у будь-який час раніше.

Передача засудженого громадянина іноземної держави для подальшого відбування покарання відповідно до цієї статті не позбавляє його права порушувати питання про його умовно-дострокове звільнення, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким у строки, передбачені Кримінальним кодексом України, а також про помилування у порядку, передбаченому законодавством України. Будь-які документи чи інформація, необхідні для розгляду цього питання в Україні, можуть бути запитані від компетентних органів держави виконання вироку через Міністерство юстиції України.

Міністерство юстиції України повідомляє суд, що ухвалив вирок, про рішення про передачу засудженої особи, а також забезпечує інформування суду про результати виконання вироку в іноземній державі.

У разі оголошення в Україні амністії суд, який отримав інформацію про рішення про передачу засудженої особи відповідно до цієї статті, розглядає питання про застосування амністії до такої засудженої особи. У разі потреби суд може звернутися до Міністерства юстиції України з метою отримання від компетентних органів держави виконання вироку інформації, необхідної для розгляду питання про застосування амністії.

Орган, що прийняв рішення відповідно до результатів розгляду питань про умовно-дострокове звільнення, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, помилування чи амністію, надсилає копію відповідного рішення Міністерству юстиції України для відповідного інформування держави виконання вироку.

У разі зміни або скасування вироку суду України щодо засудженого, переданого для відбування покарання в іншу державу, а також у разі застосування до нього виданого в Україні акту амністії чи помилування Міністерство юстиції України направляє уповноваженому (центральному) органу іноземної держави копію ухвали суду про зміну або скасування вироку або копію рішення відповідних органів України про застосування до засудженого амністії чи помилування (ч. 1 ст. 608 КПК). Якщо вирок скасовано і призначено новий судовий розгляд, одночасно направляються інші необхідні для цього документи (ч. 2 ст. 608 КПК).

5.5. Процедура прийняття громадянина України, засудженого судом іноземної держави, для відбування покарання

Процедура прийняття громадянина України, засудженого судом іноземної держави, для відбування покарання в Україні, складається з чотирьох стадій:

- звернення уповноваженого органу держави або засудженого, його законного представника, близьких родичів чи членів сім'ї;
- розгляд Міністерством юстиції зазначеного звернення та прийняття рішення;
- судовий розгляд питання про приведення вироку суду іноземної держави згідно із законодавством України
- організація виконання покарання.

Мін'юст розпочинає розгляд питання про прийняття громадянина України, засудженого судом іноземної держави до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання в Україні на підставі звернення засудженого, його законного представника, або близьких родичів чи членів сім'ї або на запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави.

До звернення надається інформація, що дозволяє ідентифікувати особу засудженого: дата й місце народження, останнє відоме місце проживання на території України, за можливості, інформація про дату ухвалення вироку іноземним судом, назва суду та місце відбування покарання, а також (за наявності) реквізити або копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України: 1) паспорта громадянина України; 2) паспорта громадянина України для виїзду за кордон; 3) дипломатичного паспорта України; 4) службового паспорта України; 5) посвідчення особи моряка; 6) посвідчення члена екіпажу; 7) посвідчення особи на повернення в Україну; 8) тимчасового посвідчення громадянина України.

Після порушення перед Мін'юстом клопотання про прийняття засудженого громадянина України Мін'юст звертається із запитом до Державної міграційної служби України, її територіальних органів, органів реєстрації та інших компетентних органів

України для перевірки факту належності засудженої особи до громадянства України та з'ясування відомостей про зареєстроване місце проживання в Україні.

Після отримання підтвердження факту належності засудженої особи до громадянства України Мін'юст надсилає уповноваженому (центральному) органу іноземної держави запит про надання документів, перелік яких міститься в міжнародному договорі України, а також звертається до компетентних органів України для отримання відомостей з інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, інших інформаційних ресурсів та баз даних державних органів. Якщо запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про передачу засудженої особи ґрунтується на вимогах міжнародного договору України, яким передбачено можливість передачі засудженої особи без її згоди, Мін'юст додатково з'ясовує обставини, за яких засуджена особа відмовляється надати згоду на передачу, а також соціально-родинний зв'язок засудженої особи з державою, у якій вона засуджена та відбуває покарання. Із цією метою надсилаються відповідні запити до компетентного органу іноземної держави та Міністерства закордонних справ України. Урахування отриманої інформації є обов'язковим під час прийняття Мін'юстом рішення про передачу засудженої особи й має відображатися у висновку до проекту рішення щодо прийняття засудженої особи. Рішення про згоду на прийняття засудженого громадянина України з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання або про відмову у прийнятті засудженого приймається у формі наказу Мін'юсту на підставі висновку за результатами розгляду запиту та зібраних матеріалів.

Після надходження пакета документів від уповноваженого (центрального) органу іноземної держави та іншої необхідної інформації структурний підрозділ Мін'юсту, відповідальний за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, упродовж тридцяти днів готує висновки щодо наявності підстав та умов для надання згоди на передачу, передбачених міжнародним договором України та Кримінальним процесуальним кодексом України, а також проект нака-

зу. Якщо клопотання й додаткові матеріали надійшли іноземною мовою, Мін'юст здійснює їх переклад українською мовою. У такому разі строк розгляду продовжується до трьох місяців.

Рішення про прийняття засудженого громадянина України з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання приймається, якщо зібрані матеріали свідчать про дотримання умов, передбачених міжнародним договором України та Кримінальним процесуальним кодексом України, а також про відсутність підстав для відмови в прийнятті особи в Україну. Висновок підписує керівник, а в разі його відсутності – заступник керівника структурного підрозділу Мін'юсту, відповідального за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства.

Висновок містить:

- 1) посилання на положення Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, на підставі яких отримано запит про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 2) назву уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, який звернувся із запитом про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання, дату (номер за наявності) такого запиту;
- 3) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої отримано запит про передачу з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 4) інформацію щодо належності до громадянства України засудженої особи з посиланням на лист Державної міграційної служби України або Міністерства закордонних справ України чи інший документ, який це підтверджує;
- 5) дані про вирок суду іноземної держави (назва суду та дата винесення вироку; покарання, призначене особі; інформація про будь-які інші судові рішення, що стосуються вироку (за наявності); інформація про набрання вироком законної сили) із зазначенням строку призначеного покарання та інформації про кінець відбуття строку покарання;

- 6) інформацію про згоду засудженого на передачу з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання (із зазначенням дати письмової заяви за наявності);
- 7) інформацію про вчинений злочин та положення законодавства іноземної держави, на підставі яких винесено вирок, із зазначенням інформації, яка підтверджує, що вчинена особою дія або бездіяльність є кримінальним злочином згідно із законодавством України про кримінальну відповідальність;
- 8) інформацію про відшкодування шкоди, завданої злочином, та у разі наявності – процесуальних витрат за вироком іноземного суду (якщо є клопотання уповноваженого (центрального) органу іноземної держави про виконання вироку в цій частині);
- 9) інформацію щодо призначення додаткового покарання вироком іноземного суду, а також щодо виконання такого покарання повністю або частково;
- 10) дані про додаткову інформацію, надану іноземною державою, у разі, якщо така запитувалася;
- 11) посилання на частину п'яту та/або шосту статті 610 Кримінального процесуального кодексу України;
- 12) посилання на висновок відповідно до положень міжнародного договору України та Кримінального процесуального кодексу України про те, що запит уповноваженого (центрального) органу іноземної держави (дата та номер) про передачу засудженої особи (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження) з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання може бути задоволений.

Якщо умови, необхідні для прийняття засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання, визначені міжнародним договором України та законодавством України, не дотримані, структурний підрозділ Мін'юсту, відповідальний за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, упродовж тридцяти днів готує висновок та проект наказу про відмову в наданні згоди на прийняття особи.

Висновок про відмову в наданні згоди на прийняття особи має містити:

- 1) посилання на статті Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, на підставі яких отримано запит про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 2) назву уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, який звернувся із запитом про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання, дату (номер за наявності) такого запиту;
- 3) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої отримано запит про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 4) дані про вирок суду іноземної держави (назва суду та дата винесення вироку; покарання, призначене особі; інформація про будь-які інші судові рішення, що стосуються вироку (за наявності); інформація про набрання вироком законної сили) із зазначенням строку призначеного покарання та інформації про кінець відбуття строку покарання;
- 5) детальний опис обставин, за яких не дотримано умов, передбачених міжнародним договором України та законодавством України;
- 6) текст положень міжнародного договору України та законодавства України, що підтверджують недотримання умов для передачі засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 7) посилання на пункт 7 частини першої статті 606 Кримінального процесуального кодексу України та положення міжнародного договору України щодо рішення України за запитом про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 8) посилання на положення Кримінального процесуального кодексу України та міжнародного договору України, згідно з яким пропонується відмовити в прийнятті засудженої

особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання за запитом уповноваженого (центрального) органу іноземної держави, про що інформувати засудженого та державу винесення вироку.

Наказ про прийняття засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання або про відмову в прийнятті засудженої особи підписує Міністр юстиції або уповноважена ним посадова особа.

У наказі про прийняття засудженої особи визначається структурний підрозділ Мін'юсту, відповідальний за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, уповноважений подати до компетентного суду України клопотання про приведення вироку іноземного суду відносно засудженої особи у відповідність до законодавства України (або міжрегіональне управління). Повноваження посадової особи структурного підрозділу Мін'юсту, відповідального за організацію виконання міжнародних договорів України з питань кримінального судочинства, або міжрегіонального управління визначаються довіреністю Міністра або уповноваженої ним посадової особи. Мін'юст у *30-денний строк* інформує засуджену особу про прийняте рішення про надання згоди на передачу.

Про прийняття рішення про відмову в наданні згоди на прийняття засудженої особи в Україну Мін'юст повідомляє уповноважений (центральный) орган іноземної держави та засуджену особу разом з інформацією про те, що новий розгляд питання про передачу можливий не раніше ніж *через три роки після відмови*. На підставі рішення про надання згоди на прийняття засудженого, клопотання про приведення покарання, призначеного вироком іноземного суду засудженій особі, у відповідність до законодавства України подається до суду України за місцезнаходженням Мін'юсту, якщо останнє місце проживання засудженого в Україні невідоме, або міжрегіональним управлінням з урахуванням територіальної підсудності до компетентного місцевого суду України, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться останнє відоме місце проживання засудженої особи.

Клопотання має містити:

- 1) посилання на наказ Мін'юсту, положення статті 606 Кримінального процесуального кодексу України, міжнародного договору України, на підставі якого розглядається питання про передачу засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 2) прізвище, ім'я, по батькові, дату народження особи, щодо якої прийнято рішення про прийняття засудженої особи з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання;
- 3) інформацію про вирок суду іноземної держави, яким засуджено особу, та призначене покарання у вигляді позбавлення волі з посиланням на положення законодавства іноземної держави про кримінальну відповідальність, на підставі яких засуджено особу;
- 4) інформацію про назву пенітенціарної установи, у якій засуджена особа відбуває покарання, та про дату закінчення відбування строку покарання;
- 5) інформацію про зареєстроване місце проживання, за наявності останнє відоме місце проживання засудженої особи в Україні;
- 6) інформацію про відшкодування шкоди, завданої злочином, та за наявності – процесуальних витрат за вироком, а також про стан відшкодування засудженим такої шкоди та/або витрат повністю або частково;
- 7) інформацію щодо призначення додаткового покарання вироком іноземного суду, а також інформацію щодо виконання такого покарання повністю або частково;
- 8) будь-яку іншу додаткову інформацію, надану іноземною державою, яка стосується приведення вироку суду іноземної держави у відповідність до законодавства України;
- 9) прохання про визначення статті, частини статей Кримінального кодексу України, якими передбачено відповідальність за діяння, у вчиненні яких засуджену особу визнано винною вироком суду іноземної держави, про визначення строку позбавлення волі, що підлягає відбуванню засудженим на підставі вироку суду іноземної держави, про

початок строку відбування покарання, а також у відповідних випадках – про виконання додаткового покарання та про виконання вироку в частині цивільного позову та щодо процесуальних витрат.

До клопотання додають:

- 1) копію вироку разом із документом, що підтверджує набрання ним законної сили;
- 2) копії інших судових рішень держави винесення вироку, що стосуються засудження особи;
- 3) текст статей кримінального закону держави винесення вироку, на якому ґрунтується вирок;
- 4) заяву засудженого про згоду на передачу з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання або його законного представника;
- 5) інформацію про дату початку та завершення відбування покарання, відбуту частину покарання й ту, що залишається відбутися засудженому;
- 6) інформацію про стан виконання вироку у частині відшкодування шкоди, завданої злочином, та/або процесуальних витрат;
- 7) інформацію про додаткове покарання та стан його виконання;
- 8) копії документів щодо зареєстрованого місця проживання засудженої особи;
- 9) інформацію про стан здоров'я і поведінку засудженого;
- 10) оригінал або засвідчену копію довіреності чи наказу Мін'юсту.

Документи, що додаються до клопотання, надаються суду України мовою, визначеною міжнародним договором України, або з перекладом українською мовою (чи мовою, прийнятною для сторін), якщо вони не складені такою мовою.

Клопотання Мін'юсту чи міжрегіонального управління про приведення вироку іноземного суду у відповідність до законодавства України розглядається впродовж *одного місяця з дня його отримання компетентним судом України.*

Згідно зі ст. 610 КПК України, клопотання Міністерства юстиції України про приведення вироку суду іноземної держави

у відповідність із законодавством України відповідно до ч. 3 ст. 609 КПК України, *розглядає суд першої інстанції за останнім відомим місцем проживання засудженої особи в Україні або за місцем знаходження Міністерства юстиції України. Судовий розгляд здійснюється за участю прокурора.*

До клопотання Міністерство юстиції України подає на розгляд суду такі документи:

- 1) копію вироку разом з документом, що підтверджує набрання ним законної сили;
- 2) текст статей кримінального закону іноземної держави, на якому ґрунтується вирок;
- 3) документ про тривалість відбутої частини строку покарання, в тому числі інформацію про будь-яке попереднє ув'язнення, звільнення від покарання і про будь-які інші обставини щодо виконання вироку;
- 4) заяву засудженого про згоду на передачу його для відбування покарання в Україні, а у випадку, передбаченому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, заяву законного представника засудженого;
- 5) інформацію про стан здоров'я і поведінку засудженого.

Відповідно Конвенції про передачу засуджених осіб (1083 року), у разі продовження виконання вироку держава виконання вироку дотримується характеру і тривалості покарання, призначеного державою винесення вироку. Однак, якщо це покарання за своєю природою або тривалістю є несумісним із законодавством держави виконання вироку або якщо її законодавство цього вимагає, ця держава може на основі судової або адміністративної постанови співвіднести призначену міру покарання з покаранням чи заходом, передбаченим її власним законодавством за вчинення аналогічного злочину. *За своїм характером таке покарання або такий захід повинні в міру можливості відповідати покаранню або заходу, призначеному у вирокі для виконання. Покарання чи захід за своїм характером або своєю тривалістю не може бути більш суворим, ніж міра покарання, призначена в державі винесення вироку, і не може перевищувати максимальні строки позбавлення волі, передбачені законодавством держави виконання вироку (ст. 10).*

У випадку заміни вироку застосовуються процедури, передбачені законодавством держави виконання вироку. Замінюючи вирок, компетентний орган: а) повинен врахувати зроблені щодо фактів висновки, які ясно викладені або припускаються в рішенні, ухваленому державою винесення вироку; б) не може замінювати міру покарання, що передбачає позбавлення волі, грошовим штрафом; с) повинен зарахувати у строк покарання весь період, впродовж якого засуджена особа була позбавлена волі; і d) не повинен посилювати кримінальне покарання засудженої особи і не повинен вважати обов'язковими жодні мінімальні строки позбавлення волі, які законодавство держави виконання вироку може передбачати за вчинення злочину або злочинів (ст. 11).

Під час розгляду клопотання Міністерства юстиції України суд визначає статті (частини статей) закону України про кримінальну відповідальність, якими передбачена відповідальність за кримінальне правопорушення, вчинене засудженим громадянином України, і строк позбавлення волі, визначений на підставі вироку суду іноземної держави.

При визначенні строку покарання у вигляді позбавлення волі, що підлягає відбуванню на підставі вироку суду іноземної держави, суд дотримується тривалості призначеного таким ви роком покарання, крім таких випадків:

- 1) якщо законом України про кримінальну відповідальність за кримінальне правопорушення максимальний строк позбавлення волі є меншим, ніж призначений ви роком суду іноземної держави, суд визначає максимальний строк позбавлення волі, передбачений кримінальним законом України;
- 2) якщо строк покарання, призначений ви роком суду іноземної держави, є меншим, ніж мінімальний строк, передбачений санкцією статті Кримінального кодексу України за відповідне кримінальне правопорушення, суд дотримується строку, визначеного ви роком суду іноземної держави.

В Іраку до семи років позбавлення волі були засуджені за контрабанду нафти, яка перевозилась судном "Навстар", два громадянина України – капітан судна та його старший помічник. Відповідно до Спільної заяви між Тимчасовою коаліційною адміністрацією Іраку та Тимчасовим повіреним у справах Укра-

їни в Республіці Ірак засуджених було передано для подальшого відбування покарання на території України на умовах, що регулюються Конвенцією про передачу засуджених осіб. Ч. 2 ст. 207 КК України передбачає покарання за контрабанду, вчинену за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, від 5 до 12 років. Строк відбування покарання після визнання вироку та приведення у відповідність з чинним законодавством України залишився без змін.

Суд Венесуели засудив моряка – громадянина України до 9 років тюремного ув'язнення за обвинуваченням у перевезенні наркотиків. Ч. 1 ст. 307 КК України передбачає покарання за незаконне перевезення з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у вигляді позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років. Після визнання вироку та приведення у відповідність до чинного законодавства строк покарання склав вісім років позбавлення волі (максимальний строк за даний злочин за законодавством України).

Відповідно до клопотання Міністерства юстиції України суд може також розглянути питання про виконання додаткового покарання, призначеного вироком суду іноземної держави. Невиконане додаткове покарання, призначене вироком суду іноземної держави, підлягає виконанню, якщо таке покарання за вчинення цього кримінального правопорушення передбачено законом України. Воно виконується в межах і в порядку, передбачених законодавством України.

При розгляді питання про виконання покарання суд може одночасно вирішити питання про виконання вироку суду іноземної держави в частині цивільного позову і процесуальних витрат у разі наявності відповідного клопотання. Ухвала, постановлена згідно з цією статтею, може бути оскаржена в апеляційному порядку органом, що подав клопотання, особою, щодо якої вирішено питання про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України, та прокурором. Копія ухвали суду направляється до Міністерства юстиції України та центрального органу виконавчої влади у сфері виконання покарань в Україні.

За результатами розгляду клопотання суд України надсилає міжрегіональному управлінню (а якщо клопотання подавалося Мін'юстом, – безпосередньо Мін'юсту) копію ухвали з роз'ясненням порядку й строків її оскарження, а після набрання ухвалою законної сили – копію ухвали з відповідною відміткою для інформування уповноваженого (центрального) органу іноземної держави.

Про отримання ухвали за результатами розгляду клопотання та про оскарження ухвали міжрегіональне управління *в триденний строк повідомляє Мін'юсту і надсилає копію ухвали.*

Мін'юст організовує переклад ухвали суду України іноземною мовою, визначеною відповідно до міжнародного договору України, а за потреби – також текст статей кримінального та кримінального процесуального закону, що мають бути надані державі ухвалення вироку.

Інформацію про надання згоди на прийняття засудженого в Україну, копію ухвали суду України та текстів статей законодавства України разом із перекладом Мін'юст надсилає *в десятиденний строк після їх отримання та належного оформлення уповноваженому (центральному) органу іноземної держави.*

Після одержання згоди уповноваженого (центрального) органу іноземної держави на передачу засудженого громадянина України з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання Мін'юст відповідно до ч. 1 ст. 611 Кримінального процесуального кодексу України надсилає Національній поліції України та Адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України, а також Міністерству внутрішніх справ (Національній гвардії України) доручення про узгодження місця, дати, часу та організацію передачі цієї особи у порядку, визначеному нормативно-правовими актами, до установи системи виконання покарань в Україні.

Якщо засуджена особа до моменту фактичної передачі подає заяву про відмову від передачі, Мін'юст визнає наказ про надання згоди на передачу таким, що втратив чинність, та інформує засуджену особу про те, що новий розгляд питання про передачу можливий не раніше ніж через три роки після відмови.

Після фактичного прийняття особи в Україну Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України повідомляє Мін'юст про дату прийняття засудженої особи.

Після прибуття особи до установи, визначеної для відбування покарання, Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України інформує Мін'юст про місце відбування покарання засудженим, дату можливого умовно-дострокового звільнення та визначену дату закінчення строку покарання.

У відповідних випадках Мін'юст повідомляє суду України, який вирішував питання про приведення покарання у відповідність до законодавства України, адресу установи відбування покарання засудженою особою в Україні й звертається з проханням видати виконавчі листи і направити їх для організації виконання до органів державної виконавчої служби або інших компетентних органів України.

Адміністрація установи виконання покарань, в якій відбуває покарання засуджена особа, інформує Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України для подальшого повідомлення Мін'юсту у разі звільнення умовно-достроково або після завершення строку відбуття покарання, а також в інших випадках, коли покарання більше не може бути виконано або звільнення особи відстрочується у зв'язку з учиненням інших злочинів.

Адміністрація Державної кримінально-виконавчої служби України надає інформацію на запит Мін'юсту про стан виконання покарання, у тому числі у зв'язку з проханням держави винесення вироку. Дану інформацію Мін'юст повідомляє уповноваженому (центральному) органу держави винесення вироку в місячний строк або в інший строк на прохання запитуючого органу.

Організація виконання покарання щодо переданої засудженої особи регламентується ст. 611 КПК України.

Після задоволення запиту про передачу засудженої особи в Україну і одержання згоди уповноваженого (центрального) органу іноземної держави на таку передачу Міністерство юстиції України надсилає компетентному органу доручення про узгодження місця, часу і порядку передачі та організацію передачі цієї особи в установу системи виконання покарань в Україні.

Виконання покарання в Україні стосовно переданої особи, засудженої вироком суду іноземної держави, здійснюється згідно з кримінально-виконавчим законодавством України. Щодо засудженого, переданого для відбування покарання в Україні, настають такі самі правові наслідки, як і щодо осіб, засуджених в Україні за вчинення такого ж кримінального правопорушення.

До особи, переданої в Україну для подальшого відбування покарання, може бути застосовано умовно-дострокове звільнення, амністію або здійснено помилування у порядку, передбаченому законом (ч. 3 ст. 611 КПК), що узгоджується з положенням ст. 12 Конвенції, відповідно до якої кожна сторона може прийняти рішення про помилування, амністію або пом'якшення вироку відповідно до своєї конституції або інших законів.

Право вирішувати щодо будь-якого клопотання про перегляд судового рішення має тільки держава ухвалення вироку (ст. 13 Конвенції).

Судова практика свідчить про випадки, коли засуджена особа не оскаржує вирок на території іншої держави, де його було постановлено, а вдається до цього на території України під час прийняття рішення про визнання та виконання вироку іноземної держави. Так, *громадянина М. вироком П'ятого кримінального суду першої інстанції м. Анталії (Турецька Республіка) було визнано винним у перешкодженні функціонуванню системи обробки даних та видаленні, зміні або пошкодженні інформації, тобто у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2-3 ст. 244 Кримінального кодексу Турецької Республіки та засуджено на 24 (двадцять чотири) роки позбавлення волі та 72 місяці судового штрафу Солом'янського районного суду м. Києва, вирішуючи питання про визнання та виконання вироку, дійшов висновку, що М. варто вважати засудженим за ст. 231 та ч. 2 ст. 361-2 КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю та за несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інфор-*

мації, вчинені повторно, з урахуванням вимог ст. 70 і 72 КК України, – на 5 (п'ять) років позбавлення волі з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було здійснено несанкціонований збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, які є власністю винної особи (за ч. 2 ст. 361-2 КК) та до покарання у вигляді штрафу в розмірі 8000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 136000 грн, на користь держави (за ст. 231 КК), яке підлягає самостійному виконанню. У зв'язку з тим, що на момент винесення постанови М. фактично відбув строк покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі, який у нього рахувався з 29 липня 2007 року, суд першої інстанції звільнив його з-під варти в залі суду та до набрання постановою законної сили обрав відносно нього міру запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд з постійного місця проживання. Не погоджуючись із зазначеною постановою суду, засуджений М. подав апеляцію, у якій просить вказану постанову змінити в частині призначення покарання у вигляді штрафу та, з урахуванням його майнового стану, призначити йому покарання за ст. 231 КК України у вигляді штрафу в розмірі 8000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 136000 грн, із розстрочкою виплати певними частинами, по 11333 грн 40 коп. на місяць, протягом одного року. На думку засудженого М., Солом'янський районний суд м. Києва при вирішенні питання про приведення вироку П'ятого кримінального суду першої інстанції м. Анталії від 8 січня 2009 року у відповідність із законодавством України, повинен був врахувати його майновий стан та інші обставини, і з урахуванням цього призначити йому штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до одного року. У випадку процедури продовження виконання вироку, яку в даному випадку застосував Солом'янський районний суд м. Києва, держава виконання вироку повинна дотримуватися характеру і тривалості покарання, призначеного державою винесення вироку. Однак, якщо це покарання за своєю природою або тривалістю є несумісним із законодавством держави виконання вироку, то ч. 2 ст. 10 Конвенції дозволяє цій державі, на ос-

нові судової постанови, співвіднести призначену міру покарання з покаранням чи заходом, передбаченим її власним законодавством за вчинення аналогічного злочину. За своїм характером таке покарання повинно у міру можливості відповідати покаранню, призначеному у вироку для виконання. Покарання за своїм характером або своєю тривалістю не може бути більш суворим, ніж міра покарання, призначена в державі винесення вироку, і не може перевищувати максимальні строки позбавлення волі, передбачені законодавством держави виконання вироку. Апеляційний суд м. Києва, відповідно до Конвенції про передачу засуджених осіб від 23 березня 1983 року, дійшов висновку, що Солом'янський районний суд не розглядав кримінальну справу по суті й не ухвалював нового вироку, а тому не мав правових підстав для вирішення тих питань, які повинні вирішуватися при постановленні вироку або при його виконанні. Зокрема, вирішуючи питання про визнання і виконання вироку іноземної держави, суд не досліджував і не повинен був досліджувати в судовому засіданні будь-які обставини, пов'язані з призначенням засудженому покарання, у тому числі питання про його майновий стан, а тому, визнаючи його засудженим до штрафу, не розглядав і не повинен був розглядати питання про можливість розстрочки його виплати певними частками, яка передбачена ч. 4 ст. 53 КК України. За таких обставин апеляція засудженого взагалі виходить за рамки того питання, яке було предметом розгляду в судовому засіданні.

Поняття "судова дискреція" (судовий розсуд) у кримінальному судочинстві під час визнання вироків іноземних держав не застосовується. Дискреційні повноваження суду визнаються Європейським судом з прав людини (зокрема, у справі "Довженко проти України"), який у своїх рішеннях зазначає лише про необхідність визначення законності, обсягу, способів та меж застосування свободи оцінювання представниками судових органів з огляду на відповідність таких повноважень суду принципу верховенства права. Це забезпечується, зокрема, відповідним обґрунтуванням обраного рішення у процесуальному документі суду.

Міністерство юстиції України повідомляє уповноважений (центральный) орган держави, судом якої було ухвалено вирок, про стан або результати виконання покарання у разі:

- 1) завершення відбування покарання згідно із законодавством України;
- 2) смерті засудженої особи;
- 3) втечі засудженої особи.

Будь-які питання, пов'язані з переглядом вироку суду іноземної держави, вирішуються судом держави, в якій ухвалено вирок (ч. 1 ст. 612 КПК).

У разі зміни або скасування судом іноземної держави вироку питання про виконання такого рішення розглядається в порядку, передбаченому цим Кодексом.

У разі скасування судом іноземної держави вироку із закриттям кримінального провадження або застосування до засудженого акту помилування, амністії, пом'якшення вироку, ухваленого судом іншої держави, Міністерство юстиції України інформує центральный орган виконавчої влади у сфері виконання покарань в Україні про необхідність звільнення особи.

Якщо вирок судом іноземної держави скасовано і призначено нове досудове розслідування або новий судовий розгляд, питання про подальше здійснення кримінального провадження вирішується Офісом Генерального прокурора згідно з цим Кодексом.

Витрати, пов'язані з передачею засудженої особи

Витрати, пов'язані з передачею засудженого в Україні іноземця для подальшого відбування покарання в державу його громадянства, окрім тих, що виникли на території України, покриває держава, громадянином якої є засуджена особа ч. 1 ст. 613 КПК).

Витрати, пов'язані з передачею засудженого в іноземній державі громадянина України, здійснюються органом, що виконує перевезення, за рахунок Державного бюджету України (ч. 2 ст. 613 КПК).

Визнання та виконання в Україні вироків міжнародних судових установ, а також прийняття осіб, засуджених такими судами до позбавлення волі, здійснюються згідно з правилами КПК України на підставі міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ст. 614 КПК).

Запитання для самоконтролю

1. В чому сутність інституту передачі осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянином якої вони є? Яка мета цього інституту?
2. Якими є умови, за яких засуджену судом України особу може бути передано для відбування покарання в іншу державу, а засудженого іноземним судом громадянина України прийнято для відбування покарання в Україні?
3. Що є підставою для розгляду питання про передачу засудженої особи для відбування покарання? Хто може звернутися з таким запитом?
4. Що є підставою для відмови у видачі особи для відбування покарання в державі, громадянином якої він є?
5. Назвіть підстави і розкрийте порядок виконання вироків судів іноземних держав?
6. Якими правилами керується суд при визначенні строку покарання у вигляді позбавлення волі, що підлягає відбуванню на підставі вироку суду іноземної держави?
8. Чи підлягають виконанню в Україні вирокі судів іноземних держав, ухвалені заочно (*in absentia*), тобто без участі особи під час кримінального провадження?
9. Що додається до запиту про конфіскацію майна?
10. У який строк можливим є новий розгляд питання про передачу засудженої особи, якщо прийняте рішення про відмову у видачі з України до держави її громадянства?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року: Протокол від 20.03.1952 р.; Протокол № 4, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї, від 16.09.1963 р.; Протокол № 6, який стосується скасування смертної кари, від 28.04.1983 р.; Протокол № 7 від 22.11.1984 р.; Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією, від 11.05.1994 р.; Протокол № 12 від 04.11.2000 р.; Протокол № 13, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин, 03.05.2002 р.; Протокол № 14, який змінює контрольну систему Конвенції, від 13.05.2004 р.; Протокол № 15 від 24.06.2013 р.; Протокол № 16 від 02.10.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

7. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року: Додатковий Протокол до Конвенції від 17.03.78 р.; Другий додатковий протокол від 8 листопада 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text.

8. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року; Додатковий протокол до Конвенції від 15 жовтня 1975 р.; Другий додатковий протокол від 17 березня 1978 р.; Третій додатковий протокол від 10.11.2010 р.; Четвертий

додатковий протокол від 20.09.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.

9. Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 року; Додатковий протокол до Конвенції від 18.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text.

10. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15.05.1972 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text.

11. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28.05.1970 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341#Text.

12. Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 року; Протокол, що вносить зміни до Додаткового протоколу до Конвенції про передачу засуджених осіб, від 22.11.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025#Text.

13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 року : Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 15.11.2000 р.; Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 15.11.2000 р.; Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 31.05.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

14. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text.

15. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 року : Додатковий протокол від 28.01.2003 р.; Другий додатковий протокол від 17.11.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.

16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.

17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

18. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

19. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.

20. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27.01.1977 р. : Протокол від 15.05.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text.

21. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text.

22. Угода між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу MH17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 р. від 07.07.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528_002-17#Text.

23. Про виконання Угоди між Україною та Королівством Нідерландів про міжнародне правове співробітництво щодо злочинів, пов'язаних зі збиттям літака рейсу MH17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року : Закон України від 12.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2507-19#Text>.

24. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>.

25. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні : Постанова Вищого адміністративного суду України від 25.06.2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001760-09#Text.

26. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14.12.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text.

27. Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та

забезпечення збереження інформації від 03.07.2017 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-17#Text.

28. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС України, Офісу Генпрокурора, Національного антикорупційного бюро України, СБУ, ДБР, Мінфін України, Мін-во юстиції України від 17 серпня 2020 року № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0851-20#Text>.

29. Інструкція про порядок направлення представників Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС України від 29 листопада 2018 р. № 968. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-18#Text>.

30. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва (зі змінами) : накази Генпрокуратури України від 16.01.2017 р. № 6; від 09.10.2017 р. № 287; від 21.12.2018 р. № 261; від 20.08.2019 р. № 164; Наказ Генпрокуратури України від 18.09.2015р. № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0223900-15#Text>.

31. Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження : наказ Мін-ва юстиції України від 19 серпня 2019 р. № 2599/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19#Text>.

32. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

33. Справа "Турдіхояєв проти України": Заява № 72510/12. Страсбург, 18 березня 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g30#Text.

34. Справа "Солдатенко проти України": Заява № 2440/07). Страсбург, 23 жовтня 2008 р. Остаточне рішення від 23.01.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_504#Text.

35. Справа "Гарькавий проти України": Заява № 25978/07. Страсбург, 18 лютого 2010 р. Остаточне рішення від 18.05.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_544#Text.

36. Справа "Баз проти України" : Заява № 40962/13. Страсбург, 05 листопада 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f50#Text.

37. Справа "Коктиш проти України" : Заява № 43707/07. Страсбург, 10 грудня 2009 р. Остаточне рішення від 10.03.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_872#Text.

38. Справа "Белозоров проти Росії та України" : Заява № 43611/02. Страсбург, 15 жовтня 2015 р. Остаточне рішення від 15.01.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b05#Text.

39. Справа "Кабулов проти України" (Заява № 41015/04), Страсбург, 19 листопада 2009 р. Остаточне рішення від 10 травня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_881#Text.

40. Справа "Байсаков та інші проти України" : Заява № 54131/08. Страсбург, 18 лютого 2010 р. Остаточне рішення від 18 травня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_545#Text.

41. Справа "Нур Ахмед та інші проти України" Заява № 42779/12 та 5 ін. заяв, 18 червня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f21#Text.

42. Справа "Дубовик проти України" : Заяви № 33210/07 і 41866/08. Страсбург, 15 жовтня 2009 р. Остаточне рішення від 15/01/2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_516#Text.

43. Справа "Світлорусов проти України" : Заява № 2929. Страсбург, 12 березня 2009 р. Остаточне рішення від 12/06/2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_484#Text.

44. Справа "Новік проти України" : Заява № 48068/06. Страсбург, 18 грудня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text.

45. Rantsev V. Cyprus and Russia (Дело "Ранцев против Кипра и России") : Жалоба № 25965/04, Совет Европы: Европейский суд по правам человека, 7 января 2010. URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/5469c9dc4.html> (дата доступа 03.08.2022). URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/5469c9dc4.html>.

46. Case of Soering V. The United Kingdom : Application N 14038/88. Strasbourg, 07 July 1989. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57619%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57619%22]}).

ТЕСТИ

1. Загальні положення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

1. Вкажіть центральний орган України, який звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів (за загальним правилом):

- А) Міністерство юстиції України.
- Б) Офіс Генерального прокурора.
- В) Міністерство внутрішніх справ України.
- Г) Національне агентство боротьби з корупцією.

2. Вкажіть центральний орган України, який звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України:

- А) Офіс Генерального прокурора.
- Б) Спеціалізована антикорупційна прокуратура.
- В) Національне антикорупційне бюро України.
- Г) Національне агентство боротьби з корупцією.

3. Вкажіть центральний орган України, який звертається із запитом про міжнародну правову допомогу під час судового провадження:

- А) Верховний Суд.
- Б) Міністерство юстиції України.
- В) апеляційний суд.
- Г) суд, в якому здійснюється судовий розгляд.

4. Щодо особи було відкрито кримінальне провадження за статтею 368-5 КК України "Незаконне збагачення". З метою збору доказів виникла доцільність звернутися з запитом до право-

охоронних органів однієї з країн Європейського Союзу. На який орган покладається ця функція?

- А) Державне бюро розслідувань.
- Б) Бюро економічної безпеки України.
- В) Національне антикорупційне бюро України.
- Г) Офіс Генерального прокурора.

5. На який покладаються повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі?

- А) Офіс Генерального прокурора.
- Б) Міністерство внутрішніх справ України.
- В) Міністерство юстиції України.
- Г) Служба безпеки України.

6. Як діє Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України у випадку надходження до них у рамках надання міжнародної правової допомоги матеріалів, які стосуються фінансових та корупційних кримінальних правопорушень?

- А) отримані (надані) надсилають до Національного антикорупційного бюро України.
- Б) отримані (надані) надсилають до Національної поліції України.
- В) отримані (надані) надсилають до Бюро економічної безпеки України.
- Г) отримані (надані) надсилають до Служби безпеки України триденний строк.

7. У який строк Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України у випадку надходження до них у рамках надання міжнародної правової допомоги матеріалів, які стосуються фінансових та корупційних кримінальних правопорушень, скеровують за призначенням?

- А) у продовж місяця.
- Б) у продовж десяти днів.
- В) у строк не більше тижня.
- Г) у триденний строк.

8. Офіс Генерального прокурора та Міністерство юстиції України у випадку надходження до них у рамках надання міжнародної правової допомоги матеріалів, які стосуються фінансових та корупційних кримінальних правопорушень, скеровують за призначенням ІЦО?

А) всі одержані матеріали.

Б) матеріали, які є достатніми для прийняття рішення компетентним органом.

В) скеровують інформацію у вигляді довідки.

Г) направляють копії одержаних матеріалів.

9. Від центрального органу міжнародного співробітництва іноземної держави надійшов запит про надання інформації у межах розслідування злочину, пов'язаного з підробкою банкнот, відомостей про рецептуру захисних поліграфічних фарб, які розробляються та застосовуються Банкотно-монетним двором Національного банку України для виготовлення банкнот України або цінних паперів. Яким має бути рішення?

А) надати беззастережно дану інформацію, оскільки вона є важливою для встановлення винних осіб.

Б) не надавати такі відомості, оскільки вони віднесені до державної таємниці, а вона не розголошується іноземній державі за будь-яких умов.

В) відомості можуть бути передані запитуючій стороні виключно через уповноважений (центральный) орган України, за умови, що ці відомості не завдадуть шкоди інтересам України або іншої держави, що надала їх Україні, лише за наявності договору про взаємний захист інформації та згідно з передбаченими ним вимогами і правилами.

Г) відомості можуть бути передані запитуючій стороні виключно через уповноважений (центральный) орган України, за умови, що ці відомості не завдадуть шкоди інтересам України або іншої держави, що надала їх Україні, за наявності договору про взаємний захист інформації, а також за відсутності такого договору за *принципом взаємності*.

10. До України надійшов запит про надання правової допомоги від запитуючої сторони електронним, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Як Ви вчините?

А) виконаю (форма звернення не має значення).

Б) не буду виконувати, доки не буде надіслано або передано оригінал.

11. До України надійшов запит про надання правової допомоги від запитуючої сторони електронним, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Як Ви вчините?

А) проведу слідчу (розшукову) дію, зберу докази та надішлю інформацію запитуючій стороні.

Б) направляю компетентному органу іноземної держави матеріалів виконання запиту тільки після отримання українською стороною оригіналу запиту.

Джерела

- Кримінальний процесуальний кодекс України. Глава 42. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- Закон України "Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність" від 07.09.2005 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2824-15#Text>
- Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений Наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 року № 383. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#n7>

2. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій

1. Які функції виконує уповноважений (центральный) орган України після одержання від судді, прокурора або слідчого за погодженням з прокурором звернення про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні?

А) затверджує звернення.

Б) погоджує звернення.

В) корегує звернення.

Г) розглядає запит на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України.

2. Яке з рішень НЕ МАЄ ПРАВА приймати уповноважений (центральный) орган України?

А) прийняття рішення про направлення запиту центральному органу міжнародного співробітництва іноземної держави.

Б) прийняття рішення про тимчасове відтермінування з урахуванням політичної чи іншої дипломатичної доцільності.

В) відмовити в направленні запиту та повернути компетентному органу, який з ним звернувся, для усунення недоліків.

Г) відмовити в направленні запиту та повернути компетентному органу, який з ним звернувся, з поясненням причин неможливості направлення запиту іноземній державі.

3. У який строк уповноважений (центральный) орган України після прийняття рішення надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони? безпосередньо або дипломатичним шляхом.

А) протягом десяти днів.

Б) протягом місяця.

В) протягом п'яти днів.

Г) протягом трьох робочих днів.

4. Чи можна направляти запит про надання правової допомоги через дипломатичні органи (дипломатичним шляхом)?

А) так.

Б) ні.

5. Чи потрібно разом з запитом надавати дозвіл (ухвалу) слідчого судді на проведення обшуку?

А) так.

Б) ні.

6. Чи вимагається долучати до запиту перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи, під час допиту, який буде проводитися в запитуваній державі?

А) так.

Б) ні.

7. Чи можна докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову

допомогу, використати у інших кримінальних провадженях, а не тільки у тому, якого стосувався запит?

А) виключно ні.

Б) виключно так.

В) так, коли досягнуто домовленості про таке із запитуваною стороною.

8. До України надійшов запит про необхідність допиту студента-іноземця у якості свідка щодо обставин злочину, вчиненого у Албанії. У запиті ставиться питання про обов'язкову присутність представника компетентного органу іноземної держави під час допиту. Який орган приймає рішення про надання такого дозволу?

А) Слідчий суддя.

Б) Офіс Генерального прокурора.

В) слідчий, якому доручено провести допит.

Г) прокурор за місцем проживання чи навчання студента.

9. Чи можуть держави домовлятися про конфіденційність надходження запиту?

А) ні.

Б) так.

10. Чи може бути відмовлено у виконанні запиту за відсутності міжнародного договору України, якщо запит стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням за законом України про кримінальну відповідальність?

А) повинно бути відмовлено.

Б) може бути відмовлено.

В) не може бути відмовлено.

Г) може бути виконано запит на принципі взаємності.

11. У який строк, за загальним правилом, виконується в Україні запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу?

А) негайно.

Б) терміново.

В) у якомога розумний строк.

Д) упродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця.

12. Чи можна виконати доручення іноземного органу про вручення документів особі, яка перебуває на території України, якщо вони не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі?

А) так.

Б) ні.

13. Чи можна без згоди особи, яка відбуває покарання в Україні, *тимчасово* передати її для давання показань або участі в інших процесуальних діях під час кримінального провадження в іншу державу?

А) так.

Б) ні.

14. Чи є обов'язковою присутність слідчого судді під час допиту особи за допомогою відео- або телефонної конференції за запитом компетентного органу іноземної держави?

А) ні.

Б) так.

15. Грузія звернулась з запитом про проведення допиту потерпілого на території України в режимі відео-конференції. Яка держава має забезпечити перекладача?

А) Україні, оскільки громадянин перебуває на її території.

Б) Грузія, оскільки вона ініціювала проведення допиту.

16. Ким приймається рішення про створення спільних слідчих груп?

А) Парламентом.

Б) Офісом Генерального прокурора.

В) Президентом.

Г) Урядом.

17. У кримінальному провадженні щодо контрабанди було створено спільну слідчу групу з залученням представників правоохоронних органів Польщі, Румунії, Угорщини та України. Кому надається право проводити слідчі (розшукові) дії на території України? Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться.

А) членам спільної слідчої групи від України.

Б) будь-яким представникам спільної слідчої групи, які офіційно до неї включені.

В) за домовленістю.

Г) за рішенням Генерального прокурора України.

3. Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)

1. Вкажіть умову, за якої може бути направлений запит про видачу особи (екстрадицію):

А) якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у вигляді *позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців.*

Б) якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено *покарання у вигляді позбавлення волі.*

В) якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у вигляді *позбавлення волі на максимальний строк не менше трьох років.*

Г) якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у вигляді *позбавлення волі на максимальний строк не менше трьох років або особу засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше трьох років.*

2. Громадянин України, який перебуває у міжнародному розшуку як підозрюваний, був затриманий у Литві, про що повідомлено Україні. Вкажіть, ким готується клопотання про його екстрадицію:

А) слідчим, прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.

Б) Офісом Генерального прокурора.

В) Міністерством юстиції України.

Г) Верховним Судом.

3. Вкажіть строк, у який надсилається підготовлене клопотання до Центрального органу міжнародного співробітництва:

А) у десятиденний строк з дня затримання особи на території іноземної держави.

Б) у п'ятиденний строк з дня затримання особи на території іноземної держави.

В) у семиденний строк з дня затримання особи на території іноземної держави.

Г) у розумні строки з дня одержання повідомлення.

4. У який строк Центральний орган міжнародного співробітництва направляє запит про видачу відповідному органу іноземної держави?

А) протягом п'яти днів з дня отримання клопотання.

Б) терміново, але не пізніше десяти днів.

В) невідкладно.

Г) у розумні строки.

5. Держави домовились про тимчасову видачу особи на певний строк для проведення певних слідчих (розшукових) дій. Але згодом виникла необхідність продовжити строк перебування в Україні тимчасово виданої особи. У який строк компетентний орган України, який здійснює кримінальне провадження, має звернутися з відповідними документами до Центрального органу міжнародного співробітництва?

А) за сім робочих днів до закінчення строку тимчасової видачі.

Б) за місяць до закінчення строку тимчасової видачі.

В) не пізніш як за двадцять днів до закінчення строку тимчасової видачі.

Г) не пізніше трьох днів до закінчення строку тимчасової видачі.

6. В Голосіївському районі Києва затримано іноземця, який перебуває в міжнародному розшуку. У який строк прокурор, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання, інформує обласну прокуратуру?

А) у розумні строки.

Б) не пізніше наступного дня.

В) не пізніше трьох днів з моменту затримання.

Г) негайно.

7. Як швидко обласна прокуратура має повідомити про затримання іноземця, що перебуває в розшуку, відповідний центральний орган України?

- А) протягом шістдесяти годин після затримання.
- Б) протягом доби після затримання.
- В) протягом трьох діб після затримання.
- Г) негайно.

8. Вкажіть строк, у який Центральний орган міжнародного співробітництва інформує компетентний орган іноземної держави про затримання громадянина їхньої держави?

- А) протягом доби.
- Б) протягом двох днів.
- В) протягом трьох днів.
- Г) невідкладно.

9. Як швидко затриманий іноземець має бути доставлений до слідчого судді?

- А) протягом шістдесяти годин з моменту затримання.
- Б) протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання.
- В) негайно.
- Г) у розумні строки.

10. Хто повідомляє про затримання іноземця, який перебуває в розшуку, Міністерство закордонних справ України?

- А) слідчий.
- Б) прокурор, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання.
- В) Офіс Генерального прокурора.
- Г) обласна прокуратура.

11. Якою є тривалість тимчасового арешту затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України?

- А) до сорока діб або інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк.
- Б) до 60 діб інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк.
- В) до одного місяця інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк.
- Г) до 15 діб інший встановлений відповідним міжнародним договором України строк.

12. Як швидко має бути розглянуто клопотання про тимчасовий арешт слідчим суддею?

А) у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи.

Б) негайно.

В) терміново.

Г) не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження клопотання до суду.

13. Екстрадиційний арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати більше:

А) трьох місяців.

Б) чотирьох місяців.

В) шести місяців.

Г) дванадцяти місяців.

14. Строк екстрадиційної перевірки становить:

А) протягом місяця.

Б) протягом шістдесяти днів.

В) протягом чотирьох місяців.

Г) протягом дванадцяти місяців.

Джерела

- Наказ ГПУ від 18.09.2015 № 223 "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0223900-15#Text>

4. Практика ЄСПЛ щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження

1. Вкажіть рішення ЄСПЛ, в якому йдеться про обов'язок держави проводити одночасне розслідування або створювати спільну слідчу групу або ініціювати іншу форму взаємної правової допомоги у випадку вчинення злочину щодо громадянина цієї держави закордоном та звернення до правоохоронних органів родичів потерпілого ("міжнародні норми накладають певні

міжнародні зобов'язання на обидві країни щодо поєднання зусиль, спрямованих на розслідування"?

А) **"Ранцев проти Кіпру та Росії" 07 січня 2010 року.**

Б) "Камишев проти України".

В) "Кабулов проти України".

Г) "Байсаков та інші проти України".

2. Назвіть рішення, в якому ЄСПЛ дійшов висновку про неможливість екстрадиції особи, якщо особі загрожує смертна кара, "незалежно від дипломатичного контексту відносин між державами, а зобов'язання держави інформувати суддю на стадії ухвалення вироку щодо побажань не призначати смертну кару не усуває такого ризику.

А) **Серинг (Soering) проти Сполученого Королівства 08 липня 1989 року.**

Б) "Авраїмов проти України".

В) "Бородай та інші проти України".

Г) "Бойко та інші проти України".

3. На кого покладається обов'язок з'ясовувати, чи існує реальний ризик поганого поводження з особою, яка запитується для видачі? В якому рішенні зазначено, що "Суд має проаналізувати це питання у світлі всіх наданих йому матеріалів і, якщо необхідно, у світлі матеріалів, здобутих ним самостійно (proprio motu). У таких справах, як ця, Суд має розглянути передбачувані наслідки видачі заявника до запитуючої країни, беручи до уваги загальну ситуацію в цій країні та особисті обставини заявника. Оберіть рішення ЄСПЛ, в якому вирішується це питання.

А) **"Солдатенко проти України" 23 січня 2009 року.**

Б) "Воронкін проти України".

В) "Воронцов та інші проти України".

Г) "Висоцький та інші проти України".

4. Назвіть рішення ЄСПЛ, в яких Суд при вирішенні питання щодо екстрадиції у якості джерел доказів використовує Звіти Комітету ООН проти тортур, організації "Human Rights Watch", Міжнародної амністії, Щорічну доповідь про ситуацію з правами людини у країнах світу:

А) **"Байсаков та інші проти України" 18 травня 2010 року.**

Б) "Кіртюк проти України".

- В) "Карпенко проти України".
- Г) "Ілляшенко проти України".

5. В якому рішенні ЄСПЛ вказує, що "ризик жорстокого поводження чи покарання має бути обґрунтований не лише загальними даними із вказаних (загальних) джерел щодо дотримання прав людини в країні; твердження заявника у конкретній справі повинні бути підкріплені іншими доказами.

- А) **"Шарипов проти Росії"**.
- Б) "Кириллов проти України".
- В) "Карпенко проти України".
- Г) "Істоміна проти України".

6. В якому рішенні ЄСПЛ наголосив, що тримання особи під вартою з метою екстрадиції після надання їй статусу біженця є порушенням пункт 1 статті 5 Конвенції про права людини та основоположні свободи?

- А) **"Турдіхояєв проти України" 18 березня 2021 року.**
- Б) "Карпенко проти України".
- В) "Істоміна проти України".
- Г) "Гресс проти України".

7. В якому рішенні ЄСПЛ встановив, що для проведення обшуку на території іншої держави потрібна ухвала суду, а питання екстрадиції повинні вирішуватися через центральні уповноважені органи держав, неприпустимим є викрадення осіб, що підлягають екстрадиції?

- А) **"Белозоров проти Росії та України" 15 січня 2016 року.**
- Б) "Гарумов проти України".
- В) "Кірток проти України".
- Г) "Король та інші проти України".

8. В якому рішенні ЄСПЛ йдеться про порушення судом України міжнародного стандарту, відповідно до якого закінчення строків давності притягнення до відповідальності в запитуючій державі остаточно унеможливорює екстрадицію.

- А) **"Баз проти України" 05 листопада 2020 року.**
- Б) "Горожанкін та інші проти України".
- В) "Гранков проти України".
- Г) "Косінський та інші проти України".

ДОДАТКИ

Додаток 1

Орган, який звертається із запитом (дорученням):
офіційна назва суду
адреса
контактні дані (номер телефону, факсу, адреса електронної пошти)
провадження №

Запитуваний орган:
(офіційна назва органу)
або
Компетентному суду
(назва держави)
адреса

Помітка про терміновість/конфідентційність
(за потреби)

ЗАПИТ (ДОРУЧЕННЯ) **про вручення документів**

Предмет і мета:

тип і мета запиту (доручення);
правові підстави запиту (доручення) (посилання на міжнародний договір, який діє у відносинах між Україною та запитуваною державою й регулює питання надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, або на дотримання засади взаємності);
найменування кримінального провадження (опис стадії), щодо якого запитується міжнародна правова допомога, та стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, а також його правова кваліфікація.

Інформація щодо вручення:

інформація про необхідність вручення документів щодо виклику (у спосіб, передбачений законодавством запитуваної держави у спосіб, передбачений законодавством України, із зазначенням конкретних вимог щодо такого вручення) та/або обґрунтування необхідності виклику осіб, ураховуючи предмет кримінального провадження;
перелік документів, які потрібно вручити;
інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту (доручення) або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Інформація про осіб, яких стосується запит (доручення):

прізвище, ім'я, по батькові, дата, місце народження, громадянство;

псевдонім, прізвисько, ім'я, під яким особа також відома (за наявності);

інформація про місце проживання/перебування в запитуваній державі;

інформація про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України / ідентифікаційний номер, інші відомості (за наявності);

процесуальний статус у провадженні.

Інформація про юридичну особу:

найменування;

реєстраційний номер, адреса офісу;

адреси філій і представництв;

контактні дані особи, уповноваженої діяти від імені компанії.

Інформація щодо обґрунтування терміновості вручення (за потреби).

Вимоги щодо необхідності направлення підтвердження про вручення документів.

Вимоги на випадок невиконання доручення (щодо необхідності повідомлення про причини неможливості вручення документів тощо).

Додатки:

документи, вручення яких запитується;

форма, яку треба заповнити, щодо підтвердження вручення документів (якщо суд вважає за потрібне);

копії чи оригінали інших документів, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Посада (повністю)

(підпис)

П. І. Б. посадової особи

(печатка)

дата

Додаток 2

**Орган, який звертається
із запитом (дорученням):**

офіційна назва суду
адреса
контактні дані (номер телефону,
факсу, адреса електронної пошти)
провадження №

Запитуваний орган:

(офіційна назва органу)
або

Компетентному суду

(назва держави)

адреса

**Помітка про терміновість/конфіденційність
(за потреби)**

ЗАПИТ (ДОРУЧЕННЯ) про виклик особи в судове засідання

Предмет і мета:

тип і мета запиту (доручення);

правові підстави запиту (доручення) (посилання на міжнародний договір, який діє у відносинах між Україною та запитуваною державою й регулює питання надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, або на дотримання засади взаємності);

найменування кримінального провадження (опис стадії), щодо якого запитується міжнародна правова допомога, та стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, а також його правова кваліфікація.

Інформація щодо виклику:

інформація про необхідність виклику особи (у спосіб, передбачений законодавством запитуваної держави / у спосіб, передбачений законодавством України, із зазначенням конкретних вимог щодо такого вручення) та/або обґрунтування необхідності вручення, урахувавши предмет кримінального провадження;

інформація про дату явки особи (резервна дата / резервні дати), а також про час та місце засідання;

перелік документів, які потрібно вручити;

інформація про розмір і порядок відшкодування витрат, пов'язаних із викликом (крім підозрюваного та обвинуваченого);

інформація про права та гарантії, передбачені частинами другою, третьою статті 566 КПК України;

інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту (доручення) або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Інформація про осіб, яких стосується запит (доручення):

прізвище, ім'я, по батькові, дата, місце народження, громадянство;
псевдонім, прізвисько, ім'я, під яким особа також відома (за наявності);

інформація про місце проживання/перебування в запитованій державі;

інформація про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України / ідентифікаційний номер, інші відомості (за наявності);

процесуальний статус у провадженні.

Інформація про юридичну особу:

найменування;

реєстраційний номер, адреса офісу;

адреси філій і представництв;

контактні дані особи, уповноваженої діяти від імені компанії.

Інформація щодо обґрунтування терміновості вручення (за потреби).

Вимоги щодо необхідності направлення підтвердження про вручення документів.

Вимоги на випадок невиконання доручення (щодо необхідності повідомлення про причини неможливості вручення документів, щодо необхідності отримання свідчень особи шляхом звичайного допиту¹ тощо).

Додатки:

повістки про виклик до суду, вручення яких запитується;

документи, вручення яких треба здійснити;

форма, яку треба заповнити, щодо підтвердження вручення документів (якщо суд вважає за потрібне);

копії чи оригінали інших документів, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитованої сторони.

Посада (повністю)

(підпис)

(печатка)

П. І. Б. посадової особи

дата

Додаток 3

**Орган, який звертається
із запитом (дорученням):**

офіційна назва суду
адреса
контактні дані (номер телефону,
факсу, адреса електронної пошти)
мова
провадження №

Запитуваний орган:

(офіційна назва органу)
або

Компетентному суду

(назва держави)
адреса

**Помітка про терміновість/конфіденційність
(за потреби)**

ЗАПИТ (ДОРУЧЕННЯ)

про допит як свідка/експерта/потерпілого/обвинуваченого

Предмет і мета:

тип і мета запиту (доручення);
правові підстави запиту (доручення) (посилання на міжнародний договір, який діє у відносинах між Україною та запитуваною державою й регулює питання надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, або на дотримання засади взаємності);

найменування кримінального провадження (опис стадії), щодо якого запитується міжнародна правова допомога, та стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, а також його правова кваліфікація;

відомості про обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України.

Інформація щодо допиту:

інформація про допит (у спосіб, передбачений законодавством запитуваної держави / у спосіб, передбачений законодавством України із зазначенням конкретних вимог щодо такого допиту) та стисле обґрунтування необхідності допиту, ураховуючи предмет кримінального провадження;

прохання про надання інформації щодо дати, часу й місця проведення допиту з метою забезпечення присутності посадових та зацікавлених осіб, якщо запитувана держава на це згодна (за потреби);

відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час проведення допиту та обґрунтування цієї необхідності (у відповідних випадках);

інші відомості, важливі для виконання клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Інформація про осіб, яких стосується запит (доручення):

прізвище, ім'я, по батькові, дата, місце народження, громадянство; псевдонім, прізвисько, ім'я, під яким особа також відома (за наявності);

інформація про місце проживання/перебування в запитуваній державі;

інформація про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України / ідентифікаційний номер, інші відомості (за наявності);

процесуальний статус у провадженні.

Інформація про юридичну особу, якої стосується клопотання: найменування;

реєстраційний номер, адреса офісу;

адреси філій і представництв;

контактні дані особи, уповноваженої діяти від імені компанії.

Інформація щодо обґрунтування терміновості допиту (за потреби).

Вимоги на випадок невиконання доручення (щодо необхідності повідомлення про причини неможливості допиту тощо).

Додатки:

належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України з метою роз'яснення особі її процесуальних прав та обов'язків;

примірний перелік питань, які треба буде поставити особі, або відомості, які потрібно буде отримати від особи;

текст статей Кримінального кодексу України;

документи, вручення яких необхідно здійснити (за потреби);

копії чи оригінали інших документів, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Посада (повністю)
(назва суду)

(підпис)
(печатка)

П. І. Б. посадової особи
дата

Додаток 4

**Орган, який звертається
із запитом (дорученням):**

офіційна назва суду
адреса
контактні дані (номер телефону,
факсу, адреса електронної пошти)
мова
провадження №

Запитуваний орган:

(офіційна назва органу)
або

Компетентному суду
(назва держави)

адреса

**Помітка про терміновість/конфідентційність
(за потреби)**

ЗАПИТ (ДОРУЧЕННЯ)

**про допит як свідка/експерта/потерпілого/обвинуваченого
шляхом відеоконференції**

Предмет і мета:

тип і мета запиту (доручення);

правові підстави запиту (доручення) (посилання на міжнародний договір, який діє у відносинах між Україною та запитуваною державою й регулює питання надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, або на дотримання засади взаємності);

найменування кримінального провадження (опис стадії), щодо якого запитується міжнародна правова допомога, та стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, а також його правова кваліфікація;

відомості про обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України.

Інформація щодо допиту:

інформація про необхідність допиту шляхом відеоконференції (у спосіб, передбачений законодавством запитуваної держави / у спосіб, передбачений законодавством України, із зазначенням конкретних вимог щодо такого допиту) та обґрунтування необхідності допиту, враховуючи предмет кримінального провадження;

виклад причини, через яку особиста присутність свідка/експерта/потерпілого є небажаною або неможливою;

назва судового органу та імена осіб, які будуть проводити слухання;

інформація про дату та час проведення тестового зв'язку, а також інформація про дату (із зазначенням резервної дати / резервних дат судового засідання) та час проведення допиту шляхом відеоконференції;

інформація щодо забезпечення участі перекладача під час проведення відеоконференції;

інформація про контактні дані та програмне забезпечення / технічні засоби для проведення відеоконференції (із зазначенням номера телефону, факсу та електронної адреси з метою узгодження технічних деталей для проведення відеоконференції на випадок, якщо буде така потреба);

інформація про необхідність забезпечення захисту особи під час допиту шляхом відеоконференції; щодо згоди обвинуваченого давати свідчення (за потреби);

інші відомості, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Інформація про осіб, яких стосується запит (доручення):

прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, громадянство;

псевдонім, прізвисько, ім'я, під яким особа також відома (за наявності);

інформація про місце проживання/перебування в запитуваній державі;

інформація про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України / ідентифікаційний номер, інші відомості (за наявності);

процесуальний статус у провадженні.

Інформація про юридичну особу, якої стосується запит (доручення):

найменування;

реєстраційний номер, адреса офісу;

адреси філій і представництв;

контактні дані особи, уповноваженої діяти від імені компанії.

Інформація щодо обґрунтування терміновості допиту шляхом відеоконференції (за потреби).

Вимоги на випадок невиконання доручення (щодо необхідності повідомлення про причини неможливості проведення допиту шляхом відеоконференції, щодо необхідності отримання свідчень особи шляхом звичайного допиту тощо).

Додатки:

належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України з метою роз'яснення особі її процесуальних прав та обов'язків;

примірний перелік питань, які треба буде поставити особі, або відомості, які потрібно буде отримати від особи;

текст статей Кримінального кодексу України;

документи, вручення яких слід здійснити (за потреби);

копії чи оригінали інших документів, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Посада (повністю)

(підпис)

П. І. Б. посадової особи

(печатка)

дата

Додаток 5

**Орган, який звертається
із запитом (дорученням):**

офіційна назва суду
адреса
контактні дані (номер телефону,
факсу, адреса електронної пошти)
мова
провадження №

Запитуваний орган:

(офіційна назва органу)

або

Компетентному суду

(назва держави)

адреса

**Помітка про терміновість/конфідентційність
(за потреби)**

ЗАПИТ (ДОРУЧЕННЯ)

**про допит як свідка/експерта/потерпілого/обвинуваченого
шляхом телефонної конференції**

Предмет і мета:

тип і мета запиту (доручення);

правові підстави запиту (доручення) (посилання на міжнародний договір, який діє у відносинах між Україною та запитуваною державою й регулює питання надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, або на дотримання засади взаємності);

найменування кримінального провадження (опис стадії), щодо якого запитується міжнародна правова допомога, та стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, а також його правова кваліфікація;

відомості про обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України.

Інформація щодо допиту:

інформація про необхідність допиту шляхом телефонної конференції (у спосіб, передбачений законодавством запитуваної держави / у спосіб, передбачений законодавством України, із зазначенням конкретних вимог щодо такого допиту) та обґрунтування необхідності допиту, враховуючи предмет кримінального провадження;

виклад причини, через яку особиста присутність свідка/експерта/потерпілого є небажаною або неможливою, назва судового органу та імена осіб, які будуть проводити слухання;

інформація про дату та час проведення тестового зв'язку, а також інформація про дату (із зазначенням резервної дати / резервних дат судового засідання) та час проведення допиту шляхом телефонної конференції;

інформація щодо забезпечення участі перекладача під час проведення телефонної конференції;

інформація про контактні дані та програмне забезпечення / технічні засоби (із зазначенням номера телефону, факсу та електронної адреси з метою узгодження технічних деталей для проведення телефонної конференції на випадок, якщо буде така потреба);

інші відомості, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитованої сторони.

Інформація про осіб, яких стосується запит (доручення):

прізвище, ім'я, по батькові, дата, місце народження, громадянство; псевдонім, прізвисько, ім'я, під яким особа також відома (за наявності);

інформація про місце проживання/перебування в запитованій державі;

інформація про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України / ідентифікаційний номер, інші відомості (за наявності); процесуальний статус у провадженні.

Інформація про юридичну особу, якої стосується запит (доручення):

найменування;

реєстраційний номер, адреса офісу;

адреси філій і представництв;

контактні дані особи, уповноваженої діяти від імені компанії.

Інформація щодо обґрунтування терміновості допиту шляхом телефонної конференції (за потреби).

Вимоги на випадок невиконання доручення (щодо необхідності повідомлення про причини неможливості проведення допиту шляхом телефонної конференції, щодо необхідності отримання свідчень особи шляхом звичайного допиту тощо).

Додатки:

належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК України для роз'яснення особі її процесуальних прав та обов'язків;

примірний перелік питань, які треба буде поставити особі, або відомості, які потрібно буде отримати від особи;

текст статей Кримінального кодексу України;

документи, вручення яких слід здійснити (за потреби);

копії чи оригінали інших документів, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитованої сторони.

Посада (повністю)

(підпис)
(печатка)

П. І. Б. посадової особи
дата

Додаток 6

Орган, який звертається із запитом (дорученням):

офіційна назва суду
адреса
контактні дані (номер телефону,
факсу, адреса електронної пошти)
мова
провадження №

Запитуваний орган:

офіційна назва
адреса

**Помітка про терміновість/конфіденційність
(за потреби)**

КЛОПОТАННЯ про отримання інформації

Об'єкт і причина:

тип і мета запити (доручення);

правові підстави запити (доручення) (посилання на міжнародний договір, який діє у відносинах між Україною та запитуваною державою й регулює питання надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, або на дотримання засади взаємності);

найменування кримінального провадження (опис стадії), щодо якого запитується міжнародна правова допомога, та стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, а також його правова кваліфікація;

відомості про обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України.

Необхідні відомості щодо надання інформації:

відомості щодо необхідності надання інформації (у спосіб, передбачений законодавством запитуваної держави / у спосіб, передбачений законодавством України із зазначенням конкретних вимог) та обґрунтування необхідності надання інформації, ураховуючи предмет кримінального провадження;

інформація щодо телефонного номера (оператора зв'язку тощо) / IP-адреси, ідентифікація власника якої запитується (якщо IP-адреса відома), відомості щодо інтернет-провайдера або відомості щодо особи (у разі якщо IP-адреса невідома), а також щодо періоду використання (дата, час) – якщо клопотання стосується отримання інформації щодо телефонних / IP-даних;

інші відомості, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Інформація про осіб, яких стосується клопотання:

прізвище, ім'я, по батькові, дата, місце народження, громадянство;

псевдонім, прізвисько, ім'я, під яким особа також відома;

інформація про місце проживання/перебування в запитуваній державі;

інформація про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України / ідентифікаційний номер, інші відомості (за наявності);

процесуальний статус у провадженні.

Інформація про юридичну особу, якої стосується клопотання:

найменування;

реєстраційний номер, адреса офісу;

адреси філій і представництв;

контактні дані особи, уповноваженої діяти від імені компанії.

Інформація щодо обґрунтування терміновості надання інформації (за потреби).

Вимоги на випадок невиконання доручення (щодо необхідності повідомлення про причини неможливості надання інформації тощо).

Додатки:

текст статей Кримінального кодексу України;

документи, вручення яких треба здійснити (за потреби);

копії чи оригінали інших документів, які можуть сприяти виконанню клопотання або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

Посада (повністю)

(підпис)

П. І. Б. посадової особи

(печатка)

дата

Додаток 7

Компетентному органу держави
затримання або встановлення особи

КЛОПОТАННЯ про видачу для притягнення до кримінальної відповідальності

_____ (день, місяць, рік) _____ (місце складання)

_____ відповідно до статей 1, 2, 12 Європейської конвенції
(повна назва суду)

про видачу правопорушників 1957 року (або іншого відповідного до-
говору) звертається до компетентного органу іноземної країни з про-
ханням про видачу правоохоронним органам України
_____, уродженця _____,
(П.І.Б.) (дата народження) (країна народження)

громадянина _____
(країна громадянства затриманої особи)

Відповідно до повідомлення _____
правопорушника _____ (орган, який повідомив про затримання)

було затримано _____ та поміщено
(день, місяць, рік)

_____, якого відповідно
(місце тримання під вартою)

до постанови суду _____ від _____ було ого-
лошено у розшук.

Видача необхідна для розгляду кримінального провадження за об-
винуваченням _____
_____ у скоєнні злочину, передбаченого части-
ною _____ статті _____
(П.І.Б. затриманої особи)

КК України, а саме в тому, що _____

(опис скосного діяння)

Під час досудового розслідування обвинуваченому _____ було обрано запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання (або інший запобіжний захід), однак на судове засідання, _____ призначене _____ на _____ не з'явився,

(П.І.Б. особи)

за місцем свого проживання відсутній, у зв'язку з чим суд виніс ухвалу про його примусовий привід. Зазначений привід не було виконано через те, що _____ виїхав з території України

(П.І.Б. особи)

_____ ухвалою _____ запобіжний
(день, місяць, рік) (назва суду)
захід змінено на тримання під вартою й _____
(П.І.Б. особи)

оголошено у розшук.

На цей час строки давності притягнення до кримінальної відповідальності _____ не сплинули,
(П.І.Б. особи)

обставини, що унеможливають видачу з _____
(країна затримання)
відповідно до статей 2, 3, 6, 11 Європейської Конвенції про видачу правопорушників 1957 року, відсутні. _____
(назва суду)

гарантує, що відповідно до статті 14 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року, статті 576 КПК України _____ не буде переслідуватися, засуджуватися
(П.І.Б. особи)

або затримуватися для виконання вироку чи постанови про утримання під вартою за будь-яке інше правопорушення, вчинене до його видачі, крім діяння, за яке запитується видача, і його особиста свобода за жодних інших причин не буде обмежуватися.

Також гарантуємо, що запит про видачу _____

(П.І.Б. особи)

не має на меті переслідування особи за політичними мотивами, у зв'язку з расовою належністю, віросповіданням чи політичними поглядами.

У разі видачі _____ в Україну
(П.І.Б. особи)

їй буде гарантовано права, передбачені статтями 2, 3, 5-7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

У разі відмови у видачі _____
_____ відповідно до статті 18
(П.І.Б. особи)

Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року просимо повідомити про причини відмови.

Суддя _____ (підпис)
(назва суду) (печатка суду)

Додаток 8

Компетентному органу держави
затримання або встановлення особи

КЛОПОТАННЯ про видачу для виконання вироку

_____ (день, місяць, рік) _____ (місце складання)

_____ відповідно до статей 1,
(повна назва суду)

2, 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року
(або іншого відповідного договору) звертається до компетентного
органу іноземної країни з проханням про видачу правоохоронним
органам України _____, _____,
(П.І.Б.) (дата народження)

уродження _____,
(країна народження)

громадянина _____
(країна громадянства затриманої особи)

Відповідно до повідомлення _____
_____ правопорушника
(орган, який повідомив про затримання)

було затримано _____ та поміщено
(день, місяць, рік)

_____, якого відповідно до постанови
(місце тримання під вартою)

суду _____ від _____ було ого-
лошено у розшук.

Видача необхідна для виконання вироку від
_____,
(дата та назва суду)

згідно з яким _____
(П.І.Б. затриманої особи)
засуджено до покарання у вигляді _____ років за скоєння злочину,
передбаченого частиною _____ статті _____ КК України, а саме в
тому, що _____
(опис скоєного діяння)

У зв'язку з тим, що в період відбування покарання з випробуванням
_____ порушив та не виконав зобов'язання,
(П.І.Б. особи)

покладені на нього судом, ухвалою суду від _____
(дата та назва суду)

_____ йому випробувальний строк скасовано
та вирішено направити його в місце позбавлення волі для відбування
покарання, призначеного вироком суду від _____,
(дата та назва суду)

_____ у вигляді тримання під вартою
та оголошено у розшук.

На цей час строки давності притягнення до кримінальної відповіда-
льності _____ не сплинули,
(П.І.Б. особи)

обставини, що унеможливають видачу з _____
(країна затримання)

відповідно до статей 2, 3, 6, 11 Європейської Конвенції про видачу
правопорушників 1957 року, відсутні.

_____ гарантує, що відповідно
(назва суду)

до статті 14 Європейської конвенції про видачу правопорушників
1957 року, статті 576 КПК України _____
(П.І.Б. особи)

не буде переслідуватися, засуджуватися або затримуватися для вико-
нання вироку чи постанови про утримання під вартою за будь-яке

інше правопорушення, вчинене до його видачі, крім діяння, за яке запитується видача, і його особиста свобода за жодних інших причин не буде обмежуватися.

Також гарантуємо, що запит про видачу _____

(П.І.Б. особи)

не має на меті переслідування особи за політичними мотивами, у зв'язку з расовою належністю, віросповіданням чи політичними поглядами.

У разі видачі _____ в Україну їй буде
(П.І.Б. особи)

гарантовано права, передбачені статтями 2, 3, 5-7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

У разі відмови у видачі _____
(П.І.Б. особи)

відповідно до статті 18 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року просимо повідомити про причини відмови.

Суддя _____ (підпис)
(назва суду) (печатка суду)

Додаток 9

ЗРАЗОК 1

Міністерство юстиції України

_____ (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження)

адреса зареєстрованого місця проживання:

_____ ,

має документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України¹,

№ _____ , виданий _____ ,

_____ (дата видачі, орган, який видав документ)

який відбуває покарання у _____

_____ (назва, адреса установи)

ЗАЯВА

Я, _____ ,
(П. І. Б.)

_____ (дата, місце народження (місто/село,
район, область, держава))

прошу передати мене з _____ в Україну
(назва іноземної країни)

для подальшого відбування покарання у вигляді _____ років

позбавлення волі, початок строку _____ , призначеного виро-

ком _____

суду від _____ . Вирок суду набрав чинності.

Усі правові наслідки моєї передачі з іноземної держави в Україну для подальшого відбування покарання я усвідомлюю.

(дата) (підпис) (прізвище, ініціали)

¹ Зазначається про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, посвідчення особи для повернення в Україну тощо). За наявності слід надати фотокопію документа (перші сторінки та сторінка з відомостями про місце реєстрації).

Додаток 10

Категорія справи №
303/9147/21

: Кримінальні справи (з 01.01.2019); Провадження в порядку надання міжнародної правової допомоги.

Надіслано судом: **23.11.2021**. Зареєстровано: **24.11.2021**. Оприлюднено: **25.11.2021**.

Дата набрання законної сили: **22.11.2021**

Номер судового провадження: **1-м/303/1/21**

Номер кримінального провадження в ЄРДР: **не визначено**

Справа № 303/9147/21
Провадження № 1-м/303/1/21

У Х В А Л А

22 листопада 2021 року

м. Мукачєво

Суддя Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області Маргитич О.І., розглянувши клопотання Міністерства юстиції України про приведення вироку Чеської Республіки у відповідність із законодавством України стосовно засудженого ОСОБА_1, -

в с т а н о в и в:

До суду надійшло клопотанням Міністерства юстиції України в особі представника Андрощук Діани Степанівни про приведення вироку Чеської Республіки у відповідність із законодавством України стосовно засудженого ОСОБА_1.

Статтею 610 КПК України визначено порядок розгляду судом питання про приведення вироку іноземної держави у відповідність із законодавством України.

Відповідно до частини 1 статті 610 КПК України клопотання Міністерства юстиції України про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України відповідно до частини третьої статті 609 цього Кодексу розглядає суд першої інстанції за

останнім відомим місцем проживання засудженої особи в Україні або за місцем знаходження Міністерства юстиції України протягом одного місяця з моменту його надходження. Судовий розгляд здійснюється за участю прокурора.

Подане клопотання відповідає вимогам частини 2 статті 610 КПК України.

Крім того, як вбачається з матеріалів клопотання, остання відома адреса реєстрації засудженого ОСОБА_1 за адресою АДРЕСА_1 .

Слід зазначити що відповідно до вимог статті 614 КПК України визнання та виконання в Україні вироків міжнародних судових установ, а також прийняття осіб, засуджених такими судами до позбавлення волі, здійснюються згідно з правилами цього кодексу на підставі міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Таким чином, клопотання Міністерства юстиції України про приведення вироку суду іноземної держави у відповідність із законодавством України відносно засудженого ОСОБА_1, а також додані до нього документи відповідають вимогам частини 2 статті 610 КПК України та підсудне Мукачівському міськрайонному суду Закарпатської області.

На підставі викладеного, керуючись статтями 371, 610, 614 КПК України, суд, -

У Х В А Л И В:

Клопотання Міністерства юстиції України про приведення вироку суду Чеської Республіки у відповідність із законодавством України стосовно засудженого ОСОБА_1, призначити до судового розгляду на **09 грудня 2021 року на 13 годину 00 хвилин** в приміщенні Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області, за адресою: місто Мукачево, вулиця Льва Толстого, 13а.

Судовий розгляд проводити суддею одноособово у відкритому судовому засіданні за участю прокурора.

Копію ухвали направити прокурору для виконання, а представнику Міністерства юстиції України до відома та для інформування засудженого.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя

Додаток 11

Міністерство юстиції України

(прізвище, ім'я, по батькові)

(адреса і контактні дані ініціатора
звернення (родича, членів сім'ї))

ЗАЯВА

Прошу передати в Україну з _____
(назва іноземної держави)

для подальшого відбування покарання мого _____,
(батька, сина, чоловіка, родича)
_____ засудженого вироком¹
(П.І.Б.)

_____ суду
від _____ до покарання у вигляді
_____ років позбавлення волі.

(П.І.Б.)

(дата, місце народження, (місто/село,
район, область, країна))

Адреса зареєстрованого місця проживання:

(адреса (область, район, місто/село, вулиця, № будинку, № квартири))

Проживав _____ за _____ адресою:

(адреса (область, район, місто/село, вулиця, № будинку, № квартири))

має документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство Укра-
їни² серії (у разі наявності) _____ № _____, виданий

(коли і який орган видав паспорт чи інший документ
(за наявності такої інформації))

(дата)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

¹ У разі наявності перекладу вироку українською мовою бажано подати копію такого перекладу.

² Зазначається про документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, посвідчення особи для повернення в Україну тощо). За наявності слід надати фотокопію документа (перші сторінки та сторінка з відомостями про місце реєстрації).

Додаток 12

Методичні рекомендації
про практичні заходи покращення співробітництва
щодо передачі провадження

Прийнято КОМІТЕТОМ ЕКСПЕРТІВ
ПРО ДІЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ
ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ
(РС-ОС) під час 63-го пленарного засідання
(13-15 листопада 2012 р.)

МОДЕЛЬ ФОРМИ ЗАПИТУ

Запит щодо:

Підготовлено на основі:

- ☐ Європейська конвенція про передачу провадження
- ☐ Стаття 21 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах
- ☐ Стаття 6, пункт 2 Європейської конвенції про видачу
- ☐ Інше:

1. Запитуючий орган:

- Назва запитуючого органу:
- Ім'я та посада контактної особи:
- Адреса:
- Тел.:
- Факс:
- Електронна пошта:
- Робоча мова(и):

2. Запитані повноваження.

3. Особа(и), яка(є) суб'єкт(и) запиту

- Уся наявна інформація про відповідну особу (особу, національність, місцезнаходження тощо).

4. Короткий виклад фактів (включаючи дату, місце та проведення).

5. Правова кваліфікація та положення

- Правова кваліфікація.
- Законодавчі положення, що стосуються правопорушень(-й) і максимального покарання, що застосовується (у додатку).
- Законодавчі положення щодо закінчення часу, якщо це доречно (у додатку).
- Інші законодавчі положення, якщо це необхідно (у додатку).

6. Інформація про процедуру в запитуючій державі (включаючи вжиті дії та зібрані докази).

7. Причина(и) запиту

- ☐ підозрювана особа постійно проживає в запитуваній державі
- ☐ підозрювана особа є громадянином запитуваної держави або ця держава є його чи її державою походження
- ☐ підозрюваний відбуває або має відбувати покарання у вигляді позбавлення волі у запитуваному стані
- ☐ щодо підозрюваного ведеться кримінальне провадження за те саме чи інше правопорушення запитуваний стан
- ☐ передача провадження виправдана в інтересах встановлення істини/важливі докази знаходяться в запитуваній державі
- ☐ виконання у запитуваній державі вироку, якщо він був ухвалений, швидше за все, покращить перспективи соціальної реабілітації засудженого
- ☐ не може бути забезпечена присутність підозрюваного під час розгляду провадження у запитуючій державі та його або її особистої присутності на слуханні провадження в запитуваний стан може бути забезпечений
- ☐ запитуюча держава не може сама забезпечити виконання вироку, якщо він був ухвалений, навіть маючи звернення до екстрадиції, і запитувана держава могла це зробити
- ☐ інше:.....

8. Додаткова інформація та запити

- Запит про підтвердження отримання запиту про передачу провадження (можливо спецвимоги щодо підтвердження).
- Зазначення наявної інформації або елементів, які не додаються до запиту.
- Готовність надати переклади.
- Будь-яка інша додаткова інформація чи запити, такі як запити про тимчасові заходи.

9. Зазначення вкладень (копії документів, справ, предметів тощо).

10. Підпис та печатка.

Запит на збереження електронних доказів

Adopted by the T-CY at its 19th Plenary
Strasbourg, 9 July 2018

T-CY(2018)11

[Add logo or use letter head of requesting organization if necessary].....

Додаток 13

Data Preservation Request under Articles 29 and 30 Budapest Convention on Cybercrime⁴

1 DATE	
DD/MM/YYYY	
2 REFERENCE / CASE NUMBER	
3 REQUEST STATUS	
☐ New request ☐ Extension of previous request ☐ Ticket/reference number of previous request:	
4 REQUESTED AUTHORITY	
5 REQUESTING AUTHORITY *	
Organisation	
Person in charge of the request	
Address	
Telephone number	
Cell phone number	
E-mail address	
Fax number	
Office Hours	
Time Zone	
☐	Response by email or other expedited means preferred
☐	Response preferred by means of:

⁴ This template was adopted by the Cybercrime Convention Committee (T-CY) at its 19th Plenary (9-10 July 2018) to facilitate the preparation and acceptance of requests by Parties. Use of this template by Parties to the Budapest Convention is optional. Please note that items marked with asterisk (*) are required information pursuant to Article 29, paragraph 2 of the Convention on Cybercrime.

6 SHOULD ADDITIONAL CONFIRMATION FROM THE REQUESTING AUTHORITY BE NEEDED, PLEASE CONTACT:

Name:	
Job Title:	
Function:	
Telephone number	
Cell phone number	
E-mail address	

7 INVESTIGATIVE/OPERATIONAL AUTHORITY IN CHARGE OF THE CASE

(IF DIFFERENT FROM REQUESTING AUTHORITY)

Organisation	
Person in charge at the authority	
Address	
Telephone number	
Cell phone number	
E-mail address	
Fax number	

8 PROSECUTION OFFICE OR COURT IN CHARGE IF APPLICABLE

Prosecution office in charge and case number	
Court in charge and case number	
Prosecution or Court decisions related to the request	

9 FOLLOW UP THROUGH MUTUAL LEGAL ASSISTANCE

☐	Please be informed that we intend to submit a request for mutual legal assistance to request the production of data.*
☐	Please find enclosed a mutual legal assistance request for the production of data.

10 OFFENCES SUBJECT TO CRIMINAL INVESTIGATION OR PROCEEDINGS*

☐ Offence/s corresponding to Articles 2 through 11 Budapest Convention	Please specify offence under the law of the requesting State:
☐ Other offence/s	Please specify under the law of the requesting State:

11 SUMMARY OF THE CASE*

Including:

- brief description of the facts
- how the data sought is related to the investigation/offences
- purpose and necessity of request for preservation and/or partial disclosure of traffic data
- charges pressed/list of offences in the case

12 DATA TO BE PRESERVED*

☐ Subscriber information	Please specify:
Period of interest	Start date: DD/MM/YYYY Time (and time zone):
☐ If the system is a shared system, please preserve all basic subscriber information for all virtual systems on the IP.	
☐ Traffic data	Please specify:
Period of interest	Start date: DD/MM/YYYY Time (and time zone):
☐ Content data	Please specify:
Period of interest	Start date: DD/MM/YYYY Time (and time zone):

13 INFORMATION IDENTIFYING THE PERSON OR ORGANISATION (E.G. SERVICE PROVIDER) IN POSSESSION OR CONTROL OF THE STORED COMPUTER DATA AND THE LOCATION OF THE COMPUTER SYSTEM, IF AVAILABLE*

14 EXPEDITED DISCLOSURE OF PRESERVED TRAFFIC DATA UNDER ARTICLE 30 OF THE CONVENTION ON CYBERCRIME

Details/description of data to be disclosed⁵

- ☐ This request seeks to preserve traffic data concerning a specific communication. If, in the context of this request, the server reveals that a service provider in another jurisdiction was involved in the transmission of this communication, please immediately disclose to us the identity of that service provider and the path of the communication in line with Article 30 of the Convention on Cybercrime.

⁵ If necessary, please fill in the Annex (data specification form).

15 CASE STATUS

- ☐ Pre-trial phase
 - ☐ On trial
 - ☐ Crime in progress
- Other details if necessary:

16 URGENCY

☐ URGENT

Response expected by: DD/MM/YYYY

REASONS FOR URGENCY

- ☐ Threat to life and limb
- ☐ Imminent threat of a serious nature to public security
- ☐ Crime in progress
- ☐ Suspect/offender in custody
- ☐ Suspect/offender about to be released from custody
- ☐ Volatility of data
- ☐ Statute of limitation due to expire
- ☐ Trial is imminent or in progress
- ☐ Other:

BRIEF DETAILS FOR URGENCY, IF ANY

17 CONFIDENTIALITY

- ☐ We request that that this preservation request is kept confidential and that customers are not notified.

Please inform us if your domestic law requires us to explain the reason for confidentiality; or – before taking any action – whether your domestic law requires customer notification or if you suspect that the provider may not comply with the request for confidentiality.

18 CONFIRMATION/NOTIFICATION REQUESTED, IF AVAILABLE:

- ☐ Confirmation of receiving the request
☐ Confirmation of preservation of the data
☐ Information on the preservation period
☐ Information on whether data is beyond the jurisdiction of the requested country
☐ Information on whether the data preserved will be destroyed after the preservation period
☐ Other:

19 ADDITIONAL NOTES, IF ANY**20 SIGNATURE AND / OR STAMP OF REQUESTING AUTHORITY IF APPLICABLE**

Name
Position
Date / place
Signature and/or stamp

21 ANNEX: DATA SPECIFICATION FORM

Please complete a separate form for each person or organisation believed to be in possession or control of data. Please complete as much as is possible or applicable.

Details of person or organisation believed to be in possession or control of data

Business Name
Legal Name
Contact name
Address
Country
Phone
Email
Address

IPv4	1-255	1-255
URL		
Date		
Time		
Time Zone		
Proxy		
Anonymization		
Port number		
IPv6	Subnet – 64 bit	Host – 64 bit
URL:		
Date		
Time		
Time Zone		
Proxy		
Anonymization		
Other data		
E-mail address		
Social Networking ID		
Date		
Time		
Time Zone		
Proxy		
Anonymization		

Навчальне видання

АХТИРСЬКА Наталія Миколаївна
КОСТЮЧЕНКО Олена Юріївна

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ПІД ЧАС
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Навчальний посібник